

AZ ATHENAEUM OLVASÓTÁRA

VENEGAS MÁNUEL

REGÉNY

**IRTA
ALARCÓN PÉTER ANTAL**

**SPANYOLBÓL FORDITOTTA
HUSZÁR VILMOS**

BUDAPEST.
AZ ATHENAEUM IROD. ÉS NYOMDAI R. T. KIADÁSA.

A mű elektronikus változatára a Nevezd meg! - Így add tovább! 4.0 Nemzetközi (CC BY-SA 4.0) Creative Commons licenc feltételei érvényesek. További információk: <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/deed.hu>

Elektronikus változat:
Budapest : Magyar Elektronikus Könyvtárért Egyesület, 2015
Készült az Internet Szolgáltatók Tanácsa támogatásával.
Készítette az Országos Széchényi Könyvtár E-könyvtári Szolgáltatások Osztálya
ISBN 978-615-5531-78-1 (online)
MEK-14684

TARTALOM	
ELSŐ KÖTET.	
ELSŐ KÖNYV.	
A hegység magaslatán.	
	I. Szinfónia.
	II. Hősünk.
	III. A kórus beszél.
MÁSODIK KÖNYV.	
Előzmények.	
	I. A légy és a pók.
	II. Végleges leszámolás.
III.	<i>Miképp szünt meg a gyermek gyermek lenni.</i>
	IV. Egy egyszerű pap.
	V. Az uzsorás hitelezője.
	VI. Soledad.
VII.	<i>Don Trinidad Muley különböző nézetei.</i>
	VIII. Sorsfordulat.
IX.	<i>Sztrategiai műveletek.</i>
	X. A megidézés.
HARMADIK KÖNYV.	
A távollevő visszatérése.	
	I. Napleszálltakor.
	II. A valóság.
III.	<i>Mit beszéltek és gondoltak az nap este a város lakói.</i>
	IV. Két közbevetett arczkép.
V.	<i>Hogyan nősült Antonio Arregui.</i>
MÁSODIK KÖTET.	
NEGYEDIK KÖNYV.	
A harcz.	
	I. Vitriolo főhadiszállása.
	II. A körmenet.
III.	<i>Egy fogolymadár-pár utolsó felröppenése.</i>
	IV. Gyermekek és öregek.
	V. A lelki harmat.
	VI. Diadalút.
Epilogus.	
I.	<i>Desaix Marengóhoz érkezik.</i>
	II. A rifa.

ELSŐ KÖTET.

ELSŐ KÖNYV. A hegység magaslatán.

I. *Szinfónia.*

A régi püspöki székváros és a fővárosa között ama nevezetes tartománynak, ahol még nagyon sok kereszténynek öltözött mórral találkozhatni: e tájakat választófalként elkülönítő hegyhát emelkedik, amely a legmeredekebb és legszebb egész Spanyolországban.

A két várost egymástól elválasztó nagy hegyhát e sarkantyujának alapzata körülbelül tíz mérföld, középmagassága pedig hat-hétezer láb a tenger felszine fölé. E magaslatra meredek hegyoldalakon felmenni s aztán más, nem kevésbé meredek lejtőkön leszállni: ez teszi közös feladatát mindazoknak, kik egyik kerületből a másikba jönnek vagy mennek. És ezt az utat akkortájt, amikor e történet kezdődött, csak egy rossz gyalogúton át lehetett megtenni, amelyet rövid idő óta még százszor rosszabb kocsiúttá alakítottak át.

Most pedig, nyájas olvasók, el fogom mondani a romantikus és szigorúan történelmi dráma első fejezetét, úgy amint az szemünk előtt lefolyt, az 1840-ik esztendőben. Színhelye e hegy csúcsa, ez út hossza, e kettős táj közötti átjáró, amely öt mértföldnyire van a székvárostól és öt mértföldnyire a fővárostól, és amelyen déltájban szoktak találkozni és egymásnak *Adjon Isten-t* mondani az utazók, a kik kora reggel indultak el a két helység valamelyikéből.

A táj zord és köves; nincs története, sem neve, sem ura, és óriás palák védik. A természet szűz és vad, a miként az Alkotó kezeiből kikerült; szegényesen és ennek következtében gond nélkül él, változatlan munkái kimért útján haladva. E tájék oly kietlen és kavicsos, hogy soha senkinek se jutott eszébe elragadni az erdei állatoktól a békés és örökös élvezetét azoknak a sovány füveknek vagy óriás bokroknak, amelyek szikláit beszőnyegezik. Még most is, amikor már minden teremtett dolgot feldaraboltak és eladtak, bolygónk ez a parcellája a közvagyon telekkönyvében szerepel.

Mindazonáltal nem kell hinni, hogy a fennebb említett időtájban e felséges magánynak vad lakosai teljes biztonságban éltek. Azokon a kellemetlenségeken kívül, amelyeket koronként az emberi ösvény szomszédsága okozott nekik, nagyon gyakran még az is megesett, hogy majd egyes, majd csapatokban járó félelmetes trabucóval¹ felfegyverkezett rablók e hegyszoroson áthaladó védtelen utasokat megtámadták. A hely olyannyira alkalmas volt a társadalmi törvények elleni hadviselésre, hogy még az állami igazságszolgáltatással is szembeszálltak.

Azon a napon, a melyről beszélünk (április 5-én, szombaton) már délutáni egy óra lehetett, és a félelmetes tájékon, amelyet a szomszédos hegységek kanyarulatai minden tekintet elől véde- nek, még egyetlen élő se tűnt fel. Semmi sem zavarta az emlősök, madarak, hüllők és rovarok magányát és örömet. Mindnyájan elégedettek és vidámak voltak, hogy a szeretetreméltó és szép Tavasz arra méltatta őket, hogy felhágjon e zord magaslatokra és körükben néhány napot töltsön.

Igen, itt volt a csodás istenség és mindenütt hatott kegyének és nemeslelkűségének varázsa. Mindenütt virágok nyíltak: a napon, az árnyékban, a kövecsek és a sziklák vájadékai közt, még az emberi lábnyomok csinálta kigyózó uton is, sőt a keresztutakon és a rémes gyilkos- ságok emlékét felidéző kövek hasadékai közt is. - A levegő kellemes illatoktól volt terhes. A madárcák csicsergő, éles hangon vallottak egymásnak szerelmet s e hangok még mélyebbé,

¹ Lándzsaféle.

ünnepiesebbé tették a teremtés nagy csöndjét. Koronkint néhány patakocskának halk zaját lehetett hallani, amelyek csak nagy nehezen tudtak maguknak utat törni a köves talajon; de a zaj csakhamar elhallgatott, mikor a forrás kényelmesebb ágyat talált. Itt-ott színes lepkék röpködtek, amelyek ép oly fénylők és sokkal szabadabbak voltak, mint a virágok, a melyeknek nedve elkábítja őket; míg a félénk gyíkok és a madarak, amelyeket a vadászok üldözése folytonos rettegésben tart, néha-néha gondtalanul elkalandoztak az ősztér gyűlöletes útjára. E perczben a mozgó légből s a föld felületén minden, minden csak békéről, szerelemről és örömről susogott. Még maga az ég is mosolygott, mint gyermekei boldogságában gyönyörködő atya. Úgy tetszett, mintha a világ született volna meg. A fáradhatatlan természet tizenöt-éves hajadonhoz hasonlított.

Egyszerre csak a megijedt állatok repülni vagy futni kezdtek az útról, s egy a főváros felől kerekedő porfelleg sötétítette el az átlátszó atmoszférát.

Közelgett az *Ember*.

És minthogy az ember - mint mondtuk - erre menet rossz példát adott, és a vele való találkozást félelmissé tette felebarátainak: a teremtés urát semmikép sem lephette vagy sérthette meg, hogy ezek a jámbor és ész nélkül való lények oly gyorsan futamodtak királyi megjelenése előtt.

II. *Hőszünk.*

Ez a porfelhő büszke lovagot takart, akit egy gyalogló arriero² és három podgyászt vivő ősztér követett.

A lovag, arcának, öltözetének és podgyászáinak tarka színe után ítélve, vásári kereskedőhöz, indushoz és kalózhhoz is hasonlított. Könnyen lehetett volna valamely elsőrangú rablóbanda kapitányának is tartani, aki egy szerencsés vállalat gazdag zsákmányával tér vissza odujába.

Huszonhétéves lehetett. Karcsu és elegáns volt, noha rövid ujjas volt rajta, amelyet azonban akkortájt Andaluziában nagyon jelentékeny személyiségek viseltek; büszke, izmos és oly szíves növekedő, hogy mintául szolgálhatott volna a híres *Birkózó gladiátor* szerzőjének. Az ujjas, a mellény és a lovalónadrág sima kék és testhez álló szövetből volt. Czipőit, melyek szürke zergebőrből készültek, kis, csiszolt ezüstből való sarkantyuk ékesítették, amelyeket egy tábornagy sem vetett volna meg. Ujjasán ugyancsak ezüstből való vastag gombok fényltek. Nyakravaló gyanánt tengerész-módra kötött fekete crèpet viselt; öve pedig ugyan-csak fekete, gazdag khinai-selyem szövetből volt, amely szépen simult karcsu termetéhez. Pompás gyémántok ragyogtak ingén, ujjain, de ezeknek fényét még elhomályosították a sugarai annak a kis gyűrűnek, amely balkezén tündöklött. Kalapja, amelyet épp abban a pillanatban vett le, finom kávébarna szalmából volt; széles karimája, magas és majdnem hegyes; olyan, aminőt rendszeren Amerikában és Siciliában viselnek, és amelyet formája miatt Granadában a »czukorsütemény-kalap« festői nevével ruháztak föl.

A sajtószerű lény, akinek ez a félig exotikus, félig andaluziai bizarr öltözet ritka tökéletességgel illet, magára vonta a figyelmet nem csak azzal, amit róla már elmondtunk, mint inkább arcának férfias szépségével. Ez arca valamikor vakító fehérségű lehetett; főleg a homlok felső része sejtette ezt, a melyet rendszeren a kalap védett. Arcza többi részét azonban a nap

² Öszvérhajtsár.

annyira megbarnította, hogy márvány-halványsága aransárga-szint öltött, a melynek egyenletes és enyhe tónusa nem volt híjával a varázsnak.

Nagy, nyílt, sötétfekete afrikai szeme szenderegny látszott a széles szemöldökök alatt; de amidőn valamely hirtelen támadt eszme vagy gyors felindulás következtében felnyílt: annyi fény, annyi láng, oly életerő sugárzott belőle, hogy tekintete elviselhetetlenné vált. E tekintetben együtt volt benn az oroszlán szemének félelmetes felsége, a sasszem áthatósága, a gyermektekinet ártatlansága. Mindazonáltal sokkal több szomorúság honolt benne, mint amennyit az ártatlan kor ismerni szokott, s több szelidség, mint a mennyit a természet az erdők és a lég említett királyainak adott. Ugyancsak fekete és dus haja, amely hátul kurtára volt vágva, pompásan koszoruzta fejét.

Rendkívüli szépségét - inkább szíriai mint görög - tiszta tökélyű arcél, szoborszerű, klasszikus, napoleoni, merész és gondolkodásra valló száj és főként fekete és hullámozó szakáll egészítette ki, amely hűen emlékeztetett az arabokéra és a héberekére. Hogy egy vonással vázoljuk ezt az érdekes alakot, azt fogjuk mondani, hogy keleti tipusa, pusztai melankóliája, atlétai termete, vonásainak férfias szépsége és tüzes tekintetében rejlő nagy erkölcsi ereje nagyon könnyen arra indíthattak volna valamely művészt, hogy hősünket - előzetesen megfosztva őt bizarr öltözetétől és kísérete profán járulékaitól - ahhoz a rettenetes Keresztelő szent Jánoshoz hasonlítsa, aki huszonkilencz éves korában újra kikelt a sivatag kietlen mélységeiből.

A fiatal ember pompás szénfekete cordóbai ménen ült. Spanyolosan használt nyergéhez szűk bőrsák volt csatolva. Nagyértékű mexikói köpenyege, amelyet a tengerentúl »zarape«-nak neveznek, a lóra volt vetve, tarka és élénk színeket tárt fel. Fegyver... ennek nyomát sem lehetett látni sem rajta, sem felszerelésében. Meg kell azonban említeni, hogy az előbb említett podgyász között négy kitűnő pisztoly is volt, s kettő közülök puskának is megjárta volna - ennél több pedig nem kell egy derék lovagnak, ha bajba jut...

Az arriero könnyű szövetnadrágot viselt és rövid, fehér vászonujjasa huszárosan volt vállára vetve. Öve majdnem mindig felkapcsoltan libegett rajta. Hátravetett kalapja, a »calañes«³ és hamis, komédiás-arcza elárulták a malagai partvidéki lakó alacsony származását. Ez az ember, aki a tenger mellett a szabad levegőn született, s földél nélkül, minden tüzhelyen kívül, a régi és romlott Földközi tenger legravaszabb kalózái közt nevelkedett, egyaránt képes volt minden rosszra és minden jóra... kivéve arra, hogy kétszer egymásután igazat mondjon és visszautasítson egy pohár pálinkát.

A három öszvér podgyásza kofferekből, bőrzacskókból, régi ládákból, különböző nagyságu, minőségű és formájú kosarakból állott. A podgyász rakásban sok erős bambusz-rúd is volt, s mindegyik csomó fölött nagyszerű, ékes tollak diszelegtek. A főcsomó legfőbb csucsán pedig nagy, levélből készült kalitkában, honvágtyól emésztve egy papagály ült: a legtestesebb és legzöldebb, amely valaha átkelt az Atlanti-oczeánon. Világos, hogy ez az utazó, vagy az, akit utközben kifosztott - feltéve, hogy ez volt polgári foglalkozása - az imént érkezett meg Amerikából.

E dologról még semmi határozottat nem mondhatunk. Még - mint erre később meg is esküdött - maga a hajcsár sem tudott róluk semmi biztosat. Csupán annyit tudott, hogy a mult kedden egy malagai szálló vendége felszólította, hogy szállítsa terjedelmes podgyászát az imént említett városba, s hogy az indusnak, csalónak, rablókalóznak vagy utonállónak tartott személyiség akkoriban hat vagy nyolcz napon át magára vonta a malagaiak figyelmét, részint szép megjelenésével, részint bizarr és gazdag öltözetével.

³ Ejtsd: kalanyesz. Kerek kalap, melyet a spanyol hegyi lakók nagyon kedvelnek.

A nagyszerű mént, amelyen útját tette, mindenki ismerte és irigyelte a városban, mint X. márkí tulajdonát, akitől az idegen bizonyára megvette. Utasunk a legjobb vendéglőben szállt meg, igen uriasan élt, de egy látogatót sem fogadott. A vendéglőben nagy, olvasható betűkkel írta be nevét: »Venegas Manuel«. A vendéglős, a pincérek Don Manuelnek szólították, de távolról egyre jeleket váltottak egymással, ekként fejezve ki csudálatukat azon, hogy ez a bizzar személyiség ilyen keresztény névre hallgat.

Az öszvérhajcsár azt is mondta, hogy azon a három és fél napon át, amely idő alatt egymás oldala mellett haladtak, senki sem látszott ismerni a titokzatos fiatal embert. Különböző is oly szófukarnak, bizonyos kérdések elhárításában oly gyorsnak mutatkozott, hogy arrierónk semmi felvilágosítást sem csálhatott ki belőle; kapott azonban tőle a nap minden órájában kitűnő szivarokat, a vendéglőkben sok rizsszel körített csirkét, a korcsmákban, csárdákban számos pohár bort, s mindezekért a malagai annyival inkább hálás volt nemes adakozójának, mert az maga sem nem szivarozott, sem nem ivott és alig evett valamit.

Egy megjegyzést kell tennünk. Minthogy a tartományi főváros és a püspöki város utazói - mint már mondtuk - csak akkor találkoztak, amikor mindannyian a Sierra főmagaslatait érték el: utasunk és kéme még egyetlen élő lényvel sem találkozott a fennebb jelzett szombaton, noha a távolból már-már meglehetett különböztetni egy-egy öszvér vagy számár-karaván egyhangu csilingelését és az arrierók ama szónoki kifakadását, amelyeknek hallatára az állatok farkcsóválva gyors vágatásnak erednek.

III.

A kórus beszél.

Az öszvérek csapatja, melyet a zajos hangok előre jeleztek, nemsokára elő is tűnt a szűk ut egyik kijárása mellett. Hátukon elvonultak az összes utazók, a kiket valamelyes ügy arra készítetett, hogy e napon a püspöki székhelyről a fővárosba menjenek. Ezt a veszélyes utat ez időben mindig karavánokban volt szokás megtenni, mert az utazók nagyon féltek attól, hogy akár a sánta B., akár a laposorru X., akár a félkezű H. bandájának rablóival, vagy egyéb »istentől megbélyegzett« egyénekkel találkoznak - mert ilyenek voltak a leghíresebb és legfélelmetesebb rablófőnökök. És ez előzetes intézkedések ellenére is a találkozás eredménye a szövetséges utasok biztos veresége volt.

A mostani csapat élén két jaeni születésű olajbogyó-kereskedő állott. Utánok egy csomó teherhordó állat következett, amelyeknek hátán néhány tucsat már élettelen és alaktalan állat bőre feküdt. Kis távolságra, a csapattól különválva, négy számaron két eléggé koros, közepeszerű arcú és rangú nő és két ugyanilyféle férfi ült. Ez utóbbiak közül az egyik sipkát viselt, amely a hadsereg szerény altiszti jelvényeivel volt díszítve; a másikon fekete vászonharisnya volt és egész lénye a sekrestyésre vagy más effélére mutatott. Majd egy csomó fiatal ember következett - valószínűleg diákok, - akiket a husvéti szünidő vége térített vissza az egyetemhez.

Ezek csupa kedvtelésből gyalog utaztak, mert elég öszvér állott rendelkezésükre, hogy felszállhassanak. A csapatot az olajkereskedők főnöke zárta be. Duzzadt öve valószínűleg az árucikkjei eladásából befolyt értékeket tartalmazta csengő pénzben, miért is nagyon élénk, szilaj kis öszvéren ült, amely a mások vagyonára vágyó barátok első megjelenésére is kész volt a nekiiramodásra és a vágatásra. A két urhölgy, akik olimpusi komolyságuk miatt megérdemelték ezt a nevet, zárt nyeregben ült, a szokott vánkossal és a nélkülözhetetlen perkál lábtakaróval ellátva. A jól táplált altiszt, a nők módjára, szintén egy puha és széles nyeregben foglalt helyet, attól félve, hogy felszakad, ha úgy ül, mint lovagolni szokás. A sekrestyés

pedig, akit soványsága korántsem védett hasonló félelemtől, nyeregtelenül ült szamarán, amelyről már egy párszor leesett.

Sietnünk kell kijelenteni, hogy e közönséges személyek egyike sem tartozik közvetetten drámánkhoz. Ha egy pillanatig szerepelnek is, szerepük nem lehet más, mint a görög tragédiákban játszott névtelen tömegé, és a mely még most is működik a modern operákban a kórus összefoglaló neve alatt. Legyen szives tehát az olvasó beszélni engedni kóristáinkat s ne tulajdonítson nagyobb jelentőséget csekély személyiségüknek.

- Itt, itt vannak! - kiáltá a sekrestyés ismét, még pedig ezuttal készakarva lecsuszva paripájáról, amint a messze távolból észrevette azt a porfelleget, amely protagoistánkat eltakarta.

- Ki az, ki jön, jó barátom? - kérdé a katona.

- A rablók! Nem látja őket? Hisz jól tudja, hogy e helyütt a rablások klasszikus pontján vagyunk.

- Rablók, doña Paz! Mily szerencse! Megmondtam előre, úgy-e? - kiáltá vidáman az egyik tanuló, a két nő közül a kevésbbé rut felé fordulva s tánczolni kezdve samara előtt.

- Rablók! Isten őrizzen! »Ave Maria purissima!« Ó áldott szent Antal! Mi lesz belőlem? És belőlem? Kapitány, ne hagyjon el bennünket - sipitá felváltva a két nő.

- Ne sirjatok! ó özvegyek! ó mezei istenségek! ó Didók, akiket két kegyetlen halott akkor hagyott el, amikor korotok virágában diszlett! - tréfálkozott az egyetem egy másik fia. Kérjétek az istentől bármit, ti kik oly sokat kockáztattok e harcban!

- Ami engem illet, én annyira szerencsétlen vagyok, hogy még a rablóknak sem lehet semmi befolyásuk a sorsomra.

Mindazonáltal az idegen utas gyorsan közelgett s csakhamar elég közel volt ahhoz, hogy a karaván emberei kényük-kedvük szerint megvizsgálhassák és hogy a szakáttalan és gonosz diákok új alkalmat nyerjenek a kérdezősködésre.

- Derék fiu! - szólt doña Paz doña Antoniához.

- Nagyon! - mormolá emez elsápadva és szemét dörzsölve, mintha nem tudott volna hinni abban, amit látott.

- Mily szép ló! - kiáltott fel a maga részéről a katona.

- Ez a férfi ördög öltözetet és kalapot visel! azt hihetné az ember, hogy azok közül a cigányok⁴ közül való, akik üstöt foldozni járnak ide.

- Hallgasson, esztelen - viszonzá a katona. - Nem látja, hogy meghallhatja, amit mond?

Valóban, az a derék fiatal ember már ott járt a karaván közepén; komoly arczczal, kalapját levéve üdvözölte az utasokat, de egy szótagot se szólt.

- Jó estét. Adjon Isten. Minden jót! - viszonzák gyorsan a városbeliek, akik boldogok voltak, hogy e találkozáson ily könnyű szerrel tullestek.

- Üdvözet uraim! A szent Szüz óvja önöket - felelé a malagai arriero, aki úgy látszik, szintén a félelem bizonyosnemű érzésétől szabadult meg.

⁴ Érdemes a megemlítésre, hogy a cigányt a spanyolok velünk, magyarokkal azonosítják. Czigány spanyolul a. m. hungaro = magyar.

Eközben sekrestyésünk megállította szamarát és szájtaátva nézett a távolodó titokzatos lovag után. Végre keresztet vetett magára és a rémület látható jeleivel arcán, csatlakozott a karavánhoz.

- Doña Paz! doña Paz, - szólt aztán - nem ismerte meg ezt az embert?

- Én nem! De doña Antoniának tudnia kell, hogy kicsoda, mert majdnem rosszul lett... Ki az?

- *A földgolyót tartó gyermek.*

- Jézusom! kiáltá doña Paz, mit mond?

- Azt, amit hallott.

- Igen... igen... igaza van. De mennyire megváltozott!

- *Ki ez a földgolyót tartó gyermek?* - kérde az altiszt. - Valami bandita?...

- Nem, uram, valamivel rosszabb ennél: maga az ördög, noha templomban nevelkedett, ép abban a parókiában, amelynek sekrestyéje voltam.

- Magyarázza ki magát, édes barátom...

- És jól vigyázzon arra, amit mond - szólt közbe doña Paz; - doña Antónia figyel, és don Bernardino tudja, hogy ő nagynénje az érdekelt nőnek. De hisz ön ért engem uram... Én nekem nincs kedvem a más dolgaiba avatkozni.

- A földgolyós gyermek - folytatá a sekrestyés, - a legerősebb és a legfélelmetesebb ember, akit isten valaha teremtett. Vadállat, uram, vadállat a szó teljes értelmében.

- De az istenre! - kiáltott fel a katona, - micsoda vadállati dolgokat hajtott végre ez az ember? És főleg miként van az, hogy szabadon járhat-kelhet keresztül-kasul a világon?

- Mindjárt megmondom. Mindnyájan azt hittük, hogy meghalt. Nyolcz éve, hogy elment Indiába és ki tudja, honnan jön most! Visszatérése szép kis felfordulást fog előidézni a városban. Nagyon örvendek, hogy ott nem leszek abban az időben.

- De, tisztelendő atyám, vagy uram, már ahogy híjják magát, - viszonzá a katona - mondja végig, amit tud róla. Mi miatt tartották mindeddig vadállatnak ezt az embert? Gyilkolt, rabolt? Felgyújtott valami várost?

- Nem, uram. Nem követett el semmi effélét, csupán azért, mert nem akarta. Olyan erős, mint Sámson. Tudjon meg csak annyit, hogy ő volt az, aki önkezeléssel megölte azt a medvét, amely annyi kárt okozott az egész Sierrában, az abszolutisztikus király uralkodása idején!

- Nos, ha megölte azt a medvét, ezzel csak derék embernek bizonyult, - felelt a katona. - Miért hasonlítja hát az ördöghöz?

- Nem tagadom, hogy jó ember ne volna. Csak azt tagadom, hogy ember. Nem úgy van, doña Paz? És vegye kérem tekintetbe, hogy én jobban ismerem, mint bárki más. Sőt bizonyos szeretetet is éreztem iránta, mert ismétlem, sekrestyés voltam abban a parókiában, amelyben nevelkedett. De tudom, hogy oroszlán, tigris, vadállat. Különben, kérdezzék csak meg »Dolorosá«-tól vagy családjától! Szegény Soledad! Jó napok várnak rá most! A világ leg-szebb asszonya!

- Don Bernardino, hallgasson! a Krisztus szegeire kérem, - szólt ismét közbe az özvegy. - Doña Antónia nagynénje Soledadnak és félhalottan hallgatja, mit beszélünk! Jőjjön, segítsen megvigasztalni és szórakoztatni őt. Később, ha majd elhaladtunk a ventorillo⁵ mellett, a

⁵ A. m. kis korcsma.

melyen tul már nem kell félnünk a rablóktól, kissé előre megyünk s kedvünkre fecseghetünk. Oh, akkor majd meglátja, hadnagy ur, hogy Don Bernardinonak igaza van! E szörnyeteg visszatérése rettenetes dolgokat idéz majd elő a városban. Sajnálom, hogy nem leszek ott, mert, képzeljék csak: ez a földgolyós gyermek, vagy Venegas Manuel - mert ez a valódi neve - és atyja, aki hires, bár nagyon különcz ember volt, - mint mondják, a mór fejedelmektől származnak. A rossz vér működik e fiuban is, minden jobb érzése mellett. Ez a Manuel, mint mondtam, nőül akart venni, azaz halálosan belészeretett...

- Hallgasson, asszonyom az Istenre kérem, - szólalt most meg don Bernardino. - Donna Antónia folytonosan reánk néz, és a szegény szálnalmat ébreszt, ha az ember reátekint.

- Igaza van. Hozzácsatlakozom. Majd később elmondom mindezt, tiszt uram. Addig is jöjjön velem, don Bernardino, mert félek, felhasználja az alkalmat és egész másképp mondja el a történetemet. Várjon kissé, donna Antónia! Előre, Piñon!

Azt hisszük, a derék özvegy nyújtotta ékesszólási minta után az olvasó korántsem fogja megkivánni, hogy tovább is az ő ajkairól hallgassa a földgolyót tartó gyermek első husz-
étének élettörténetét... Mi magunk fogjuk tehát elmondani azok után a tények után, amelyek
köztudomásra jutottak. Aztán tovább követjük majd hősünket, hogy elkísérjük e nap végéig a
városba, amely bölcsője volt s amelyben élete örök drámája játszódott le.

Most hát mondjunk Isten hozzádot az altisztnek, a sekrestyésnek, a két özvegynek, a tanu-
lóknak és az olaj-kereskedőknek, akikről már csak akkor fogunk megint hallani, amikor az
utolsó ítélet napján, Jozafát hires völgyében találkozunk.

MÁSODIK KÖNYV. Előzmények.

I. *A légy és a pók.*

Az emlékezetes 1808-iki esztendőben élt a püspöki városban egy mintegy huszonötéves nőtlen, árva, don Rodrigo Venegas nevű derék lovag, aki azzal dicsekedett, hogy attól a híres, keresztény vérrel vegyült mór fejedelemtől, Reduantól származott, aki tudvalevőleg abból a drámai házasságból eredt, amelyet a főúri Luque-család egy sarja Cetimérien hercegnővel, Mahomet próféta rendkívül szép unokájával kötött.

Bármiként történt a dolog, elég az hozzá, hogy don Rodrigo őseitől nagy birtokokat s egy régi, romladozó épületet örökölt, amelyet palotaként tiszteltek s a melynek homlokzatán e hirneves család büszke czimerei fennen hirdették azokat a hőstetteket, amelyeknek a vitéz spanyol földön sem akadt utánpótlásuk... A jó nemes ur, akiben meleg szív dobogott, aki fenkölt eszméket vallott, szomorúan emésztette magát ez aláhanyatlott városban, nem tudva: mit csináljon jövedelmeivel és életével, és égve a vágytól, hogy nemes és nagy czélokra használhassa őket.

Képzeltetni tehát azt a hatást, amelyet a függetlenségi háború kitörésének híre reá tett. Noha nem megkeresztelt spanyoloktól származott, igaz spanyol módjára fegyvert fogott a francziák ellen. És mivel ő neki nem volt szokása megelégedni azzal, amit mások is megtettek, hazafiasságában odáig ment, hogy négy éven át a saját költségén szerelt és tartott fenn egész dandár lovas-katonát, akiknek élén sok dicsőséget aratott a különböző csatákban. E szép magviseletének következménye volt, hogy mikor az arapilesi győzelem és a nemzeti csapatoknak Madridba való belépése után Don Rodrigo éppen ötödik sebét jött szülővárosába gondoztatni, a kormánytól bárminemű jutalmat is visszautasítván, magtárait üresen, nyájait elhulltan, földjeit 1809 óta műveletlenül, szőlőit és olajültetvényeit a Sebastiani vad katonáitól levágva vagy kitépve találta. De nemcsak vagyona ment tönkre. Azonkívül négyezer duró⁶-val tartozott a város leggazdagabb és legkapzsisbb uzsorásának, akitől vitéz dandárának fentartására a távolból, Bailénből, Ocannából, Talaverából kölcsönt kellett kérnie. És az említett összeg kamatai és kamatainak kamatai nem kevesebbre emelkedtek, mint más tízezer duróra a kamatos kamat számítás ismert szabályai szerint.

A nagylelkű don Rodrigo türelemmel, sőt némi büszke örömmel fogadta ezt a csapást, épp úgy, mint azt a két golyót és három kardvágást, amelyet hazája védelmében kapott. De néhány tekintélyes és a kölcsönzőtől is ismert barátja a maga jószántából közbevetette magát s kérték az uzsorást, hogy »tekintve azt a nemes célt, amelyre a derék Venegas tőkéjét fordította«, engedjen el valamit az óriási módon felhalmozódott kamatokból.

De a hitelező egyike volt azoknak a szívnélküli embereknek, akiket bizonyos ismeretlen ösztön csakis nagy vagyon összeharcsolására kész. Semmiféle emberi erő sem volt képes őt arra bírni, hogy egy fillért is elengedjen ebből a kegyetlen uzsoraszámlából, és minden érvelés, amelyet don Rodrigo érdemei szolgáltathattak, hidegen hagyta. Az uzsorás, akit don Eliásnak, de népszerűen Kaifásnak hívtak, azt felelte, hogy semmi köze a haza dolgához, hogy ő csak a számokat ismeri s hogy egy ochavoval⁷ sem kért többet, mint amennyivel neki

⁶ Egy duro = öt peseta = két forint.

⁷ Ochavo (ejtsd: ocsávó) a. m. fillér.

a pazarló lovag adós. Azt persze nem tartotta érdemesnek megjegyezni, hogy az okiratok aláírásakor adósa nem számította ki, késedelmezés esetén mennyire fognak rugni a lejárt kamatok kamatai. De hisz ez a kereskedelmi műveletek a, b, c-je volt. Az eredmény az volt, hogy don Rodrigónak tíz esztendőre meg kellett újítani a kezdetleges 4000 duró kölcsönt, és a tizezer durónyi költséget (összesen 14 ezer duró!), azonkívül még fel kellett vennie más hatezret, amelyet, don Eliást kivéve, senki sem mert rendelkezésre bocsátani, hogy a szőlőit és olajfáit újból beültesse, (összesen 20 ezer duró!), amelyhez ráadásul még ötezer járult az első év huszezer durója után járó kamatos kamat fejében (összesen 25 ezer!...) Kerek huszonötezer duróval tartozott, amikor a valóságban csak tizet kapott...

1813-tól 1823-ig a nemesünk sokat fáradozott, hogy ezt az adósságot letörlessze, vagy legalább a kamatokat lefizesse, hogy a »bonyodalmas kamatos kamatok« kikerülje. És tényleg, néhány éven át sikerült is neki birtokaiból mintegy tíz vagy tizenkét ezer reál⁸ szerezni, amelyeket pontosan átadott az uzsorásnak, aki pedig soha sem kért tőle semmit. De némely esztendőben munkásai semmit sem vagy valami csekélységet fizethettek neki a rossz termés, jégeső, a sáskák vagy más, olykor csak hazudott csapás miatt; ugyannyira, hogy a helyett, hogy hitelezőjét kielégítette volna, don Rodrigo új összegeket volt kénytelen kérni tőle, azzal a kijelentéssel, hogy majd »mindent elintéz a jövőendő aratásig.« S mivel a kölcsönzési feltételek mindig a kölcsön sürgősségével állottak arányban, annál inkább terhesebbek voltak, mennél sürgősebb és súlyosabb volt a szükség.

Az egyedüli, amire Venegas még álmában sem gondolt, az volt, hogy dolgozzék, kereskedjék, valami ipart teremtsen, gyárat alapítson, munkálkodjék, szóval, hogy maga is pénzt szerezzen... Jaj neki, jaj a nevének, becsületének, ha ehhez hasonló dologba fogna! Az efféle ügyleteket és üzérkedéseket mind napjainkig mindenki méltatlanoknak tartotta egy andaluziai lovaghoz. Ezek csak azért születtek, hogy sétálás közben őseik dicsőségéről és hadi tetteiről emlékezzenek és épp oly vigan, mint gyorsan elköltsék az atyáik szerzette vagyont, és aztán az ősi ház valamely szögletében éhen haljanak, agóniájuknak nem lévén más tanuja, mint egy antik és rozoga butordarab, aminőket ma az újfajta mágnások arannyal fizetnek, míg a csalódott uzsorások akkor semmibe sem vették...

Ez, amit elmondtunk, nem vonatkozhatik egészen don Rodrigóra, aki nagyon sok nagy és nemes dolgot művelt életében. De még a közelmúltban is az összes Andaluziában letelepedett kereskedők és iparosok, a fővárosoktól kezdve egész az utolsó falucskákig, idegenek voltak a tartományban: Santanderből, Galicziából, Katalóniából vagy Riojából valók. Maga az öreg uzsorás, akit polgártársai Kaifásnak neveztek el - mintegy, hogy már előre értésére adják mindenkinek, aki háza küszöbét átlépi, hogy kegyetlenül keresztre feszítik - maga don Eliás is Rioja városából jött ide, hogy eleintén a mások ezcarayi és pradoluengoi szöveteit adogassa el. Két év alatt olyannyira jól intézte dolgait, hogy már a saját számlájára nagy, mindenféle cikkekkel felszerelt áruházat nyithatott; újabb két év múlva pedig magának íteltette oda bizonyos nem fizető nemesek vagyonát. Két újabb év leteltével várként elkülönített szép házat építtetett magának, és átadta üzletét egyik honfitársának, hogy teljesen az uzsoráskodásra adja magát. Husz év múlva ura volt ama földbirtokok felének, amelyeket a móroktól foglaltak el s a melyeket a katolikus királyok a város »első alapítói közt« osztottak szét.

Térjünk vissza don Rodrigóhoz, aki nem fog minket eltávolítani don Eliástól, mert hisz körmei közt maradt. Nemesünk azon tízévi időközben, amely azóta folyt le, a mióta a háborúból visszajött s az uzsorás hálójába került, megnősült. Inkább könnyörületből mint szerelemből elvette egy régi nemesi család szegény árváját s e házasságból egy fia született. Nemsokára azonban özvegy lett, épp amikor könnyörületessége szerelemmé változott át. Közben okos neje

⁸ Egy reál kb. = tíz krajczár.

tanácsára a hajdani fényüzésről is leszoktatta magát: lassankint eladta lovait, ékszereit, gazdag butorait, elegáns ruháit, és egész ezüstkészletét, elbocsátotta szolgálait és annyira leszállította kiadásait, amennyire az csak rangja tiszteletével megfért. És anélkül, hogy bárkit sérteni akarnánk, ki kell jelentenünk, hogy egyre növekvő szegénysége mind nagyobb mértékben vivta ki az egész város becsülését és tiszteletét.

Viszont az az általános ellenszenv, amelynek don Eliás mindig tárgya volt, (mint mindazok, akik a másik szerencsétlenségéből élnek), lázadássá és gyűlöletté fajult, amikor don Rodrigótól a tizezer durónyi önkényes adót merete követelni. 1823-ban már üldözésre került a dolog, mert mindenki sejtette, hogy a kérlelhetetlen adósság, amelylyel az uzsorás mint terjedő rákfenével fenyegette lovagunkat, csakhamar fel fogja emészteni, ha már addig is fel nem emésztette, a Venegasok gazdag családi birtokait. A fősvény ennél fogva gazdagságának foglyaként élt házában; még a misére sem mert elmenni, félve az emberek s különösen az alsóbb nép és a gyermekek sértegetéseitől. Így töltötte el egymás után a hónapokat, szidalmazva és megutálva régi és hűséges szolgálónőjét, akit nejévé tett, s becézgetve és drágaságokkal halmozva el gyönyörű nyolczéves leánygyermekét. Ez az öregsége első napjaiban született kis leánya volt minden öröme; imádta is mind az »öt érzékével és három lelki képességével« vagy ha úgy tetszik, azzal, amit a többi emberben egyszerűen léleknek nevezünk.

Igy álltak a dolgok, amikor az utolsó leszámolás mindenki előtt világossá tette, hogy don Rodrigo, pontosan megállapított számla szerint, száznegyvenhétezer kétszázkilencz duróval - azaz körülbelül három millió reállal - tartozik rettentő hitelezőjének. A szerencsétlen nemes tudta, hogy a nyilvános árverésen az összes majorok, szőlők és olajfa-ligetek eladása után sem fog ez a tekintélyes összeg befolyjni. A bátor és merész lovag, noha negyvenéves volt, fia jövőjére való tekintettel már arra gondolt, hogy a függetlenségi háboruban tett szolgálatai fejében a szerény zászlótartói vállrojtot fogja kérni s tovább harcol majd a francziák ellen, akik újból betörték az országba.

Egy szép napon tehát megesett, hogy az uzsorás háza mind a négy oldalán tüzet fogott.

Az öreg fősvény csak nagy nehezen tudott menekülni a lángok elől s kis leányát félholtan vitte ki karjai közt. Neje rémülten követte, anélkül, hogy akár a butort, a ruhákat, a drágaságokat, a készpénzt, vagy azokat a becses papirosokat is megmenthették volna, amelyek don Rodrigo és mások irányában való követeléseket igazolták. A dologban a legrosszabb az volt, hogy az égést nem lehetett a véletlennek tulajdonítani, hogy ezt mindenki tudta, s hogy az egész város nagy örömmel fogadta vagy legalább is jégközönyt tanúsított. Az asztalosok és ácsok testületei, akik az akkoriban még ismeretlen tűzoltók hivatását töltötték be: daczára a kapott parancsolatoknak, készakaratos lassusággal igyekeztek a tüzet eloltani, míg a dühöngő don Eliás a bíró házába menekülve torkaszakadtából kiáltozta, hogy »aljas adósai folyamodtak ehhez a módhoz, hogy elpusztítsák a kötelezvényeket és a nyugtatványokat s aztán letagadják adósságaikat«...

Ilyenek voltak azok a vádoló események és hírek, amelyek az illető nap reggelén csendes álmából felkeltették a nemes és vitéz Venegast. A nélkül, hogy időt szakított volna magának, hogy lelkét Istennek vagy az ördögnek ajánlja, a legnemesebb indulattól mozgatva kijelentette, hogy még az uzsoráskodás sem menti fel őt attól, hogy lerója háláját az iránt, aki kölcsöneivel lehetővé tette neki, hogy a betörő franczia ellen harcoljon 1803-1813-ban.

Magához véve néhány munkást, az égő házhoz rohant, a lángok és a füst közé vetette magát, kézi lajtorján felkuszott az első emeletre és azoknak a munkásoknak tanácsa ellenére, akik segítettek neki az ajtót betörni: behatolt a legfenyegetettebb szobába, azaz don Eliás kabinetjébe, ott megragadta azt a régi tárczát, a melyből tudta, hogy az uzsorás a nyugtatványokat, értékpapirokat tartja benne, s egy ablakon át az utcára dobta... Néhány percz múlva, a változékony lelkületű tömeg tapsai közt maga Venegas is kikelt a tüztengerből, arczán s kezén

iszonyu égési sebekkel és füstölgő ruhával... Nem is engedte, hogy ápolás alá vegyék, hanem legott megvizsgálta az esés közben szétszakadt tárcza tartalmát, és összeszedve a benne levő okmányokat, oly gyorsan szaladt a bíró házába, hogy alig birt lélegzetet venni, mikor odaért.

»Itt van, vegye don Eliás ur, szólít utálatos hitelezőjéhez, aki Venegas közeledése miatt életéért kezdett remegni. - Itt van fogja! Megtalálja benne nemcsak az én kötelezvényeimet, amelyeket különben is siettem volna újra megírni, hogy lemossam magamról azt az aljas rágalmat, amely lopással és gyújtogatással vádolhatott volna, hanem megtalálja benne a többi adósét is. Most rendben vagyunk azokat a szolgálatokat illetőleg, amelyeket pénzzel nem lehet leróni... Én meghalok... Ami számláink anyagi rendezését illeti, vegye el mindazt, amim van, és bocsásson meg, hogy ha még hiányzik valami adósságom teljes letörlesztésére...«

Ekként beszélt don Rodrigo, de alig ejtette ki ezeket a szavakat, amidőn annak az iszonyatos konvulciónak következtében, amelyet tetanosnak neveznek, a földre bukott.

Néhány óra múlva már holttetem volt.

II.

Végleges leszámolás.

Nem szükséges számot adnunk arról a mély fájdalomról és lelkes csodálkozásról, amelyet a derék nemes halála a városban és környékén keltett. Rangtársai megtiszteltetésnek vették, hogy nagyszerű temetést rendezhettek neki, de hála Istennek, nem igen volt sok költségük. A székesegyház zenekara csupa szivességből működött a temetésen, a gyertyaárus nem akart elfogadni fizetést a gyertyákért, és valamennyi parókia azon vetekedett, hogy dicső tetemének nyugvó helyet adhasson. A közönség láza oly fokra hágott, hogy a temetési szertartás alkalmával, amelyen egyedül az uzsorás nem vett részt, - senki sem kételkedett azon, hogy a kaifás, megjutalmazandó don Rodrigo nemes cselekedetét: nem fog többet követelni a tényleg kölcsönadott tíz vagy tizenkétezer durónál és a vele méltányosan járó kamatnál, az örökség többi részét a szerencsétlen árvának engedve át, aki tíz éves korában egyedül maradt a világon, teljesen a szánakozók könyörületére hagyva...

Ezek az illúziók csakhamar eloszlottak. Don Eliás még azt sem várva be, hogy háza romjai megszűnjenek füstölgni, mindjárt a temetés napján sietett a bíróság előtt a Venegas aláírásával ellátott irományokat és kötelezvényeket felmutatni és az egész adósságot követelte, amely ép kerek három millió reált tett ki. Megjegyzendő, hogy a tűz következtében csak háza értékét, hat vagy nyolczezer duró értékű holmit, leánya drágaságait és csekély készpénzt vesztett el!

Képzeltetni, a bíró mily undorral jelentette ki jogosnak ezt a követelést; de az uzsorás annyira hálójában tartotta adósát, hogy kénytelen-kelletlen ki kellett tüzni a nyilvános árverést a nemes lovag minden birtokára. Nem hiányzottak most a javaslatok, összejöveletek, beszédek, sőt népgyűlések sem, amelyekben a város nemes emberei és tekintélyesei egyhangulag elismerték annak szükségét, hogy az árverésen részt kell venniök s az elhalt birtokainak árát a lehető legmagasabbra felcsigázniok. Nem kevesebbről, mint arról volt szó, hogy közösen viseljék azt a kárt, amely az árverezők valamelyikére hármozhatik, hogy ekként tisztességes kenyeret biztosítsanak Venegas fiának. - De mindenki tudja, az ily tervek hogyan szoktak végződni. Annyi sokat beszéltek, hogy a prezumpatív jótevők utóvégre is összevesztek. Addig vitakoztak azon, hogy kinek kell a legnagyobb áldozatot elviselnie, don Rodrigonak e zivataros időben vitt politikai szerepén és azon, hogy hasonló esetben mi történt, hogy sokan, akik maguk is nagy összeggel voltak adósai Kaifásnak, visszavonultak a tanácskozásoktól. Így multak a napok mindaddig, míg a bíróság megállapított határidő el nem jött; és mivel mind-

ezek a nagy urak nem tudtak megegyezésre jutni, senki sem ment el az árverésre. A szőlők, az olajültetvények, a majorok, a házak, a butorok, a ruhatár, sőt a nemes patriczius kardja is, a közönség nagy sajnálkozására, száz és néhány ezer durónyi kölcsön fejében az uzsorásnak íteltettek oda.

- Egy milliót vesztek, mondá a rettenetes öreg, aláírva a jegyzőkönyvet. De mit tegyek!... E feneketlen zsák, e pazar Venegas birtokai egy fillérrel sem érnek többet...

- Nem csak hogy nem veszít, - felelé szigoruan a bírák egyike, - hanem közel két milliót nyer! Viszonzásul azt kell hinni, és az egész világ úgy tartja, hogy megfelelő összeget ad majd az ártatlan árvának, vagy legalább is gondoskodni fog jövőjéről.

- Én, én gondoskodjam?... Mit akar ezzel? Elég dolgot ad nekem a leányom felnevelése. Ami pedig a megfelelő összegek adását illeti, majd adják az elhalt hős bámulói az »ítélet napján«. Könnyű nemeslelkűnek lenni a más pénzével!

- De gondolja meg, hogy a szegény gyermek egészen a koldulásra van utalva.

- Én is koldultam az ő korában - felelt az uzsorás, hátat fordítva.

E részletek elterjedése tetőpontjára vitte az általános méltatlankodást. Ha a ravasz riojai azon ürügy alatt, hogy háza porig égett, továbbra is nem a bíró házában tartózkodott volna, igen rossz napokat ért volna. De mivel nincs oly bátorság, amely a törvény oltalmazta uzsoráséhoz hasonlítható, és mivel a Kaifás máskülönben sem volt gyáva, elhatározta, hogy azonnal a Venegasok ősi kastélyába megy lakni. Hogy kincseit kellőleg megoltalmazza és előreláthatólag kellemesen gyarapítsa is: néhány javítást tétetett a régi kastélyon, aztán tőle telhetőleg megerősítette és bőven ellátta zárrakkal, lakatokkal.

Ez alkalommal a munkások egymás közt abban állapodtak meg, hogy az uzsorásnak nem dolgoznak. De, ezt tudva, don Eliás kijelentette, hogy tekintettel a kenyér drágaságára, valamivel emelni fogja a napszám árát. Ez az egyszerű mód elég volt ahhoz, hogy a kelletténél is több munkást találjon. Aztán élt az alkalommal s egy éjszaka, amikor a sűrűn hulló zápor néptelenné tette az utcákat, nejével és leányával bevonult új lakásába.

Mikor aztán a jól bezárt lakatok mögött a régi várkastélyban volt, meglegegedetten lélegzett föl, mint aki négy vagy öt évig nem szándékszik az utcára lépni.

- Holnap reggel - szólt az uzsorás nejéhez - irok fővárosi bankáromnak, hogy küldjön a kicsinek ötezer durónyi holmit, drágaságokat és játékszereket. Mi ketten majd csak elrendezkedünk valahogy.

Aztán vagy tizenkétszer megcsókolta leányát és lefeküdt abba az ágyba, amelynek betétein még don Rodrigo tetemének nyomai voltak láthatók. A fősvény neje nem akarta elfoglalni azt a kétszeresen gyászos alvóhelyet, a mely egykor a nemes lovag boldog és szeretett nejéé volt. Valami sürgős munkát hozott fel okul és az egész éjet egy szék karfájára támaszkodva töltötte el.

Végül Soledad,⁹ a kaifás elkényeztetett és imádott gyermeke abban az ágyban halt, amelyet a földél nélküli gyermektől, a Venegasok számüzött sarjától vettek el!

De mi lett ebből a szegény árvából, akit már tíz éves korában fosztottak ki minden örökségből, mialatt a nyolcz tavaszt ért milliomos leány az ő egykori bölcsőjében az ígért csecsebecséről álmodozott?

Csak itt kezdődik igazában a mi történetünk.

⁹ A. m. magány.

III.

Miképp szünt meg a gyermek gyermek lenni.

Mánuel, mert ez volt az árva neve, a legkedvesebb kis fiuk egyike volt; friss és mosolygó, mint a tavaszi reggel, vidám és élénk, mint egy gondtalan kis vad. Szegényke csendesen szendergett, amikor atyja, don Rodrigo a Kaifás égő házába rohant. Don Rodrigo a legnagyobb gonddal nevelte, de inkább azon igyekezett, hogy testi tulajdonságait fejlessze, semmint hogy írásra, olvasásra tanítsa, vagy az irodalom iránti hajlamot ébreszsze benne. A legkeményebb erő- és mozgásgyakorlatokhoz szoktatta, lovaglási és uszóleczkéket adott neki, és kényszerítette, hogy napokon át kövesse megszakítatlan vadászkirándulásain. Utközben megmagyarázta neki a hegység misztériumait, a hegylakók növénytanát, a majorosok orvostudományát, a pásztorok csillagászatát, megismertette vele valamennyi állat szokását, leküzdésük és megölésük módját, megtanította arra, hogy kell őket élve megfogni vagy tehetetlenekké tenni és a mezei és pásztori élet más ezer meg ezer titkára. Az eredmény az lett, hogy atya és gyermek sohse hagyták el egymást, és hogy kölcsönösen testvérként, bajtársként, egyenrangúakként bántak egymással.

Ebből láthatni, hogy don Rodrigo, sejtve a jövőt, előre hozzászoktatta fiát a szegénységhez. Mindazáltal a kedves kis fiu semmit sem tudott háza romlásáról és az ennek következtében atyjára nehezedő aggályokról. E tudatlanság leple alatt első éveit nyugodtan, boldogan, csöndesen teltek el, annyira, amennyire ez egy anyátlan gyermeknél lehetséges, midőn egyszerre minden emberi szerencsétlenség hegyként omlott reá.

Egy nap alatt, néhány óra alatt, a bálványt, mesterét, társát, élete egyedüli barátját félig megéve és eszméletlenül hozták vissza neki... Jelen volt ennél a rettenetes halálnál, anélkül, hogy egy pillantást nyert volna a mozdulatlan szemektől, egy tanácsot vagy egy csókot az összérángatódzott szájából... Tudomást szerzett a Kaifás létezéséről és az égés rettenetes katasztrófájáról és okairól; megtudta, hogy a mezitláb kolduló koldusok nem szegényebbek nála... Megértette, hogy utolsó istenhozzádot kell mondania e családi falaknak és mindannak, amit körülzárnak, még azoknak a tárgyaknak is, amelyek imádott atyja emlékét idézik föl.

Mintegy álomban látta, hogy a város összes lakói házába vonultak és őrizték don Rodrigo holttestét, mintha az övék volna; aztán vállukra vették és elvitték, ezerszer csókdosva őt és mondván neki dolgokat, amelyekből nem értett semmit. Végre egyedül maradt, s elhagyatva, hallgatagon, béméskodva ült a halottas kamara egy szegletében, nem remélhetve és nem is remélve senkitől semmit...

Aztán jött az éj, az árvaság éjszakája. A harangok megszűntek kongani; a gyászének és a temetési zene távoli visszhangjai elnémultak; még a sötétség is sötétebb lett, hogy magánosabbá tegye létét a földön. Magáról is azt kezdte hinni, hogy halott és el van temetve, amikor egy rekedt és száraz hangot hallott, amely egy pohos, rút paptól jött, aki gyászos hangon ezt mondá:

- Hol vagy, fiam? - Miért maradsz világosság nélkül? Jőjj velem. - Én magamhoz veszek, a többi Isten dolga. Gyer velem, házamba.

Mánuel követte a papot mint automata, vagy inkább mint szegény kutya, mely gazda nélkül maradt.

IV. *Egy egyszerű pap.*

Sietünk valamit elmondani arról a papról, aki ekként történetünk hőséneke gyámja lett. Don Trinidad Muley egyike volt azoknak a régi szabású spanyol papoknak, akiket nemcsak parókiájához tartozók, hanem mindazok, akik vele beszéltek, szerettek és becsültek, párt- és vallás-különbség nélkül. E papok, a különböző társadalmi forradalmak dacára is, szeretetre és tiszteletre tarthattak számot. Sem az 1808-ki nemzeti felkelés, sem az 1814-ki abszolutisztikus reakció, sem az 1820-ki forradalmi düh, sem Angoulême herceg megérkezése, sem a granjai felkelés és az utána következő balesemények, amelyek sok viszályt idéztek az Egyház és az Állam között, nem voltak képesek megcsorbítani azt a becsülést, amelyben részesültek. Ez a valóban bennszülött papság szerette hazáját, mint bármely más polgár, anélkül, hogy kozmopoliták, európaiasak, sőt ultramontánok lettek volna. E papok a régi fajta katolikusok osztályába tartoztak; nem sokat avatkoztak a politikába és a filozófiába, senkitől sem követeltek tulságosan finom teológiai felfogást, sem változtathatatlan iskolai formulákat a társadalomról és kormányáról, hanem egyszerűen csak az összes keresztény erények tényleges és valóságos gyakorlatát prédikálták.

Az, akinek a példája előttünk van, oly egyszerű, őszinte, nyájas és bátor volt, oly nyíltlelkű és jószívű, hogy lényegileg, személyileg és hatalmilag a »lelkek igazi atyjának« lehetett nevezni. Noha parókiabeli ítélkezési joga nem terjedt tovább a Santa-Maria de la Cabeza területénél, jószívűsége kegygyel árasztott el minden helyet, amely segítségéhez folyamodott. Nem volt tudós pap, de annál jobb szívű.

Különben nem is a jámbor plébános akarátán mult, hogy a bibliai szövegeket és a szent atyákat jobban nem ismerte és gyorsabban nem fordította, ha nagy ünnepélyesen prédikálni kezdett. Emlékező tehetsége ugyanis oly rossz volt, hogy senki sem bírta felfogni, miként tudott latinul megtanulni annyit, amennyi a szemináriumba léphetéshez és a pappá szenteltetéshez szükséges. Mindenki csodálta azt a régóta elhunyt mestert, aki rendkívüli türelmével, kétségkívül véső és furó segítségével képes volt ezt a kemény fejet kinyitni és a musa, musae stbt belevinni. De ez volt don Trinidad egyedüli hibája.

A derék Muleynek (mór név, amely még divatos az andaluziai vidékeken) nem volt párja a városban és száz mértföldnyire a környéken. Nálánál szivesebben senki sem engedte át vacsoráját vagy ágyát egy gyámoltalan koldusnak, senki sem gyógyította szivesebben a betegeket járvány idején, és senki nagyobb buzgósággal nem folytatott vidám társalgást a rabokkal, üdvös tanácsokat osztogatva nekik. Látni kellett, amint zimankós időben utolsó fillérét is elköltötte, hogy lábbelit vegyen a kis mezitlábásoknak, vagy amint karonfogva a napra vezette a nyomorult aggastyánokat, akik már-már megmerevedtek sötét kunyhóikban. Senki sem tudta nálánál jobban rábírní az elégedetlen házasségeket, hogy kibékülve csókolják meg egymást; könyvek és ökölcsepások által odavinni a dolgot, hogy két ellenfél, akik már *navaja*-jokat akartak egymásra hajítani, kezet nyújtson egymásnak; közel hozni egymáshoz a gazdagokat és szegényeket, amikor a kenyér nagyon drága lett és a szél erősen fujt... Ő mindenkit ki tudott békíteni a maga sorsával: a szomorúakat szomorúságukkal, a betegeket bajukkal, az elítéltet büntetésével, a haldoklót a halállal... Don Trinidad nemcsak általános tisztelet, hanem valóságos kultusz tárgya lett, noha nagyokkal és kicsinyekkel egyaránt őszinte és vidáman tréfálkozó volt, ha semmi sem készítette a komolyságra. Tudatlanságát, mint az ártatlanság formáját tisztelték, ahogy csodálni és szeretni szokás a termékeny és a műveletlen hegységeket, amelyekben minden természetes, spontán; amelyekben minden Istentől származik és nem az ember spekulációjától és fáradságaitól.

A püspök tehát helyesen választott, amikor papunkat a Santa-Maria de la Cabeza parókiára nevezte ki, amely a vidék legharcziasabb része és a munkásosztály központja. Így lesz

érthetővé az a mély becsülés is, amelyet don Rodrigo és a derék don Trinidad egymás iránt éreztek, noha nem igen gyakran találkoztak. Így magyarázódik meg végül az az elhatározás is, amelynek következtében a pap, anélkül, hogy ez iránt bárkivel értekezett volna, magához vette a patriczius fiát. S így nekünk is később vissza kell térnünk ehhez az érdekes alakhoz, elmondhatunk majd egyetmást házáról, szónoklatairól, szokásairól, sőt jóságos gazdasszonyáról is.

De most Mánuel Venegas vonja magára figyelmünket, az, akit nemsokára *Földgolyós gyermeknek* fognak elnevezni.

V. *Az uzsorás hitelezője.*

A szegény gyermeket a sors e hirtelen és barbár csapásai mintegy jéggé fagyasztották; halálos sáppadtság fogta el arcát, amely egész életén át ott honolt. Eleinte, az első percz aggodalmában, senki sem vette észre, hogy az árva egyetlen panaszt sem hallatott, egyetlen szót sem mondott, egyetlen könnyet sem ejtett. Mikor végre hozzá közeledtek, a fájdalomtól merevnek, megkövültnek találták, noha járt-kelt, hallott, látott s egyre csókolgatta sebesült és haldokló atyját. De sirni nem sirt a rettentő agónia tartama alatt, sem akkor, mikor az utolsó csókot lehelte rá a haláltól hideggé vált arcra, sem akkor, amikor örökre elvitték imádott atyját. Nem volt meghatva akkor sem, midőn elhagyta szülőházát és könnyörületességből egy másik ember fedele alá került. Némelyek dicsérték bátorságáért, mások érzéketlenséggel vádolták; a családanyák nagyon sajnálták, ösztönszerűleg megsejtven azt a tragédiát, amely az árva gyermek lelkében lejátszódott. Hisz senkije, egyetlen résztvevő sziv sem volt, amely mellette és vele együtt sirt volna...

Mánuel nemcsak atyja holtteste előtt maradt hallgatag, hanem azokra a gyöngéd kérdésekre sem felelt semmit, amelyeket don Trinidad intézett hozzá, midőn a paplak felé vezette. Az első három év folyamán, amelyeket e szent lakban töltött, szavát egyszer sem hallotta senki. Már mindenki azt hitte, hogy egész életén át néma marad, midőn egyszer a pártfogója-vezette templomban, a sekrestyés észrevette, amint megállott a földgolyóval játszó gyermekisten nagyszerű képe előtt s melankólikusan kérdezte:

- Gyermek Jézus, honnan van az, hogy te sem beszélsz?

Mánuel meg volt mentve! A hajótörött felütötte fejét a keserűség tengerének habjaiból. Élete többé nem forgott veszélyben, - legalább ez volt az egész parókia véleménye.

E naptól kezdve az árva néhány szót ejtett, hogy a plébánosnak és gazdasszonyának szeretetét, háláját és engedelmességét kifejezze. De egyetlen czélzást sem tett feledhetetlen csapásaira, amit don Trinidad Muley, a sekrestyések és a karbeli fiuk jó jelnek vettek.

Ami esze állapotát illette, azzal senki sem foglalkozott az önkényes vagy önkéntelen némaság e három éve alatt. Csak a gazdasszony mondta kezdettől fogva és ezt folyton ismételtette, hogy Mánuelben megvan a bolondságnak egy porczikája, csak nagyon kis porczikája, mert nem tudott sirni atyja halálakor. Mi nem mernők ezt állítani, mivel erre vonatkozólag egyetlen irat sincs azok közt az okmányok közt, amelyek elbeszélésünknek alapul szolgálnak. Különbben is annak a megítélése, hogy e szegény világban valaki bölcs-e, vagy bolond, sokkal több nehézséggel jár, mint azt valaki gondolná. Ítéljen maga az olvasó azok után a tények után, amelyeket majd elmondunk.

Az idegenekkel szemben, akik sohsem beszéltek vele anélkül, hogy szánakozó szeretetüknek tanujelét ne adják: a gyermek tovább is jéghideg maradt. Rendesen egy stereotip kifogási

formulával élt, amely állandóan ajkain lebegett: »Hagyjon most«, szokta volt mondani kérő és fájdalmas hangon. Aztán haladt a maga útján, babonás hatást gyakorolva a meglepett érdeklődőkre.

Amaz egészséges válság különben semmiféle hatást nem gyakorolt mély szomorúságára és korai zordságára, valamint arra a sajátságos makacsságra sem, amelylyel bizonyos szokásoknak hódolt. Sohasem mulasztotta el például, hogy a papot a templomba ne kísérje és a mezőkön friss virágokat ne szedjen, amelyekkel aztán a gyermek Jézus oltárát díszítette fel. Mindennapi virág aratása elvégzésére felkuszott a szomszédos hegy csucsaira is, ha a tél vagy a nyár szigorúsága a síkságot fagyasztotta vagy égette.

Aztán órákon át az ekstázis bizonyos nemébe merülve maradt a szent kép előtt. Ez az ájtatosság kétségkívül megegyezett azokkal a vallásos elvekkel, amelyeket Mánuel atyjától kapott, de valami olyas természetfölötti, rendkívüli jellege volt, amelylyel a legtisztább miszticizmus is alig ért föl. Nemcsak kultusz, tisztelet, ájtatosság, fanatikus rajongás volt az, amivel a földgolyót tartó Krisztus képének adózott. A testvér és az alattvaló közti szeretet volt, aminőt atyja iránt is tanúsított. A bizalom, pártfogás és bálványozás vegyüléke, hasonló ahhoz az érzéshez, amelyet egy zseniális ember anyja dicső fia iránt, vagy a védő tisztelethez, melyet a bátor katona még kiskoru fejedelme iránt érez... Talán ez a kép a saját tragikus sorsát idézte szemei elé: nemes származását, korai magára hagyottságát, szegénységét, szenvedéseit, az emberek igazságtalanságát, a magányt, amely e földön környékezte, s tán jövőendő mártíromságának sejtelmét is.

A szerencsétlen mindebből semmit sem tudott, pedig ilyenén eszmék zajlottak le e gyermeki, állandó, abszolút s kizárólagos ájtatosság mélyén. Rá nézve nem voltak sem Isten, sem Szűz, sem szentek, sem angyalok; nem volt semmi ezen az isteni gyermekén kívül, akit minden miszticizmus látható és érezhető formájában imádott, művészies arczával, aranyszövetű ruhájával, hamis drágakövekkel ékített koronájával és szőke hajával együtt. Minden hite ebben a gyöngéd arcvonásu atléai gyermekben összpontosult, aki kezében tartotta a roppant azur glóbuszt, amely fölött a megváltás jeléül aranykereszt fénylett.

Innen az a különös név, amelyet eleinte csak a parókiába járatosak, utóbb a városbeli gyermekek és végül a legkomolyabb emberek is Venegas Mánuelnek kezdtek tulajdonítani. Különben nehéz volna megmondani, vajjon azért adták-e neki a Földtekét tartó gyermek nevét, mert csodálatos bálványozását helyeselték és közvetetlenül Isten fia pártfogása alá helyezték, avagy azért, mert a gúnyolást antifrázisban akarták kifejezni. Ezt a szólamot itt ugyanis a legnagyobb boldogság kifejezésére használták. Lehetséges, hogy bizonyos jóslás-féle is foglaltatott benne arra a bátorságra és erőre nézve, amelyet a Venegasok sarja később hivatva volt kifejteni, mivel a környék leghasználtabb hiperbolája valaki erejének és bátorságának dicséretére ez volt: »még a földgolyós gyermektől sem fél!«

A nemes árvát már szélteben ezen a néven nevezték, amikor ismét beszélni kezdett. Ekkor tizenhárom éves volt. Ez időtájt vett föl egy más, épp annyira változatlan és állandó szokást, mint a többi volt. Titokzatos ájtatosságával e szokása következtében kissé alábbhagyott, de viszont a józanészü közönség komoly és gyászos következmények előjelét látta benne.

A gyermek ugyanis minden áldott nap ugyanazon órában eljár ahhoz a kuthoz, amely a don Eliás-lakta, egykori Venegas-palotával szemközt feküdt. Az étkezés után, amely két óra körül végződött, egészen az éj beálltaig ott maradt, egyedül, hallgatagon, szemét makacsul az épület nagy erkélyeire, vagy a főbejárás fölötti czimerre szegezve. A kíváncsiak, akik az elhagyott hely mellett csupán azért mentek el, hogy lássák, miként áll őrt, egy cseppet sem zavarták; a korabeli gyermekek pedig, akiket erős öklei féken tartottak, nem igen mertek erre felé járni, és az okos don Trinidad Muley kérései is, hogy hagyjon fel ezzel a veszélyes mániával, ezuttal hiábavalóknak mutatkoztak.

A hires palota erkélyre nyíló ablakai állandóan be voltak zárva. Csupán csak egy ablakon voltak kis fehér függönyök láthatók. Ez atyja szobájának ablakán volt, de ezeket a függönyöket sem huzzák fel soha, és így nem is lehetett rajtuk semmit sem észrevenni.

Soha ez időtájt élő lény nem lépett be a kapun, amely szintén be volt zárva, mintha az egész ház lakatlan volna.

Végre egy este kis, szegényesen öltözött öreg embert látott a palotából kijönni s csakhamar visszamenni; erre az öregre emlékezni vélt, mint aki egykor nagyobb pénzösszegeket olvasott le atyja szobájában. Bizonyára a don Eliás szolgája vagy megbízottja volt.

Úgy látszik, az öreg is ismerte a gyermeket, vagy legalább beszélni hallhatott róla, mert hosszú mellékutat tett, hogy elkerülje. Az iszonyat bizonyos nemével pislogott feléje s több ízben hátranézett, mintha meg akarna győződni, vajjon nem kíséri-e, akárcsak a babonások, ha kísérteteket vélnek látni.

A következő estén az árva észrevette, hogy a függönyök mögött árnyék mozog. Látta, hogy a muszlint kissé félrehuzzták s az üveg mögött egy más öreg ember szigorú arcza tűnt föl, aki tőrként szűrő szemmel tekintett reá.

- Ez hóhérom! - mondá Mánuel, vadként felugorva és az épület ez oldala felé tartva.

De a függöny legördült és a látomás eltűnt.

A gyermek visszatért helyére és dühe ép oly gyorsan lecsillapodott, mint amily hirtelen kitört. Később látni fogjuk, hogy benne minden a gyorsaságnak és erőnek ezt a jellegét vette föl, amely az oroszlánok sajátságának tekinthető: a harag ép úgy mint a nyugalom, a fájdalom ép úgy, mint a lemondás, a gyűlölet ép úgy, mint a bocsánat.

A riojai házi nyugalomát s tán lelkiismeretét erősen megzavarhatta ez a gyermek-hitelező, aki ősei háza előtt ütötte fel tanyáját. Úgy látszott, mintha don Rodrigo vagyonát, tüzhelyét, életét és őseinek czimerét jött volna számon kérni. A ház asszonyai megijedtek, amikor óraszámra ott látták ülni a kut kávéján, hallgatag perlőként, élő vádlóként, örökös tiltakozóként s a kikerülhetetlen bosszu előfutójaként. Így történt aztán, hogy két-három nappal azután, hogy az uzsorás és áldozata a határtalan gyűlölet első pillantását váltották egymással, egy nő ment ki a házból. Ötvenéves lehetett, szép volt, de látszott, hogy a bánat nagyon megviselte; viselkedése nem volt urias, de magatartása méltóságos, ruházata is nem annyira uriasszonyhoz, mint egy jó módu munkásnőhöz illett volna. Ez Mária Josefa, az uzsorás hajdani szolgálója s jelenleg neje volt.

Mánuel ezt mindjárt kitalálta, noha soha sem látta. Nem mondhatjuk meg: az ösztönszerű gyöngédség érzése volt-e, avagy az emlékezés arra a jóra, amit három év óta e nőről mondani hallott, hogy sem ellenséges indulattal, sem utálattal nem nézett rá.

De midőn Mánuel észrevette, hogy a don Eliás élettársa, előbb meggyőződve, hogy senki sincs az ablaknál sem az utcán, határozottsággal feléje közeledik és melléje akar ülni, ki-mondhatatlan aggodalom vett erőt rajta s távozni készült.

- Ne menj el, Mánuel, szólj hozzá az asszony, visszatartva őt. Nem akarok rosszat neked, én javadat akarom. Mondd meg, mit keressz itt? Szükséged van valamire? Miért viselsz ilyen ruhát, amely nem való rangodhoz? Akarod, hogy pénzt adjak?

A gyermek tényleg olyan ruhát viselt, mint a nép fiai, de ő maga akarta így. Mert amikor gyermekkori ruhájából kinőtt, don Trinidad újból ugyanolyan finom ruhákat akart neki csináltatni, de Mánuel a legnagyobb energiával állott e terv kivitele ellen.

- Nem, plébános ur, - mondá, - nem fizethetem a nemesembert megillető ruhákat; adjon olyat, amelyet a szegény emberek viselnek.

Attól különben tartózkodott, hogy Mária Josefának is megadja ezt a magyarázatot, vagy bármi másfélét. A helyett, hogy felelt vagy melléje ült volna, lába hegyével betüket kezdett a homokba rajzolni, amelyeket nagy figyelemmel nézegetett.

Az asszony rövid idő múlva folytatta:

- Nem akarom ezzel azt mondani, hogy a chaqueta rosszul áll neked. Neked minden jól áll, mert szép fiu vagy, két napként ragyogó szemmel, és mivel a plébános ur (Isten fizesse meg neki!) kellőképp és tisztességesen ellát. De én valamivel többet akarnék tenni érted, szeretnék mindenféle dolgot venni számodra és pályát biztosítani neked a fővárosban. Én ugyan már beszéltem erről don Trinidaddal, és ő azt felelte, hogy ezeket az ügyeket egymás közt kell elintéznünk, mégis beszélj vele te is, hogy meggyőződhes, miképp nem csallak, és ha rászánod magad, hogy barátom légy, meglátod, mindannyian jobban járunk. Nem felelsz, Mánuel? Mire gondolsz?

A fiu azonban nem felelt erre a beszédre, csak tovább irt lába hegyével a talajba, ahol atyja neve már olvasható volt: »Rodrigo«.

- Mit irsz itt? - kérde rövid szünet után don Eliás neje. - Én nem tudok olvasni, de nagy örömmel hallottam, hogy végre megszólaltál. Felelj tehát. Ha te minden délután erre felé jársz, bizonyára akarsz valamit! Mondd meg őszintén, mit. Vagy ha már nem akarsz megmondani, hát ime, fogd ezt... Költsd el arra, amire szükséged van.

És egy vörös selyemzsinórba kötött pénztárczát adott át neki, amelynek hasadékaiban sok arany fénylett. Lehetett benne legalább hatezer réal.

Mánuel eltörülte lábával az elhunyt lovag nevét és aztán anyja nevét kezdte felírni, akit nem ismert: »Manuela«. A tárczára pedig még szemét sem tartotta érdemesnek rávetni. Sőt, hogy jelezze, miképp semmit sem akar elfogadni, kezét nadrágja zsebeibe dugta.

- Nagyon haragos vagy büszke vagy, Mánuel - szólt keserűséggel Mária Josefa. - Úgy látom, azt hiszed, hogy én és házambelieim ellenségeid vagyunk, pedig nagyon tévedsz! - Képzeld csak: van egy leánykám, a kit ép úgy imádok, amint atyád imádott téged, és aki ebéd után ma is ezt mondta férjemnek:

- Nézd atyám, meg kell bocsátanod annak a szép kis fiunak, aki minden délután szemben velünk leül és igent kell mondanod arra, amit kérni fog tőled. Én nagyon sajnálom. Mondják, hogy azelőtt még gazdagabb volt, mint mi és hogy az ágy, amelyben alszom, az övé volt. Hát látod, fiam, látod, még az én Soledadom is érdeklődik irántad.

Mánuel felemelte fejét és felhagyott a betű rovással.

- Mondja, asszonyom - kérde nyugodtan - hány éves ez a leány?

- Nemsokára tizenkét éves lesz - felelt az anya páratlan nyájassággal.

Mánuel ismét szórakozott lett, de lábával ezuttal ezt rótt a talajba: »Soledad«.

- Azt hiszem, meggyőződted, hogy elveheted ezt a csekélységet - szólt az asszony, feléje nyujtva a pénzt.

Mánuel egy lépést tett hátra, aztán hidegen és szomorúan így szólt:

- Asszonyom, eleget beszéltünk.

És sarkon fordulva távozott s eltűnt az út mentén.

Az uzsorás neje lecsüggesztette kezét, amelyben a hiábavaló aranyat tartotta és gondolataiba mélyedt. Aztán felkelt, felsóhajtott és elment arra a helyre, amelyet, nem tudjuk, mert-e a maga házának nevezni.

A mi a gyermeket illeti: öt percz múlva már ismét ott ült a kut mellett, szemét az uzsorás erkélyeire szegezve.

VI. Soledad.

Az előbbi jelenet után két nap múlva Mánuel megváltoztatta szokásos látogatásának óráit a Venegasok háza előtt, és délután helyett reggel kilencz órakor jelent meg a hely színén, amikor templomból kijött.

Miért történt e változás? Azt hitte-e a gyermek, hogy ez órában többen járnak a kaifás házába s így bővebb anyaga lesz a vizsgálódásra? Azt gondolta-e, hogy így könnyebben megismerkedhetik majd azzal a leánnyal, a kiről az uzsorás neje beszélt neki, azzal a tizenkétéves védőnőjével, aki annyira sajnálkozott fölötte, azzal a feledhetetlen Soledaddal, aki őt szépnak találta?

Ezt semmikép sem tudjuk. De azon a reggelen, midőn először megjelent, sokszor látta be- és kijárni az uzsorás szolgáját és megbizottját, olykor a jegyző és a város más kisebb-nagyobb személyisége társaságában. Látta, hogy tizenkét óra tájban ugyanaz a szolga ismét kiment a házból s sok járás-kelés után egy leánynevelő intézetbe ment, amely az említett térség ellentétes oldalán feküdt, körülbelül száz lépésnyire a palota kapujától és a kut határától, amelynél az ostromló táborát felütötte.

Az árva szívében bizonyos felindulást érzett, s vadász-ösztöne és a sierrában szerzett régi eligazodó képessége sejtették vele, hogy az uzsorás leányát fogja maga előtt látni.

Valóban így is történt. Néhány percz múlva a ravasz szolga kijött a kollégiumból, kezén nagyon elegáns leánykát vezetve, akinek élénk járása, kellemes mozdulatai, vidám nevetése és ezüsthangjának zengése menten elkábították Venegas fiát.

- Miért nem szomorú ez a leány? - látszott kérdeni önmagától a szegény gyermek - mikor én az vagyok?

A kis leány hirtelen elhallgatott, mivel kétségkívül vagy a szolga figyelmeztette, vagy ő maga jött rá Mánuel jelenlétére. A téren oly mély csend honolt, hogy az árva a halál csendjéhez hasonlította. Soledad pedig egyre közelebb jött hozzá, nevetés, szó nélkül, komoly arczczal és tartással, még nagyobb szomorúságot okozva annak, aki szomorúságának okozója volt.

Aztán az elszomorított gyermek észrevette, - s ez örömet okozott szívének - hogy a Kaifás leánya futólag rápillantott és hogy a leányka és öreg vezetője közt bizonyos küzdelem fejlődött ki. Ez kezénél fogva igyekezett őt a palota közelébe vonni, a leány pedig az ellenkező oldal felé húzott, hogy a titokzatos személyhez mennél közelebb menjen el.

A fiu merően nézett reá, bátran és szilárdan, a vérontástól fáradt oroszán nyájasságával, amely barlangja előtt félénk kis gazellát lát elvonulni. De azonkívül sok más dolog is tükröződött Mánuel szemében és szívében, noha tudata nem is adhatott számot valamennyiről. Csodálat fogta el az ártatlan kis leány rendkívüli szépsége láttára; büszke volt, hogy ez a bájos leány sajnálkozott rajta és dicséretetek között védelmébe vette; bántotta, hogy miatta hagyott fel a nevetéssel és a beszéddel, s szívét a gyöngédség bizonyos neme szállotta meg, amely szintén ebből a nemes érzésből fakadt. Szóval arra vágyott, hogy mennél kevésbbé mutasson iránta ellenséges érzületet, és féltékeny volt azokra, akik nem voltak megakadályozva, mint ő, hogy vidámságát és bizalmát élvezzék. A koraérettség csodájánál fogva, amelynek többi közt lord Byron is tanujelét adta (aki tizéves korában sirt szerelmében, melyet családja ellenségének leánya iránt érzett), ez árva szívében is - attól a percztől fogva, amióta először látta családja hóhérének leányát - a szülők gyűlölködésének átváltozásakép a végzetes és kikerülhetetlen szerelem ama hatalmas csirái fogamzottak meg, amelyek már annyi költemény tárgyául szolgáltak... a Romeo és Julia, az Edgard és Lucia szerelme volt ez is, amely makacsul a lehetetlenség sziklájában ver gyökeret, s a folytonos balsors orkánjával kell küzdenie.

Ismételjük, hogy tizenhárom éves ifjunk ez emóciók egyikéről sem tudott; csak bámulta a bájos leányt, akinek fekete és kifejező szeme, gesztenyeszinű haja, gyönyörű szájacskája, rózsás arcza és karcsu termete rendkívüli szép nőt ígért. Azonkívül ruházatának korát meg nem illető pompája, a drágakövek, amelyek fülén és kezén csillogtak, finom czipői, sőt az a színes táskája is, amelyben kézimunkáját és könyveit tartotta, hozzájárultak ahhoz, hogy elvakítsák ezt az éretlen fél-vadat, aki a hegyen és a templomban nevelkedett, ezt a félig-vadászt, félig-akolitát, aki úgyszólván soha sem beszélt fiukkal, még kevésbé leányokkal, s aki csupán egyedül energikus apja és a Santa Maria de la Cabeza-parokia plébánosa szigorú társaságához volt szokva.

De Mánuel valóban megértett valamit abból, amit érzett, amikor a tizenkét éves Éva elérte célját és egész közel ment el mellette... A leány a női kíváncsiság meghatározhatatlan kedves pillantását vetette rá, amely teljesen megigézte; aztán határozott lépésekkel háza felé fordult, a kacérság oly biztos és korai mozdulatával, hogy teljesen elkábította volna Mánuelet, ha ez már előbb is nem lett volna bolond az imádatától és a rémülettől...

- Mintha fel akarta volna falni! - mondta donna Paz, amikor ezt az ördögi epizódot az altisztnek elbeszélte.

De Soledad oly merész volt, hogy nem állapodott meg ez első pillantásnál... Amint a térség egyik oldaláról a másikra ment át, legalább is kétszer hátrafordult, hogy ismét az árvára tekintsen, akinek szépségét, úgy látszik, nem találta kisebbnek, mint a minőnek háza ablak-redőnyei mellől látta. Mikor aztán hazaért, mielőtt eltűnt volna a kapuban (amely már néhány perc óta felnyílt számára), egy utolsó, hosszas pillantást vetett rá, a köszönés minden tiszteletével...

Mánuel úgyszólván el volt gázolva és butítva zavaros eszméi súlya alatt, s nem vette le szemét a földről, míg a székes egyház órája eszébe nem juttatta, hogy don Trinidad várja. Felkelt, ép oly bosszúsággal, mint előtte való este az uzsorás neje kelt fel erről a helyről, s ingadozó léptekkel a plébános háza felé vette útját, mintha ittas vagy holdkóros lett volna.

Sámson megismerte Dalilát.

VII.

Don Trinidad Muley különböző nézetei.

A Venegasok utódjának mindazonáltal volt oly erős akarata, hogy hosszú időn át nem ment az említett hely felé, bár ez az elhatározás nem volt egészen tudatos.

Don Trinidad, látván, hogy a fiu az említett napon sem enni nem akart, sem azon éjszakán nem aludt és reggel lázzal ébredt, s megtudván a történeteket, e szavakat mondá neki:

- Egyenesen vesztedbe rohansz. Ezt már akkor jeleztem, mikor helytelenítettem, hogy amaz átkozott kut mellé járj ülni; de nem akartál hallgatni reám s most látod a következményeket. Korán kezdenek a kigyó barátnői tetszeni neked! Mindazonáltal nem szólnék semmit, (mert hisz, ha mindenki az én példámat követné, véget érne a világ), ha nem épen annak a leányáról volna szó, aki atyáddal oly kegyetlenül bánt. De róla lévén szó, felfogom, hogy midőn reá néztél s ő tetszésedet megnyerte: a lelkifurdalás elvette álmodat és egészségedet, mint azoktól, akik halálos vétekben leledzenek. Ennélfogva don Rodrigo Venegas, (akit az ur békében nyugasztaljon) sőt Isten nevében kérlek, ne menj ama ház tája felé, ha nem akarod elveszteni szeretetemet, a nép becsülését és azonfelül a saját lelkedet!

Ehhez nagyon hasonlót már a szive is mondott Mánuelnek és most szeretett párfogójának határozott magatartását és könyeit látván, ünnepiesen fogadta és szavát adta, hogy nem megy többé a Venegasok háza felé, amíg don Trinidad másképp nem intézkedik.

Ekként nem kevesebb, mint három év mult el anélkül, hogy Mánuel viszontlátta volna Soledadot.

E három év alatt a különös gyermek úgyszólván folytonosan a Santa Mária-templomban zárkózott el, teljesen a földgolyót tartó gyermek képével való régi barátságának szentelvén magát. Sokszor adózott neki ajándékokkal, gyakran csókolta, sőt a fülébe is sugott valamit, mintha szerencsétlenségeit közölte volna vele. De egyet soha sem tett, még a legnagyobb ömlengés perczeiben sem: soha sem sirt! A sirás ajándéka meg volt tagadva ettől a szerencsétlen teremtestől.

Ekként elérte a tizennegyedik esztendő, s az éber Trinidad, aki már semmit sem kérdezett tőle, azt hitte, hogy gyermeki szenvedélyét rég elfelejtette: amikor Mánuel hirtelen megváltoztatta életmódját s nagy kirándulásokat tett a hegységekbe. Némelykor nyolcz napig is odamaradt s feltűnő volt, hogy bár ott senkit sem ismert és soha sem ment oda, ahol emberek laktak, mégis soha sem élelmi szereket, sem fegyvert nem vitt magával.

- Fiam, szólt hozzá egy napon a plébános, honnan szerzed az ennivalót?

- Plébános ur - felelt a gyermek - a hegyen van minden!

- Igen, tudom, van gyümölcs, vad növény és sok kis és nagy vadállat. De hogyan vadászol fegyver nélkül?

- Ezzel! - felelt Mánuel - egy kenderből való parittyára mutatva, amelyet övéhez kötve viselt. A faágakkal, karommal és fogaimmal, ha szükséges!

- Ördög vagy, fiam - végzé beszédét a pap, akinek különben jobban tetszett a hegyi, mint a civilizált élet s aki maga sem volt gyáva.

Tiszteletben is tartotta gyámoltjának ez újabb mániáját, sőt majdnem igazoltnak látta, hogy a szegény árva anyát keres a magányban, szövetségest a természetben, amint testvért keresett a gyermek Jézusban.

- Mit tegyünk - szokta volt mondani gazdasszonyához, - ha ez a kóbor élet nem is tanítja valami jóra, legalább rosszra sem tanítja. Ha pedig soha sem tud megtanulni latinul, majd valami mesterségre oktatjuk, és a többi isten dolga. Szent József ácsmester volt. Mit mondok?... Még az sem bizonyos, vajjon mester volt-e!

- Ez a gyermek bolond - felelte mindig Polonia.

Mánuel kirándulásai mindinkább hosszabbak lettek és mindinkább hallgatagabban és szomorubban tért róluk vissza. Rémület volt ránézni, midőn olykor több hónapi távollét után megérkezett, napsütötte és esőverte arczczal, az elérhetetlen sziklákon való mászkálás következtében összevénzett kézzel és lábbal, testén a farkas, vaddisznó vagy más vadállatok karmainak nyomaival, és folyton ellenségei bőreibe öltözködve - az egyedüli disz, amelyet a kis Nimród annyi egyenetlen küzdelem után magával hozott.

De mik voltak mindezek a hőstettek azokhoz képest, amelyeket egy makacs, korához nem illő érzés (Polonia szerint: ujnemű örültség) támasztott ennek a szerencsétlennek beteg lelkében! Mik voltak ezek a fáradozások annak, aki csak gyógyírt, enyhülést keresett bennök bensőbb és halálosabb gyötrelmek ellen?

Mert meg kell mondanunk: az, amivel azokon a kietlen tájakon az árva valóban harcolt, anélkül, hogy győzelemhez juthatott volna, az Soledad iránt érzett önkéntelen és meg-

semmisíthetetlen szerelme volt, amely ellen hasztalanul küzdött a templomban is, a földgolyót tartó gyermek pártfogása alatt. A fiu már tizenöt éves volt, arab vér csörgött ereiben s heves, forrongó képzeletében most még ragyogóbban, büvölőbben fénylett a féltett gyermek, a lehetetlen boldogság e képe, mialatt mardosó lelkiismerete mindinkább nagyobb undort érzett e bűnös, becstelen szerelem, ez istenkáromlás (így nevezte) iránt, amely a megtorlás és igazságszolgáltatás valamennyi tervét megsemmisítette, amelyeket az árva három éves gondolkozása és némasága alatt egyre érlelt. Úgy vélte, hogy atyja még az égből is átkozza ezt a szerelmet, amelyet az ördög talált fel, hogy bosszuatlanná tegye a legjobb lovag romlását és halálát... Hallatlan erőfeszítéseket tett tehát, hogy kitépje lelkéből a Soledad nevét, hogy ne lássa szemének gyöngéd fényét, ne hallja zengzetes szavának visszhangját, ne kívánja meg mosolyának báját, szóval, hogy megölje azt az örült vágyát, mely arra készítette, hogy örök barátja legyen, azt az örült vágyát, amely tán az elérhetés lehetetlenségénél fogva született meg kevély szívében!

Nem tudjuk: vajjon Mánuel tényleg odajutott volna, hogy teljesen bőrökbe öltözködjék és mint a vadállatok, négykézláb járjon, amint azt a plébános gazdasszonya jósolta, ha ez az asszony utóvégre is meg nem győzte volna don Trinidadot, hogy az állítólagos Nabukodonozor szerelmesebb, mint bármikor az uzsorás leányába, hogy ez az oka rendetlen életmódjának és hogy fékezhetetlen és visszatartóztatott szerelme csakhamar meg fogja fosztani attól a kis éstől, ami még a szerencsétlennek megmaradt, és hogy ebben az esetben remeghetnek don Eliás, neje, leánya, egész háza népe, ha valami akadályt gördítenek eléje!

Mikor don Trinidadot az asszony okai meggyőzték, azon igyekezett, hogy az erkölcs, az igazság örök elveivel összeegyeztesse Mánuelnek Soledad iránti szerelmét, amely olyannyira utálatosnak tűnt fel előtte három évvel azelőtt. Hosszas gondolkozás és álmatlan éjszakák után s miután több ízben hosszasan tárgyalt gazdasszonyával, ennek egy titoktartó nővérével és magával az uzsorás nejjével is, (aki többször is értekezett a jóságos lelki atyával, amikor Mánuel a hegyek közt kóborolt): a plébános egy vasárnapi prédikáció-félében állapodott meg, amelynek főbb elvei ezek voltak:

1. Hogy don Eliás Pérez y Sánchez, alias »Kaifás« noha természeténél fogva fősvény és kegyetlen, mindig az irott törvény értelmében járt el D. Rodrigo de Venegas y Carrillo de Albornozsal való ügyleteiben. Soha sem készítette vagy csábította a pénz-kölcsönzésre, és soha más összeget és hasznat nem kért tőle, mint amelyben mindketten ünnepiesen megállapodtak.
2. Hogy a francziák ellen a saját költségén fenntartott csapat don Rodrigo Venegasnak legnagyobb dicsősége volt, amelyet még növelt az a körülmény, hogy legfőbb romlásának oka ebben rejtett; s így, ha don Eliás Pérez, az indiszkrét közbenjárókra hallgatva, elengedte volna az adósság egy részét, csak csökkentette volna a jeles lovag hazafias szolgálatainak értékét és nevének fényét a történelem lapjain.
3. Hogy nem az uzsorás volt az, aki a házát felgyújtotta, hanem épen ismert hitelezői, akik közt első sorban don Rodrigo Venegas szerepelt, és ha ez meg is halt hitelezője értékpapirjainak megmentése közben, meg is szabadult a gyujtogatás gyalázatos vádjától, amely a többiekre nehezedett. Nemes jelleme vesztett volna abban a pillanatban, amidőn don Eliás Pérez y Sánchez valami ajándékot vagy engedményt tett volna don Rodrigo Venegasnak vagy a szegény árvának, mert akkor a hőstett a rágalmazók szemében vakmerő módnak tűnhetett volna fel a pénzszerzésre vagy a fiu vagyonának biztosítására - oly dolog, amelyet a nemes lovag úgy ezen, mint a más világon erélyesen visszautasított volna.
4. és utolsó. Hogy ez előzmények következtében és a trienti zsinat idevágó határozatai értelmében, nagyobb bajok kikerülése végett és az érdekeltek beleegyezése mellett, nem forgott fönn erkölcsi lehetetlenség és egyházi akadály arra nézve, hogy don Eliás leánya barátnőjévé,

sőt, ha a dolgok komolyabbra fordulnának, nevére ne lehessen Rodrigo Venegas fiának, mondjon bármit is a lelketlen publikum, amely mindig szeret a mások dolgaival és bajaival törődni, amelyekben a néző vagy a szánakozó kényelmes szerepét ingyen játszhatja.

Don Trinidad meg lévén elégedve beszédével, amelynek készítése több idejébe került, mint mindazok, amelyeket valaha csinált, magához hívatta az elkeseredett árvát, aki ép akkor töltötte be tizenhatodik évét, s egy hosszú prédikáció után keresetlen, világos szavakban elmondta neki a fennebb említett érveket, aztán megölelte és sirni kezdett, ami a nagy alkalmakkor egyik főargumentuma volt.

A beszéd után pedig, melyet »hivatalosnak« nevezhetnénk, a lelki atya felkelt arról a börszék-ről, amely katedrájául szolgált, s köznapi stílusban, mint családtaghoz szólt tanítványához, mert arra gondolt, hátha előbbi ékesszólása zavarba hozta a fiatal embert.

- Láthatod tehát, hogy semmi sem áll útjában annak, hogy barátnője légy Soledadnak és családjának, sem annak, hogy néhány év múlva, ha abban a korban lesztek, hogy az efféle ostobaságokra gondolhattok: férj és feleség legyetek, feltéve, hogy az a baba tovább is úgy fog szeretni, mint a »hogymost szeret«... mint ezt anyja ép mondta. Miért meresztesz ilyen csodálkozó szemeket? Azt hiszed, hogy én alszom, amikor még legkisebb szeszélyeidről is van szó?... Nos, igen, Mária Josefa, aki igen derék asszony, sejti, hogy leánya szeret téged, és lelkéből örvendene, ha a don Eliás és atyád közti dolgokat idő múltán egyházi áldással lehetne elsimítani, amelyet én szívesen adnék reátok. Ennek a szegény asszonynak, aki nem igen találta volna fel a puskaport, némelykor aggályai vannak az iránt, vajjon a 25% kamat nem tulságosan nagy-e, vajjon az, amit »kamatos kamat«-nak neveznek, megtűrhető-e a keresztény emberek között! - Utóvégre is mindezek alantas dolgok, pénzügyek, amelyeknek semmi közük sincs istenhez és lelkünk üdvösségéhez, és atyád soha semmibe sem vette őket. - Ennélfogva most jónak kell lenned, úgy öltözködnöd, mint a többi ember és nem követned el ostobaságokat! Nézd, Polonia egész új öltönyt készített számodra, születésed napja alkal-mából. Már felnőtt ember vagy! Don Eliás eleinte makacskodni fog, mert keményfejű ember s mert valójában atyád és te okoztátok, hogy oly rosszakarát környékezi s hogy négy fal közt kell élnie, mint valami lépfénésnek. Te is nagyon rosszul cselekedtél - már előre megmond-tam, hogy tiszteletlenség volt - amikor minden délután az ő erkélyével szemben ültél le, ami, mint Maria Josefa elmondta, roppant feldühösítette, még pedig teljes joggal; de majd le-csillapítjuk, ha husz-huszonöt éves léssz. Hisz még gyermek vagy! A földolog, hogy tovább is tessél annak a kis fehércelednek; majd ő rábíroja apját, hogy áment mondjon, így szokott ez lenni, hisz nő... ez elég... az ég óvjon tőlük... Azért hát menj, vedd fel új ruhádat, hadd lássalak ragyogni. Polonia majd segít megfésülni ezt a medve-hajat. Oh Istenem, mily nehéz egy embert felnevelni!

Képzeld el, mily hatással volt Mánuelre ez az ékes beszéd. Soledad szerette! Anyja pártolta ezt a szerelmet s arról álmodozott, hogy egy napon összeházasítsa őket. A plébános ur, a föld legbecsületesebb embere, semmi kifogásolni valót nem talált e házasságban! Volt egész új ruhája, amelyet csak fel kellett vennie s rögtön az ősi ház előtti térre mehetett, hogy Soledadot, a hosszú válás után, viszontláthassa.. Soledadot, aki már több lesz, mint tizennégy éves, aki már majdnem fejlett nő s aki őt szépségnek találta, amikor kis fiu volt s amikor bizo-nyára nem volt olyan szép, mint most.

Ekként válaszolhatott don Mánuel önzése és hiusága don Trinidad szónoklatára, és meg kell vallanunk, hogy ezek a hízog remények sokkal jobban meggyőzték don Rodrigo fiát, mint a beszéd erkölcsi érvei. Meg volt győződve, hogy ok nélkül gyötörte magát, hogy minden szenvedésének véget vethet és hogy egyebet sem kell tennie, mint az új ruhát menten fölvenni és békés hadjáratot indítani a Soledad kezének a megkérésére... öt év múltán, vagy előbb is, ha lehetséges!

Tizenegy órát ütött, amikor a fiu kiment pártfogója szobájából, s tizenkettőfélre már ékesen felcziczomázva ott járt a nevére nevezett téren. Ezuttal azonban nem ült le ama kut mellé, amely annyi keserűségre emlékeztette, hanem lassacskán fel s alá sétált a leánynevelő intézet kapuja előtt, remélve, hogy Soledad majd megint feléje jő. Századoknak tűntek fel előtte a perczek, amelyek a tizenkettőhöz hiányzottak.

Amint a szakálltalan szerelmes maga is észrevette: szépsége, amely híressé tette már gyermekkorában, rendkívüli módon növekedett a serdülés válságában. A hegyek közt folytatott zord élet fáradalmi daczára is, sőt tán ép azért oly növése és ereje volt, mint egy meglett embernek; rajta volt már a bélyege annak a férfias erőnek és fenségnek, amelyek tizenegy évvel utóbb oly nagy csodálkozást keltettek azok körében, akik a fővárosba menet lovagolni látták. Tizenhat évének természetes bája arcát nyájassá és szüzies frissességüvé tette, amelynek szépségét az alig pelyhedző szakáll félárnyéka még csak növelte. Egyszerre volt gyermek és férfi, olyannyira, hogy egy tizenötödfél éves leányka, mint pl. Soledad, épp úgy tarthatta volna magához valónak, mint ahogy bármilyen fölserdült leány, sőt asszony is érdekelt szemmel nézhetett volna reája.

Mint mondtam, a szép ifju a leány-kollegium kapuja előtt sétált; nagyon meg volt elégedve arczával, azurkék, ragyogó ruhájával, ujdonatuj kalapjával s avval az indiai karmazsinkendőcskével, amelyet Polonia erősített nyakához azzal a drágaköves tűvel, amelyet a plébános ajándékozott neki, mikor egyszer a misén énekelt. Meg kell még említenünk, hogy ez a gazdasszony, mielőtt a plébános háza vezetését átvette volna, dajkája volt don Trinidadnak, s ezért, mikor egyedül voltak, így szólt hozzá: »nézd, fiacskám«...

Mikor a székesegyház órája tizenkettőt ütött, megnyílt az intézet kapuja, hogy a növendékek, köztük Soledad, kimehessenek, és ugyanakkor felnyílt a Venegasok háza kapuja is, hogy kijöjjön az a kis öreg ember, akit már ismerünk.

A többi leány titokzatos arczzal távolodott el, amint Soledad felé látták közeledni ifjunkt, akit bizonyára felismertek; a szolgál, aki szintén felismerte, némán és mozdulatlanul állott meg a palota kapujában, bizonyára valami katasztrófától félve; Soledad pedig, akiről nem is kell mondanunk, hogy bárkinél előbb észrevette mindezt, piros lett mint a gránátalma, és igyekezett utját folytatni.

- Hallgass reám, leányka - szólt hozzá szokatlan nyájassággal a rettegett Mánuel, miközben tiszteletteljesen utjába állott, - kérésem van atyádhoz.

Soledad megállott és meglepetéséből nyomban magához térve, nagy és nyájas szemét don Rodrigo Venegas fiának szemére szegezte, a félelem legkisebb kifejezése nélkül. A leány is eléggé nőtt, s fejlődő bájai Shakespeare Oféliájára emlékeztettek. Még rövid ruhában járatták, ami nem volt helyes dolog anyjától; továbbá az sem, hogy még mindig az iskolába küldték, mert kitették annak, hogy valamely szivtelen ficzkó bók alakjában azt mondja neki, hogy jobban illik nevelőnőnek, mint növendéknek... Mindezt azért mondjuk, mert alig lehetett volna valami vonzóbbat és titokzatosabbat elképzelni, mint a poetikus arcát ennek a hajadonnak, akinek mély és tartózkodó intelligenciája élénk kíváncsiságot és örült vágyat ébresztett a lelke mélyébe hatolhatni.

Mánuel elkábult és szótlan maradt, midőn szeme megakadt azokon a bájakon, amelyek elragadóvá tették azt a kedves teremtest, akit lelke már gyermekkorában eljegyzett, és egy pillanatra lesütötte szemét, mintha ennyi szépség elvakította volna...

Ez épp fordítottja volt annak a hires jelenetnek, amikor Faust találkozott Margittal: itt a leány volt a csábító és a férfi az ártatlanság.

- Soledad - folytatá a félvad ifju oly hangon, amely a legkegyetlenebb zsarnokot is megindította volna - mondd meg atyádnak, hogy rajtad, csakis rajtad áll, hogy én és ő barátok legyünk. Mondd meg neki, hogy jobban szeretlek életemnél és hajlandó vagyok megbocsátani neki, ha beléegyezik házasságunkba... annak idején; ez által sok régi viszály egyenlítődik ki és sok kellemetlenség hárul el! Mondd meg neki, hogy addig is tanulni és dolgozni fogok, hogy hasznos emberré legyek, és végül mondd meg neki, hogy anyád és don Trinidad Muley beléegyeznek ebbe a békés kiegyenlítésbe.

- »És én«? - kérdezhetette volna a leány?

De nagyon tartózkodott ettől a kérdéstől.

Nem is felelt semmit. Azonban könnyű volt észrevenni, hogy amikor az árva szerelmét oly megindító szavakban kifejezte és elmondta az anya és a pap beleegyezését; a leány lesütötte szempilláit és ajkait harapdálta, mintegy, hogy emócióit titkolja.

Mikor Mánuel bevégezte rövid mondókáját, Soledad tovább akart haladni; de az ifju visszafordult, és a legkecsesebb gyöngédséggel fentartóztatva őt, ezt mondá neki:

- Holnap ugyanezen a helyen várni foglak, hogy megtudjam atyád válaszát.

Ezt mondva, udvariasan köszönt és kalaplevéve engedte, hogy a leány szabadon folytassa útját.

Most aztán Soledad állott meg, hogy hosszú, szeretettel teljes kérő pillantást vessen Mánuelre. Majd gyöngéden ajkait mozgatta, mintha mondani akart volna valamit, csakhamar azonban megbánta ezt és bizonyos késői szerénységgel lesütötte szemét. Aztán mosolyogni kezdett, mintha önmagát akarta volna kinevetni, és futni kezdett a palota felé, sokkal könnyedebben, sebesebben, mint az serdülő leányváltához illett volna.

De már ideje is volt, mert éppen abban a pillanatban rémes hang kezdett mennydörögni a palotában. Mária Josefa sietve jött ki leánya keresésére és észre lehetett venni, hogy az öreg szolga mentegeti magát az előtt a láthatatlan személy előtt, aki a ház belsejében ordított.

Mánuel, annak a kimondhatatlan elragadtatásnak közepette, amelybe a fiatal leány meghatározhatatlan tekintete sodorta, kebelében most a harag felviharozását érezte, s már-már ő is a palota felé készült futni. De csakhamar hirtelen megfékezte magát, és vállat vonva, méltóságos lassúsággal az ellenkező utra tért; egyszer se tekintett hátra, hogy lássa, mi történik a téren, amelyről akkor távozott el, a mikor a hangok elnémultak és a palota kapui bezárultak...

- Majd meglátjuk holnap - mondogatta magában az erő és az igazság nyugalmaival.

VIII.

Sorsfordulat.

Másnap reggel tizenegy órakor Mánuel már a kollegium ajtaja előtt volt, várva don Eliás feleletét.

Várta az órát, hogy az imádott leány kijöjjön a szentélyből, ahol a legközönségesebb leányokat és az esetlen tanítónőket is az a dicsőség érte, - így szoktak okoskodni a szerelmek - hogy láthatták őt varrni és hallhatták, amikor leczkéit felmondta, mintha ő is halandó teremtes volna. A szegény fiatal ember lehetőleg távol a palotától fel s alá járt, némán forgatta eszében a tegnapi nap eseményeit, gondolkozva a merész és hallgatag leány pirulása, tekintete, haragja lecsillapodása, félelme, mosolya és futása jelentőségéről...

Abban nem kételkedhetett, hogy Soledad szerette, nemcsak azért, mert don Trinidad elmondta neki az anyja beszédét, hanem mert ezt sugta neki természetes ösztöne is akkor, amikor ez a nővé serdült leány pillantásával - ez édes és titokzatos érzések sejtetőjével - őt, a gyermeket férfivá változtatta át.

Arra nézve is teljes nyugodt volt, amit don Eliás kérésére válaszolhat.

- Miféle más módja van a Kaifásnak - mondogatá örömmel, büszkeséggel és bizalommal, - a velem való kibékülésre, a dühömtől való szabadulásra, mint ez? Mikép békülhet ki másként barátságosan atyám szellemével, a közönséggel és Istennel?

- Semmikép, semmikép! Soledad az enyim! Szenvedéseim véget érnek! Holnaptól kezdve dolgozni fogok s négy vagy öt év múlva elég gazdag leszek, hogy kedvesemet nőül vehessem.

Közben már elütötte a tizenkettőt, anélkül, hogy az uzsorás megbizottja a leányért a nevelő-intézetbe ment volna... Nem ment volna az nap a kollegiumba? - A perczek századoknak tetszettek a dühöngő Venegasnak, és e pillanattól kezdve kételkedni kezdett reményei épületének szilárdságában.

Végre elhangzott a tizenkettő a város valamennyi tornyában, és a leányok kezdtek kijönni a kollegiumból, eleinte csoportokban, majd elszórtan... Csupán Soledad nem jött ki, és a szolga sem ment érte.

Mánuel nem tudta tovább tartóztatni magát, és egy hátra maradt kis öt-hat éves növendékhez közeledett, s tettetett közönyösséggel kérdezte tőle:

- Mondd meg leánykám: Soledad nem jött ma az intézetbe?

- Nem, uram - válaszolt a kis leány. - Elvitték, mert rossz volt.

- Ah! vén gazember! - kiáltá Mánuel, ökölbesorított kézzel mutatva az uzsorás házára, mint-ha azzal fenyegetődzött volna, hogy lerombolja ama falakat s romjaik alá temeti don Eliást.

E pillanatban épp szemközt találta magát don Trinidad Muley-jel, aki most felingerelt tanítványa és az uzsorás közé lépett.

- Igazad van, gazember az! Azért is jöttem érted - szólt a pap, megfogva Mánuel egyik kezét.

- Plébános ur! - kiáltott ez fel kétségbeesetten, - miért nem engedte, hogy meghaljak aznap, amikor atyámat temették!

- Fiu, mit mondasz? Hisz ez istenkáromlás! - felelt don Trinidad zavartan. - Gyere, menjünk innen. Beszélni valónk van. - Az idő kellemes, menjünk napos helyre, a fás-utra. Most senki sincs ott.

Mánuel lecsüggesztette fejét és mélyen elmerült gondolataiba.

- Menjünk, menjünk, kövess - folytatá a pap. - Ne csüggedj el annyira. Mindenre akad gyógyír ezen a világon, főképp ha az embernek keresztény érzelmei vannak. Majd megmondom, mit kell tenni ez esetben. Jőjj tehát, mert itt nagyon hideg van.

Mánuel követte pártfogóját, anélkül, hogy felemelné fejét, kétségkívül többet gondolva azokra a merész tervekre, amelyeket az nap kovácsolt, mint arra, amit majd a pap mondandó lesz neki.

Mikor a fás utra tértek, don Trinidad Muley, aki harminczhét éves korához képest már tulságosan kövér volt, megállott mint a hajó, amely zátonyra jut; levette széles kalapját, nagy vászon zsebkendővel letörülte arczáról az izzadtságot, kétszer-háromszor fellélekzett s aztán így szólt:

- Hát kedves barátom, miért csürni-csavarni a dolgot? El kell felejtened Soledadot! Atyja minden érzékével utál téged, és sohasem fogja hozzád adni. »Ne említsd előttem. Inkább holtan akarlak látni!« - ezt mondta tegnap leányának, kérésedre válaszolólág.

Aztán nyomban elküldött az intézetbe, elhozatta a leány székét és egyéb eszközeit, azt izenvén a tanítónőnek, hogy »Soledad már nagyon is nagy ahhoz, hogy ostobaságokat tanuljon...« Mindezt épp az imént sirva mondta el Mária Josefa asszony, egy titkos találkozón egyik paptársam házában... Ez az asszony szent!

- Tehát, amint mondtam, becsületszavadat kell adnod, sőt meg kell esküdnöd, hogy többet nem gondolsz Soledaddal!

- Mondja kérem: és Soledad mit felelt atyjának?

- Ez aztán kérdés!... Semmit!... Mit is felelhetett volna neki?

- De nem adott érzelmeinek valamiben kifejezést?... Nem sirt?

- Soledad olyan mint te. Soledad nem sir!

- És honnan tudja, hogy ez alkalommal nem sirt?

- Nézd csak! Azért, mert én is megkérdeztem az anyját. Azt hiszed, hogy azért, mert reverendát viselek, hát én nem értek az efféle dologhoz?

Mánuel tovább folytatta kérdezősködéseit:

- És mit mond Mária Josefa asszony? Még mindig azt hiszi, hogy leánya szeret? Hiszi, hogy aláveti magát atyja akaratának?

- Kedves fiam, - felelt a pap ingerülten, - nem azért jöttünk ide, hogy Soledadról, hanem, hogy rólad beszéljünk! Tehát ne izetlenkedj velem!

- Szóval nem akarja megmondani az anyja véleményét, - szólt a fiatal ember bánatos hangon.

- Nem, barátom, semmikép sem.

- Jól van! Mit tehetek? Kegyed második atyám, és így nincs más hátra, mint tűrni. - Majd meglátom, mikép intézem el ezt a dolgot.

- Nem jól van, Mánuel, nem jól van! Te nem szeretsz. Már megint daczoskodol! Ez a makacs dacz fogja veszteted okozni!

- Téved, plébános ur. Én szeretem kegyedet, mint a gyermek apját; de ez nem ok arra, hogy Soledadot is lelkemből ne szeressem!

- De kell, hogy ne szeressed, bármi történjék is! El kell felejtened teljesen! Én parancsolom!...

- Lehetetlen, don Trinidad, lehetetlen - felelt Mánuel oly nyugodtsággal és nyájassággal, amely szavainak sokkal nagyobb súlyt adott, mint ha a lelkesedés hevében mondta volna őket. Azt tanácsolni nekem, hogy szakítsak Soledaddal, annyi, mint ereim minden vérét kérni tőlem.

És feltéve, hogy kionthatnám és mást teremthetnék magamnak, akkor is, az új vér övé volna, mihelyt szivembe jutna. - Atyám, az én vérem Soledadé, mint a kő a talajé; ez is, bármilyen magasra és messzire dobják is, mindig rá esik vissza. - Három kegyetlen esztendőt töltöttem a Sierrán, hogy kitépjem szivemből ezt a szerelmet, amelynek gyökerei testemen és lelkemen átágaznak... a hegymagaslatokon kitétem ezt a szerelmet a zajongó orkánok dühének, hogy szakítsák ki szivemből, és a küzdelem hevében csak mindjobban megerősítették. Mondja már most, mit tegyek... Haljak meg? Öljem meg magam?... Ezt nem akarom, mert ez eltávolítana Soledadtól!

- Fiam, te az ördög vagy! - felelt a pap. - Te úgy beszélsz, mint azok a tiltott könyvek, amelyeket regényeknek neveznek és amelyek, hála Istennek, mind ezideig még nem jutottak kezedbe! Legrosszabb a dologban, hogy nem tudom, mit válaszoljak neked. Ennélfogva mondd el a magad tervét, mert bizonyára van valamilyen.

- Nekem? - felelt Mánuel fanatikus nyugalommal. - Én nem tudom, mi történik holnap, sem azt, hol fog megszakadni a láncz, amely lebilincselve tart... Abban bizonyos vagyok, hogy Soledad az enyém lesz!

- De hátha nem szeret?

- Az anyja mondta kegyednek?

- Eredj, te ostoba! Az anyja nem azt mondta, sőt ellenkezőleg. A szegény asszony egyre azt hiszi, hogy a leány örülne, ha az öreg kibékülne veled. De ha - és ez feltehető - ha elfelejt a leány?

- Nem fog elfeledni, plébános ur!

- Jó, de ha don Eliás egy szép napon másnak adja oda?

- Ez sem történhetik meg!

- Hogy-hogy nem? - Hát nem kérheti meg valami gazdagfi!

- Senki sem fogja megkérni. Az én gondom, hogy ez meg ne történjék.

- Mánuel!

- Plébános ur!

- Félek hidegségedtől és bizalmadtól.

- És joggal. Vannak perczek, amikor magam is megijedek önmagamtól!

- Mit szándékszol tenni?

- Isten tudja! Soledad az enyém és én majd igyekszem megvédeni őt. Többet nem mondok kegyednek.

- De én nem egyezhetem belé. Én soha sem fogok beleegyezni, hogy ez a sátáni gőg uralkodjék rajtad, amelyet most veszek észre. Ezt vedd tudomásul! Én keresztény vagyok, én pap vagyok. Nekem tetszenek a bátrak, de nem a haragosak és ezért...

- Értem! Értem!... Kikerget házából... Hisz ez természetes, és én majd tünni fogok.

- Eredj a patvarba! Ki beszél ilyesmiről? Én csak abba nem fogok beleegyezni, hogy bármit is tégy Isten törvénye ellen... de nem is hiszem, hogy képes légy áthágni azt. De ha mégis megtennéd, noha nagy gondot fordítottam nevelésedre, mégis meghalnék dühömben, hogy nem vagy igazán fiam - ez esetben felkonczolnálak - és szégyenemben, hogy keblemen ilyen szörnyeteget neveltem!

- Csillapodjék, jó atyám - felelt Mánuel azzal a komolysággal, amely nem annyira korával mint inkább élete szomorúságával járt. Én csak a száraz igazságot akarom. Igazságot mindenki számára. Védeni fogom jogom és tiszteletben tartatom mindenkivel: védelmezni fogom a szegény leány szabadságát és meg fogom akadályozni, hogy atyja feláldozza, miként feláldozott engem, és ez egyszerű eszközökkel, ne kételkedjék benne - Soledad nőm lesz.

- Majd gondolkozol, én nem vesztlek el szem elől. Igaz, nem kell a dolgot elhamarkodni. Van elég időtök. Te is, bár hirtelen léptél ki a gyermekkorból, még ráérsz házasságra gondolni. Ami a leánykát illeti... az sincs több tizennégy évesnél... semmi... egy gonosz csont!... manó vigyen el mindkettőtöket. Jézusom, milyen éhes vagyok! Már több lehet, mint egy óra... Nem számítok rá, kedves fiam, de don Eliás már több mint hatvanéves és meghalhat, ha istennek úgy tetszik!... Igen, hatvanéves lehet az én számításom szerint... Azonkívül volt már sok atya (én is emlékszem néhányra), akik eleinte nemet, aztán igent mondtak. Isten nagy és könyörületes, megpróbáltat, de nem tipor le; fődolog, hogy a lelkiismereted tiszta legyen!... patvarba is!... a székesegyház órája már egyet üt. Gyere, siessünk, mert ma laskás levesünk van és

Polonia már szitkozódni fog. Nem hallgatsz reám, gyerek? mire gondolsz? Nekem kell tőled békecsókot kérni? No hát kérem! - Elégedett vagy?

Mánuel tőle telhetőleg megcsókolta don Trinidad Muley tisztas arcát és egy szót sem szólt; de nemes és szép homlokán vakmerő elhatározások voltak olvashatók.

IX. *Sztrategiai műveletek.*

E naptól fogva mindaddig, amikor az a feltűnést keltő dolog történt, amely Mánuelet arra kényszerítette, hogy elhagyja szülővárosát és - mint az már jelezve volt - csak nyolcz év múlva térjen vissza: fiatal emberünk félelmetes jellemeszilárdsággal vitte ki azt a tervet, amelyet a fás uton alkotott és amelynek részleteit nem tartotta szükségesnek elmondani a jó plébánosnak. E roppant merész és mint később kitűnt, nagyon is komoly terv három részből állott: egyik az önmagával, a másik a közönséggel, a harmadik a don Eliással és Soledaddal szemben való viselkedésre vonatkozott.

Ami önmagát illette, elhatározta, hogy dolgozni fog és pénzt keres, nemcsak azért, hogy terhére ne legyen pártfogójának, hanem, hogy kenye legyen, hogy egy napon legyen mit felajánlnia imádottjának, aki bizonyára nagy örömet otthagyna don Eliás rossz uton szerzett millióit a szerelem és az erény tiszta élvezetért, amelyeket don Quijotennek ez a szakáttalan örököse a boldogság egyedül szilárd alapjának tekintett.

A sierra, ez a kincs, amely akkor még a senkié sem volt és amelyből mindenki tetszés szerinti hasznot húzhatott, ezuttal is bő teret nyújtott az árvának tevékenysége és óriási ereje kifejtésére. De most már nem összevissza bolyongott, hogy hiábavaló kalandokat keressen vagy hogy kényekedve szerint élhesse a természet szabad életét, hanem azon volt, hogy az atyjától tanult leccké és a maga szerelte tudomány révén mennél több hasznot húzzon abból a csodálatosan gazdag hegyből, amelyet egy másik művünkben¹⁰ »Andaluzia anyjára«-nak neveztünk el.

A mórok kiűzése vagy III. Károly halála óta elfeledett mesterségek és más keresetforrások, amelyek a legújabb időkig nem vonták magukra az emberek figyelmét, bő anyagot adtak Mánuel bámulatos feltaláló tehetségének és titáni munkásságának. Minden segítség nélkül, hogy ne áruljon el titkokat, amelyeket csak ő maga tudott, egyszerre volt fű-gyűjtő, prém-vadász, drága-fa-ács, bogár-gyűjtő, jaszpisz- és szerpentin-kőfaragó és aranymosó.

Különösen az utóbbi három foglalkozás hozott neki jelentékeny hasznot. Az arany bőven fordul elő egy e magaslatok közt fakadó folyó homokjában és ha e gazdagság dacára sem lehetett ezt a vidéket Peru egy nemévé változtatni, annak oka abban van, hogy a homok kihalászására és mosására fordítandó munka oly hosszadalmas és fárasztó, hogy a rendes tehetségű legszorgalmasabb ember is, naponként tizenkét órát dolgozva, alig tud annyi aranyat összeszedni, amennyi a mindennapi kenyérre elég. A jaszpisz- és szerpentin kövek, bár a föld színén fordulnak elő az örök hó környezte magas szakadékokban, de letörésük annyi nehézséggel és veszéllyel jár, hogy csak nagy ritkán, amikor valamely pompás templom felékesítéséről volt szó, vállalkoztak megszerzésükre. De mik voltak mindezek az akadályok olyan rendkívüli tulajdonokkal megáldott embernek, mint Mánuel? Kiben egyesült valamikor annyi ész, annyi fizikai erő, annyi mozgékonyosság és oly megingathatatlan állhatatosság és kitartás? Ki ismerte oly jól a Sierrát, mint ő? Ki volt annyira hozzászokva zordságaihoz, annyira járatos labirintusaiban, annyira ügyes a magas csucsokra kuszásban és

¹⁰ E mű címe: La Alpujarra (Madrid 1890.)

a mély örvényeikbe való leszállásban? Itt-ott eltérítette folyásától a vizet, gátféléket állított fel és a vízfolyás lassítása által - mint Kaliforniában szokták - összesűrítette az arany-lemezkéket és szálacskákat, és ekként némely héten több mint két unczia aranyra tett szert. És hogy a jaszpiszokat és serpentineket egész a Sierra lábáig úgy szállítsa le, hogy össze ne törjenek, hosszú füvekkel és sűrű galyakkal övezte körül a hegyek súlyos tömegét.

Aztán élete veszélyeztetésével a jégsziklák egyengette uton lecsusztatta őket; nehézségekkel nem törődve, maga is e mesterséges hólavínak után ugrott, amikor azok szikláról-sziklára alágördültek, s a folyam egyszerű ágyát vizesessé változtatták át.

De a többi említett foglalkozás is hihetetlen fáradságba került. Hogy a legkeresettebb gyógyfüveket összeszedje, és a hiperborikus régiók ritka állatait felkutassa, amelyeknek szőre drága áron kelt el; hogy felhasználja mindazt, amit ama kiváltságos vidék nyújt, a hol egyszerre mind a négy évszak járja és ahol egyszerre terem meg a mokka és az indigó, a gyanta és a cukornád, az abszint és a kávé, a gesztenye és a chirimoyo: sokszor az örök hó között kellett töltenie az éjét, le kellett szállnia a félelmetes, soha sem látott mocsarakhoz, fel kellett kusznia a járatlan hegycsúcokra, szóval valóságos Herkulesse kellett lennie.

A hét első négy napjának zsákmányával Mánuel minden pénteken a szomszédos partvidék kikötőjébe ment. Itt eladta mindazt, amit magával hozhatott és elintézte a serpentin és jaszpisz szállítását is, amelyeket egy viszonylagosan alacsony és hozzáférhető talajon összegyűjtött. Mikor szombaton visszatért, jó csomó pénzt hozott magával, amelyet három részre osztott. Az elsőt Polóniának adta, hogy bőven és diszesen szerelje fel ruhatárát, bár nagyon egyszerűen öltözködött; a második részt don Trinidadnak adta, a »Földtekét tartó gyermek« kultusza fentartására és művelésére; a harmadik részt megtartotta, hogy saját külön kincstárát alapítsa meg. Ez tulajdonkép már második kincstára volt, mert a derék pap a tőle kapott összegeket is mind megtartotta számára, bár erről neki mitsem mondott. A gyermek Jézus kultuszát a maga költségén üzte, »tanítványa lelkének javára«.

A városba térve, ahol hétfő reggelig maradt, rendkívüli eleganciával öltözködött és a közönségre vonatkozó tervek kivitelének szentelte magát. Ez abból állott, amit ő »igazságszolgáltatásnak« nevezett, és aminek az a célja volt, hogy a részvéten és szereteten kívül, amelylyel polgártársai mindenkor megtisztelték, - becsülésüket, engedelmességüket és félelmüket (a szót jó értelmében véve) is megnyerje, míg a város ura, királya diktátora nem lesz, - amint-hogy csakhamar azzá is lőn.

Valóban, az igazságszolgáltatás volt az egyedüli mód, amely don Rodrigo Venegas fiát e magas tisztségre emelte... Mert teljes három éven át a hétnek ezt a két napját arra használta, hogy a henczegőket lealázza, a zsarnokoskodókat megfékezze, a gyengéket védelmezze az erősek ellenében, ha az igazság részükön volt; hogy fentartsa a törvény uralmát azokban az esetekben, amelyekben a rendes hatóságok nem járhattak el. Szóval hogy megorvosoljon minden visszaélést, minden méltatlanságot, minden bántalmazást, amelyen a jólelkű emberek megütköztek. Saját tartózkodási helyükön felkereste a város leghiresebb legényeit és matadorjait, szemükbe vágva gonosztetteiket és kicsapongásaikat, azzal a kijelentéssel, hogy azokat türni nem hajlandó.

Mivel ez efféle helyekre is mindig fegyver nélkül járt el, egy legény visszaélt a helyzettel és törrel megtámadta. De mit ér a tör azzal szemben, aki az oroszlánál is megviv? És mi az oroszlának az a kis vas az ember kezében? A fény gyorsaságával vetette magát a vakmerőre, egyetlen hatalmas csapással földre teperte és gyilkos kezét ujja bilincseivel nyögözve le, miként gyöngé nádszálat összetörte. Aztán a többiek ellen fordult, de mindannyian tapsolva, alattvalóinak jelentették ki magukat, átkozódásukkal halmozva el az elesett támadót.

A merész fiatal embernek semmiféle más anyagi bizonyítékra nem volt szüksége, hogy a vidék pénzharácsolói alávéssék magukat neki. Bárhol tört ki verekedés vagy zaj és ő megjelent: rögtön ő lett a békebíró és ítélő. Szemének egy tekintete és ajkainak egy mozdulata elég volt, hogy nyugodtan távozzanak a gyávák és félelemmel telten a bátrak. És mivel azonkívül sok alkalommal panaszokat és károkat a maga tárczájából simított el; mivel majdnem don Trinidaddal vetekedett az önmegettagadásban, hogy a szükölködőkön segítsen s fájdalmaikat enyhítse; mivel a tűzvészszel, a ragálylyal, vagy a vízárral való küzdelemben már nem egy embernek életét is megmentette, uralma nemcsak hogy meg nem alázta az embereket, hanem kedves volt és jogosnak tetszett előttük, s hódolatuk imádatná és tiszteletté változott át.

Más, különböző nemű okok is hozzájárultak e tisztelethez. - Hogy is lehetett volna másképp? Nemes származása, hősies atyjának emléke, szerencsétlenségei, különcz életmódja, a Földtekét tartó gyermekkel való azonosítása, szükszavusága és korai ridegsége, a jók iránt tanúsított komoly udvariassága, szépsége, eleganciája, továbbá az a körülmény, hogy olyan gyámja volt, mint a népszerű don Trinidad Muley; az, hogy egyetlen vétkét sem ismerték; sőt az az eszme is, hogy Soledad szerette és végül az a sejtélem, hogy egy napon meg fogja büntetni a kaifást, elégtételt szerezve a sok áldozatnak, akiket az uzsorás olthatatlan aranyzomja tönkretett: mind hozzájárultak, hogy a nép szemében emelkedjék és ama hősök egyikévé változzék át, akik a románcokban és a legendákban szerepelnek.

És valóban, ebben a félvad ifjuban sok legendai és felsőbbbségi vonás volt, még erkölcsi és metafizikai tekintetben is. Hősies lelkét, melyet atyjától örökölt és amely irodalmi nevelés híján egészen magába zárkózott lőn, a fájdalom, a magány, a természet szemlélete és az a buzgó ájtatosság, amely három évi csodálatos önkivületének következménye volt, nyájassá tették. Egyre gondolkozva és hallgatva abban a két templomban (a templomban és a hegyen); majd árvasága fájdalmától, majd a háza hóhéra ellen érzett gyűlölettől, majd a Soledad iránti szerelemtől és e három különböző érzés harcától domináltatva: szelleme nagy erőinek ismeretéhez jutott s már ifjúkorában felülmulta a többieket. Ugyanaz történt vele, a mi Jakobbal, miután az angyallal megviaskodott.

Végül fizikai felsőbbbsége bizonyítására is követett el Mánuel tizenkilencz éves korában oly dicső tettet, amely minden előbbi tetteinél hiresebbé és bámultabbá tette a nép szemében. Ez eset elmondásával be is fejezzük don Rodrigo Venegas fia hőstetteinek végtelen sorozatát.

Megesett, hogy az 1831-32-ki kemény tél alkalmával, az éhségtől üzetve, vagy az elől a havak elől futva, amelyek a félsziget többi hegyét egészen elborították: az asturiai hegyekből egy óriási medve jött a vidékre. Az állat óriási károkat okozott a nyájakban, sőt az emberekben is, mert ha az istállókat üresen találta, lejött a síkságra és megtámadta a pásztorokat és utasokat, úgy, hogy az egész vidék valamennyi hatósága díjat tűzött ki a bőrére. De a hány vadászcsapat üldözésére ment, mind meghunyászkodva tért vissza, örülve, hogy a medve őket hagyta meg épségben.

A dolog odáig jutott, hogy senki sem mert a városból kimenni, nem csak a medve üldözésére nem, hanem még a legszükségesebb ügyek elintézésére sem. Egy szép nap reggelén azonban a medvét törsturásokkal átlukasztva találták meg a város kellő közepén.

Az egész uton levő nyomok után ítélve, a testet a hegy felől hozták ide, de senki sem tudta, ki volt e tett okozója és senki sem jelentkezett a kitűzött jutalom felvételére.

- Venegas Mánuel volt. Csak ő képes ilyen dolgokra - hangzott mindenfelől a nép szava.

És tényleg csakhamar megtudták, hogy a Földtekés gyermek az előtte való éjjelen vértől elborítva ért don Trinidad Muley házába és hogy Luis, a borbély, három sebet gyógyítja, amelyeket a vállán és a hátán kapott.

Az ifju csak nagynehezen vallotta be, hogy ő ölte meg a medvét, test test ellen való rettenetes harcban, minden fegyver használata nélkül, mert az utóbbiakat csalóknak nevezte. De semmikép sem lehetett rávenni, hogy a kitűzött jutalmat felvegye.

- Soledad urasszonyunknak ajánlom fel, akinek a legnagyobb veszély pillanatában életemet és lelkemet ajánltam. Vegyenek neki új köpenyeget és mondjanak fényes misét a tiszteletére.

Könnyű elgondolni, hogy e tettek mily lelkesedést keltettek a közönség körében. A sebesültet, amaz öt hét alatt, amennyibe gyógyulása került, az egész város látogatta, s mindegyik látogatónak lelkében felidéződött a dicső halála don Rodrigo Venegasnak, akinek hőstettei oly méltó folytatóra találtak különöz fiában. És mikor Mánuel az utcára lépett s a San-Antónia templom felé ment, hogy hálát mondjon Soledad szüznek: nem köszöntéssel, hanem tapsokkal és éljenzéssel fogadták az összes szomszédok.

És Kaifás? És a leánya? Mit mondhattak ehhez ők? Egyrésztől mily gyűlöletet és félelmet, s másrésztől mily szerelmet ébresztett ez alak mesés növekedése, amely őket mindenkinél jobban érdekelt? De e dolgról senki sem tudott, mert sem az apa, sem a leány nem voltak olyanok, akik gondolataikat el szokták mondani, sem Mária Josefa asszony nem jelent meg többé don Trinidad házában.

Most megmondhatjuk, mily viseletet tanusított Mánuel az ő irányukban; ez ugyanis a harmadik része annak a programnak, amelyet szerelmesünk ily magasztos módon hajtott végre.

Az első három év folyamán, ameddig életének ez a korszaka tartott, Mánuel minden vasárnap látta Soledadot. E célból jókor reggel háza elé állt és várt, míg a leány anyjával misére megy. Az asszony nagyon vallásos volt, és nem birta elviselni, hogy leánya a vallásos szertartásokat elmulasztja, s így az ostromlott don Eliás, bármennyire iparkodott is a helyből való ilyen veszélyes »távozás«-t megakadályozni, kénytelen volt a fiatal ember újabb ostromának minden következményét elviselni. Nincs olyan házi zsarnok, aki elég erős volna arra, hogy megakadályozza nejét és gyermekét a lelkiismeretük előírta vallásos kötelesség teljesítésében. Különben az uzsorás, bár, - az utcára nem mervén kitenni lábát - templomba nem járt, de azért maga is apostoli római katolikus volt, vagy legalább látszani akart annak.

Szerencsére, Mánuel programjában nem volt benn az, hogy don Eliást bármiféle módon gyötörje, sem hogy Soledadhoz közelebb férközzék. Megelégedett azzal, hogy láthatja, amint előtte elmegy, követheti a távolból, s a templomban úgy helyezkedhetik el, hogy nézheti szép arcát; aztán várhat rá a kapuban és követheti tekintetével addig, amíg a palotában el nem tűnt. Sem többet, sem kevesebbet nem tett ennél; de ez, párosulva azzal az imponáló viselkedéssel, amelyet a közönség iránt tanusított, elég volt az ő merész tervéhez, amely abból állott: hogy »ürt alkosson« az uzsorás leánya körül, hogy a magáéul jelentse ki őt, hogy megakadályozza, hogy bárkinek eszébe jusson megkérni a leányt, közéje és a világ közé szívének és kezének rettegett hatalmát helyezve oda.

Az anya és leánya szomoruan mentek el mellette; nem néztek rá, hogy engedelmeskedjenek az uzsorásnak, de azért folyton látták... A nők mindig látják azt, ami érdekli őket. Mánuel nem bánta, hogy nem néztek rá s nem köszöntötték: becsületes lelke megmondta neki, hogy szomorúságuk a köszönés egy neme. Aztán elképzelte, mily rettenetes parancsokat kaphattak az uzsorástól, és egész lelkéből sajnálta őket. Oly biztos volt a szeretetükről és rokonszenvükről! Említsük még meg, hogy Mánuel olykor meglepte Soledadot, amint lopva rátekintett...

Az érdekes leány mindinkább kedvesebb és szebb lett, és három év leteltével bájos, szende nővé fejlett. Tekintete titokzatos és költői volt, termete elbűvölően karcsu, fekete szeme, melyet széles selyempilla árnyékolt, melankolikusán fénylett, arcán érdekes halványság ömlött el s keze is szép, fehér volt; tartása urias, ruházkodása komoly, elegáns, szóval annyi báj egyesült benne, hogy a népképzelet különböző dicsőítő nevekkal ruházta fel, s miután

előbb ezüstleánynak, zsidó gyöngynek, rabolt gyöngynek, és más efféléknek nevezte, végül a Dolorosa¹¹ nevet adta neki, amely a legjobban illett hozzá és amely állandóan rajta maradt, mint azt már előbb láttuk. Tényleg olyan volt, mint a fájdalmak Szüze; csakhogy szomorúságában több volt a büszkeség, mint a levertség. De fekete ruhái, fehér csipkéi, az arany- és drágakő ékszerek, melyeket állandóan viselt, nagyon igazolták ezt a különös melléknévét.

Azt is meg kell mondanunk, hogy Mánuel népszerűsége szive választottjára is kiterjedt, s mindenki oly tisztelettel és jóakarattal vette körül, amily gyűlölettel és rosszakarattal tekintettek atyjára. Különben... mit tudhatunk? Hisz a tömegnek oly különös lelkiismerete van a maga gyöngéinek és bálványainak igazolására. Utóvégre a legrosszabb uton szerzett milliók is lebilincselik és megnyerik tiszteletét, mihelyt elenyészik a lehetősége annak, hogy azokat jogtalan birtokosától visszavegyék. Innen van, hogy a hosszú időn át élvezett jogtalan gazdagságok utóvégre törvényesek lesznek, aminthogy viszont bizonyos idő múlva a legtörvényesebb jogok is elvesztik hatályukat.

»Birni - mondja egy jogi axióma - egyike a sokféle szerzési módnak«. És tekintetbe kell venni, hogy don Eliás már kilencz esztendőn át háborítatlanul birta a Venegasok vagyonát, és hogy azóta már többszörös milliomos lett. A közvélemény bocsánata már közel lehetett, és aztán az ő anatémája nem nehezedett az ártatlan leányra, akit már a második birtokosok indemnitása illetett meg. Mária Josefa asszonyt is megkímélték, aki szintén rászolgált, hogy az óvatos nép a milliomos házába erkölcsi utat nyithasson magának: kitűnő asszornynak mondták, aki sokat szenvedett férje kegyetlenségei miatt - ami különben igaz is volt. De akár ez okoknál fogva, akár az érdemes Mánuelre való tekintetből, akár a saját kedvességénél és szépségénél, vagy együttvéve mindezeknél az okoknál fogva: tény az, hogy Soledad becsülésnek, szeretetnek és rokonszenvnek örvendett az egész szomszédságban. Kivételt tett néhány rangja- és korabeli teremtmény, akik különösen don Rodrigo Venegas vitéz fiának romantikus szerelmét irigyelték tőle, főképp amikor már pénze volt, elegánsan öltözködött és lovat vett.

Ifjunk azzal a leplezetlenséggel és bátorsággal, amely inkább a vad, mint a civilizált embert jellemzi, folyton szemével kísérte a szép leányt, amint a régi házból kijött és főleg a mise alatt, mintha a Dolorosa iránt való ájtatossága felmentette volna attól, hogy a vallásos szertartásra ügyeljen. Soledad viszont nem vette le szemét az oltárról; a szertartás kezdetétől annak végéig térdelt s folyton imádkozott, ítélve szerafin ajkainak gyöngéd mozgásából és olvasója szemének gyors rakosgatásából... De ki tudja, hol járt a lelke? - A szerelmes fiatal embernek a szive sugta, hogy ez az angyal kölcsönös szerelmük győzelmét kéri az égtől... Nekünk azonban nincs kellő bizonyosságunk arra, hogy ezt a dolgot erősítsük vagy tagadjuk, sem arra, hogy a fiatal leány valóban imádkozott-e. Talán nincsenek emberek, akik meg vannak áldva azzal a különös adománnyal, hogy nem látják azt, amit néznek és látják azt, amit nem néznek? Tehát ki mondhatja meg nekünk, vajjon Soledad nem volt-e egy azok közül, és mialatt látszólagosan az oltárra szegezte szemét, nem a Venegas Mánuel szép arcát nézte-e?

Mindez lehetséges... Tény az, hogy az érdekelt, akit biztos ösztöne sohasem csalt meg, mindig a boldogságtól kábultan, s a legszebb reményekkel eltelve jött ki a templomból.

Menjünk azonban egyenesen tárgyunk felé és mondjuk el, miként esett meg az a dolog, amely hősünk e korszakbeli életének véget vetett.

¹¹ Dolorosa a. m. fájdalmas, szenvedő.

X. *A megidézés.*

Mikor a gondolkozó és óvatos don Eliás rájött arra, hogy Soledad, az egyedüli, akit őszintén szeretett, pajzsul és védelemül szolgálhat neki Mánuel haragja és a nép méltatlankodása és tréfája ellen (»mert mindig ilyen a jótettek gyümölcse« - fogják mondani erre vonatkozólag a moralisták) mikor meggyőződött, mondom, hogy leányát mennyire szereti és imádja a fiatal Venegas és mennyire csodálja és tiszteli a publikum: élete módját és szokásait gyökeresen megváltoztatta.

Azon kezdte, hogy olykor el-elment a misére, amire már régóta vágyott, hogy megszabaduljon a pogány, eretnek és egyéb ilyen diszes czimtől, amelyekkel a nép felruházta. Később aztán a mezőre is ki mert menni, mikor ezt házi orvosa egészségi szempontból tanácsolta neki; végre pedig a nyilvános sétatéreken és népünnepélyeken is megjelent, mint bárki fia... Mindez akkor kezdődött, mikor Mánuel a medvétől kapott sebeiben betegen feküdt.

Meg kell még említenünk, hogy e séták alkalmával mindig Soledad kíséretében jelent meg és soha sem Mária Josefa asszonynyal, aki iránt az uzsorás egyre ugyanolyan megvetést és keménységet tanusított, mint amily imádattal csüggött a leányon, akivel megajándékozta.

A misére rendszeren a székesegyházba, a legelső és legfényesebb templomba mentek. A séta céljaira az öreg uzsorás a Venegasok egy régi kocsiját javíttatta ki, amelyet a kastély fartartójában talált. És mikor valami körmenetet vagy tűzijátékot akart megtekinteni, mindig akadt ablak valamelyik mogorva adósa házában, amelybe kellő óvatossággal, egy elhagyott utcára nyíló hamis ajtón át jutott be.

Igy tehát, váratlanságánál és hirtelenségénél fogva, mindenkor drámai hatást gyakorolt don Eliás és Soledad megjelenése, akármelyik erkélyen vagy ablakon tűnt is fel az ünnepség és a mozgékony tömeg szemléletére... A Dolorosa, a Dolorosa! hallatszott mindenfelől! Milyen szép, milyen jól van öltözködve! Mily gyöngyöket visel! Egész vagyont hord magán! És csak kis idő multával térült a figyelem don Eliásra (már nem nevezték többé Kaifásnak), akit némelyek nagyon megvénültnek, mások teljesen jó színben találtak; némelyek jobban öltözöttek és kevésbbé ellenszenvesnek vélték, mint 1823-ban, de mindannyian bocsánatra és feledésre méltónak mondták az elzárkózottság annyi esztendeje után. - Ha vétkes is - így látszott beszélni most a kórus - megbűnhődött vétkéért! Fogadjuk legalább elnézéssel, amit senkitől sem lehet megvonni, ha büntetését kiállotta! Különben is don Rodrigo olyan pazarló volt, hogy előbb-utóbb valamely kórházban halt volna meg; ami pedig a Földtekés gyermeket illeti, látnivaló, hogy az sem igen született pénzügyminiszternek. Alig van egy kis pénze, már is lovat vett! »A gazdagok születnek, a szegények lesznek!«

Hősünk első izben akkor látta tisztán és világosan kedvese atyját, amikor a soledadi szüznek felgyógyulásáért ment hálát mondani. Kerülve a lelkes ovációkat, amelyek az utcán érték és a sok látogatót, akik házát előzőnlötték, gyalog ment a környék egyik majorja felé, amely atyjáé volt. E major mellett forrás fakadt, amely nagyon jót tett azoknak, akiknek erejük visszaszerzésére volt szükségük... Itt, e fordulónál, találkozott egy teljesen elhagyott, mélyen gondolatokba merült, magas öreg emberrel, akinek komoly és zord arczát, hideg, átható tekintetét már látni vélte egy ablaküvegen át, a Venegasok ősi lakának erkélyén.

- Soledad atyja! - gondolta magában a fiatal ember, egy lépést hátrálva.

Ugyanekkor don Eliás is felvetette szemét; meglátván és felismervén Mánuel, sárgább lett, mint a viasz, de egyetlen mozdulatot sem tett, amely indulatát elárulta volna.

Mánuel tovább folytatta előbbi útját, tetőtől talpig végigmérve az öreget, sajátos bátor és nyílt tekintetével, amely hasonlított a bikáéhoz, amikor legelészés közben egy alkalmatlankodóra talál s nem tudja, letiporja-e vagy megbocsásson-e neki.

A gögös öreg mozdulatlan maradt, látszólag másfelé tekintve, de nem tévesztve szem elől a merész ifjut, akinek szeme vöröses fényt kezdett lövelni.

Ekkor, e tarthatatlan helyzetben, a szomszédos helyről édes női hang volt hallható, amely vidáman kérdezte:

- Papa, hol vagy?

- Ő az - gondolta Mánuel, remegve s bizonyos lassúsággal hátrálva.

Az öreg nem felelt leányának s nem mozdult helyéről. De amikor a (folytonosan hátráló) híres Földtekés gyermeket eltűnni látta, meghatározhatatlan mosoly ült ajkaira; aztán arra felé fordult, ahonnan a bűvös s ezuttal gondviselészerű hang hallatszott: azé, aki e két ellenséges lélekben királynő és urnő volt.

Mánuel az ut mentére állott, hogy visszamenőben láthassa a fiatal leányt, és talán, hogy szokása szerint kövesse is, nem sokat törődve az öreggel. De a szegény nem gondolt őseinek kijavított kocsijára, amely titokban vágtatott el a porfelhők között, nem engedve, hogy vágyai gyöngéd tárgyának még legcsekélyebb árnyékát is láthassa.

Utóbb aztán senki sem vonta kétségbe, hogy ez a látszólag jelentéktelen, de tényleg fontos jelenet nagyban hozzájárult ahhoz, hogy don Eliás és a fiatal Venegas néhány hét múltán elkövessék azokat az oktalanságokat, amelyek köztük újabb örvényt ástak.

E minden összeütközéstől ment találkozás után nem tekintettek többé egymásra meglepetéssel, hanem megszokták, hogy megütközés nélkül nézzenek egymásra, akár az utcán, akár a templomban találkoztak. De egy nap, mikor legkevésbé sem lehetett volna gondolni erre, megint szembekerültek egymással, a legrosszabb körülmények között, amelyeket a pokol eszelhetett ki, hogy köztük minden kibékülést lehetetlenné tegyen...

A dolog így történt:

Ugyanazon év áprilisában, amikor Mánuel 19, Soledad 17 és fél, don Eliás 68, Mária Josefa asszony 56, don Trinidad 40, gazdasszonya 59, ennek nővére 63 éves volt: a Dolorosa rá tudta birni megnyugtató atyját, hogy a Santa Mária de la Cabeza-parókiában, a Földtekét tartó gyermek egyesületétől évenként rendezett ünnepségeket megtekinthesse.

Ezek az ünnepségek, amelyek még most is divatosak, vasárnapi nagy, énekes miséből, a szentségek kitételéből, prédikációból és általános bérnálásból állottak. Este az egész városban nagy körmenet vonult végig és másnap »rifa«-val, azaz sorsjátékkal egybekötött táncszmulasztást adtak. Don Rodrigo Venegas fia mindannyiban nagy szerepet vitt, egyrészt mint az egyesület tagja, másrészt mint a Gyermek Jézus különös barátja és két ízben keresztfia.

Általánosan csodálkoztak tehát, hogy Mánuel, noha a városban tartózkodott és sohasem mulasztotta el az alkalmat, hogy a »Dolorosát« lássa: ezuttal nem vett részt sem a misén, sem a körmeneten, ahol, mint a többiek, ő is láthatta volna az uzsorás szépséges, elegáns és kedves leányát, aki ez alkalomra a grófnők és márkínők rendes varrónőjétől a fővárosból két új ruhát is kapott.

Ekként eljött a »rifa«, vagyis a rifa báljának estéje, amelyet akkor, épp úgy mint most, a városban kívül, egy agyagdombos magaslat barlangjai közt tartottak meg, ahol a legszegényebb néposztály szokott lakni. A városban levő szolgálónők anyái ilyenkor kunyhóik elé teszik összes székeiket, amelyekre leányaik gazdáit már előre meghívták. Az elegáns városi nők nagyon megbecsülik ezt a jó helyet, ahol a szabad ég alatt tarthatják összejöveteleiket,

mutogathatják bájaikat, láthatják a rifa-t és a bált, sőt a legbüszkébbek is el-eljárnak egy tánczot, akárcsak a szegény néposztály leányai.

Tudni kell ugyanis, hogy a spanyol félsziget némely vidékein bizonyos szokások járnak s hogy e bálokban, amelyeket mindig az ünnepelt Szent Szűz vagy vértanu oltárképe előtt tartanak meg - a közönségnek teljes joga van, licitáció útján sorsolni a fölött, tánczoljon-e Julcsa vagy sem Jánossal, s csókolja-e meg vagy sem a táncz végeztével... E bálban ugyanis mindenkor a tiszta és egyszerű fandangó járja, amely kötelességszerűleg úgy végződik, hogy a párok csókolóznak. Azok, akik ha nem akarják, hogy az történjék, amit a másik akar és fizet, nagyobb összeget tartoznak adni a szűkölködő szentnek, és ekként jelentékeny összegek gyűlnek össze az imádott kép kultuszára. Egy izben huszonöt tallért fizetett egy corregidor,¹² hogy neje ne tánczoljon a vásári kikiáltóval!

Az említett délután már megkezdődött volt a sorsolás és a táncz, még pedig a szokottnál nagyobb élénkséggel és örömmel, mert a Dolorosa első izben vett részt az ünnepen. Nagyon jó helyen, ama barlang előtt ült, amely elé a szövetség háznagya és a parókia papja (don Trinidad Muley) az elnökség jelvényeit, azaz a Földtekés Gyermekek oltárát állította fel. Az általános meglegedéshez talán az is hozzájárult, hogy ezen az ünnepen sem jelent meg az ugyanolyan nevű emberi személy, akinek távollétét már mindannyian megszokták, ami némelyek titkos meglegedésére is szolgált, mert így merészebben nézhették, sőt olykor egy-egy bókot is mondhattak a milliomos szép leányának. Némelyek pedig szabadabban beszélhettek az öreggel titkos, de sajnos, nagyon is reális dolgairól e nyomorult világnak, amelyben a pénzszükség gyakran készíti az embereket, hogy önmaguk elől bujkáljanak, igaz, hogy olykor csak néhány órára, - de ez is elég, hogy aztán egész életükön át folytonos harcban álljanak lelkiismeretükkel... - Elég az hozzá, hogy don Eliás Pérez is megjelent; épp oly vidám volt mint a többiek, akik őt jól fogadták, s akik közül a körülte levőkkel néhány szót is váltott, sőt szokása ellenére nevetett is - mintha nyomorult lelkét örömmel töltötte volna el a reflektált népszerűségnek e kései sugara, amely megaranyozta a halálhoz közelálló élete alkonyát... Mennyivel tartozott szeretett leányának! Mily gyönyörrel tekintett rája és susogta fülébe: »Mit nézel? Tetszik az a karperecz? Tetszik az a ruha? Vegyek hozzá hasonlót?«

Csakhamar azonban elhalványult az öreg arczán a dicsőségnek ez a határozatlan fénye, hogy azután sohase ragyogjon fel többé...

Venegas Mánuel jön! Itt van a »Földtekés gyermek«, - mormogta mindenfelől a tömeg.

Bizonyos gyászos sejtelem járta át a lelkek egy részét, mások pedig valami kifejezhetetlen, de kevésbé irigylendő örömet éreztek...

Tényleg Mánuel érkezett meg a város felől, mert az ő merész és büszke tartását máséval nem lehetett összetéveszteni. Csakhamar a legélénkebb mozgás helyére ért; arczán nem látszott sem büszkeség, sem alázatosság; úgy tett, mintha nem vette volna észre a feltűnést, amelyet keltett, és könnyed fejmozdulattal vagy néhány rövid szóval viszonzta a nagyszámu köszöntők üdvözlését. Így jött egészen addig az asztalig, amely a Földtekés gyermeknek oltárul szolgált. Megcsókolván a szent szobor lábait, don Trinidadnak csókolt kezet, aztán Soledad arczára szegezte szemét, szokásos ártatlan és nyílt merészségével, úgy nézve reá, mint tulajdonára; mintha az a hajadon neje, nővére vagy leánya lett volna.

Don Eliás arczát bizonyos zöldes szín futotta el, de egy izma sem rándult meg, s tovább beszélt egy munkással, aki már perczek óta kalaplevéve szólott hozzá, aki azonban (bocsánat, hogy megmondjuk) gyorsan feltette kalapját, mihelyt Venegas Mánuel megérkezni látta.

¹² Városi tisztviselő.

Soledad, akire minden szem rászegződött, még nyugodtabb maradt, mint az öreg, sőt arc-szine sem változott; és hogy tekintete ne találkozzék a merész ifju és a tömeg tekintetével, szemét a gyermek Jézus képére függesztette, nem mintha ide nem illő ájtatosságot akart volna tetetni, hanem mintegy szórakozottságból...

Bármilyen világlátott és az emberi szívet ismerő ember előtt félelmesnek tűnt volna fel az önmehtagadásnak az örvénye, a szívós akarat, amely ennek a közönynek vagy tettetésnek a mélyén rejtőzött és amely a leány égi szemeiben az emóciónak legkisebb jelét sem idézte elő akkor, amikor a tragédia kigyós jogarát már az ő és az atyja fölött tartotta. De Mánuel úgy szerette, amilyen volt; megvolt az intuicziója, a hite, a bizonyossága, hogy ez a kifürkészhetlen lélek az övé. Ami pedig a publikumot, a kórust illeti, amely legtöbbször inkább színlel, mint érez: ez meglegedett azzal, hogy az isteni nyugalma Dolorosa bájló angyali arcát csodálja, anélkül, hogy bárminemű vizsgálatokba bocsátkozott volna.

Ekkor, midőn a közönség már türelmetlenkedni kezdett, hogy semmiféle összetűzés nem történik, amely az érdeklődést felkeltse: Mánuel nyugodtan a rifa elnöklő bizottsága felé fordult és világos, tiszta hangon, amely valamennyi szívre mély hatással volt, Soledadra mutatva így szólt:

- Száz reált, hogy azzal az urnóval tánczolhassak!

A nevezett »urhölgy« tetette, hogy nem hallott semmit, de don Eliás felugrott és a dühtől pirosan, nyomban visszakiáltott:

- Ezer reált, hogy ne tánczoljon vele!

Halk mormogás, mint amely a közeli mennydörgést jelzi, volt hallható az egész nézőtéren; a távolabb állók is közelegettek, hogy ezt a rémes licitációt jobban hallhassák.

Soledad nem nézett többé a gyermek Jézusra, hanem szemét a földre sítve, meghuzta atyjának kabátját, mintegy hogy rábirja, hogy üljön le és hagyjon fel a licitálással.

Mánuel már felelt:

- Száz durót, hogy tánczolhassak vele!

És ezzel felnyitá övét, s egy csomó aranypénzt vett ki belőle.

A közönség jóváhagyó morgást hallatott.

A fősvény egy pillanatig habozott... Ezt néhányan észrevéve, malicziózan néztek és mosolyogtak egymásra.

- Száztíz, hogy ne tánczoljon! - kiáltott végül a szegény don Eliás.

- Tartsd, Mánuel! Számíts reám! - kiáltá néhány középosztálybeli fiu.

- Tartsd, fiam és számíts e hónapi fizetésemre! - szólt most egy nyugalomba vonult kapitány, akinek fejét ősz haj koronázta.

- Én Talaveránál atyád oldala mellett harcoltam!

Mánuel nyugodtan mosolygott és újabb aranycsomót véve elő, visszakiáltott:

- Ötszáz durót, hogy tánczoljon velem!

- Helyes, helyes! - kiáltá úgyszólván az egész közönség.

Sőt tapsok és éljenzések is voltak hallhatók.

Soledad, aki a ránczигálások által (amelyek annál hatásosabbak voltak, mennél magasabbra hágtak az árak) végre rábirta atyját, hogy leüljön, az utolsó ajánlat hallatára felállott és kezdte mantillájának gombjait felkapcsolni, hogy a tánczot megkezdhesse.

Atyja vissza akarta tartani, - de egyszerre több mint ezer különböző hang volt hallható, amelyek mind ezt kiáltották:

- Ezt csak pénzzel lehet megakadályozni!
- A szövetség nem károsulhat!
- A gyermek Jézus nem vesztheti el azt a tizezer reált, amelyet felajánlottak neki!
- Vagy többet ad ön, vagy a Dolorosa táncolni fog Mánuel Venegassal.
- Nyuljon a millióihoz, don Eliás! Mikorra tartja őket?
- Most kell bőkezűnek lenni, Kaifás ur!

Az uzsorás halálosan izzadt; de rettenetes harcz után végre a gyűlölet győzött a fősvénységen és haragosan felemelkedve, dühös hangon kiáltotta:

- Elég a tréfából! Végezzünk egyszerre! Kétezer durót, hogy leányom ne tánczoljon! - Soledad, jöjj haza... Háznagy ur a pénzt rögtön felveheti.

Ez a rendkívüli árfelemelés volt a gyáva döfése: biztos, halálos, segítség nélküli! - Mánuelnek nem volt ennyi összegyűjtött pénze.

Ezt tudta az árva és bámészkodva maradt állva helyén.

- Hagyd el, barátom, hagyd el! - majd a pokol elintézi számadásait!
- Mánuel, ne ragaszkodjál a dologhoz; az öreg olyan összeget akar tőled kicsikarni, amelyet nem leszel képes megfizetni.
- Hagyd abba, Mánuel, a leány akart veled táncolni, a többivel pedig ne törődj.

Efféléket kiabáltak azok, akik előbb még kezességet akartak vállalni érte.

Csupán még a nyugalmazott kapitány kiáltotta haragtól reszketve:

- Vedd két havi fizetésemet! Eleven ördögöt eszem majd!

Mánuel mindeme dolgokból semmit sem hallott, a tömeg pedig, kábultságát, legyőzöttségét látva, szánakozni kezdett rajta.

De don Trinidad Muley, aki bárki másnál jobban ismerte tanítványát, és aki látta, amint mozdulatlanul, némán, fehér arczczal don Eliás minden mozdulatát figyelemmel kíséri, mintha az alkalmat lesné, hogy rárohanjon és széttépje: a fiatal emberhez szaladt és parancsoló hangon így szólt hozzá:

- Mánuel, menj haza! Én parancsolom!

A hős fia aggodalmas sikoltást hallatott, mint az állatszeliidítőtől megsebesített vadállat, és kegyetlen alázatossággal kérdezé:

- Anélkül, hogy ezt az embert megöljem?
- Mánuel, távozz! - viszonzá a plébános.

- Legyőzött a pénzzel, amit atyámtól rabolt - felelt Mánuel, aki annál dühösebb lett minél tovább beszélt. - Megtagadta tőlem, a Venegasok utódjától, akinek apja meghalt, hogy az ő rossz uton szerzett millióit megmentse, megtagadta tőlem, hogy ártatlan leányával táncoljak,

nem engedte, hogy kibékítsem családainkat. Megállj rabló, gyilkos, hóhér! Ezt véreddel fogod megfizetni!

- Hallod, hallod, - szólt most az uzsorás leányához, aki nyakán csüggött, mintegy hogy pajzsul szolgáljon neki. - Hallod, miként sérteget és fenyeget az, aki hozományod után áskálódik. Hallod, miképp kér meg ez a csaló, ahelyett, hogy megfizetné a milliót, amelylyel tartozik!

Mánuel, akit a jó don Trinidad Muley csak nagynehezen tudott megfékezni, a gyermek Jézust hiva segítségül és annak képét ájtatos beszédek kíséretében mutatva neki, - meghallotta don Eliás utolsó szavait, és ahelyett, hogy jobban feldühösödött volna, az átmenetnek ama gyorsaságával, amely mindenben jellemezte, hirtelen lecsillapodott és mozdulatlan, merev, hideg maradt, mint a márványszobor.

- Én?... Én? - Én egy millióval tartozom önnek? - kérde végül a legnemesebb ártatlanság hangján.

- Talán nem tudod? - felelt don Eliás bátran, mint aki elemében érzi magát. - Nem hárommal tartozott-e atyád? Nem kettőt kaptam-e tőle? Aki hárommal tartozik és kettőt fizet, az egygyel adós maradt... És te, derék ifju, te aki fia vagy és nem mondtál le örökségéről: te tartozol vele, aminthogy én tartozom lelkemmel az Istennek! - Úgy hogy, uraim - folytatá az uzsorás, a bizottság felé fordulva - az előbbi árverés semmis és egészen érvénytelen, mivel a pénz, amelyet ez az ifju felajánlt, az enyém volt, aminthogy enyém lesz mindaz, amit e világon szerez, míg csak a milliót meg nem fizette, amelylyel tartozik.

- Micsoda ember! Mily aljasságokat beszél! - És a legrosszabb a dologban, hogy igaza van! - Nincs senki, aki megölje? - mormogta a bátrabb közönség.

- Senki se nyuljon hozzá! - kiáltá Mánuel szigorúan. - A dolgok képe megváltozott s most nekem kell életét védenem... Nem tudtam, hogy adósa vagyok: de miután mindannyiok arczkifejezése világosan ezt látszik mondani, nem akarom, hogy bárki higgye, miképp e szörnyeteg halálát akarom, hogy ne kelljen fizetnem neki... Meg fogom fizetni neki!... Senki se ütközzék meg azon, amit mondok... Megfizetem neki!... Egészen biztos vagyok benne, hogy nem csalódom... Én tudom, mire vagyok képes! Éljen nyugodtan, ravasz vén róka, és ha don Rodrigo Venegas a lángok közt halt meg, hogy ne mondhassák, hogy ki akart játszani, fia még rettenetesebb és fájdalmasabb dolgot fog cselekedni: nem fogja viszontlátni büvölő leányodat addig, amíg meg nem szerezte a milliót, amit követelsz tőle.

- Távozom a városból, uraim - szólt ünnepélyes hangon a közönséghez fordulva. - Távozom Spanyolországból... De visszatérek! Visszatérek annyi arannyal, hogy adósságomat kifizessek és aranyba fojtsam hitelezőmet! Visszatérek, igen, és ugyanerre a helyre fogok jönni, épp ily napon, mint a mai... Esküszöm atyám lelkére, hogy elérem a dicsőséget, hogy karjaimba szorítsam azt az angyalt, akit e pogány gazember az égből rabolt, azt a szerencsétlent, aki leányának nevezi magát! Jaj annak, aki igényt tart rá! Soledad az enyém, és én eljövök érte és megölöm a vakmerőt, aki csak megpróbálta is kettőnk közé furakodni! - Te, imádott kedvesem, te, tudom, várni fogsz reám! Isten veled, drága Soledadom! Isten vele, plébános ur! Isten veled. Gyermekem! Ne feledjétek el Mánuel Venegast!...

Ezt mondva, kiszakította magát don Trinidad Muley karjai közül és kezével csókot vetve Soledad és a Földtekés gyermek felé, a városba kezdett futni és eltűnt az emberek szeme elől.

Soledad látszólag nyugodt maradt, mihelyt atyja élete veszélyen kívül volt; de amint menni akart, ereje elhagyta és széken kellett a Venegasok kocsiához vinni.

HARMADIK KÖNYV. A távollevő visszatérése.

I. *Napleszálltakor.*

Mivel most már mi is annyit tudunk, mint bárki más a merész lovagról, aki a hegység magaslatán végig vonult, amikor a dráma első jelenetét bemutattuk: ideje, hogy kövessük lépteit, s nyolcz évi távollét után visszatérjünk vele a mór városba, amely bölcsője volt.

A fényes nap már-már lenyugvófélben volt, amikor hősünk ki tudott bontakozni ama sziklák és örvények utvesztőjéből, amelyeket a nagy hegyláncz itt alkot. A távolban feltűntek előtte szülőföldjének széles horizontjai, síkságai, zöld szőlőhegyei, sötét olajfái és a vidéket határoló távoli magaslatok árnyrajzai. A szeretett város, az egész terület királynője még elfödve maradt amaz agyagos dombok mögött, amelyek nyugat felől védik; de az, aki a várost már előbb ismerte, könnyen megkülönböztethette a székesegyház tornyának óramutatóját és a néhány évvel utóbb lerombolt arab Alcazaba¹³ őrtornyát.

A földgolyós gyermek megállította lovát, hogy megszemlélje ezt a sohasem feledett panorámát. A legélénkebb felindulás tükröződött arcán, amely most sokkal kevésbbé volt zord és büszke, mint előbb, amikor a távollét melankóliája és a világ tanításai még nem munkálták meg szívét. Tiszteletteljesen levette kalapját, hogy házi isteneit köszöntse és mélyen felsóhajtott, mint akinek hosszas fáradozmai értek véget.

- Fiatal ur... nem jól érzi magát? - kérdezte az arriero e változás láttára.

Mánuel nem felelt: sietve feltette kalapját és megsarkantyuzta lovát, hogy ettől az alkalmatlan tanutól megszabaduljon.

Egy félóra mulva, amikor már a nap nyugat felé leszállt, a malagai utólérte a büszke személyiséget, aki ismét ama veszélyes oldal fölött állt, amely a hegy utolsó magaslatán át a város körül elterülő síkságra vezet. Nézte a barlangokat, a Santa-Maria elővárost, a kerteket és őseinek régi házát, amelyet a mellette diszló cziprusfa valamennyi más épülettől megkülönböztetett. Főleg ez a régi ház vontta magára az aggódó figyelmét. A szerencsétlen nem tudta, hogy most már senki sem lakott benne! Semmit sem tudott arról, ami távolléte alatt történt...

De ne mondjunk el részleteket, amelyek csakhamar ugys az olvasó tudomására jutnak.

Mánuel tovább folytatta útját. Ezuttal nagyon lassan haladt és akár azért, mert megbánta, hogy a szegény ember utolsó gyöngéd kérdésére nem felelt, akár mert a maga gondolataitól akart szabadulni, szóba ereszkedett vele s ezt kérdezte:

- Volt már maga egy huzamban sok ideig távol Malagától?

A kém arczát tűz futotta el az örömtől e váratlan kérdés hallatára, és egy rövid szempillantás alatt a következőket hadarta el:

- Hogy voltam-e? Képzeltém, hogy ez az, ami fáj önnek! Bizonyára a világ végéről jön s ezért izgatta föl annyira szülőföldének látása! Először is két évig voltam Marokkóban, aztán a királyt, akarom mondani Krisztinát szolgáltam, amignem kiadták az obsitomat, a luchanai hid bevétele után, amikor meg is sebesültem... Kérdezi, ha tudom-e, mi a fáradtság? Kérdezze szegény anyácskámtól, akire nem szüntem meg folytonosan gondolni azon szerencsétlen Jó

¹³ Arab eredetű szó, a. m. várkastély.

Éjszakán,¹⁴ amelyet Szomoru éjszakának is neveznek, s amelyen Espartero győzött Bibao mellett... Képzeld csak el, majd elvérzettem a havon, nem volt körültem senki, csak a magány¹⁵... De mit mond ez a papagály?

- Soledad - ismételte a papagály, pontosan kiejtve minden betűt.

Mánuel utja folyamán most mosolygott először, aztán e kérdéssel fordult az arrieróhoz:

- Nem volt maga soka abban a városban, amelybe most megyünk?

- Nem, uram; nem voltam; de tudom, hogy nagyon jó, noha zajos város. Már tudom... Ön bizonyosan ott született s aztán elment Indiába szerencsét próbálni. Így van ezzel mindenki. Ha még egyszer oda tetszik menni, kérdezősködjék Malagában Frasquito Caladuras után (engem mindenki ismer) és vigyen magával szolgájának; mert az öszvérhajcsárságból sohasem fogok zöld ágra vergődni.

Mánuel nem figyelt a malagaira, hanem az előbbinél hatalmasabb benyomás hatása alatt ismét megállott. A távolból néhány harang vidám hangja volt hallható, amelyet ifjunk bizonyára felismert. Arcza oly örömet, oly gyöngédséget, oly bánatos élvezetet (ha lehet ezt mondani) fejezett ki, amely minden más embert könyekre fakasztott volna.

- Menjünk, fiatal ur, csak bátorság - kiáltott fel az arrieró. - Ha fél valamitől, itt vagyok én, és itt a négy fegyver.

- Jaj neked - szakította félbe Mánuel - ha elmondod valakinek, hogy ily állapotban láttál! - Viszont, ha hallgatsz, jól megfizetem hallgatásodat... Nem akarom, hogy ismerjék gyengeségeimet. Most hát csak menjünk.

Meg kell mondanunk, hogy a heves ifju már nem birta elviselni lelkének súlyát. S mivel az ut meredeksége miatt nem tudott gyorsan előremenni, elhatározta, hogy tovább beszél az arrieróval, s ekként elnyomja érzelmeit ez alkalmatlan leskelődő előtt.

- E harangok, amelyek most konganak - szólt hozzá tettetett természetességgel - a Santa Maria de la Cabeza-templomból hirdetik, hogy holnap, április első vasárnapján, ép úgy, mint minden évben, nagy ünnepség lesz a parokiában.

Mily élénkség uralkodik most ama városrészben! Ismerek valakit, aki gyermekkorában gyakran huzogatta ezeket az örömhirdető harangokat. Mennyire mulik az idő, anélkül, hogy a dolgok változnának! Majd meglátod, mily szép körmenet indul meg itt holnap reggel... a földtekés gyermek körmenete! És ha holnap reggelig a városban maradsz, elmehetsz a rifára, a barlangokba, ahol mindig érdekes dolgok történnek. Ott mindent árvereznek: tánczot, csókot, boldogságot... a lélek életét... a teremtések sorsát! De már lenyugodott a nap, és a hegy oly meredek. Menjünk gyorsan, hogy még mielőtt besötétedik, átkelhessünk a folyón, mert sajnálnám, ha podgyászsom megnedvesülne.

És mivel az ut már tényleg könnyebb volt, Mánuel megsarkantyuzta lovát és csakhamar egyedül volt a síkságon, a szilfák hosszú sorai között, amelyek az említett folyó közelségét jelezték. A város még elég messzire feküdt, de az utas már könnyen hihette, hogy falai alatt jár.

Lassanként sötétedni kezdett, s az óra titokzatos kelleme, a levegő nedves frissesége, amelyben ráismert ama fák, virágok és füvek tavaszi illatára, amelyek közt nevelkedett; az összhangzó zaj, amelyet füle megszokott s amely a gáttal elzárt hullámok mélyéből vagy a

¹⁴ A spanyolok a karácsony-éjszakát »Noche buena«-nak (jó éjszakának) nevezik.

¹⁵ Magány spanyolul a. m. Soledad.

korai gabonaföldek öléből szállt felé; a himnusz, amelyet a növekvő árnyékban a teremő legalázatosabb énekesei zengtek felé: mindez Mánuel mély erkölcsi békébe ringatta, amely ugyan távol állott a boldogságtól, de azért sokkal jobb tanácsadója a léleknek, mint a reménykedő vágy... Megállott hát szegény története Rubiconja e nyugodt partján, mintha meg akarná pihentetni fáradt szellemét azok előtt a nagy emóciók előtt, amelyek rávárakoznak, vagy tán hogy hidegen azt is megkérdezze önmagától, vajjon a boldogság helyett nem végzetes szerencsétlensége felé megy-e... Él-e Soledad? Hű maradt-e hozzá, ő, aki sohasem ígért neki semmit? Akadt-e ember, aki nőül merte venni? Él-e a rettenetes öreg? Tovább is vonakodni fog-e minden egyezkedéstől? Ez esetben fog-e merni Soledad don Rodrigo Venegas fiához nőül menni, a rifa borzasztó jelenete után? Annyira szeretné? Mi várt rá hosszas száműzése után való visszatérésekor? Iszonyu fájdalom? Kegyetlen csalódások? Új küzdelmek? Véres jelenetek? Saját halála, annyi fáradság és kipróbáltatás után?

Az arrierónak a teherhordó állatokkal való megérkezése felrázta Mánuel ez aggasztó nyugtalanságból, amely épp oly keserű, bár egészen másnemű volt, mint az, amelyet Diego Marsilla érzett amikor a rablók úgyszólván Teruel falai láttára elfogták.

Utasaink átkeltek a folyón, melyet galagonyafenyők szegélyeztek s melyeken át, illatos sárgarózsák s sok szőlőhegy között, a városunkba vezető utra értek. Már ötszáz lépésnyire lehettek a várostól, amikor egy emberemlékezet óta ott levő remetelak rácsai mellől egy női hang hallzott:

- Mánuel, te vagy az? - Légy szíves megállni néhány szóra.

II.

A valóság.

Mánuel megzabolázta lovát s annál a fénynél, amelyet e szerény lakocska mécsese vetett, egy feketébe öltözött, magas asszonyt vett észre, aki láttára e szavakba tört ki:

- Tehát te vagy! Hála a szent Szüznek! Félttem, hogy más utat választottál!

- Igen, asszonyom, én vagyok - felelte Mánuel nagy meglepetéssel. - És ön kicsoda? Hangja ismerős előttem.

- Soledad anyja vagyok - felelt az asszony nyájasan.

A fiatal ember e szavak hallatára egy pillanat alatt a földön temett.

- Mária Josefa asszony! - kiáltott fel mélyen megilletődve. Várjon, kérem, egy pillanatig, asszonyom. - Te arriero, ide figyelj: Eredj előre s a város kapuja előtt várj reám. Jaj neked, ha csak egy szót is szólsz!

A malagai tovább folytatta útját, égve a kíváncsiságtól, hogy megtudjon valamit abból, amit titkoltak előtte. Mánuel lovát egy a remetelak mellett levő vén hársfához kötötte, aztán gyorsan belépett a kis házba s gyöngéd hangon kérdezte:

- Ön itt? Engem vár? Mit jelent ez? Mi történik? Honnan tudta, hogy megérkezem?

- Don Trinidad Muleytől - felelt az öreg asszony (ezután már bizvást így nevezhetjük), aki megfogta Mánuel kezét s könyáztatta arcához vitte - de ne vedd rossz néven a plébános urtól, hogy elárulta titkodat. Nekem meg kellett tudnom! Különben nekünk nincsenek titkaink egymás előtt... Tudd meg, hogy szeretlek, hogy szerettelek attól kezdve, midőn atyád meghalt! - Jöjj, ülj le ide... Nagyon sok beszélni valónk van és én majd leesem lábamról.

Ezt mondván, a jámbor asszony a fiatal embert egy téglalóczához tolt, amely arra szolgált, hogy arramenő jámbor zarándokok pihenhessenek rajta.

Mánuel nagyon meg volt lepve, s a legellentétebb gondolatok tengerébe merült... Anélkül, hogy valamit kérdezni mert volna, úgy érezte, mintha reménye utolsó álmai is elenyésztek volna. De látva, hogy megszólítója szintén nem beszél, kinos rezignációval kérdezte:

- Valami nagyon jó, vagy nagyon rossz történik, hogy ön így fogadásomra jött. - Nem akarom a legrosszabbat hinni s el akarom fogadni azt, ami mindenki számára boldogságot hozna... Azért jött, hogy tanácsolja, ne lépjek a városba harcias szándékkal, mert férje kibékül, vagy ki akar békülni velem, ha alkalmazkodom bizonyos tekintetekhez? Feleljen teljes nyíltsággal. Ah, kegyed hallgat. Tehát nem ezt jött kérni tőlem!

- Nem, Mánuel... nem ezt - felelt szomorúan az anya - nem ezt jöttem kérni tőled, Mánuel. Bocsáss meg, hogy tegezlek: de ekként szólítottalak, mikor még kis fiú voltál és isten a megmondhatója - mindig úgy szerettelek, mintha fiam volnál! Amiért könyörögni jöttem hozzád, hogy fordulj vissza, hogy ne lépj a városba! Ezt kérem tőled, mindarra, amit a legjobban szeretsz a világon!

Mánuel gúnyosan felelt:

- Arra, amit a legjobban szeretek a világon! Mily ellenmondás és mily keserű guny! Mit gondol, hány szerelmem van nekem? Hogy visszatérjek! Hogy ne lépjek a városba! Könnyű ezt mondani; de kérje kegyed a folyótól, hogy térjen vissza aへgyre és majd meglátja, mi történik. De minek fárasztjuk egymást? Ugyis tudom, mit akart mondani; hogy don Eliás mindentől vonakodik, hogy úgy vagyunk, mint eleinte voltunk, hogy ismét küzdenem kell. Nos, harcolok, amíg szükség lesz rá!

- Ezt sem, Mánuel. Férjem már semmit sem ellenez.

- Ah! Don Eliás enged! - kiáltott fel az ifju meglepetéssel és örömmel. Akkor hát mi tartson vissza? Mit törődünk a többiekkel? Én mindenre el vagyok készülve. Teljes elégtételt fogok adni a szegény öregnek. Tudom, hogy akkor tulságosan kegyetlen voltam vele! Különben hozom a millióját. Itt van nálam, malagai értékpapirokban. Ha atyám látni fogja, hogy kifizetem ezt az adósságot, megáldja majd Soledaddal való frigyemet!... Ah! asszonyom, most neveztem meg lelkem legdrágábbját... Beszéljen róla! Nyolcz éve, hogy nem hallottam felőle! Ugy-e, hogy szeret még... hogy ő győzte le apját. Hallgat, asszonyom; könyörüljön rajtam... Mentsen meg ettől az aggodalomtól!... Mi történik? Mi történt távollétem alatt?

- Nyugodj meg, fiam. Megijedek, ha így látlak - felelt a szegény asszony, ismét sirásra fakadva. - Mindent elmondok, ha megesküszöl, hogy nem térsz a városba. Oh, ne tekints úgy reám! ne haragudj meg!... Istenem! Miért kell ez embernek is tudni e csapásokról, miért akar oly szerencsétlen lenni, mint én?

- Beszéljen, asszonyom, az ég szerelmére, és mindenekfölött ne mondja, hogy térjek vissza! Ez istenkáromlás, ha meggondolja, hogy nyolcz évet számüzve és küzdelemben töltöttem el, és ezer meg ezer mértföldet tettem, egyre csak arra gondolva, hogy eljussak ide, ahová most érkeztem! Beszéljen gyorsan, különben lóra kapok és házába megyek, hogy magam győződjem meg arról az iszonyatosságról, amelyet titkolni igyekszik előttem!... De tévedek... tulságosan gyötröm magamat... Nem lehet, hogy Soledad meghalt... Kétségkívül férje kíván valami nagyon súlyos dolgot, valami képtelenséget. Eltaláltam? Ez az? - Nos, ne nyugtalankodjék... Mindent elintézzünk nyugalommal és mérséklettel.

Mária Josefa asszony még ingadozott néhány pillanatig, aztán tompa hangon susogá:

- Ismétlem: férjem nem kíván semmit. Férjem meghalt!

- Dicsértessék Isten! - kiáltott fel a földtekés gyermek a kérlelhetetlen igazságszolgáltatás indulatos ünnepiességével - Ha van ezenkívül más világ, atyám már megboszultatott. Megbocsátok összes szenvedéseim okozójának.

- Én is megbocsátom neked - felelt szomorúan az özvegy - azt a kegyetlenséget, amelylyel csapásaim egyikének hírét fogadod és könyörögve kérlek, ne folytassuk tovább. Menj, Mánuel! Menj vissza oda, ahonnan jöttél és ne akarj hallani más szerencsétlenségekről is.

Az ifju az iszonyattól dermedten emelkedett fel az utóbbi szavak hallatára.

- Izráel Istene! - kiáltott fel emberfölötti hangon. - Boldogtalanságom biztos! A föld nyílik meg lábam alatt. Az ég szakad be fejem fölött... A világ elérte végét... Soledad meghalt!

- Mit mondasz, szerencsétlen! - szólt az asszony rémülettől telten. - Leányom meghalt! Oh ne hidd... Szegény szíved ezuttal ismét megcsal! Akkor én is meghaltam volna! Akkor nem volnék itt!... Menjünk... jőjj... ülj le... csillapodjál... Megölsz örjöngéssel!

Mánuel mélyen felsóhajtott, mintha rémes álomból ébredett volna fel, aztán az öreg asszony karjai közé esve, végtelen gyöngédséggel mondá:

- Soledad él!... Oh mennyit szenvedtem néhány percz alatt! Isten bocsásson meg kegyednek.

És a boldogságtól mintegy megsemmisült.

- Ez aztán szerelem! - mormolá sajnálkozóan az öreg asszony.

- Soledad él és don Eliás meghalt, - folytatá néhány percz múlva az ifju - don Eliás, könyörtelen ellenségem, az ő ellensége, sőt a kegyed ellensége is... Mily boldogok lehetünk most! Azt hiszi, jó anyám, hogy én nem tudtam arról a szeretetről és pártfogásról, amelyben mindenkor részesített? Mindent tudtam! Don Trinidad Muley mindent elmondott!... A jó don Trinidad, barátom, gyámom második atyám!

- Ma beszéltem vele - sietett megjegyezni Mária Josefa asszony. - És ő, épp úgy, mint én, azon a véleményen van, hogy...

- Ne ismételd többé, - szólt közbe Mánuel - micsoda örültség ez? Miért mondja, hogy ne menjek a városba, amikor a sors mindent úgy rendezett el, hogy teljesen boldogok lehetünk? - Micsoda új akadály merül fel? Bizonyára a jó plébános valamelyes ellenvetése, vagy kegyednek alaptalan félelme? Azt hiszik tán önök, hogy Soledad nem szeret? Igen, szeret, még ha önöknek az ellenkezőjét mondta is! Én tudom!... Tudja lelkem!... Majd meglátja kegyed, hogyha reám néz, hogyha beszél velem: hogy lelke az enyém!... Én ismerem őt!... Titkolja érzelmeit; de a mi szerelmünk hasonlít a Naphoz, amely, noha olykor felhők homályosítják el, mindenkor egyenlőképp ragyog. Oh Mária Josefa asszony! Már én más ember vagyok. Jó és béketűrő. Nem hiába teszi meg az ember az utat a föld körül, mint én tettem két ízben! Nem hiába él az ember annyit és úgy, amint én éltem! A lefolyt nyolcz év alatt minden érzésem és eszmém megváltozott, kivéve Soledad iránt érzett szerelmem és a nevem becsülete fölötti öröködést. Oh mennyit küzdöttem a sorssal Afrikában, Indiában, a Filippineken és a két Amerikában! És mennyire kedvezett a szerencse! Gazdagabb vagyok, mint volt atyám még legkedvezőbb idejében is... Malagában nagy tőkét helyeztem el... Lovamhoz csatolt táskában arany- és drágakincseket hozok. Voltam tábornok Délamerikában... Legyőztem az indus főnököket, vagyis királyokat - s magam is király lehettem volna e vad törzsek fölött. Ne beszéljen el semmit mindebből, mert senki sem hinné el... Hozok Soledadnak néhány remek ajándékot! És kegyednek is! Még don Eliásnak is szántam nagyszerű ajándékot!

- Átkozott legyen a pénz! Ez oka mindennek! - szólt jóslólag az asszony. Közben földre-szegezett szeme egyre ontotta a könnyeket. Mánuel pedig, aki mellette ült s úgyszólván átölelve tartotta, elbeszélte neki, miként szerezte meg a maga arany gyapuját.

- Átkozott legyen a pénz, ezt mondom én is! - felelte az ifju a keserűség egy nemével. - De én nemcsak most kezdem mondani. Mindig ezt mondtam és ha azért jártam be a világot, hogy több aranyat szerezzek, mint amennyit a mi Sierránk adni képes; kegyed tudja, miért tettem. Különbén a kincset, amelyet magammal hozok, tisztességes uton szereztem a harczmezőn, mint sok európai király a magáét! Én mindenkor a don Rodrigo Venegas fia vagyok! De végre is, menjünk a városba... Az arriero vár reám... Én majd féken vezetve lovam, elkisérem kegyedet, és ha megengedi, még ma este beszélünk leányával és pár szóval mindent elintézzünk. Menjünk asszonyom. Ne veszítsük ezt a drága időt.

Ezt mondván, az ifju felállott, mint aki nyomban indulni akar.

Mária Josefa asszony nem kelt fel, hanem arcát kezébe rejtve, vigasztalanul sóhajtozni kezdett és szívet tépő hangon sikoltá:

- Oh, Istenem! oh, édes, jó Istenem! Mi lesz belőlünk? Végünk lesz, szegény leányom!

Mánuel hideg lett, mint a márvány és halálos izzadtság futott végig feldult arcán.

- Asszonyom - hebegte aztán - beszéljünk világosan. Micsoda új gyalázatosság történt távollétem alatt? - Mondja meg gyorsan, vagy magam megyek meggyőződni róla a városba!

- Mánuel! Mánuel! - kiáltott fel a szegény asszony - ne a városba! - menjünk máshová, ahová akarod... Elkísérlek a világ végéig! Veled töltöm el azt, amit még élnem adatott... Szerető anyád leszek... gyöngéd, jó anyád.

- De hát Soledad? - sikoltá örülten a Földtekés gyermek. - Mit teszünk Soledaddal? Mi lett belőle? Gyorsan, gyorsan, nem kell több hazugság.

- Nem tudom... ne kérdezd... Soledad nem érdemli meg szeretetünket! El fogjuk hagyni... Én magam sem fogom többé látni. Gyer, jöjj, fiam. Hivd azt az embert s menjünk Amerikába, Portugáliába, a Filippinekre, ahová akarod.

- És Soledad? - ismétlé Mánuel oly erővel, hogy az asszony rémülten hátrált. - Mit csinált kegyed leányával? Kivel marad Soledad?

Egy percnyi csönd állott be, amely alatt két szív heves lüktetése volt hallható.

Mánuel volt az első, aki visszanyerte lélekjelenlétét, hogy tovább haladjon az örvény felé s azután az öngyilkos félelmetes nyugalmával mondá:

- Már semmit sem kell magyaráznia... Soledad férjhez ment.

Az anya minden felelet helyett térdre esett és az ifju felé nyújtá összekulcsolt kezét, mintegy, hogy kegyelemért esdekелjen.

Ismét halotti csönd uralkodott.

Venegas néhány pillanatig a romok sulya alatt maradt, amelyek ismét lelkére nehezédtek. Egész világ dőlt romba számára! Egy pillanatig, de csak egy pillanatig az a nagy illúziója volt, hogy balsorsa fölébe kerekedett, ezuttal is azt hívén, amit atyja temetése estéjén hitt: hogy maga is meghalt és el van temetve.

De csakhamar felülkerekedett benne a vadállat; sokkal borzasztóbban, mint ama katasztrófa után, amely gyermekségének véget vetett. Oly rettentő ordítást hallatott, hogy a közelében levő nemes állat megrémült; aztán a lábánál fekvő áldozat felé fordult s rekedt hangon mondá:

- Ki? Ki volt? Ki vette feleségül a nőmet? Hogy hívják a vakmerőt? De mit is törődöm a nevével? meg fog halni, bárki legyen is! Meg fog halni, még ha a föld közepébe rejtezkedik is! Erről nincs mit beszélni többé: ez elvégzett dolog! De mondd meg, te öreg hazudozó, siránkozó asszony, ki ezerszer rosszabb vagy, mint a skorpió, amely férjed volt: mondd meg,

hogy tudtál beléegyezni, hogy Soledad... Mit tettél, hogy lebeszéld? Mikép szánta rá magát? Oh, a képmutató, a szemérmetlen, az aljas teremtés, akit én angyalnak tartottam! Nőül menni egy más emberhez! Mily iszonyat! Mily undor! Mily nyomorúság! Mindannyian ugyanolyan csuszó-mászó férgek vagytok: az atya, az anya és a leány!

- Ő ártatlan, - felelt az öreg asszony, lassanként felemelkedve e kegyetlen sértegetések sulya alól.

- Meg fog halni - mondá Mánuel kinyujtva kezét, mintha esküdnék.

- Atyja kényszerítette a férjhezmenésre... Ő nem akart... Esküszöm arra, ami a legszentebb előttem!...

- Meg fog halni - ismétlé Mánuel könyörtelenül.

- Előbb ezerszer fogsz meghalni te, pokoli sárkány! - kiáltott végül az anya, felemelvén arcát, úgy hogy az majdnem érintette a fiatal emberét. - Oly anya előtt állsz, aki képes mindenre: ölni, meghalni, sirni addig, amíg meg nem lágyul kő-lelked... aki képes mindenre, semhogy leányomat szenvedni lássam... semhogy apa nélkül maradjon drága kis unokám!... Most már mindent tudsz, szörnyeteg... Arra mehetsz, amerre kedved tartja.

Mánuel kebléből vad és hiszterikus kaczagás tört elő, amely visszhangot keltett a csendes mezőkön.

- A szemtelennek gyermeke is született! - ordította görcsösen. - Egy jött-menttől fia is született! Mennyire elszaporodnak ezek a férgek! Mennyit, mennyit kell majd megölnöm, magán kezdve, aki mindnyájuknak ügyvivője! Mondja el a miatyánkját, Mária asszony!

Az öreg asszony éles sikoltást hallatott; és mivel menekülni nem tudott, ismét térdre borult és átölelte az őrzöngő ifju lábát.

- Így, így! lábamhoz! - kiáltá ez sátáni örömmel. - Ebben a helyzetben hallgassa utasításaimat; lássuk, vajjon megváltoztatható-e a büntetés, ha vakon engedelmeskedik. Most nem az az árulócska beszél magához, aki leányával vadházasságra kelt... Most én beszélek, Soledad igazi férje! Mondja meg annak az embernek, hogy távozzék a házból, melyet már úgy is sok ideig bitorolt, mert még ma este odamegyek, nem tudom azért-e, hogy nőmet megcsókoljam, vagy hogy megkorbácsoljam, mielőtt megölöm... Mondja meg neki, hogy holnap reggel felkeresem, bárhová rejtőzködjék is el; ki fogom szimatolni hód-oduját, rabló róka-barlangját és megölöm, mint férget... Mondja meg Soledadnak, hogy megérkeztem, hogy dobja fiát a lelenczek házába és szépen felöltözködve várjon, míg hozzá megyek vagy érte küldök... Mondja meg neki, hogy én, Mánuel Venegas, hogy a Földtekés gyermek... Oh! ne mondjon neki semmit! - Oh istenem! Elveszttem a fejem! Megőrülök!... Levegőt, levegőt! - Szegény Soledadom! Drága Soledadom! Soledad! Soledad!

Ekként sikoltozva, sóhajtva és nevetve, de egyetlen könyvet sem ejtve, kifutott a remetelakból, lovára kapott és eltűnt a sötét uton, mintha futni akarna arról a földről, amelytől oly hosszú ideig volt távol és a városból, amely előtt halálosan megsebesítették.

III.

Mit beszéltek és gondoltak az nap este a város lakói.

Az a hír, hogy a Földtekés gyermek visszatérőben van, tele kincsekkel, de egyszersmind haraggal is, még az nap este a rémület gyorsaságával járta be a várost, mintha a kolera érkezéséről vagy valamely ellenséges hadsereg közeledéséről lett volna szó. - A malagai arriero, aki három megterhelt állatával össze-vissza kóborolt a reá nézve ismeretlen utcákon, nem tudva,

hová menjen s a járókelőktől kérdezősködve »egy don Mánuel Venegas után, aki Malagából jött vele, és akit, amidőn bizonyos remetelak előtt elmentek, egy feketébe öltözött, szenvedőnek látszó asszony kerített hatalmába« - a malagai volt az első, aki az estharang megkondultakor ezt az érdekes hirt a közönség előtt felfedezte. Nemsokára aztán ezt a hirt Arregui asszony (alias Dolorosa) egy régi szolgálója is megerősítette, aki a nagy téren levő gyógyszerertárból orvosságot vitt Mária Josefa számára. És utközben mindazoknak, akikkel találkozott, elbeszélte mindazt, ami a mezei szentélyben történt, ahogy azt az anya leányának elmondta...

Már késő este volt, s így e nyárspolgári város lakói nem nyujthatták tulságos hosszúra az utcán és tereken való sétáikat s még nem vitathatták meg kellőképp ezt a nagyfontosságú eseményt sem. Mindannyian meggyőződvn a tény valóságáról, házaikba vonultak, hogy a dolgot a vacsora salátájával együtt jól megrágnak. Biztosítjuk olvasóinkat, hogy kezdve a püspök palotáján és végezve a cigányok utolsó kunyhóján: aznap este mindenki a hősiükre gondolva nyugodott le és róla álmodott... Mindenkinek eszébe jutottak ifjusága tragikus története, Soledad iránt való szerelme, azok a fenyegetések, amelyeket elmenetelekor tett és azok a bajok, amelyeket visszaérkezése kétségkívül okozni fog.

A pénzszükségletben szenvedőknek eszükbe jutott az a nemes bőkezűség, amelylyel don Rodrigo fia a nyomorgókon segített, amikor még csak néhány reálnyi vagyona volt, és most, megtudván, hogy arannyal megrakodva tért vissza Indiából, abban a reményben ringatóztak, hogy csak adósságaik és költségeik jegyzékét kell felmutatniok, hogy megkapják azt, amire szükségük van. A férjhez adható leányok kérdezősködtek, vajjon nőtlen-e még, és átkokat szórtak a Dolorosa ellen. Az orvosok arra gondoltak, hogy egy jó páczyiessel többük lesz; a sekrestyések arról vitatkoztak, vajjon mennyit hoz majd nekik e gazdag indus temetése az esetre, ha azon való buja, hogy régi jegyesét férjnél találja, megöli; a hetvenkedők elismerték, hogy az a tekintély, amelyet sede vacante ideiglenesen gyakoroltak, ismét a visszatérő tulajdonosra fog rászállani és ezért megegyeztek abban, hogy a Földtekés gyermeknek meg kell ölnie Antonio Arreguit (ez volt Dolorosa férjének neve) már csak azért is, hogy lássák, vajjon fel merik-e akasztani ez utóbbit, ha ugyan Antonio Arregui meg nem öli előbb Mánuel. Az egyházkerület új püspöke, egy nagyon szent és értelmes ember azon tűnődött, vajjon ez a rendkívüli ember nem fogja-e a lelkiismereteket megzavarni; a polgármester és a bíró attól féltek, hogy munkájuk szaporodni fog; a jegyzők és törvényszolgák ellenben, akiket előre szokás fizetni, örültek ennek az eseménynek... De mindannyian rettentő tragédiát sejtettek, miközben a lehető legnagyobb kényelemben az álom karjainak engedték át magukat. Együttal tán számot adtak maguknak arról is, hogy még sem szeretik felebarátaikat annyira, mint önmagukat, mert kétségkívül örültek; hogy házuk népe vagy szeretett barátaik közt senki sincs olyan kellemetlen helyzetben, mint Antonio Arregui, Soledad és Mánuel Venegas.

Két hely volt a városban, amely kivételt tett a korán záródók alól. Az egyik a gyógyszerertár volt, amely csak tíz órakor zárult és amelyben annak a fiatal embernek elnökle alatt, aki a gyógyszerertárt vezette (nevezetes személyiség, akinek még nagy szerep jut történetünkben), olyan fiatal emberek gyülekeztek, akik mindannyian rossz hírek örvendettek, noha bizonyos kényes dolgokban eléggé képzettek voltak. A másik ház egy régi, dúsgazdag és rendkívül képzett ősnemes emberé volt, aki nagyon csodálta Moratint és a Jovellanos után nevezett titkos társaságnak annak idején tagja volt. Ennek házat csak tizenegy órakor zárták be; azután visszavonult a négy vagy hat személy, akiket a házi ur arra méltatott, hogy elfogadjon s akik mind bizonyos eszméket vallottak.

A gyógyszerertárban, vagyis jobban mondva, annak hátsó részében bőségesen megbeszélték a Földtekés gyermek megérkezését. Volt ott olyan is, aki - bizonyára don Trinidad Muley gazdasszonyának nővérétől értesülve - azt is elbeszélte, hogy a plébános tizennégy nap előtt egy Malagából keltezett (a lakczim nem volt megjelölve, hogy a feladó minden feleletet elkerüljön) levelet kapott, amelyben Mánuel a legnagyobb titokban tudatja vele, hogy április 5-ike

szombatján a városba érkezik. Kérte, hogy erre az időre egy jó és szép helyen fekvő butorozott lakást béreljen számára s ennek következtében nem az új dékán - mint beszéltek - hanem Mánuel Venegas fog lakni az ugyanolyan téren fekvő házban, amelyet a Kántor házának neveztek. Beszltek, hogy a pap gazdasszonyának nvére mr el is foglalta magas felügyeli állását don Rodrigo fia mellett s e minőségben mr átvette azt a három, gyöngyökkel, gyémántokkal és rubintokkal terhelt zsákot, amelyeket az arriero hozott. Mindazonáltal még senki sem tudott semmit a Földtekés gyermekről s csak éjféltájban látta néhány ór, amint lovával örülten vágatott az utak mentén. Azt azonban tudták, hogy don Trinidad Muley mr keresésére ment s így hinni (félni - mondá egyik elbeszlő) lehetett, hogy ha találkozik vele s sikerül neki őt lecsendesítenie: az este mr semmi sem fog történni.

Mivel a hátsó gyógyszerár valamennyi személyisége nagyon jól ismerte Soledadnak Antonio Arreguival való házassága történetét s mindannyian tudtak mindazokról a dolgokról, amelyek don Eliás Pérez házában Mánuel Venegas távozása alatt végbementek, nem tartották szükségesnek ezekről a dolgokról ismét beszélni. E helyett mindenki elmondta a maga nézetét arra a megoldásra nézve, amely e tragédiának legjobban megfelelt. *V i t r i o l o* (ez volt a gyógyszerárt vezető ifjú neve) nézete szerint »valamennyi szereplőnek meg kellett halni«: Mánuelnek, Antoniának, Dolorosának, anyjának, s ha úgy esik a dolog, don Trinidad Muleynek is.

Viszont minden másképp történt az érdekes nemes házában. Ennek oka az volt, hogy nővendége érkezett Madridból (egy márki másodunokanővére), aki utolsó birtokait jött eladni. Moratin párthivének egy hajdani miniszter ajánlotta, aki a haragos esparteristák szerint szintén tagja az említett titkos társaságnak. E nő miatt a nevezett estén eleitől végig el kellett mondani don Rodrigo, az uzsorás, Mánuel, Soledad és Antonio Arregui életét és tetteit. E feladatot a házi gazda, aki az akadémia nyelvészeti osztályának tagja, in utroque jure doktor volt, kitünően teljesítette. Egyébként pogány és híres előnevei: Trajano Pericles de Mirabel y Salmeron világosan mutatták, hogy édes atyja, épp úgy mint III. Károly uralkodása alatt számos más spanyol is, nagyon szerette az Enciklopédiát és e mellett a keresztelest is.

A tudós férriu elmondta mindazt, amit mi regényünk második könyvében elmondottunk, addig a pontig, amidőn Mánuel a rifa feledhetetlen jelenete után elhagyta a várost; elbeszlésének e kritikus pontjához érve, vizet ivott, megpihent, aztán ekként folytatta: ...

Mielőtt azonban lemásolnók azt, amit mondott, nem lesz fölösleges előbb valamit a nevezett idegen urhölgyről... és egy más ifjonczról is szólnunk, aki e nőbe örülten szerelmes volt s aki épp ez időtájt az öngyilkosság és a dicsőség között lebegett.

IV.

Két közbevetett arczkép.

Az arisztokrata hölgy körülbelül harmincz éves lehetett. Jól megtermett, magas, könnyed járásu nő volt, akinek pompás eleganciája bőségesen pótolta azokat a fogyatkozásokat, amelyeket a gyors, lázas élet okozhatott természetes szépségének. Szellemes és kedves volt és sok embert ismert: ismeretségben és érintkezésben állott - mint azt a nevére érkező levelek mutatták - Madrid valamennyi nevezetes egyéniségével. Beszl francziául, angolul és olaszul és mindig ezen a nyelven írott könyveket olvasott, még pedig nemcsak irodalmi, hanem orvostani, természettudományi műveket is, amelyeket különösen kedvelt s azonkívül még néhány vallásellenes bölcseleti munkát is. Mindamellet azonban vásár- és ünnepnap eljárt a templomba és a híres és jól öltözött főpapokkal is társalgásba bocsátkozott. Kitünően zongorázott, emlékezetből elénekelt egész operákat, tudott lovagolni minden iskola szerint, biztosította környezetét, hogy tud uszni (mint azt majd a közeli nyáron be is bizonyítja); tudott lőni

hosszu és rövid fegyverrel, és mégis, vagy jobban mondva, mindamellett Mirabel urnak sem mint férjes asszonyt, sem mint özvegyet, hanem mint hajadont ajánlották, ami e kis város elmaradott polgárai és polgárnői szemében sokkal rendkívülibb és meglepőbb dolognak tűnt fel, mint az előbb említett tulajdonságok mind együttvéve.

Az említett ifjoncz fanatikus, vak, abszolút imádatot érzett e relativ istenség iránt.

Ezt az imádatot inkább fogjuk tudni megértetni, ha az ifju képzeletének mélyébe hatolunk, mintsem ha az asszony érdemeit mérlegeljük.

- Ugyanis a következő történt:

Európa minden valamire való városában, különösen a régi főbb városokban, amilyen az is, amelyről szó van: viharos századunk kezdete óta mindig akadt egy orgonista, aki arról álmodozott, hogy elhomályosítja Rossinit, egy rimfaragó, aki felül akarta mulni Byront, egy újságolvasó állatorvos, ki tul akart tenni Marat-n. Rendesen halvány, komor fiatal ember az ilyen, aki kerüli az embereket és egyedül sétál az elhagyott mezőkön... Telve van gondolatokkal és epével, kijelentett ellensége mindannak, ami körüls van s buzgó bámulója mindannak, ami kívülről jön. Lázás képzelete a távolból követi legkedvenczebb nagy kortársainak élete folyását, mint ahogy a csillagász követi az üstökösök járását, amelyeket soha sem fog látni és amelyek közönyösen bolyonganak az égen, nem is gyanítva az obszervatoriumok létezését.

E csirában levő Mirabeauk, Napoleonok, Balzacok közt némelyek meghalnak, mielőtt huszadik életévüket elérik, lesujtatván vagy saját lángeszüktől vagy a kétségbeeséstől; mások lassan és nehezen leszállnak a közönséges emberek színvonalára, és utóbb városi vagy falusi jegyzők lesznek. Némelyeknek sikerül felszárnyni... de aztán szegényen valamely fővárosba, Párisba, Madridba, Bécsbe vagy Szentpétervárra kerülnek, ott meghalnak éhen, öngyilkosok lesznek, vagy még becstelenebbül vesznek el, a nyomor sikamlós lejtőjén mindinkább mélyebbre süllyedvén... Csak néhánynak sikerül valóban nagy emberré, akadémiussá, tábornokká, miniszterré, milliommossá lenni, és nevét az utókor előtt is ismertté tenni.

Nem tudjuk, mily jövőt tartott fenn ifjonczunk számára a sors, de ekkortájt ő volt a város állítólagos nagy irodalmi embere, és az igazat megvallva, némely kellő tulajdonsága meg is volt hozzá. Mondták, hogy irt romantikus tragédiákat: Hugo Viktor volt a bálványa. Végig olvasott mindent, ami a városban volt: néhány ezer kötetet, amelyek az eltörölt szerzeteskolostorokból és a profán tudományok nemrég elhunyt nagy barátjának, a tudós dékánnak könyvtárából kerültek ki. A nyolczadik volt a tizenkét gyermeke - valamennyi fiu, mint a Jákobéi - közül egy jó hirnevű ügyvédnek, aki épp csak hogy el tudta tartani számos örökösét. Arra azonban már nem telt neki, hogy egyetemre is járassa őket, amit nagyon sajnált, különösen imádott Pepitójára nézve, akinek talentumát nagyobbra tartotta, mint mindazokét a tudósokét, akikről a történelem emlékezett és mindazokét a minisztereket, akikről a lapok beszéltek. Elküldte hát fiát az új püspök látogatására s mihelyt az idegen nő nagy összeköttetéseiről értesült, megkérte don Trajanot is, hogy fiát a nevezett szűkkörű társaságba fogadja be. A szeretreméltó atya (Isten részesítse szent dicsőségében) bizonyára azt hitte, hogy ő méltóságát el fogják bájozni magzata szép tragédiái és nyomban tiszteletbeli kanonokká teszi meg, ezáltal utat nyitván neki a mitrához, a piros kalaphoz, sőt a tiarához is; vagy hogy a márki unokanővére Mária Krisztinának fogja ajánlani s ez magához hivatja az udvarba s magas polczra emeli.

Különben Pepito elhagyottan élt, részint azért, mert a város népét sértette tudományossága és büszkesége, másrészt, mert ő is megvetette e tulbaldog lényekkel a társalgást. Néha az a felséges unalom szállotta meg, amely a kiváltságos emberek sajátja, s ilyenkor irigyelte a szerényebbek könnyü boldogságát. Főképp azonban a női dicséretékért rajongott s hallattukra

valóságos lázba esett... De szíve hangosan kiáltotta, hogy a városbeli tudatlan és féltékeny kisasszonyok soha sem fognak merni nyíltan bánni vele... s hogy ő sem lesz képes oly hangon beszélni velük, amely meg ne haragítsa és meg ne botránkoztassa őket... Mindezeknek következtében tehát ideje elég rosszul telt el.

Különben pedig még egész gyermek volt; tizenhetedik esztendejét töltötte be, amikor történetünkben feltűnt. A kései, de energikus fejlődés következtében nagyon rut volt; dagadt orrczimpái és ajkai, hangjának határozatlansága kegyetlen tanujelei voltak e kései válságnak. Nem nőtt meg annyira, mint korához illett volna, arcyszíne zöld volt s pelyhedző szakáll árnyékolta; szeme két égő szénhez hasonlított. Rettentő izléssel, bár illedelmesen és tisztán öltözködött. - Vallási tekintetben Voltaire tanítványa volt; a politikában Mirabeaut bálványozta, de az ehhez hasonló iszonyatosságokat senki sem gyanította... Ezeket a tanulmányokat ifjunk egyedül, háza padján tette meg.

A madridi nő nagyon is jól tudta, mi történt Pepitóval. Figyelembe vette korát és körülményeit s nagyon jól megértette, micsoda lángoló szerelem és költői rajongás lakozik ifjunk testében és lelkében.

E vad lángolás látványa rendkívüli módon mulattatta és a világ minden kincséért nem csillapította volna. Azt hiszszük, hogy szórakozottságot tettetve, képes lett volna teljes ruhátlanságban megmutatkozni ifjunk előtt, csak hogy még jobban megörjítse, mindamellett nem engedve meg neki még a legcsekélyebb kegyet sem... még tán azt sem, hogy zsebkendőjének koronás szélét megcsókolhassa!

Mindez természetes volt. Ebben a kis városban, ahol mindent láttak és tudtak, ebben a szigorú háznál, amelyben Szent Orsolyának tekintették, a madridi nő kénytelen volt önmagáról megfélemlkezni, azaz alkalmazkodnia kellett ahhoz, amit tettetni volt kénytelen... Különben vannak nők, akik csak hasonlóik között szokták a hódítás zászlaját kitűzni; és a márki unokanővére, a herczeg barátnője, a divatos poétáktól ünnepezt, a miniszterektől ajánlt hölgy ebbe az osztályba tartozott.

Ezért, mint már mondtuk - megtagadott a merész ifjoncztól olyan dolgokat, amelyek előtte csekélységek voltak... ekként kénytelenített tétlenségét a más vágyainak feláldozásával bosszulva meg... Tessék elképzelni, még három hajszálát is megtagadott tőle széles hajbodorából, azokból a hajbodorokból, amelyeket olykor csak azért rövidített meg, hogy feledékeny szeretőinek óralánczokat csináljon belőlük! Viszont ő honosította meg Mirabel körében azt a szokást, hogy a nők az uraknak kezet adtak és amikor Pepitónak nyújtotta oda, nagy öröme volt, látva azt a gyönyörteljes és büszke arcot, amelyet a szerencsétlen ifju vágott... Az a kéz, amely annyiszor hasztalan erőlködött, hogy a hálátlan és hűtlen Aeneasokat visszatartsa, az ő szemében szüzi liliomnak, isteni adománynak, egy titokzatos lépcső első fokának tűnt fel, amely a dicsőséghez vezet!

Szerencsére senki sem volt a városban, aki kijózaníthatta volna. Talán csak a püspök és a főtörvényszék bírása sejtették az igazságot... De mindketten hivatalbeli emberek és nagyon óvatosak voltak, képtelenek arra, hogy a közönséget megbotránkoztassák... s legkevésbé sem hajlandók arra, hogy ellentétbe jöjjenek a miniszterek pártfogoltjával.

Különben nem is volt szükség erre. A város asszonyai és leányai, noha az idegen nő eleganciája és tudományossága kissé megfélemlítette őket: sem meg nem vetették, sem nem irigyelték, mivel a férjek és jegyesek, a jelenlegiek vagy a jövőbeliek egyaránt, szintén ugyanilyen félelmet éreztek vele szemben. A nők nagyon jól tudták, hogy ez a finom, előkelő hölgy nem fog belebolondulni az ő parlagias lovagjaikba. Nem is mentek hát látogatására, részint előbb említett fogatkozásuknál, részint pedig azoknál a sugallatoknál fogva, melyeket a kényszerített szerénység szokott előidézni. Mindazonáltal, amennyire tehették, a legkisebb

részleteiben is iparkodtak utánozni a »márki unokahugá«-nak ruházatát, sőt sokan a fővárosban vagy házi varrónőiknél már kalapot, ruhát is rendeltek az övéinek mintájára.

De elég e nő közbevetett jellemzéséről; hallgassuk meg don Trajano Pericles de Mirabel urat, aki el fogja mondani mindazt, ami Venegas Mánuelra vonatkozólag ennek a városból távozása óta történt.

A kiváló személyiség így beszélt:

V.

Hogyan nősült Antonio Arregui.

Hónapok, évek, lusztrumok (de mindenesetre egy lusztrum) multak el, anélkül, hogy a Földtekés gyermekekről hír érkezett volna... Sőt többet mondok: két és félórával ezelőtt a városban még senki sem tudta, él-e, hal-e, sikerült-e neki meggazdagodnia, avagy nyomorban van-e, sőt azt sem, mely égöv alatt, a világnak mely tájékán vette föl rettenetes harcát a sorssal...

- De miért nem irt? - kérde a madridi nő, akinek érdeklődése könnyen volt érthető e csont- és vérből való dráma iránt, amely az akkori irodalmi izlésnek annyira megfelelt.

Mirabel ur mindjárt megfelelt:

- Diego Marsilla sem irt Isabel de Segurának abban a drámában, amely ma annyira divatos és annyira tetszik kegyednek is! De különben hagyjuk a hasonlatokat; szerencsétlen barátom fia nem volt az az ember, aki félig szokta intézni dolgait, és ezért érthető, hogy nem adott számot tartózkodása helyéről és pénzügyi viszonyairól... Ez annyi lett volna, mint egyidőben jelen és távol is lenni, és ez által csökkent volna az a varázs, amely mindig növelte és kísérte a titkosságot és a titokzatosságot. Művészeti-irodalmi tan ez, amely a rögtönzés hevében jut eszembe, és amelyben, oh szép márkinő, mi klasszikusok megegyezünk önökkel, romantikusokkal...

- Csak folytassa - szólt a hajdani istenség.

- De minek is irt volna? - folytatta a megintett öreg. - Rettentő fenyegetései amugy is élénken éltek e város lakóinak emlékezetében, és ismételni őket annyi lett volna, mint feltenni, hogy valaki megfeledkezhetik róluk. - Ami azt illeti, hogy Soledadnak miért nem irt, erre is kész a felelet. Hiába lett volna, mert a ravasz és vigyázó don Eliás minden levelet kezébe kerített volna... De tekintsünk el ettől az eshetőségtől; mit is irhatott volna Mánuel a leánynak? Hogy ne felejtse el? Hogy szeresse? Hogy várjon visszatértéig? - Hisz kegyed jól tudja, doña Luisita, hogy az efféle dolgokat nem szokták kérni... Ergo nem kell azt bűnül felróni - mint ma este történt - barátom fiának, hogy hosszas távolléte alatt imádottjának semmit sem irt... Én az ő helyén hasonlóképp cselekedtem volna!

- Te, Mirabel! - kiáltott fel az öreg jogtudós ünnepelel neje. - Gondold meg, mit beszélsz! Csak nem hasonlítod magad ahhoz az ifjonczhoz?

- Hagyj el Tecla! Te nem értesz ezekhez a szenvedélyekhez művészi szempontból - felelé don Trajano oly nyomatékkal, hogy szegény neje megbánta, hogy közbeszólt.

A többi vendég lecsukta szemét, jelül annak, hogy ők semmikép sem mernének megjegyzéseket tenni e sörényes Salamon-féle beszédére, de főleg nem az emberfölötti madridi nő jelenlétében.

Pepitora nézve megjegyezzük, hogy ő elment hírek után nézni, amivel az egész vendégsereg bizta meg, mielőtt még Trajano elbeszéléséhez fogott volna.

- Szóval - folytatta győzedelmesen az uj-pogány - Mánuel úgy cselekedett, amint kellett: engedte, hogy a világ forogjon, az idő muljék s mindenki secundum se, naturaliter cselekedhessék, minden külső vagy benső presszió nélkül. Az ellenkezője annyi lett volna, mint erőszakolt és hamis állapotokat létesíteni, a melyeknek az a rossz látszatuk is meglehetett volna, mint a mással való házasság lehetőségének feltevése. Feledjük el tehát ezeket a dolgokat s léptessük fel Soledadot, mert látom, kedves Luisita, hogy kegyed nagyon kíváncsi: a Földtekés gyermek imádottja miként volt képes máshoz nőül menni és miként akadt ember, aki feleségül merte venni...

- C'est ça - felelt élénken az udvari hölgy.

- Azt mondja, hogy úgy van - szólt a francziául tudó rendes társaságához. - Nos, hölgyeim és uraim - folytatá - Soledad a merész Venegas távozása után közel egy évig beteg volt és ez idő alatt atyja folytonosan gondozta és örködött felette, és hosszas ápolás és a mindenfelől előhívott orvosok segítségével helyre is állították egészségét. Aztán don Eliás maga és mások által férjet keresett, lehetőleg úgy, hogy sem az anya, sem a leánya ne vegyék észre; de a távollevő becsületére és dicséretére legyen mondva, senki sem akarta tőle elragadni választottja szívét és kezét. Hiába mondta az uzsorás - hogy saját szavaival éljek - hogy leányát »aranyba borítva fogja átadni«, hiába kínálta még középosztálybeli és szegénysorsu embereknek is, s hiába szépült még meg a leány is, a kibe pedig mindannyian kellőképp szerelmesek voltak. Lényegében tehát megvalósult a hajdani kórus-fiu ördögi terve: hogy a város bátrainak feje legyen, mert ez csálhatatlan módszer volt arra, hogy Soledadnak is ura legyen.

Meg kell ugyanis jegyeznünk, hogy azok közül, akik visszautasították a milliomos leányával való házasságot, ezt nem mind Mánuel iránt való baráti tiszteletből, mint inkább azoktól a fenyegetésektől való félelmükben tették, amelyeket távoztakor mondott. - Különböznél az azok, akik don Eliásnál leánya érzelmei után tudakozódtak az esetre, ha megkérnék kezét, mindig ugyanazt a feleletet hallották:

- Ez az én gondom! - szólt az öreg a legnagyobb nyugalommal. - Számíthat beleegyezésére.

És most nagy meglepetés vár kegyedre, Luisita!... és az urakat is kérem, hogy köztünk maradjon, amit most elmondok, mert erről nagyon kevesen tudnak s nekem maga az uzsorás beszélte el mikor egyszer bizonyos ügyekben nálam járt. - Nem akarok ugyanis ellenséges lábon állni olyanféle lényekkel, mint az is, akit most fogok megnevezni. Nagy meglepetés vár kegyedre, ismétlem! - Egyetlen egyén, a város legrútabb és leggyávabb ifja, olyanféle Quasimodo, de nemes lelki tulajdonok nélkül, amelyek ellentétben álljanak teste idomtalan-ságával... (ebből láthatják, hogy én is ismerem Hugo Viktort) egy rosszlelkű és rosszszíri állat, az Isten és emberek ellensége, akit mindenki lábrugasokkal fogad, bár bizonyos fokú intelligenciát és igaz, hogy utálatos műveltséget nem lehetne megtagadni tőle, egy »Vitriolo« nevű ifju, aki gyermekségétől fogva árva és a helyi gyógyszertár segédje: volt oly merész, hogy Soledadot megkérte. És nem is az uzsorás fölszólítására tette ezt, aki őt soha sem vette ember számba, hanem a saját maga elhatározásából levelet irt Soledadnak és atyjának, jelentvén, hogy a szép leány kezére igényt tart! - A nyomorult a legnagyobb komolysággal felsorolta lelke összes kiválóságait, tehetségének nagyságát, műveltségét (amelyről - szerinte - még a legostobábbnak is el kellett ismernie, hogy az egész szomszédságát felülmulja!) véteknélküliségét, munkásságát, a vallási és politikai dolgokban való teljes szabad gondolkozását és főként azt, hogy semmikép sem fél a Földtekés gyermek nevű szájhóستól.

- Úgy látszik, az atya és leánya megvetették ezeket a leveleket, rossz tréfának véve a dolgot. De az ifju, nem kapván választ, rászánta magát, hogy személyesen beszél majd e dologban don Eliással. Ez, aki némelykor ördögi szellemet ragyogtatott, feleletkép sértésekkel és maró gúnnyal halmozta el a gyógyszerészt s végezetül ezt mondá neki:

- Isten mentsen attól, te mérges kigyó, hogy még egyszer levelet küldj leányomnak, mert ha ő megelégedett azzal, hogy napokon át egy kutyával etette meg nevetséges szerelmi vallomását, én arra foglak kényszeríteni, hogy magad nyeld le azokat a papirokat, amelyeket elég aljas volnál ezentul is hozzá intézni.

Vitriolo még zöldőbb lett mint rendesen és a Kaifást megrémítő nevetéssel viszonzá:

- Szegény kutya! Vigyázzanak, hogy meg ne vesszen! A szerelmes levél, amelylyel ekként bántak el, könnyen változhatik át acidum sulfuricummá.

Ezt mondva, házába ment s két vagy három hónapon át beteg volt.

- Elmondtam ezt a történetkét, hogy ítéletet alkothasson arról a végletről, amelybe a dolgok jutottak, az uzsorás makacskodása miatt, aki bárkinek odaadta volna leányát, csak Mánuelnek nem. Elképzelheti, hogy a nehéz helyzet következtében, melyet a balsors teremtet számára, mily szomorú és bánatos volt Dolorosa. Különben hősnőnk látszólag ugyanolyan maradt, mint azelőtt; hideg, közönyös és hallgatag mindarra nézve, ami Mánuelre vonatkozott, s kedves és hizelkedő az örömtias don Eliással szemben. Elkísérte a templomba, a sétára; minden évben egy vagyont költött el ruhákra és ékszerekre és hideg, sajnálkozó mosolylyal felelt azoknak az ifjaknak, akik minden következmény nélkül való bókokat mertek intézni hozzá. - Isten bocsásson meg, ha tévedek! de nekem úgy tetszik, mintha ez a szép és gazdag lány nagyon méltatlankodhatott, hogy egyetlen ember sem akad, aki szembe mert volna szállni a halállal, nőül vevén, vagy legalább is nőül kérvén őt.

- Ily módon mult el hat év. Don Eliás megviselve a kortól és a gondoktól, sirjához közeledett és kétségbeesése határtalan volt, ha arra gondolt, hogy Soledad hajadon marad s a gyűlölt Venegas egy nap, amidőn a legkevésbé gondolnak rá, hazajöhet és feleségül veheti. Ekkor arra gondolt, hogy családjával más országba költözködik, ahol a lelkek fölött nem lebegnek majd a Földtekés gyermek feledhetetlen fenyegetődzései, és ahol könnyebben találhat férjet milliói örököse számára... De már késő volt! Makacs csuza miatt mozdulni sem tudott. Az ágyhoz volt kötve, hogy többé fel se kelhessen belőle.

Mivel sem don Eliásnak, sem Dolorosának soha sem voltak barátaik és bizalmasaik, s ebben különböztek a színház hőseitől: nagyon keveset tudni azokról a beszélgetésekről, amelyek az apa és a leány között ez utóbbi érzelmeire vonatkozólag végbementek. Csupán Mária Josefa asszony, akivel szemben a leány épp oly hideg és tartózkodó volt, mint apja, mintha ő is épp oly kevésbé bocsátaná meg neki, hogy szolgáló minőségben épp oly hűségesen szolgálta ezt, mint később, a hitves minőségében, csupán Mária Josefa asszony tudott olykor egyet-mást meghallani. Szerinte don Eliás hosszú betegsége alatt gyakran kiáltott fel:

- Leányom, menj férjhez, mielőtt meghalok!

A mire Soledad állandóan így felelt:

- Kihez? Vitriolához? Ez az egyedüli, aki megkért.

Az anya, amikor erről barátnőivel beszélgetett, amielőtt még Antonio Arregui szerepelni kezdett volna, mindig a következő megjegyzést tette:

- Látni való, hogy a kis hamis tudja, hogy annak az árnyéka védi, aki eltávozott s akinek hirtelen megjelenésétől mindannyian félnek. Ezért s mert tetszik neki az elkényeztetett leány szerepe, nem mond nyiltabban ellen atyjának. - Minek is, ha senki sem kérte meg kezét? - Leányom lelkéből szereti Mánuel; de okos és hidegvérű; nagyon büszke arra, hogy soha semminemű érzelmét fel nem fedezi és senkivel szemben sem szereti magát bármire is kötelezni. Soha sem láttam nőt, aki állhatatosabban tudott volna várni.

Ez az anyai magyarázat nagyon figyelemre méltó, mert kulcsát adja Soledad jellemének és jövőbeli és jelenlegi viselkedésének.

- Kegyed is, kedves márkinő, aki oly nagy örömmel szokta az érzelmeket bonczolni, kegyed is e szavak mögött bizonyára más női szívet fog észrevenni, mint a minőt a romantikusok a női vállfüzőbe elhelyezni szoktak.

- Mirabel, az Istenre! Nők is vannak itt - kiáltá a klasszicista neje.

- A szent Szüzre! Tecla! - viszonzá a megszólított - tisztán irodalmi szempontból beszélek és a márkinő nagyon jól megérti erkölcsi autopsziáimat... Nem igaz, Luisita?

- Majd később vitatkozunk - felelt a doktornő, malicziózus arcfintort vágva az ügyvéd neje felé, hogy ennek jóakarátát biztosítsa magának. E perczen legjobban azt óhajtom, hogy eljusson odáig, amit a történetírók »napjaink«-nak neveznek.

- Folytatom tehát... de te, kedves nőm, ne botránkozzál meg ez elvont dolgokon... Nem mint ember, hanem mint művész vitatkozom itt! Tehát figyeljen márkinő:

- Mikor don Eliást, három hónappal halála előtt, a szentséggel először ellátták, az özvegy-asszony elbeszélése szerint, az öreg görcsösen átölelte Soledadot és végtelen aggódással így szólt hozzá:

- Esküdj meg, hogy soha sem mégy nőül Mánuel Venegashoz!

- Nem teszek másként, mint atyám parancsolja; - felelt Soledad.

- De én meghalhatok... én haldoklom... Esküdj meg, hogy mikor lezárom szemem...

- Akkor azt teszem, amit anyám parancsol; - szólt közbe a leány.

- Anyád ostoba! - kiáltá az uzsorás. - Anyád büntársa annak a banditának! Esküdj meg tehát, hogy még ha parancsolja is, nem mégy nőül ahhoz, aki halálom okozója.

- Atyám, én nem esküszöm - felelt Soledad komolyan. - Különben pedig engedelmeskedni fogok atyámnak vagy anyámnak, mint Isten parancsolja ugyanabban a törvényben, amelyben megtiltja, hogy szent nevét hiába ajkunkra vegyük.

- Hiába! hiába! - ismételteté a haldokló. - Ah, nagy képmutató! Ki fogsz nevetni, ha eltemetnek... Hálátlan vagy, megkeserítetted az agóniáját a haldokló atyának, aki annyira bálványozott, annyi pénzt költött, hogy kedvedre tegyen s most már semmire sem szolgálhat neked!

- Én engedelmeskedem szüleimnek és Istennek... mindenekelőtt pedig Istennek! - felelt a ravasz leány, az égre emelve szemét. Ezért nem esküszöm és nem fogok esküdni, még ha atyám hasonlóképp sérteget is!

- Akkor hát nem halhatok még meg - felelt az öreg csodálatraméltó nyugalommal.

- Félre ezekkel a gyógyszerekkel, adjanak ennivalót ide. Holnap egészséges leszek! Lázadásod feltámasztott! Új erőt érzek lényemben, amelyre sem én, sem te az imént még nem számíhattunk... Egy évvel meghosszabbítottad életemet s épp ennyire van szükségem, hogy engedelmességedet felhasználjam!

- Amint parancsolni fogja.

- Bizony parancsolni is fogok! Holnap reggel belépsz egy kolostorba s ha a noviciatus ideje alatt férjhez nem adhatlak, mához egy évre felszentelt apácza lesz, és én nyugodtan fogok sirba szállni, összes vagyonomat a riojai kórházaknak hagyva.

- Mit felelsz most?

- Hogy holnap reggel a kolostorba megyek - felelt Soledad, megcsókolva atyját.

Az uzsorás nem lett egészséges másnap, s nem is volt elég ereje ahhoz, hogy elhagyja ágyát, valahányszor megkísérelte. Amint mondtam, fel sem kelt többé; de tényleg annyira jobban lett ama társalgás óta, hogy kezelő orvosai is kijelentették, hogy fenyegető veszélyen kívül áll s még sok ideig élélhet, ha új válság nem áll be.

Ami Soledadot illeti, másnap tényleg belépett a kolostorba. - Az atya és leánya egyféle anyagból voltak gyurva!

Mindenkinek megvolt a véleménye Dolorosa titkos gondolatairól; mi is azt tartottuk róla, hogy azt reméli, mikép atyja a kitűzött évnél előbb hal meg. Semmikép sem állt szándékában a fogadalmat letenni, mert ha apáczává lesz vala, elzárt volna Mánuel Venegas előtt minden utat, még a házasságtörését is...

- Mirabel!... Soha sem hallottalak így beszélni - szólt közbe donna Tecla. - Valóban átléped a határt!

- Mert soha sem beszéltem neked lélektanról és fiziológiáról - felelt az akadémikus. - De a márkinő érti.

- Folytassa, folytassa, barátom! - mondá a jövevény hölgy. - Donna Teclának igaza van. Hagyja most ezeket a tanulmányokat; siessünk a kifejlés felé!

- Kegyed, Luisita, valóban nagyon szeretetreméltó, hogy nem tiltakozik e közbeszólások ellen, amelyeket lelkemből sajnállok, bár az igazsághoz hiven el kell ismernem, hogy becsületére válnak tisztelt nőm erényének - felelt don Trajano, az utolsó csapást adva meg nejének ezzel a fényes bókka, amely határozatlan mosolyt idézett a madridi nő ajkaira.

- Mint tehát mondtam - folytatá a megfélemlíthetetlen orakulum - így álltak a dolgok, amidőn Soledadnak kolostorba vonulása után néhány nap múlva (s ebből láthatni hogy milyen a halandók végzete!) városunkba egy riojai ember jött. Don Eliásnak volt ajánlva, hogy segítse tanácsaival és összeköttetéseivel egy viz által hajtandó posztógyár felállításában, amelyet a hegy lábánál akar felépíttetni...

- Az új jövevényt Antonio Arreguinak hívták; harminczéves, jó megjelenésű, óvatos és komoly ember volt, aki nem szerette a sok beszédet...

Elég gazdag volt, ha nem is olyan, mint az uzsorás; érzései nem lehettek valami tulságos finomak s külső megnyilatkozásuk sem volt valami fényes. Teljesen a munkának és üzleti ügyeinek élt. Megjegyzendő, hogy még nőtlen volt.

- Don Eliás megtalálta a maga emberét! Mindenekelőtt háza vendégeül fogadta: valamennyi adását felhasználta, hogy segítsék és pártolják mindenben, amire szüksége van. Azon a czimen, hogy földije és rokonainak barátja, ingyen engedte át neki a gyárhoz szükséges területet: számos izben felkérte, hogy a szép leányát a kolostorban meglátogassa, különböző üzeneteket és megbízásokat adva neki.

Amikor már azt hitte, hogy a jámbor iparos eléggé megérett arra, hogy az eléje kifeszített hálóbba essék: elmondta neki »öregsége gondjait és a házát ért csapásokat, amelyek az ágyhoz kötözik és csakhamar végét fogják okozni.« Elmondta neki azt az iszonyatos pressziót, amelyet egy Földtekés gyermeknek nevezett gazember (az ő nyelvén szólva) gyakorol fölötté és leánya fölött, mert gyengék és mert egyetlen védő karra nem számíthatnak ebben a városban, ahol senkinek sem bocsátják meg, hogy idegen... Elbeszélte neki, hogy ez a presszió megakadályozta a leányt, hogy igen derék emberekhez nőül menjen s arra kényszerítette, hogy, bár semmi kedve sem volt hozzá, zárdába vonuljon... csak azért, hogy nevetséges és veszélyes helyzetében menedéket találhasson. »Mindez - végzé beszédét don Eliás - annak a képzelt félelemnek következtében, amelyet e tizenkét ezer lakosu városnak egy bandita-féle

gaz fenyegetései okoznak, akinek lakóhelyét senki sem tudja s aki azóta valószínűleg már meghalt valamely vérpadon«.

- Arregui riojai születésű és navarrai származású volt és ennek következtében azok a babonák és félelmek, amelyek iránt az andaluziaiak képzelete annyira fogékony, az ő kemény szívét nem illették meg. - Én is andaluziai vagyok, kedves Luisitám, de portugál származású...

- Arregui nagyon elcsodálkozott azon, amit hallott; komoly embereknél kérdezősködött a dologról és meggyőződött, hogy minden úgy van, mint az uzsorás elmondta. Mivel pedig másrészt már első látásra beleszeretett a Dolorosa szépségébe, nyájasságába s nem fogta fel, hogy ilyen bájos teremtésnek, akire több millió örökség vár, miért kellene egy kolostor négy fala közé zárkóznia: néhány nap múlva az öreg ágya mellé ült s szokott komolyságával így szólt hozzá:

- Nem vagyok hivatásos vitézember: de nem félek egyetlen embertől sem, főleg ha az igazság részemben van s számíthatok a törvény és a bíróság oltalmára. Gazdag sem vagyok, ha önhöz hasonlítom magam, de szükségleteim oly csekélyek, hogy vagyonommal és a munkához való szeretetemmel bátran ellehetek a más milliói nélkül. Mint földije és jóságaiért lekötelezettje s mint aki szép leányába őszintén szerelmes, szükségét látom azonban, hogy véget vessek annak a szégyenletes zsarnokságnak, amely házára sulyosodik. Ennélfogva van szerencsém megkérni Soledad kezét; nem vetem meg s nem hívom ki, de egyszersmind nem is félek a híres Földtekés gyermek fenyegetéseitől.

Don Eliás átölelte Antonio Arreguit, megcsókolta kezét és arcát, »drága gyermekének« nevezte s örömkönyek közt megparancsolta szerencsétlen nejének, hogy azonnal siessen leánya felkeresésére, előbb azonban »csókolja meg vejét«.

Mária Josefa már néhány nap előtt megsejtette, sőt bizonyos tekintetben óhajtott is ezt a csapást.

A szegény anyának nagyon kínos volt az élet szíve egyedüli kincse nélkül; a gondolat pedig, hogy a kolostori év letelte után végleg elvesztheti leányát, kedvesebbé tette előtte még azokat a szerencsétlenségeket is, amelyeket ez a házasság előidézhet, ha a félelmetes Mánuelnek sokaktól valószínűtlennek, tőle azonban mulhatatlanul bekövetkezendőnek tartott visszatérése megtörténik.

- A szerencsétlen csak azt akarta, hogy leányát minden órában láthassa; hogy ne vegyék el tőle s ne temessék továbbra is a kolostorba!

- Ezért bizonyos örömmel ölelte át a gyárost, igyekezvén elhallgattatni szívének balsejtelmeit, aztán nyomban Soledad keresésére siettek, akit nem látott... tegnap délután óta.

- Hogy micsoda dolgok mentek végbe don Eliás ágyánál, amikor a leány visszajött a kolostorból? - ezt adatok hiányában nem mondhatom meg pontosan. Mária Josefa nagyon óvatos volt e tekintetben s csak néhány dolog elmondására szorítkozott. Elég az hozzá, hogy a könyörgés, a sirás és a parancsok, amelyeket a sir szélén álló atya úgyszólván a koporsóból intézett leányához, hivatkozva az ígért engedelmességére és fenyegetődve az Isten és maga átkával, továbbá a magatartás melyet a nemes gyáros tanusított, akinek komoly szerelme szembe mert szállni a halállal, - végre megrendítették Soledadot.

Improbe amor! quid non mortalia pectora cogit!

Szóval a Dolorosa feláldozta Mánuel Venegas alaptalan reményeit, hisz - az anya-tudatta szavak szerint - soha sem ígért neki semmit és soha sem váltott vele egyetlen szót sem.

- A szfinksz tehát kimondta az annyira óhajtott igent, és az igazat megvallva, kijelentése nagy csodálkozást és rémületet keltett az egész városban... Némelyek szerint nagyon nyugodtan és

bátran, mások szerint rettenetes görcsrohamok között ejtette ki. - Tény azonban, bármiként essék is a dolog a romantikus iskolának, hogy kimondta és hogy ipso facto Antonio Arregui foglalta el a Földtekés gyermek eltávozása óta megüresedett helyet e lármás városban.

- Nem hiányoztak olyanok sem, akik azt mondták, és én is azt hittem, hogy a ravasz és titokzatos leány visszatartotta magát addig, míg jegyese másnap a gyárba ment, ekkor aztán idegei annyira megfeszültek, hogy néhány óráig holtnak tartották... Mindazonáltal mikor Antonio Arregui visszatért, már erőt vett magán, s teljesen nyugodtnak, nyájasnak, sőt mosolygónak mutatkozott.

- Olyan jelenségek ezek, kedves Luisitám, amelyek sokszor csak utólagosan magyarázzák meg sok házasság viszályát; számos nő hűtlenségét, akik látszólag kedvvel mennek férjhez, de titokban más, kiolthatatlan szenvedély kigyóját táplálják keblükben, amely egy nap szívéen harapja a hiszékeny férjet és becsületét. - De jellememhez nem illő könnyelműséggel járnék el, ha e pontra és ez esetre vonatkozólag nézeteket és feltevéseket állítanék fel, amelyek annival merészebbek volnának, amennyiben semmi biztosat sem tudhatni a Dolorosa igazi érzelmeiről. Egyszerűen folytatom hát szerény történetkémet.

- Hogy ne fárasztssam a hallgatóságot, a lehetőleg rövidebben elmondom, hogy néhány nappal a felek beleegyezése után megkezdődtek a szokásos kihirdetések is. Ezek tartama alatt mindenki a templom bejáratára szegelte szemét, várva, hogy ünnepiesen és tragikusan, mint Lucia szeretője, belépjen rajta a Földtekés gyermek s leüsse azt a papot, aki e házasságot kihirdeti. De szerencsére nem történt semmiféle botrány, sem egyéb ujság s ekként bekövetkezett, amint hogy e világon minden bekövetkezik, a menyegző napja.

Menyegzőt mondok, pedig ilyen nem is volt. Az egybekelés este, Don Eliás ágya előtt történt meg, akinek élete ismét veszélyben forgott s aki egy órával sem engedte halasztani a szertartást. Senki sem vett részt benne, kivéve a papot és a tanukat... Én egyike voltam az utóbbiaknak... és soha sem voltam nagyobb iszonyatosságoknak tanuja, mint aminők ott végbementek! Alig végződött be a házassági szertartás, amikor a menyasszony segítségére sietett anyjának, aki eszméletét veszítette s a földre rogyott. Majd egy mély sóhaj hallszott a Földtekés gyermek apja ősi ágyából, amelyben don Eliás Pérez az örömapa szerepét játszotta... Az öreg uzsorás agonizált... Alig volt rá idő, hogy a pap istennek ajánlja lelkét, olvasván ugyanabból a könyvből, amelyből néhány percczel ezelőtt még ő maga szent Pál levelét olvasta fel az uj párnak!... Don Eliás nemsokára kiadta lelkét.

Így tehát - ó emberi nyomor, ó iróniája a sorsnak, leczkéje a végzetnek! - ugyanazok az égő gyertyák, amelyeket azért gyújtottak meg, hogy világosságot árasztanak szét a feláldozott leány menyegzőjénél, ugyanazok a gyertyák halotti fáklyákként égtek az ágya körül annak a zsarnoki atyának, aki felidézte azt a viszályt, amely most annyi érző szíven dúl.

Don Trajano Pericles letörölte izzadtságát, amikor befejezte az ékesszólásnak ezt a kis remekét, amelyben tudtán kívül némiképp a romanticizmus kultuszának hódolt; aztán klasszikus kiegyenlítésképp tette hozzá:

- Éppen kerek kilencz hónap múlva Soledad szép gyermeknek adott életet.

- Hála istennek! - kiáltott fel az idegen nő. - Hát én, uram, határozottan a Földtekés gyermek pártjára állok. Az igazság az ő részén van. Soledadnak nincs szíve s nem is volt soha.

- Úgy hiszem, ön összetéveszti a fajokat - felelt don Trajano. - Soledadnak nincs oly szíve, mint valamely regény hősnőjének, sem olyan, mint egy férfinak. Szíve egyszerűen és tisztán női szív.

- El van csavarva a feje - szólt donna Tecla mosolyogva, mintegy, hogy férjét igazolja vendégei előtt.

- Mondjuk hát, hogy női szive van, de szeretni nem tud - viszonzá a madridi nő.

- Helyesebben, - szólt don Trajano - szive csak bizonyos pontig szeret. Én nem tagadom, hogy Soledad még mindig szerette Mánuel Venegast... Sőt azt hiszem... most, hogy nem hallja nőm... azt hiszem, hogy még mindig szereti... De az uzsorás leánya nem született hősnőnek, nem született arra, hogy önmaga védje magát; arra született, hogy mások védjék és hódítsák meg.

Kétségkívül azt hitte, hogy a félelmetes Földtekés gyermek legyőzi szerelme valamennyi ellenségét, atyját, és lehetséges kéroit mind...

A keleti mesék ama hercegnőihez hasonlított, akik mint valami pályadíjat engedik megnyerni magukat attól, aki a legjobban és legügyesebben tudja megfejteni a szó- és betűrejtvényeket. Kétségkívül a mi hercegnőnk, Dolorosa azt óhajtotta volna, hogy Mánuel legyen a győztes. Kétségkívül szerette... De a szegény ifju távol volt s nem térhetett vissza Indiából; szegény nem számított arra, hogy jöhet a városba oly idegen, mint Antonio Arregui, aki kevésbé lesz érzékeny a határozatlan fenyegetések iránt... És az engedelmes leány, kisebb-nagyobb fájdalommal, rosszabb vagy jobb titkos mellékgondolatokkal engedte magát legyőzteni don Eliástól, a gyárostól, a végzetességtől, a sorstól - noha el volt határozva, hogy később tetszése szerint fog cselekedni. Így cselekedett valamennyi Istentől teremtett nő, amíg a regényírók és költők újra nem alakították és meg nem hamisították őket! Így cselekedett első anyánk is a paradicsomban, amikor a Genézis szerint...

Szerencsére épp akkor kopogtattak az utcái ajtón; mert ha ez nem történt volna, ki tudja mily ostorcsapásokat mért volna a jogtudós Éva szegény leányaira és unokáira, belészámítva a legszembeket is, akik a történelemben szerepelnek!

- Itt van Pepitó! - kiáltott fel a márki unokahuga. - Bizonyára friss híreket hoz.

Az első megtörtént; de nem így a második. Pepitó tényleg belépett a szalonba, köszöntve mindenkit, bár szeme csak az idegen nőt látta, minthogy a lepke sem lát mást, mint a lángot. De hozott hírei tagadólagosak és kétségesek voltak.

Annyit meg lehetett állapítani belőlük, hogy Mánuel még nem hatolt a városba és senki sem tudta, hol jár. Azt is megtudták, hogy don Trinidad Muley belefáradt Mánuel keresésébe s mivel a másnapi ünnepre kora hajnalban kellett felkelnie: néhány percz előtt visszavonult aludni. Köztudomásra jutott továbbá, hogy Antonio Arregui háza a Venegasok most már üres palotájával szemben fekszik: be van zárva, mint valami sirbolt; ellenben a Földtekés gyermek számára berendezett ház nyitott ablakain át sok világosság látszott, mintha valami halottat őriznének benne. És végre az a hír is járta, hogy még az örök is, az egyedüli emberek, akik ez időtájt az utcákon jártak, attól féltek, hogy a következő nap délutánján, az igazi Földtekés gyermek körmenetén, valami szerencsétlenség fog történni, mert az ünnepről nem hiányozhatik a dráma három főszereplője. Soledad nem hiányozhatik illendőségből, hogy ne mondják, mikép régi szeretőjének visszatérése nagyon megzavarta; Venegas Mánuelnek meg kell jelenie, hogy tényekké változtassa át hajdani esküit és fenyegetéseit, Antonio Arreguinak pedig ott kell lenni, nehogy azt mondják róla, mikép elfutott és a gyáva rut jelzőjével illethessék... Szóval mindhármuknak meg kellett jelenni a közönségre való tekintettel!

- No hát el kell mennünk erre a körmenetre! - kiáltott fel az idegen nő.

- Fentartottam néhány erkélyt, még mielőtt gyanítani lehetett volna mindezeket a zavarokat - felelt don Trajano. - Egyik munkásom házába megyünk majd.

- Nem fogok hiányozni, mondta Pepito szeme, nem tudván felfogni, hogy Venegas Mánuel érdekesebb lehet, mint a Muzsák fia.

- És holnapután a rifára is el kell mennünk; - folytatá a madridi nő. - A Földtekés gyermek szintén nem hiányozhatik onnan, hogy megtartsa esküjét és tánczoljon a Dolorosával... Kíváncsi vagyok mindkettőt megismerni!

- Számítson a legelső páholyra, azaz az egyesület háznagyának barlangjára - viszonzá don Trajano, a márki unokahugát köszöntve.

És mivel e perczen a teremben levő zenélő óra tizenegyet ütött, a társaság felemelkedett s tagjai elbucsuztak egymástól másnap délutánig, azaz a körmenet idejéig. Az idegen nő is visszavonult szobájába, hogy ki tudja mily madridi uzsorásokról álmodjék; Pepito magános szobácskájába ment, hogy szerelmi verseket írjon az idegen nőhöz; a többi néma tag eltávozott, hogy kipihenjék a lét fáradalmait, az ékesszóló Mirabel ur pedig neje védő karjába hanyatlott.

Pihenjünk mi is, véget vetvén e célból a harmadik könyvnek.

MÁSODIK KÖTET.

NEGYEDIK KÖNYV.

A harcz.

I.

Vitriolo főhadiszállása.

Végre fel virradt a nevezetes vasárnap, amelyen megkezdődött az a harminczhat óráig tartó harcz, amelyet a Jó és a Rossz vivott Venegas Mánuel személye körül és főképpen a Venegas Mánuel szívében. Heves, végzetes harcz volt ez, amelyben több-kevesebb hivatottsággal és közvetlenséggel résztvettek a város összes lakói, azaz az összes tagjai annak a nagy zsűrinek, amelyet »közönség«-nek szoktunk nevezni.

Vitriolo a megelőző estén felszólította embereit, hogy a hajnalharang első kondulására a patikában legyenek és tényleg már kora reggel mind ott voltak azok, akiket fennebb »nagyon rossz nevelésű, bár bizonyos kényes dolgokban eléggé képzett embereknek« nevezünk s akik fejükül és apostolukul ismerték el a gyógyszerész segédecskét.

A hírek e központi forrása körül, amely most egyszersmind kitűnő megfigyelőhely volt, amennyiben Mánuel házával szemben feküdt, számos más különböző koru, rangu és foglalkozásu egyén forgolódott, akik mind égtek a kíváncsiságtól, hogy megtudják a legújabb híreket azokra a rettenetes eseményekre vonatkozólag, amelyek előreláthatók voltak, amelyeknek »okvetetlenül be kellett következniök« s amelyeket úgyszólván »türelmetlenül vártak...«

Mindmegannyi olyan dolog, amelyek ellen az egész világ és maga az Igazságszolgáltatás nyomban dörögni lesz készen, a mihelyt megtörténtek... Még maguk a piacra menő szolgáltatók is beleegyedtek e szabad ég alatt tartott gyülekezetbe s mindegyik elmondta, mit kell cselekednie a szereplőknek, ha van bennök tisztesség és szemérem... A legizgékonyabbak és legszemtelenebbek mutatkoztak a legkönyörtelenebbeknek és legfélelmetesebbeknek; ezek egyre a Földgolyós gyermek nyolcz évvel azelőtt mondott esküit és fenyegetéseit ismételtették s szónoklataikat mindig ezzel a szent kijelentéssel végezték: »Majd meglátjuk, vannak-e még férfiak!«

Maga a polgármester is, aki nagyon derék ember volt, a legnagyobb komolysággal vitatta, vajjon Mánuel még az este öli-e meg Antoniot vagy pedig csak a következő nap rifája alkalmával, s az előbbi nézet felé hajolt. - A püspök egy meghitt embere is, aki szerény diakonus létére már öregszámba ment s nagy teologus hírében állott, mintegy véletlenségből szintén belévegyült a társaságba s minden szót meghallgatott, amit mondtak, anélkül, hogy ajkait egyszer is felnyitotta volna... Sőt még régi barátunk, az a nyugalomba vonult vitéz kapitány is ott volt, aki két havi fizetését ajánlotta volt fel Mánuelnek a híres rifa délutánján. Pedig már hetvennyolcz esztendő sulyosodott vállára.

Az egyedüli, aki miatt a gyülekezet még nem volt teljes, a született elnök, a ház ura, a híres Vitriolo volt, aki egy fél óra óta a patika hátsó részébe zárkózott el valami boszorkányfélével, don Eliás Pérez egy tönkretett hajdani adósával, akit most Soledad házában tartottak ki. Azt hisszük, ugyanaz az asszony volt, aki a megelőző estén Mária Josefa asszonynak a szükséges gyógyszereket vette meg. - A gyógyszerészsegéd hivei, akik kétségkívül sejtették, hogy nagyon fontos dolgot tárgyalhatnak azon az értekezleten, óvakodtak attól, hogy azt megzavarják s minden szellemüket arra fordították, hogy a többieknek megmagyarázzák főnökük távollétét, mondván, hogy »ördögi szer készítésével van elfoglalva, amely a szomszéd falu sekrestyéje számára kell«. Mindazonáltal mégis látták Vitriolot, amint megjelent s az irodából pénzt vitt ki. És ekkor mindnyájuknak még rutabbnak, sárgábbnak, haragosabbnak tűnt fel, mint máskor.

Eközben számos, nagyon érdekes hírt már töviről-hegyire megbeszéltek, megvitattak a gyógyszerészár előtt. Tudták például, hogy Mánuel Venegas elfoglalta házát a múlt éjszaka, amikor már-már virradni kezdett. Beszélték, hogy lova tajtékozott s ruhája és kalapja össze volt tépve, mintha valami rettenetes harczból tért volna meg. Kétségkívül önmaga ellen folytatta ezt a harczot, mert néhány utcaöntő látta, amint minden cél és irány nélkül vágatott a szántóföldeken, olajültetvényeken és szőlőkön keresztül, mintha láthatatlan rémképek üldöznék. A pásztoroknak, akik az okozott kár miatt panaszkodnak, ép oly mértékben osztogatta az aranyat, mint az ostorcsapásokat; aztán elmondatta magának általuk mindazt, ami távolléte alatt történt. Beszélték, hogy alig szállt le lováról, amikor nemsokára megint az utcán látták, amint hosszú köpenybe burkolózva, gyalog a San Gil városnegyed felé irányította lépteit. Itt az őrlátta, hogy néhányszor végigsétált Antonio Arregui bezárt háza előtt, sőt kopogtatott is a kapun (mily borzalom!), anélkül, hogy belülről valaki felelt volna ismételt ütéseire (mily gyalázat!), mignem már majdnem reggel felé házába ment, amelynek ajtai és ablakai ekkor nyomban lezáródtak s mostanig is zárva vannak.

»Mily borzalom, mily gyalázat!« - önkéntelenül fakadt felkiáltások voltak; az első a teologustól, a második a századostól eredt.

Az utóbbi nézetének erősítésére egy családapa ekként szólt a dologhoz:

- Min csodálkoznak uraim? Antonio Arregui gyáva ember, aki az utolsó estét nem merte házában, sőt a városban sem tölteni!... Antonio Arregui szégyenletes módon megszökött tegnap este, midőn a Földtekés gyermek hazaérkezéséről értesült. Én magam láttam, amint úgy ötödfél óra tájban lovával átkelt a folyón s dühösen tovairamodott.

- Hozzáteheti - szólt közbe egy szolgáló - hogy még mostanig sem érkezett haza! A vásárról jövők s nem láttam ott, ahol pedig minden reggel megjelent, hogy hegyi munkásai számára bevásárlásokat tegyen!

- Uraim, legyünk igazságosak! - kiáltott fel egy burgosi származású kereskedő. - Antonio Arregui képtelen a megszökésre!... Ha tegnap este eltávozott, azért történt, mert értesítést kapott, hogy valaki - kétségkívül rosszakaratból - több helyütt megrongálta a csatornát, amelynek vize gyára kerékkörét mozgásba hozza... De akkor a városban még senki sem tudta, hogy a Földtekés gyermek közeledőben van!

- Tudta don Trinidad Muley! Tudta Mária Josefa asszony! - kiáltotta közbe számos hang.

- De ő nem tudta! - viszonzá a kereskedő. - Én is láttam, amikor távozott, de csak megrongált csatornájára gondolt... Különbben is fogadok s kétszerest ajánlok egyszeres helyett, hogy mihelyt megtudja, mi történik, visszatér a városba s nem fog megalázkodni senki előtt... Én ismerem a riojaiakat!

A társalgás rossz irányba tért, amire egy öreg mézeskalácsos, akinek sátora ugyanezen a téren állott, ép időszerűen másra fordította a beszédet. Elmondta, hogy az nap reggel, napfelkelte előtt, don Trinidad Muley több mint félóráig kopogtatott hajdani tanítványa házának kapuján, anélkül, hogy felelt volna neki. Ez azt bizonyította, hogy Mánuel néhány perczig pihenni akarván, parancsot adott Basiliának (Polonia testvére), hogy senkinek se feleljen s ne nyissa ki az ajtót, még ha valaki betöri is...

- Ennek örvendek! - szólt most Vitriolo egy tanítványa, halkán bajtársaihoz fordulva. - Így legalább ez a fanatikus reverendás inyencz nem lágyíthatta meg don Rodrigo Venegas fiát, mint azt ama nevezetes rifa alkalmával tette. Már emigy is attól tartok, hogy a Santa Maria de la Cabeza-templom Gyermek-Jézusa tulságosan fontos szerepet visz e becsületbeli dologban! A papok soha sem mulasztják el az alkalmat, hogy szenteiket felhasználják!

Közben a mézeskalácsos egyre folytatta beszédét, elmondván, hogy don Trinidad Muley belefáradván a hiábavaló kopogtatásba, szomorúan lakására tért s panaszkodott a járókelőknek, hogy az aznapi ünnepiességek annyira a templomhoz kötik, hogy meg nem »akadályozhatja« szeretett Mánueljének valamely esetleges ballépését. »Bizom Istenben, a Szent Szűzben, hogy a város jó lelkei pótolni fogják néhány órányi távollétemet« - mondá aztán fájdalmas hangon.

- Megakadályozni! - merte egész hangosan kijelenteni Vitriolo egy másik tanítványa. - Ez ellentétben áll a szabadsággal! Ebben ráismerek a fennálló alkotmánynyal összeférhetetlen apostoli nyelvre, ha mindjárt az előleges cenzura nagyon kedvére van is a jelenlegi miniszteriumnak!

Valamennyi ottlevő hangos kaczajba tört ki e zagyva beszéd hallatára, kivéve a kapitányt, aki egy érthetetlen mondatot mormolt s a püspök meghittjét, aki elmulaszthatatlannak tartotta néhány erkölcsi és békítő eszme megpendítését. Annyira, amennyire tőle telt (biscayai volt, épp úgy, mint méltóságos püspöke, s rosszul beszélt spanyolul) kifejtette az eset komolyságát. Sajnálta Antonio Arreguit, aki boldog házas életet élt s nagyon meg volt elégedve gyárával, amelyet neje, gyermeke és anyósa társaságában gyakran látogatott meg. Az úgynevezett Dolorosa is a szeretet és tisztelet sok jelével halmozta el, sőt egy befolyásos regidor,¹⁶ elismerésül azoknak az előnyöknek, amelyeket a gazdag gyáros a városnak juttatott, a jövő évre a birói pálczával is megkinálta.

Ebben a perczben Vitriolo megjelent gyógyszerertára ajtaja előtt. A boszorkány az udvari ajtón át párolgott el.

Valamennyi ifjoncz a »mester« köré sereglett, nem annyira tiszteletből vagy szeretetből, mint inkább bizonyos gúnyos-czinikus bizalom jeléül; valamennyien ekkép köszöntötték:

- Jó reggelt, Édesgyökér!

- Jó reggelt, Lapicka!

- Jó reggelt, Panacea!

- Jó reggelt. Viaszkenőcs!

- Jó reggelt, Papaveris albis!

Ezenkívül még sok más mellékneve is volt a gyógyszerész-segédnek, a közönség azonban a Vitriolo nevet fogadta el.

- Jó reggelt, csőcselék! - felelt az Isten ellensége, miközben rut és tisztátalan szája visszatartó mosolylyal üdvözölte a szemtelen ifjonczokat.

A többieket sem ő nem köszöntötte, sem ezek nem üdvözölték őt. Egyik részről sem lehetett a megvetést őszintébben kifejezni, mint ezen a módon.

Vitriolo huszonnyolcz éves volt, de negyvenévesnek látszott, annyira ránczos volt a bőre, kopasz a feje, romlott a foga, hajlott a teste, határozatlan a tekintete és gyenge a látása! Nem volt torzszülött, aki szánalmat ébreszthetett volna, nem hiányzott egyetlen része sem, amely az ember testéhez tartozik: de így is egyike volt a legrutabb teremtéseknek, amelyek valaha Isten kezéből kikerültek. Szemének téveteg nézése sértette az idegeket; mosolya bántott, még ha nem is volt gunyos, vagy tréfás; birsalmaszinü bőre, hanyagul lebegő hajzata, rendetlen öltözete és piszkossága pedig undort keltettek mindenkiben. Óriás lába és keze volt; lába kissé görbe, melle beesett, hangja kellemetlen és lehellete elviselhetetlen. Öltözetét látva, mindenki

¹⁶ Városi tisztviselő.

azt mondta volna, hogy ellenségei választották meg számára, annyira illet arcának színéhez sárga ruhája és zöld nyakkendője, amelyek mindennemű folyadékok és kenőcsök foltjaitól voltak ellepve. Ez volt az a merész egyén, aki a Dolorosát megkérte Venegas Mánuel távozása után és Antonio Arregui megérkezése előtt; ez volt a hitetlenség misszionáriusa a keresztelt mórok e városában; ez volt az az értelmes segéd, aki a város legjobb gyógyszerárát (főnöke állandóan falun élt) vezette; ez volt drámánk árulója.

A püspök meghitt embere, még mielőtt észrevette volna Vitriolot, befejezte békítő beszédét és távozni készült; de Vitriolo ezt észrevéve, gunyos és gonosz hangon így szólt hozzá:

- Csak folytassa, Carmelo ur! - Miért hallgat el, ha engem lát? Mint a múlt este, tán ismét azokat a csodatetteket jósolja, amelyeket a ma délutáni körmeneten az igazi Földgolyót tartó gyermek fog elkövetni? A múlt este nem feleltem kegyednek, mert fáj a gyomrom, de ma ki kell jelentenem, hogy az igazi Gyermek még tehetetlenebb, mint az ál és ennek következtében még kevésbé képes csodákat művelni, mint amaz. Képzeljék csak el, hogy ennek az annyira imádott Gyermeknek képe egyszerűen tölgyfából van faragva és egy izben, midőn az a keze, amelyben a világot tartotta, letört, a szomszédos ács négy hatosért kijavította!...

- Ezt nem lehet eltérni - mormolá a kapitány - széket kérve s a társaság kellő közepébe ülve. Én nem tudom, miért jövünk ide, hogy ennyi szemtelenségnek és henczegésnek tanui legyünk!...

- Igaza van! Én megyek is - szólt a városbíró. - Ezek az ördögöcskék kompromittálják az embert! Menjünk, Martin...

És felment a városházára.

- Látod, - szólt Vitriolóhoz a nevezett Martin, Vitriolo egyik tanítványa, aki kitűnt öltözéke választékosságával és új divatával. - Látod? A városbíró urnak el kellett mennie! Tulerős dolgokat mondasz!

- Judás beszélt! - sikoltá a gyógyszerész. - Bajtársaim, úgy-e, már múlt este megmondtam! Martin elhagy bennünket! Amióta városi irnokká nevezték ki, azóta ájtatos lett... Ki kell üzni társaságunkból! Egy szép napon valamely templomban fogjuk látni, amint mellét veregeti!

- Nem vagyok ájtatos, és nem is leszek soha! - felelt Martin haragosan. - Csakhogy én és többi barátaid nem vagyunk oly rutak, s nem haragszunk annyira Istenre, mint te, s elfeledjük istentelen leczkéidet! Ez annyit jelent, hogy nézetem szerint te a legkiállhatatlanabb hitetlenek közé tartozol. Nem önálló és nyugodt filozófiai elmélkedések útján lettél azzá; sem nem tett azzá bizonyos költők szentimentális romanticizmusa; vagy azok a tiszteletreméltó francia írók, akik közt sok tisztelt és boldog volt s akiket együtt olvastunk: Volney, Voltaire, Diderot, stb., hanem egyszerűen csak azért lettél hitetlenné, mert nagyon rut és rossz vagy, mert nincs örömed, türelmed, mert természetből fogva vagy gonosz, mint némely kigyók és férgek... - Egy szóval, ha nem születettél volna így éktelennek, volna már jegyesed, talán már nőül is vettéd volna, s ki tudja: nem te volnál-e most a város leghivőbb, legoptimistább, legvallásosabb családapája! De barátocskám, oly iszonytató vagy és oly nehezedre esik, hogy még eddig nem akadt nő, aki meghallgatott volna, hogy... de az ördögbe is!... azt hiszem, eléggé megmagyaráztam már, miért nem vagy hálás a teremtő iránt, s miért nem szereted felebarátaidat s önmagadat sem...

»A Teremtő, a Teremtő« - viszonzá Vitriolo keserű gúnnyal. - Először hallom, hogy ezt a szót ajkaidra veszed!... Fiuk, ismétlem nektek, hogy eladott, amióta a tál lencsét megkapta!... Paco Antuñez épp a legjobb időben jösz... Te, ki a leghűbb tanítványom, jobbam, erős, segítő kezem vagy, te ezentul elzárod a templom, akarom mondani a gyógyszerár ajtaját e tollrágó ur előtt, aki már saját dohányát szívja!

- Nem bánom, ha többet nem mehetek is oda - felelt a bántalmazott tanítvány. - Majd meglátod, lassankint mind elhagynak ezek a vigyázatlanok, akiket most megmételezel tanításaiddal! Ami pedig a többit illeti, tudják meg uraim, hogy ha Vitriolo annyira haragszik a Dolorosára, az azért van, mert szerelmes volt belé és kosarat kapott tőle, vagy még valami rosszabbat is ennél!...

- Hazugság! - kiáltá a mérgében fuldokló gyógyszerész. - Éppen fordítva történt! Én nem szerettem, de don Eliás ajánlotta »arannyal elhalmozottan!«... De hisz mindenki tudja, hogy Antonio Arreguival jó viszonyban vagyok s anyósa is itt rendeli mind a gyógyszereket. Tehát, amit mondtál, aljas rágalom.

- Épp itt jön, aki ma reggel elmondta a dolgot - felelt Martin, Pepitónkra mutatva, aki e percben tűnt fel a téren.

- Ki? Ki az? - Ah! Pepito! Ez is Judás! Ez is szökevény, mint te! Ő is részt vett azelőtt gyülekezeteinkben és egyike volt az apostoli szövetség leghevesebb támadóinak! Majd meglátják, mily kerülőt tesz majd, csak hogy egy pillantást se kelljen felénk vetnie!... Bizonyára a püspök urnak mutatta be hódolatát, hogy sekrestyéssé nevezze ki!... Carmelo ur, sziveskedjék nevemben megmondani Ő Méltóságának... Mondja meg, hogy Pepito nem hisz Istenben!... Nézd csak, mily gondosan van felöltözve már kora reggel!... Semmi! Nem is köszön! Bizonyára valami hivatalt megy kérni a meghonosult franczia vendégétől, aki huszadrendű unokahuga egy márkicskának s akinek neve nincs is benne az »Utazók névsorában!...«

- Hallgass már el! - szólt hozzá halkán Paco Antuñez, aki büszke, elegáns, becsületes, tiszta és rokonszenves volt, bár republikánus és szabad eszméket vallott, mint Vitriolo. - Mindenki utálatot fogsz kelteni!

- Nem hallgatok! Elég volt a szenvedésből! - felelt a Teremtő és a teremtetett lények személyes ellensége. - Nézzék már, miképen bánt velem az a gyatra irnokocska, csak azért, mert azt mondtam, hogy a Gyermeke Jézus fából van! Azért is fából van! És ha ezüst kereszt helyébe vasvesszőt tettek volna a golyóba, melyet kezében tart, a »világ« játszócsigává változnék át!

- Nem is sokkal nagyobb a csigánál a mi apró világunk, ha az Isten végtelenségével és hatalmával hasonlítjuk össze - szólt a teologus, azt híván, hogy a vita e fordulata kedvező arra, hogy hallassa magát. - Ha a világ és az ember nincsenek is fából, hát sárból vannak... és a »semmiből« lettek, mint a Szentírás mondja. E fatörzsből való Gyermekeknek, a csiga mutatta keresztnek ereje és szentsége a morálban van, amelyet jelképeznek, s az Áldozatban, amelyre emlékeztetnek; abban van, hogy segítenek legyőzni a haragot, megfékezni a bujaságot, s az embert méltóvá tenni önmagához...

- Ez, amit ön beszél - szólt közbe Vitriolo - abban áll, hogy ön már akkor is borbély volt ő méltóságának, amikor ez még szegény plébános volt Biscayában.

- Nagyon megtisztelve érzem magam! - felelt a püspök meghittje, aki nemes magaviseletével ép úgy visszatartotta némelyek nevetését, mint mások méltatlankodó és visszavonulást jelző mozdulatát. - Nagyon igaz, hogy folyton borotválom atyámat és uramat, aki a legnagyobb nyomorból mentett ki, amikor a polgárháború következtében egész családom koldusbotra került, de mindez nem akadályoz meg abban, hogy én... én, aki képes volnék magát önmagammal megfojtani, ha vallási eszméim nem tiltanák - én magam ne kérjem istent, legyen magához könyörületes a halál órájában!

- Helyes, helyes, tisztelendő ur! - kiáltott fel a kapitány. - Csak rajta!

- Carlista beszéd! Apostoli hadműveletek! - felelt a gyógyszerész. - Minden ut Rómába vezet.

- Ép így gondolkoznék és cselekednék - felelt a teologus - ha zsidó, mór vagy protestáns volnék! Nem, én itt egyetlen meghatározott vallást sem védelmezek; én csak az elvont hitet, az istenfélelmet és a felebaráti szeretetet védem... De végre is megbocsátok s távozom. Majd az idő rendre tanítja magát!

Vitriolo érezte, hogy ő maradt alant s azért vissza akarta tartani a diakonust, gyorsan visszafelelve neki:

- A sötétséget védi! Az inkuizíciót, a fanatizmust védi! a hazugságot védi, amelyeket mint ipart üznek, hogy zsarnokoskodjanak az ember fölött és kizsákmányolhassák. Viszont mi filozófusok az ész törvényeit, az igazság ügyét, az értelem szabadságát, az emberi nem méltóságát védelmezzük! Mi azt akarjuk, hogy ez életben senkit se csaljanak meg, hogy senki se legyen alávetve a sors változásainak, reménykedvén a tulvilági életben és égben, amelyek nem létezhetnek, amelyek nem léteznek, amelyek ellenkeznek a józan logikával, mint azt Epikuros híres dilemmája bizonyítja...

De a teologus nem hallotta a gyógyszerészt, mert már eltávozott s így emennek szavai visszahang nélkül maradtak.

A közönség nagyobb része s főként a komoly emberek lassanként szintén eltávoztak, lemondván az »ateizmusra térés« előnyeiről, s így a gyülekezet csakhamar oszladóban volt.

- De barátom - kezdé ekkor a vitát a kapitány, szembeülve Vitriolóval - feltéve, hogy mindazok a becsstelenségek, amelyeket mond, igazak: mit ér vele, ha e rossz dolgokat nekünk itt elbeszéli? Mit veszít maga, ha például én köszvényemben, kényszerített visszavonulásomban, fizetésem késedelmei közt s ama kellemetlen helyzetben, hogy sok oly gazficzkót ismerek, mint maga: azzal vigasztalódom, hogy másutt jobb életet fogok élni, mint ezen a nyomorult világon? Tévedek? Hát hagyjon meg ez édes csalódásban! Ne vállalja magára az ördög hivatalát! Gondoljon kenőcseivel és hagyjon minket hinni... fából való szenteinkben, akik szintén orvoslásunkra szolgálnak!

- Ez aztán szép mód a vitatkozásra! - felelt a patikus. - Észre lehet venni, hogy kegyed nem szereti az igazságot s hogy nem látott még egy könyvet sem! Kegyetek katonáék mindig obszkurantisták, inkuizicionalisták, szolgálalküek voltak!

- A pokolba magával! - felelt a kapitány felemelkedve. Én nem vagyok szolgálalkü! Én küzdöttem Napoleon és Angoulème herczeg ellen! Én véremet oltottam hazám függetlenségének és szabadságának védelmében, mignem megöregedvén, elköszvényesedvén, nyugalomba helyeztek. De még mindig képes vagyok arra, hogy... Azonban minek is fárasztzam magam... ismétlem, ostobaság tőlem, hogy ide jövök... Mindannyian pogányok, istentelenek, taknyosok vagytok, akiknek valamely börtön mélyén volna helyetek!... De mit is tegyünk? Ilyen a világ! Most pedig, ficzkók, minden jót kívánok!... Nyolcz óra van, megnézem reggelizhetem-e már...

A öreg kapitány beszéde óriási gúnykacajzt keltett; és mivel vele együtt elment még az a néhány tisztességes ember, akik e környezetben voltak, az ifjak a patikába tértek. Itt a mester, a körülmények sajátságosságára való tekintettel, megengedte nekik, hogy ajkukat az édesgyökér palaczkhoz illeszszék; sőt tette, hogy nem látja, mikép egy-két tanítványa a czédruhaj- és az altea-szirup palaczkokat is meg-megkóstolgatja.

E frissítők elfogyasztása után mindnyájan lakásaikba tértek vissza, Paco Antunez kivételével, akihez Vitriolo így szólt:

- Ne menjen még el, miniszter úr. Beszélni valónk van...

- Mi ujság? - kérde a becézett tanítvány érdeklődő arczczal. - Mit beszél a »Volanta«.¹⁷

Vitriolo a legnagyobb nyájassággal felelt: A »Volanta« nagyon jó uton van. Tudod, hogy derék munkásnő volt s hogy a pálinka iránti szeretete miatt don Eliás karmaiba került, aki csakhamar koldusbotra juttatta... Ma Soledad és anyja adnak neki enni, inkább lelkiismeretük miatt, mint könyörületeségből, s ezért a Volanta egész szívéből utálja őket. Viszont engem, aki a szegények tanácsadó ügyvéde vagyok, nem megyek misére s ingyen adtam neki néhány kenőcsöt, amelyekre kuruzslási- és boszorkány-czélokra szüksége volt, engem egész lelkéből szeret, az ördög helytartója személyesítőjét látja bennem s elbeszéli mindazt, ami a Dolorosa házában történik. Most e biztos forrásból tudtam meg, hogy Mária Josefa asszony volt az, aki tegnapelőtt este szétromboltatta a gyár nagy csatornáját, mihelyt Venegas Mánuel megérkezéséről értesült, hogy ekként Antonio Arreguit elmenésre kényszerítse s időt nyerjen a kijátszott szerelmes lecsillapítására... A Volanta maga keresett embert, aki a nevezett csatornát megrongálja, s ugyancsak ő fog - mint ma ajánlkozott - egy más embert felbérelni, aki elmenjen a gyárba s ott mintegy véletlenséggé elmondja Antonionak a »Földgolyós gyermek« visszaérkezését... Hat hatost adtam neki ezért!...

- Három mérföld oda, három vissza!... Nem is sok - mondá Paco Antunez hidegvérűen, rágyujtva egy akkoriban divatos fekete szivarféltre.

- Nem sok, - viszonzá Vitriolo. - Csakhogy mindazok az emberek, akiket a Volanta a dologgal meg akart bizni, félnek, hogy a »Földgolyós gyermek« megtudja, s egyikök sem mer a Sierrára menni... Látod, ez a baj! Nyolcz óra van s Dolorosa férjének a körmenet órája előtt kell itt lennie!

- A körmenet négy órakor van, - jegyezte meg hidegen Antunez, tovább sziva a mérget, melyet a szájában tartott.

- Te el mernél menni? - kérde Vitriolo, nagy közönyt tettetve.

- Én nem! - felelt rögtön a tanítvány, huszonkét esztendejéhez nem illő komolysággal.

- Úgy teheted, mintha vadászatra mennél, - folytatta tovább Vitriolo. - Lovat és puskát ragadsz és két óra alatt itt vagy. Arregui nem fogja sejteni, hogy csakis azért jöttél, hogy ezt a dolgot elmondjad neki.

- Mondtam, hogy nem megyek - felelt Antunez, szivarának hamuját nézve.

- Félsz, hogy elmondják Venegas Mánuelnek? Te is rettegsz a Földgolyós gyermektől?

- Nem így van a dolog, Vitriolo barátom. Tőled félek, a te vadságotól ijedek meg. Bárminők legyenek vallási eszméim, vagyis helyesebben, bár egyetlen vallásos eszmét sem hagytál meg bennem: nem születtem arra, hogy a más kezével öljek. Én nem vagyok, miként te, közönyös az erkölcs és a politika iránt: én szeretem a jót, ha nem hiszek is a tulvilágban... Én igazi republikánus vagyok.

- Tudom, tudom... és ez nagyon rosszul van így - felelt Vitriolo. - Legjobb a semmivé levés.

Antunez rögtön felelt:

- Hogy valaki ekkép beszéljen, azzal kell kezdenie, amivel te kezdted: az emberi nem megutálásával. Nos, én nem utálom; én szeretem az embereket és boldogságukat kívánom, mint kívánták Cato, Brutus és Robespierre...

¹⁷ A. m. repülőnő.

- Tehát légy kereszténynyé! - szólt Vitriolo nevetve. - Ily módon két boldogságot nyujthatsz imádott felebarátaidnak: egyet ezen, s egyet ama másik világon, amelyről a sekrestyések mesélnek.

- Én nem mondok olyat, amit nem érzek - viszonzá a filantrop - és ép ezért nem megyek megcsalni Antonio Arreguit, eltitkolván előtte kirándulásom célját...

- De te feleled, mit beszéltünk tegnap - kiáltá Vitriolo haragosan. - Te feleled, hogy ha don Trinidad Muley beleavatkozik a dologba, akkor a misztikus eszméé lesz a győzelem. A papok azt fogják mondani, s utánok mondják majd az öreg asszonyok, hogy csoda történt, mint mondták 1832-ben, amikor Venegas Mánuel megkimélte don Eliás Pérez életét ama híres rifa délutánján! Akkoriban Don Bernardino, a parókia sekrestyése mindenütt beszélte, hogy ha nem történt haláleset, az annak tulajdonítandó, hogy don Trinidad Muley megcsókolta az Isteni Gyermeek szobrát és segítséget kért tőle... Azonkívül Polonia, a pap gazdasszonya... vagy szeretője... - Ne ránczold úgy szemöldöködöt, inkább elismerem, hogy gazdasszonya - mindenütt elhíresztelte, hogy ez a szobor, a mely a don Rodrigo fiának határozott pártfogója, adta vissza neki beszélő tehetségét gyermek korában... Mindez nagyon komoly! Antunez, ellenségei vagyunk a babonának vagy nem? Az én ügyem a tied is, ha nem is vagyok sem monarkista, sem republikánus. Meg kell hazudtolni ezeket a mende-mondákat! Meg kell akadályozni don Trinidad Muley újabb győzelmét!

- Ne áltasd magad, Vitriolo - felelt hidegen a republikánus. - A mi téged e dologban mozgat, az nem a filozófia, amelyet én is buzgón üzök, hanem az esztelen szerelem, amelyet a Dolorosa iránt éreztél és amely halálos gyűlöletté vált, amióta heves szerelmi nyilatkozatodat kutyával tépette szét... Tegnap nem tudtam erről a kalandról, de ma már értesültem róla s értesült az egész város, mert tegnap don Trajano elmondta vendégeinek...

Vitriolo görcsöset rándult, aztán ordításfélét hallatott. Majd lecsillapodott s fájdalmas szelidséggel mondá:

- Előtted, ki jobb szemem vagy, előtted, kedves Pacom, nem fogom tagadni, hogy ez olthatatlan harag sugallatára hallgatva is cselekszem... Nem tagadom előtted, hogy a Dolorosa boldogsága megőrjit, hogy akarom, hogy annyit sirjon, amennyit én sirtam! és ez rá a kedvező alkalom! - De azért légy meggyőződve, hogy nemcsak magamat óhajtom megboszulni, hanem védeni akarom a szent Hitetlenséget is, nyomorult életem egyedüli dicsőségét és vigasztalását! Igen, én meg akarom akadályozni, hogy a papok elhitessék az ostobákkal, mikép a vallásosság csodát művelhet, ami engem és titeket is nevetségessé tesz! Titeket és magamat is meg akarom menteni az egész város füttyétől! - Don Trinidad Muley, a maga alamizsnáival, közbelépésével és fura szónoklataival az a levita, aki a városban ez idő szerint a legtöbbet árt az »ész« ügyének. - Rendszeres csatát kell indítani ellene! Mindenkorra le kell tiporni!

- E tekintetben csak az én szavaimat ismétled, kivéve azokat, amelyek don Trinidad Muleyre vonatkoznak, akit jó, bár tehetség nélkül való embernek tartok, s akiben az igazi apostoli pártot tisztetem. De a tévedés ellen folytatandó harcz és a közt, amit most kérsz tőlem; a közt, hogy valaki bölcséleti eszméit fejtegeti és a közt, hogy egy jóra való embert gyilkosához kerget: nagy, nagyon nagy különbség van... Ismétlem, nem megyek a Sierrára.

- Hát ne menj! - kiáltá Vitriolo a legnagyobb megvetéssel. - Majd elintézem én a dolgot nélküled is.

- Magad keresed fel Arreguit? - kérdezé gúnyosan Paco Antunez.

- Igen, ha be tudnám zárni a patikát! De egyedül vagyok, és sem éjjel, sem nappal nem mozdulhatok innen. Különböznél tudomásul, hogy a városban én vagyok az egyedüli ember, aki nem félek a Földtekés gyermektől.

- Kétszer is, háromszor is hallottam már ezt tőled. Légy szives megmagyarázni jelentését!

- Nagyon kevés magyarázni valóm van. Nem félek tőle, mert gyáva vagyok!

És ezt mondva, Vitriolo sajtószerű büszkeséggel felemelte fejét.

- Nagy igazságot mondtál! - kiáltott fel Antunez. - A világ azoké, akik nem harcolnak vagy helyesebben, akik alkalomadtán megszöknek. Senki sincs kevesebb veszélynek kitéve, mint a gyáva. A bátrak megvetése pajzsul szolgál nekik! De utóvégre is menj, ahová akarsz. Én engedelmeddel visszavonulok.

A patikus melankolikusan felsóhajtott s mintegy magához beszélve mormogá:

- Nagyon kevés tökéletes teremtmény van.

- Nagyon kevés - viszonzá Antunez.

- De hát mégis főnökötök volnék vagy mi!

- Már hogyné!... és micsoda emberek főnöke vagy!

- Ez tán bánt téged? - kérdé élénken a gyógyszerész. Te is el akarsz hagyni?

- Igen, mert reggelizni megyek - felelt a tanítvány, meghatározhatatlan mosolylyal ajakán.

És aztán lassan távozott, Vitriolot fájdalmas, elmélkedéseire hagyva.

A délelőtti hátralevő része, hogy így mondjuk, csak kibővítette azt a társaságot, amelyet a gyógyszerész ajtója előtt meghallgattunk. - Alig hogy a népség megreggelizett, a tér ismét megtelt járőkelőkkel, mintha a nap nagy ünnepére nem a Santa Maria de la Cabeza negyedében, hanem itt készülne. A meggyökeresedett szokás ellenére a város számos nevezetes embere is, akárcsak a lármát és botrányokat kedvelő harcias nép, ezuttal elmulasztotta elmenni a misére, amelyet a templomban don Trinidad Muley szolgáltató. - »Miért mennék oda - látszott mondani a tömeg - mikor tudjuk, hogy Venegas Mánuel e házban van?« Tényleg mindenki szeme e ház néma erkélyeire és kéréhetetlen ajtajára volt szegezve. Nemcsak az ott tolongó emberek csoportja nézett folyton a házra, hanem az arra menők is hátrafordultak, hogy megtudják, vajon nem adott-e életjelt a szerencsétlen új jövevény. Volt ebben a várakozásban valami a közönségnek a bikaviadaloknál tanúsított várakozásából, amikor az aficionado-k¹⁸ járás-keletkezésükkel töltik be az arénát, lesve a bika kirohanását, hogy ekkor nyomban elvonuljanak és másoknak engedjék át a vadállattal való szembeszállás gondját. Vagy helyesebben az eset a hajdani gladiátorok küzdelmére emlékeztetett. Mánuel és Antonionak is a harci és becstelenség között kellett választania! »Vér vagy gyávaság!« - ezt látszott a kórus egyre ismételtetni.

Elérkezett az ebéd ideje: két óra, anélkül, hogy egy légy is megmozdult volna Venegas házában, pedig don Trinidad Muley gazdasszonya és a parókia egy papja kétszer is zörgetett a kapun... A közönség utóvégre is visszavonult a térről.

De alig múlt el husz perc, mikor néhányan már visszatértek... Vagy nagyon mérsékletesek lehettek, vagy nagyon sovány ebédjük volt.

Mások később érkeztek meg. Azonkívül új emberek is jöttek, akik nem voltak ott délelőtt, úgy hogy a tér rendkívül népes táborhoz vált hasonlóvá. Sokan, köztük igen tekintélyes emberek is, ama szilárd elhatározásukat is kifejezték, hogy el sem mennek a körmenetre, ha Mánuel nem vesz részt benne, s hogy háza előtt maradnak az egész délután folyamán.

¹⁸ Aki be van avatva a bikaviadalra vonatkozó dolgokba.

E tétlen hadsereg tábornoka, a merész Vitriolo, tábori sátorában, azaz gyógyszerháza ajtajában állt s örömeiben kezét dörzsölte, látván, hogy meghagyásból vagy vigyázatlanságból, de mindannyian az ő harci tervét támogatják. Azonfelül bőven osztogatta a parancsokat hadsegédeknek, hogy a járőkelők közt hintsék szét azokat az eszméket, amelyek a haragnak a türelem, vagy mint ő szokta mondani, »az észnek az előítéletek fölött való győzelmét« biztosítják.

Hirtelen az egész teret egy hír járta át, amely forrongásba hozta és ismét nagy csoportokba csődítette az ott levőket, sőt a járőkelőket is. Pepa, a fodrásznő ment arra, elmondván, hogy épp most fonta Arregui asszonynak haját olyan varkocsokba, amilyeneket az idegen nő visel s hogy a Dolorosa öltözködőben van, mert anyjával együtt a körmenetre készül.

Alig kezdték magyarázni ezt a fontos eseményt, mikor más hír kelt szárnyra, amely a tömeg izgatottságát a legmagasabbra csigázta fel... Venegas Mánuel háza is felnyílt és Basilia, a gazdasszony megjelent a kapuban, jelzendő, hogy don Rodrigo Venegas fia szintén a Földtekés gyermek körmenetére készül!

A tömeg öröme, félelme és lelkesedése határtalan volt. Sőt a durvább csöcselék tapsolni, fütyülni kezdett, úgy, hogy a városbíró lázongástól vagy más effélettől félve, felszólította a jelenlevőket, »hogy a város, e régi feníciai és római gyarmat és utóbb nem tudom, micsoda mór király székhelye iránti tiszteletből menjenek a körmenet felé vezető utra s ott tisztes emberekhez méltó módon gyűljenek össze és kellő tisztelettel várják be szeretett polgártársaikat, Venegas Mánuelnek megérkezését, mert ez is nagyon fog örülni, ha komoly és derék ember módjára mehet ki házából s nem ütközik lépten-nyomon a zajongó tömegbe«.

E tanácsok meggyőzték az izgatott csoportokat s majd mind elszéledtek, illetőleg tömegesen a Santa Maria de la Cabeza parókiája felé mentek, amelynek vidám harangjai hirdették, hogy már alig egy óra hiányzik a körmenethez.

Kövessük mi is a tömeg útját s menjünk abba a félreeső városnegyedbe, ahol annyi ismerőssel fogunk találkozni.

II.

A körmenet.

Egyike volt azoknak a szép és derült délutánoknak, amelyeken a tavasz, mint andaluziai leány, az eget fénynyel és mosolylyal tölti be, a levegőt csókjaival kéjessé teszi, rózsákat fakaszt nemcsak a város kerteiben és erkélyein, hanem a kisasszonyok fényes hajzatában és boldog vagy boldogtalan kedveseik kezében is.

Még egy félóra hiányzott a körmenet megkezdéséhez és a Santa Maria de la Cabeza-utcza, amelynek szélén a hasonló nevű templom állt, olyan volt, mint valami égi udvar, mint a dicsőség csarnoka, mint valami igazi empireum... olyan, amilyennek mi, Ádám és Éva utódai, a távoli magaslatokat szoktuk elképzelni földi lakhelyünkről...

Azt akarjuk ezzel mondani, hogy valamennyi ablak szőnyegekkel, szövetekkel, muszelinekkel, sőt damaszkkal volt ékesítve. Könnyű volt e festői kiállításban számos nemzedék menyasszonyi kelengyéjére ráismerni. Az utcza kövezete és az ut egész menete aranyos rekettyék, szagos ménták és más mezei virágok zöld szőnyegével volt behintve. A Santa-Maria harangjai másodszor is jelezték az ünnepies percz közeledtét. Repülő szikrák tucatszámra kereszteztek az égen, mintegy hogy tudassák a többi bolygóval, mi történik a mienken, a nemzeti zenekar dobütései pedig a legmagasabbra csigázták fel az általános érdeklődést.

Valamennyi ablak, valamennyi terras, sőt még a tetők is tele voltak nézőkkel, legtöbbször szépen felöltözött, friss arcú leányokkal. Az erkélyek a városból való asszonyoknak és kisasszonyoknak voltak fentartva, akik nagy örömmel tárták fel gazdag díszítésű mantilláikat, almagrói fehér csipkéiket, francziás hajdiszűket és eleganciájuk egyéb ismertető jeleit.

Az utcára egy gombostűt sem lehetett volna ledobni, olyannyira tömve volt új öltözetű munkásokkal, tisztán felöltözött napszámosokkal és divatos ruhájú fiatalokkal. Maguk a mezei öntözők is elhagyták a földeket; kapájukra támaszkodva álltak s készek voltak félbehagyott munkájukat azonnal folytatni, mihelyt az Isteni Gyermek diadalmenetét végignézték. Néhány nyugalomba vonult katona, köztük a mi kapitányunk is, a függetlenségi harc egyenruhájában diszelgett. Ezek nagyon érdekes látványt nyújtottak magas gallérú, vízcepplevezetővel ellátott köpenyűkkel, vállravezetett széles caponáikkal¹⁹ vagy széles charreteráikkal, hajlíthatatlan csethalcsontból készült nyakkendőjükkel, amely megakadályozta őket abban, hogy az emberi nem színvonalára tekintsenek, s szíjjakkal ellátott harangalaku sisakjukkal, amelyeknek súlyát maga Mars sem bírta volna elviselni... Végül a szilajkedvű ifjak és az óvatos polgárőrök (akkoriban nemzetőröknek nevezték őket) elfoglalták az előcsarnok és a templom lépcsőfokait, az előbbieket, hogy előőrsek, az utóbbiak, hogy diszörségül szolgáljanak a Gyermek Jézus ünnepelt szobrának.

Közben a leszálló nap elárasztotta sugaraival az egész utcát s mindemezt isteni, emberi és gyermeki dolgoknak dicsőséges, diadalmi, szent jelleget adott, amely ha nagyon távol marad is az örök boldogság képétől, mégis különböző ez élet mindennapi harczeitől.

A madridi idegen nő fekete ruhában, fehér mantillában és sok, csekélyértékű ékszerrel jelent meg s ama városrész legjobb házai egyikének főerkélyét foglalta el. Óriási erkély volt ez, csokoládészinű fából készült oszlopokkal, amelyen tizenöt-husz ember is elfért. Ott voltak don Trajano és neje és összes vendégei is, Pepito barátunk kivételével, aki a házzal szembenfekvő téren sétálgatott, hogy a madridi nő a távolból csodálhassa jószabású ruháját (amelyet apja egyedüli ruhájából csináltatott át), mogyorószínű nadrágját, isteni nyakkendőjét, ezerszínben tarkálló mellényét és óriási czilinderét... A szegény gyermek olyan volt, mint valami álarcosbáli majom!

Don Trajanonak e délután politizálni volt kedve. Egy korabeli mérsékelt ellenzéki urat mulattatott, aki rendes tagja volt összejöveteleinek. De sem ez, sem a többiek nem figyeltek egyébre, mint arra a bűvös-bájos nőre, akit ugyancsak fehér mantilla ékesített s aki éppen akkor jelent meg és foglalt helyet a szemben lévő ház földszinti kis erkélyén.

- Milyen szerencsés kegyed - szólt donna Tecla a márki unokahúgához, - egész délután látni fogja a Dolorosát! Ott van, éppen olyan a mantillája, mint a kegyedé! Jézus Mária! hogy nézik az emberek! Sokkal jobban, mint a körmenetet!

Valóban Soledad jelent meg: ott, ahol legkevésbé várták volna, egy alacsony házban, veszélyes erkélyen, amely majd az utcáig ért... úgyszólván belevegült a tömegbe, pedig a városrész valamennyi háza és erkélye rendelkezésére állott volna!

- Mily vakmerőség, mily gondtalanság! - mondták néhányan. - Ily helyet választ, amikor itt van a Földtekés gyermek, akiről tudja, hogy féktelen harag dölje!...

- Mily tapintatlanság, mily könnyelműség! - mondták mások, - ünnepre jön, amikor férje távol van s amikor tudja, hogy a másik ide szándékszik jönni!

¹⁹ Vállrojt.

- Valljuk meg, hogy nagyon bátor - felelték a türelmesebbek. - Maga veti magát a bika elé! Nézzétek, mily szép s derült az arcza! Mily finom a mosolya! Nézzétek szemét! A nyugtalanságnak nyoma se látszik benne! - Pedig szíve erősen doboghat!

- Ez, ez a Dolorosa! - kiáltott fel egyidejűleg don Trajano, a márkai unokahuga felé fordulva. - Ez a tette nagyon jellemzi. Tudja, miért jött ide? Hogy lefegyverezze Mánuelt jelenlétével, hogy szégyenletes békekötésre bírja Antonio Arreguival! Az egészre játszik az egészszel! Már a mult este mondtam, hogy Soledad bizonyos pontig szereti a vakmerő Venegast! - Öreg vagyok, ismerem a vétket!...

- Milyen rossz maga! - felelt bosszusan az udvari hölgy, mintha a jogtudós épp azon kapta volna rajta, hogy képzeletében, Soledad rovására, ő is ezt a békés, bűnös és gyönyörteli utat tekinti át.

Aztán lorgnonját levéve szeméről, ezt mondá:

- Megvallom, uram, hogy ez a nő sokkal különb, mint amilyenek képzeltem. Noha közepszerű izléssel öltözködik és oly képmutató arcza van, amely félelmet gerjeszt, nagyon szép, nagyon kedves, sőt nagyon érdekes.

Kétségkívül az volt!... Engedtessek meg, hogy elmondjuk, a szépség mily fokára jutott az, akit még mint kis leányt, mint ártatlan hajadont ismertünk s aki most már huszonöt éves nővé, hitvessé és anyává lett.

Soledad semmiben sem hasonlított a görög szobrokhoz. Szépségében több volt a gotikus, mint a pogány, több a romantikus, mint a klasszikus, több a Schiller, mint az Ovidius alakjaiból, több a női, mint az istennői tulajdonság. Egészében rendkívül kedves lény volt. Finom vonásai a görbület és a szög közt váltakoztak s ekként jobban kidomborították igazi nőies bájait. Nemcsak az alak volt csodálatraméltó e kedves teremtésben: maga az anyag is, amely alig jött számba az antik szépségeknél, Soledadnál büvölőleg hatott és lebilincselte a képzeletet. Szóval egyike volt azoknak a gyöngéd és ideges nőknek (tévesen nevezik őket szellemieknek vagy ideálisoknak), akiknek testi bájait nem a rajz, a külső vonalzat, a plasztikus szépség határozza meg, mint az olimpusi szépségeket. Az ő bájai fizikai lényé teljességében, jellemében és természetében, anyaga minőségében voltak, amilyenben a szobrász láthatja és a fiziologus sejtheti meg őket. Valóban anyagi és földi nő volt, sokkal emberibb, mint azok a szilárd, magnetizmus nélkül való kariatidák, amelyek hideg agyagból látszanak gyurva lenni. Soledad olyan volt, mint azok a sima, kéjes bőrű, finom husu, vékony és hajlékony csontu, gyors és folyékony vérű hullók, amelyek mint a szalamander, a tűzben is képesek élni és lélegzeni.

A Dolorosa arcza még növelte azt a mély érdeklődést és égő kíváncsiságot, amelyet bágyadt arcza, kéjes testalkata keltett. Állandó és étellel teljes halványsága, szeretetet és büszkeséget egyiránt kifejező szeme, érzéki és gúnyos ajka, az egész lényegén elömlő szentimentalizmus nagyon összeférhetetlen volt azzal a köznapi étellel, amelyet egy közönséges prózai ember oldalán élt. Lényének és életének mindezen ellentétei, amelyeket homályosan arcza is visszatükröztetett, titokzatos szfinkszszé varázsolták az ifju nőt, aki elbájolta a képzeletet.

Mondanunk sem kell, hogy e finomságok egyike sem foglalkoztatta azoknak a félvadaknak elméit, akik tekintetükkel majd megették Soledadot. De a megfigyelés e hiányában is, legalább lényegében, érezték azt, amit elmondtunk.

Nem is kis mértékben irigyelték a boldog halandót, aki ezt a szerencsétlen szerelmes hősnőt kénytelenített és folytontartó érzéketlenségből fel fogja rázni. Ami annyit jelent, hogy előre is irigyelték Venegas Mánuelt, akit e bebörtönzött szív tényleges és valódi urának tartottak. Luisa és Mirabel ur, a művészetnek, véteknek és érzésnek már régóta doktorai, mindezt tudták

s durva tollamnál még sokkal alaposabban elvégezték a Dolorosa fizikai, költői, erkölcsi elemzését.

Hirtelen nagy mozgás volt észlelhető, amely csakhamar kiterjedt az ablakokra és az erkélyekre is, mintha valami rendkívüli dolog történt volna. Mi okozta a tömegnek ezt a nyugtalanságát? A körmenet indult meg? Vagy tán fennakadt valahol? Valami szerencsétlenség történt?

Nem, Venegas Mánuel jelent meg a Santa Mária-utca szélén. A legsűrűbb tömeg felé tartott, s előtte egy csomó lármás fiú szaladt, utána pedig tisztos távolban, féltucat hűsítő legény jött. A nap hőse megérkezett.

Majdnem az egész tömeg eltávozott a templom mellől s elfoglalta az utcákat, hogy mennél gyorsabban láthassa a szerencsétlen ifjút, aki nyugodtan ment, senkire sem tekintve, kissé lehajtva fejét s szórakozásképp botjával a talajt beszőnyező illatos leveleket hányogatva.

Mindazonáltal nem lehetne mondani, hogy a közönség közönyös lett volna neki, mert gyötrelmei ellenére is nagyon diszesen és gondosan öltözködött fel, hogy méltóan jelenjék meg előtte. A mókák mindig hiuk és művésziek; a harczmezőn is legszebb ruháikban s teljes diszben, jelennek meg, mert a veszély az ünnep vonzóerejével hat rájuk. E délután Mánuel úgy volt öltözködve, mint valami boldog vőlegény, mint valami győző s nem mint oly ember, akinek imént szakították el élete gyökerét s akire már csak a fájdalom s a halál vár.

Egész öltözéke szintelen, fekete szövetből készült, amelyet ugyanoly színű zsinórzat és számos csiszolt ezüstgomb ékesített. Nagyszerű jipijapa²⁰ kalapot viselt, amelynek karimája a tengerentuli szokás szerint le volt hajtva. Pompás gyémántok csillogtak ujjain és kihimzett előingén, és a gazdag, hosszú aranylánczon, amely nyakáról egészen ama khinai crepből készült övig ért, amely testét övezte, bizonyára remek óra függött, amely méltó volt ehhez a fényűző indushoz.

Világosan észre lehetett venni, hogy fiatal emberünk szakított régi szokásával s fegyvert is hozott magával, s hogy ez a fegyver tör volt. Könnyen meg lehetett figyelni tömör alakját kerek ujjasa alatt. Különb, ha azok az utasok, akik huszonnégy órával előbb a hegység magaslatán köszöntöttek, e percben látták volna: megijedtek, sőt megilletődtek volna attól a mély változástól, amely nemes arcán végbement. Valami borzalmas roham összerándította valamennyi izmát; szeme gyanus, pirosas fényt lövellt, mint a lázas állapotban levő oroszlán, és gyászos szomorúsága halotti fátyollal borította be férfias arczvonásait. Kétségbeesett és retentő szomorúság volt ez; nem panaszos és heves, mint amely vigasz után vágyakozik! Megállapodott, néma, megkövült, gyógyíthatatlan bu, mely százszor fenyegetőbb a maga nyugodtságában, mint a harag legféltelenebb kitörései!

Az utcai nép eleinte csak távolból merte üdvözölni egy »jó napot, Mánuel«-lel, oly természetesen és közönyösen, mintha nem is nyolcz év múlt volna el legutóbbi találkozásuk óta. Mánuel az udvariasságot kalaplevevéssel viszonzta, anélkül, hogy a köszöntőre figyelt volna.

Később már némelyek közelebb mertek menni hozzá és feltartották útjában, kezeiket nyujtva felé és egészsége után kérdezősködve... Régi barátjainak mondták magukat. Köztük felismerte azt a duhajkodó legényt, akinek egyszer jobb karját kellett eltörnie. Mások iskolatársainak nevezték magukat, - pedig tudjuk, hogy hősünk az iskolát csak don Trinidad Muley szobájában végezte! Sőt akadt olyan is, aki tejtestvér címen lépett fel, kétségkívül nem tudván, hogy ifjunkat édesanyja szoptatta.

²⁰ Nagyon finom panamai szalma.

Mánuel mindnyájuknak a lehető legnagyobb rövideggel felelt s követte félbeszakított útját. Ritkán esett azonban, hogy elhagyva egy csoportot, halkan meg ne kérdezte volna azt, aki a legtöbb bizalmat keltette benne:

- Mondja meg, kérem, melyik az az Antonio Arregui?

- Nincs itt, nem jött el. Mondják, hogy eltávozott tegnap... minden perczben várják - felelte gyorsan mintegy négy kérdezett, oly gyorsasággal és remegéssel, amely bizonyos eszmei bűnrészességet árult el a kérdés félelmetes értelmével.

E közben protagonistánk már a néptömegtől elfoglalt utca felé közelgett, amelyen a körmenetnek kellett végighaladnia. Innen a menet egy keresztutcán egy régi, kis mecset felé tart, amely most a parókia kiegészítő része s amelyben az ünnep véget ér.

A legbüszkébb nők is egész felső testükkel kihajoltak, hogy Mánuelt lássák. De ő egyszer sem emelte fel fejét. Kétségkívül nem tudta, nem tehette föl, hogy Soledad is eljött a körmenetre. Nem tudta, hogy alig néhány lépésnyire van tőle s hogy nemsokára látni fogja nyolcz esztendei távollét után, amikor már sziveiket nem az oceán hullámai, hanem más, mélyebb örvény választja el.

A haragos Venegas egyedül az utcát nézte, keresve azt az Antonio Arreguit, akit nem ismert, de akiről azt hitte, hogy köteles az ő kihívását elfogadni, s vele azon párbajban megvívni, amelyet már nyolcz év előtt hirdetett ki s amelyet az egész város lakosai személyesen is megerősíthettek előtte, amikor a Dolorosát nőül merészelte venni. Mánuel ezt a kihívást fenntartotta! A fenyegetett férj becsületbeli kötelessége volt e kihívást elfogadni. Nem szabad elrejtezkednie, ne hogy arra kényszerítse őt, hogy rejtékhelyén keresse fel.

Mindenki gondolhatja, hogy ez nem a mi nézetünk: közönség és Mánuel okoskodtak így e nap délutánján. Különben mindenki megállott és köszöntötte a bátor ifjút s anélkül, hogy még szíve hurjait merték volna illetni, már elég szemtelen kérdéseket kezdtek intézni hozzá.

- Tehát gazdagon jössz vissza? - kérdezte például az egyik.

Mánuel megvetően mosolygott s a kérdezőt nem is méltatta feleletre.

Majd ugyanez a személy önzve ezt kérdezte tőle:

- És sok ideig marad itt?

- Nem tudom - felelt a szerencsétlen, hátat fordítva.

Néhány komoly és tekintélyes ember is elég gyenge volt hozzá közeledni, hogy fájdalma, kétségbeesése, sőt erszénye iránt puhatolódzanak...

- Segítened kell majd kormányozni a várost; ezért birtokokat kell vásárolnod, hogy választható légy. Az ayuntamientónak²¹ szüksége van olyan emberekre mint te vagy. Megbirkózhatsz a mór földjeivel? Százezer durót kérnek értök.

- Köszönöm... Majd meglátjuk - felelt Mánuel.

- Én kötelezem magam, hogy bírónak teszek - kiáltott fel egy másik hivatalos, mondják, ugyanaz, aki Antonio Arreguinak is felajánlotta a városbírói pálcát.

Mánuel udvariasan köszönt.

²¹ Körülbelül a. m. vármegye.

- De előbb - szólt egy harmadik, aki már egyenesen szívére czélt - előbb le kell telepedned, foglalkozást vállalnod, nőt választanod. Legalább azt hiszem, nem nősültél meg abban az idegen világban!...

Venegas tetőtől talpig végig nézett a beszélőn, úgy, hogy ez majd megfagyott a rémülettől, aztán melankolikusan ezt mondta neki:

- Nem tudom, kicsoda maga, de azért nagyon sajnálom.

És aztán tovább ment lefelé az utcán.

Néhány percz múlva ifjunk a tömegben az öreg kapitányt vette észre. Rögtön feléje sietett s amit még senkivel sem tett, tisztelettel feléje nyujtotta kezét, a másikkal pedig kalapját vette le.

Az öreg nagyon megköszönte ezt a kivételes kitüntetést s csak annyi ereje volt, hogy könybe lábbadt szemmel ezt mondja neki:

- Jó emlékező tehetséged van!

- És jó akaratom - viszonzá Mánuel nagyon nyájasan, ismét megszorítva kezét.

Aztán tovább folytatta megszakított útját, nagyon örülve e találkozásnak.

Végül amaz erkély előtt ment el, amelyen Soledad volt, s mintha valami titokzatos ösztön vagy erő birta volna rá: gépiesen épp e ponton állapodott meg, hogy a körmenetet innen nézze végig, amikor mellette elhalad.

A közönség nagyot sóhajtott meglegedésében és meglepetésében.

Nagyon sok tekintet irányult az utcaszegletek felé is, Antonio Arreguit fürkészsze, az egyedülit, aki hiányzott, hogy a dráma teljes legyen.

A madridi nő, akinek erkélye alatt a fiatal ember megállott, e közben tovább folytatta Venegas arcának mélyreható vizsgálatát, amelyet már abban a perczben kezdett, amikor először meglátta; aztán anélkül, hogy lorgnonját levette volna, így szólt kartársához, don Trajanóhoz:

- Szép ember; valóságos antik szobor andaluziai mezben, amely azonban semmiben sem hasonlít a mi szépelgő ifjainkéhoz vagy bikaviadorainkéhoz. Ruhájának amerikai ékei nagyon poétikussá varázsolják személyét. Micsoda mell! Micsoda nyak! Micsoda arc! A férfiszépség mintaképe! Nem tudom, kihez hasonlítsam... Apollónak nagyon erős, Herkulesnek nagyon is karcsu... Ennélfogva Michel Angelo Dávidjához fogom hasonlítani... Volt kegyed Firenzében?

- Nem, asszonyom - hebegé don Trajano egész zavartan, talán tulhosszu és tulmagas vállaira gondolva, amelyek legifjabb korában sem igen voltak nagyon szoborszerűek.

Ez idő alatt a közfigyelem Venegasról Soledadra irányult.

Ez meg sem moczczant. Tettette, mintha az eget, vagy a szomszédház tégláit nézné, de nagyon is jól tudhatta, hogy előtte, néhány lépésnyire tőle Mánuel áll! A tömeg sürgése-forgása, az utczai beszédek, amelyek az erkélyig hallszottak fel, a szomorú anya, a szegény Mária Josefa asszony, aki vértanuként ült leánya mellett; azonkívül szeme, amelyről már tudjuk, hogy képes volt látni azt, amire nem is nézett... már első perczben megmondtak neki mindent. - Mindazonáltal teljesen nyugodtnak mutatkozott, sőt kedvesen mosolygott is, feleletképp arra, amit a szomorú anya bizonyára könyörgésképp intézett hozzá. Méltó leánya volt annak az embernek, aki, mikor egy napon a dühöngő Földtekés gyermekkel egy mezei forrás mellett szemben találta magát, meg sem mozdult; nem látszott jelenlétét sem észrevenni s semmit sem tett, hogy majdnem bizonyos halálát kikerülje!

E perczben, amikor már néhány ember figyelmeztetni is ment Mánuel, hogy vesse föl szemét és tekintsen Soledadra, a Santa Mária harangja a harmadik jelt adta meg. Ismét rakéták hasították át a levegőt, hosszú dobpergés hallatszott, amely után a menet szabályszerű lépéseinek hangjai voltak hallhatók. A zászlókat, gyertyákat kihozták a templomból s a barátok, a kórusbeli fiúk szervezett csoportokba sorakoztak... A körmenet az utcában volt.

Ez az örömteljes zaj, ez az élénk és ünnepies látvány, a csakhamar felhangzó templomi énekek, amelyek mind jobb napok emlékét idézték fel előtte hirtelen nagy hatással voltak Mánuelre. Felemelte fejét, szétnézett mindenfelé, mintha éltető és egészséges levegőt keresne halálosan vergődő szívének, aztán mélyet sóhajtott...

E perczben pillantotta meg a szerencsétlen a szomszédos erkélyen Soledad vakmerő arcát.

Ő, ő volt az! Nem volt kétség benne... Az ő angyali arcza volt! Az ő szeme, amely nem rá nézett, de amely tovább is az egész világot világosította és szépítette meg!...

- Soledad! - ezt akarta sikoltani a boldogságtól örült szerencsétlen ifju, szenvedélye első fellobbanásában...

De jaj! nem ő volt... nem Soledad volt! Más ember neje volt, egy ismeretlené, akit Antonio Arreguinak hívtak!... A szerelem tisztátalan hitehagyottja volt! Istenkáromló nő, aki a leggyöngédebb és leghübb szeretőnek szívet metszette keresztül! Áruló, aki orvul megölte, amikor ő távol fekvő égövek alatt, bizva benne csatázott, hogy magáévá tehesse, hogy nejének nevezhesse, hogy elérhesse a boldogságot, mikép rabszolgája legyen! Életének utálatos ördöge, lelkének megmérgezője volt!

Ezt fejezte ki Mánuel arcza. Ezt mondta szíve, amely úgy szólván egészen szemébe olvadt, hogy lássa, vajjon Soledad tényleg meg mert-e jelenni az erkélyen, diszesen felöltözködve, résztvéve az ünnepen és a nap fénye előtt mutatkozva... azután, amiket tett!

Látta és nem tudta magának megmagyarázni... És mindenkor féktelen gögjének növekvő dühe valóságos örütségbe csapott át...

Miért nem félt ez a méltatlan teremtés? Nem tudta-e, hogy bírása megérkezett? Nem mondta-e meg neki anyja? Nem tudta-e, hogy ő ott van, szemben vele, s várja azt az ostobát, aki férjének hitte magát, hogy az egész közönség szeme láttára törzsúrással lyukaszsza át? Nem tudta-e, hogy ő maga, hajdani urasszonya és királynője; ő, aki egy tekintetre sem méltatta és közönyével kihívni látszott őt; ő, aki még most is bántotta azzal a világi fehér mantillával és azzal a mástól megbecsületlenül szépséggel, szintén remeghet életéért?

És minek késni? Egy ugrás elég volt, hogy az erkélyre jusson! A vérre szomjas tör szívének minden ütésére megrezdült! Kezével már sokszor meg-meg fogta, mint hű barátot... Különben »Antonio« - így nevezhette a hűtlen - távol volt, megszökött... Mindannyian azt állították. Nem lehetett arra gondolni, hogy előbb ezt ölje meg. - Legelőször tehát vele kell végeznie, a kigyóval, amely szívet mardosta; a nemtelen, makacs, bűnös nővel, aki a körmenet látványába mélyedve, figyelembe sem vette anyja tanácsait, sőt a közönség figyelmeztetéseit sem, amelyek arra intették, hogy vonuljon vissza az ablakról, mert Mánuel támadásra készül.

De e tisztelt és cselekedeteire figyelő közönségre is gondolnia kellett, arra a szeretetreméltó tömegre, amely folyton előlegezett rémülettel tekintett rá; gondolnia kellett arra a háromezer emberre is, akik mindannyian valamely rendkívüli megoldást vártak tőle, amely méltó don Rodrigo fiához, a hajdani Földgolyós gyermekhez, s amely megfelel egykori fenyegetéseinek és összhangban áll azzal az általános nyugalansággal, amely huszonnégy óra óta uralkodott a városban... Minek ingadozzék! A végzet így akarta! Venegas Mánuelnek meg kell ölnie a Dolorosát.

De közben a menet előbbre ért s már Soledad és Mánuel közt haladt el, szétválasztván őket.

Az ifjunak tehát vissza kellett tartania magát, bár dühe nem csillapodott...

És ekként szeme előtt vonultak el, mint megannyi fantasztikus látomány, amelyek gunyt üztek szerelmi lázából, - a hódítás korabeli zászlók, a parókiai gyertyatartók, az ércz vesszős templomszolgák, a mezitláb járó ájtatosak, akik valamely kérésük teljesedését várták, az ohanesi-szövet köpenyükbe burkolt munkások, az egyházi ruhákat vivő barátok, a nemzetörök vállukon függő sisakukkal, a zenészek különböző hangnemű eszközeikkel, az énekesek kottájukkal, a szerzetesek a tömjéntartókkal... A Földtekés gyermek, a Gyermek Jézus, a hatalmas nevű Gyermek nagyon közel lehetett; annyira közel, hogy már hallani lehetett csengetyüinek ezüstös hangját, már fel-felvillant százszoros fénye, már érezni lehetett a tömjén illatát.

Mánuel még nem nézett a szép szoborra, amelyet annyira szeretett gyermek- és ifjukurában. Viszont Soledad nem vette le szemét róla, bizonyára arra az időre gondolva, amikor azt a virág-, gyümölcs-oltárt, melyen fehér galambok közt a szép gyermek áll, még annak a gondjai és ajándékai tartották fenn, aki őt annyira szerette, annyira szereti és aki most annyira szerencsétlen... Így esett aztán, hogy Eliás leánya, mindenki nagy meglepetésére, ingadozni kezdett, zavarba jött, felindult és félig nyílt ajkait gyöngéd remegés mozgatta, mintha sirni akart volna... Ekkor mindenki szépnek találta! Ekkor valóban a Fájdalek Szüzéhez hasonlított!

Az általános meghatottság rendkívüli volt... A közönség ihlete és nemeslelkűsége röpké pillanatainak egyikét élte. Akár a gondviselés, akár a véletlen okozta, de sok patetikus körülmény találkozott össze, hogy a »nép«-nek nevezett nagy költő és művész magára öltötte hatalmas felségét és nemesen és nagylelkűen kezdett gondolkodni.

Végre a szobrot vivő menet elhaladt Soledad és Mánuel között; és mivel Soledad szemével folyton a szobrot követte, Mánuel pedig nem vette le szemét az ő szépséges arczáról: megesett, hogy tekintetük találkozott... A két fiatal lényben a szerelemnek és rokonszenvenek leküzdhetetlen áradata buzgott fel és a presumptív bosszutálló s a presumptív áldozat már nem nézhettek egymásra imádat, vak fanatizmus nélkül... Mánuel együtt és összezavarva látta a Gyermek Jézus szobrát, ifjukurának bálványát és másik bukott bálványának képét, a szerencsétlen Dolorosaét, aki vigasztalhatatlan sirásba tört ki és a könnyek áradatán keresztül nézett le ő reá!...

Ah! ő sir! Ezt senki soha nem látta és soha nem is hitte volna. - Ő sir, - mormolá meglepetten a közönség... ő sir! kiáltá a szive a fanatikus szerelmesnek, a nemes és érzékeny Venegasnak, a gyöngéd és nemeslelkű embernek, aki csak az akadálylyal szemben mutatkozott erősnek, a lázadással szemben kérlelhetetlennek! Az ő imádottja sir! Sir miatta! Sir annyi nép jelenlétében! Sir, ha mindjárt félelemből is! Sir talán szerelmében és bánatában, hogy más emberhez van kötve, hogy gyűlöli az az ember, aki mindig szive ura volt! Az ő imádottja sir, amikor ő még él!

A végtelen szerelemnek, a határtalan szánalomnak sikoltása tört elő don Rodrigo fiának kebléből. A hősie örültség bizonyos nemével, amely a jelenlevőknek atyja halálát juttatta eszébe, a vakmerő ifju önfeledten az erkély felé rohant... Nem tudta, mit tesz... tán vigasztalni akarta Soledadot, tán bocsánatot ment kérni tőle, tán meg akarta védeni önmaga ellen, vagy elragadni a »férj«-nek nevezett bitorlótól, aki mindeme könnyek okozója volt...

De ez a változás oly hirtelen történt, hogy a menet ismét a két szerelmes közé került... E perczben a sátor közelgett...

E sátor alatt haladt át a szerencsétlen, szerelmi felindulásától elragadott ifju...

- Megöli - kiáltá most vagy ezer néző, azt hívén, hogy Mánuelt nyilván a düh és a gyilkosság ragadja magával.

És Mánuel, aki hallotta ezt a borzasztó, félig-meddig vádló kiáltást, egy pillanatig sem akarta a közönséget e barbár tévedésben meghagyni. Látva, milyen sokan térdelnek a szent kép előtt, hirtelen maga is térdre borult. Megszakította szédületes futását s az örültek gyorsaságával és ravaszságával tette, hogy kései hódolatát mutatja be a Földgolyós Gyermekek előtt.

Ekként a szent trónus menedékhelyül szolgált az őrvongóknak, akit már mindannyian »megtért bűnösnek« tekintettek. Ezt tükröztette a sátoztvivők büszke arcza... ezt fejezte ki a tömeg ájtatos megatottsága. És mivel a menetet ez a sok drámai jelenet megakasztotta és össze-zavarta, az újra sorakozó tömegnek alkalma nyílt látni azt a nagyszerű látványt, amelyet ez a vad, heves ember nyújtott, akit még néhány perczzel előbb »gyilkos«-nak hittek, aki tegnap óta rémületben tartotta az egész várost s aki most a Gyermekek Jézus trónusa előtt térdelt, lehajtott fővel, kézbe rejtett arczzal, a legalázatosabb bűnbánás helyzetében.

De a közönség illuziója csakhamar eloszlott, és kitűnt, hogy Mánuel korántsem afféle nagyon magába szállt bűnös... Amikor ugyanis Soledad anyja és a szomszédház urnője az erkélyről el akarták vezetni a szerencsétlen ájzudozó nőt, Mánuelt ismét elragadta a düh és az örültség fergetege... Lassu, macskaszerű mozdulattal fölemelkedett, a keresett irány felé toppantva lábával, mint a tigris, amely lelapul, mielőtt zsákmányára ugrik.

- Tartsátok vissza, tartsátok vissza, - kiáltá hátrálva az a két-három személy, aki közelében volt s látta, hogy Mánuel felemelkedett. - Tartsátok vissza, mert még nem csillapodott le!

Mánuel az ekként beszélők felé rémítő tekintetet és mosolyt vetett s minden irányban szét-nézett, mintegy hogy megakadályozza, mikép visszatartsák; aztán határozottan az erkély felé indult.

De ekkor feje fölött rettenetes hangot hallott megharsanni, amely méltatlankodva szólt:

- Hová mégy szerencsétlen? Miért nem akarsz látni? Mit vétettem azzal, hogy szerettelek?

És a másik perczzben valami mint aranyhegy zárta el utját, köréje és ama ház köré helyezkedve, amely felé tartott.

Ez a testes don Trinidad Muley, a Santa Mária lelkésze, a körmenet vezetője volt, arany- és ezüstszoetű köpenyben, amely igen jól állt és fenségesen csillogott a kellőleg megtermett tisztelendő uron.

Mánuel lázas állapotában is gyöngéd, mélabus sóhajt sóhajtott, mikor az érdekes pappal, hajdani pártfogójával, második atyjával találkozott s a tömeg résztvevő könyei és lelkes felkiáltásai közepett megcsókolta kezét, arczát.

- Hagyj el! Távozz! - szólt most a tapasztalt don Trinidad. - A körmenet nem szakitható félbe! Ismétlem, hálátlan vagy! Elzárni előttem házad kapuját! Így megszégyeníteni az egész város előtt!

Közben Soledad és anyja eltűntek.

- Bocsánat, plébános ur - hebegé Mánuel, szégyelve, hogy megsértette jótevőjét.

- Hagyj el! Nem akarlak látni - felelte don Trinidad, tetteve, hogy mindinkább dühösebb lesz.

- Ne taszítson el, plébános ur, - mondá Mánuel - gondolja meg, mily szerencsétlen vagyok! Ne növelje kétségbeesésemet még megvetésével is!

- Tehát, - jöjj és kövess - felelt a hajdani gyám. - De most hallgass... Itt nem lehet beszélni... Uraim, folytassuk tovább a menetet!

Ezt mondva, a pap odanyújtá Mánuelnek köpenyege szegélyét, amelyet a szerencsétlen beteg, akinek őszinte szeretetre nagy szüksége volt, gépiesen megfogott és követte a plébánost.

A menet tovább indult, don Trinidaddal élén, aki stentori hangon énekelt s folyton szemmel tartotta Mánuel, hogy esetleg megakadályozhassa szökését. De a félelmetes fiatal ember nyugodtan lépegetett, a pap ruhájába fogódzva. A »megtalált bárány« - don Trajano kifejezése - mögött óriási tömeg hullámszórt s ezt kiáltotta:

- Csoda! Csoda! - Éljen a Gyermek Jézus!

- Az ördögbe, mi történt? - kérdezték most sokan, akik a távolabbi erkélyekről nem láthatták a lejátékosított jelenetet.

- Mi történt volna? - felelt az utcáról néhány hang. - Mánuel épp a Dolorosát indult megölni, amikor egyszerre csak térdre borult a Gyermek Jézus trónsátora előtt s aztán ájtatosan követni kezdte a körmenetet!... Nézzék csak, ott megy! Kezében don Trinidad Muley aranyköpenyének szegélyét tartva!

- Hazugság! Nem így történt! - kiálták Vitriolo tanítványai és az új hívek, akiket már a városrészben szereztek. - Az történt, hogy a Dolorosa sirásba tört ki, amidőn hajdani imádóját meglátta; hogy a lelki atya ehhez néhány kemény szót intézett, mert reggel nem akarta házába bebocsátani és hogy végeredményképp matadorunk is követni kezdte hajdani gyámját, mint a parokia árvája, báránya s legjámborabb híve. Ilyenek ezek a híres hősök! Sok zaj a távolból... Közelről semmi!

- Hogyan, hát a Dolorosa sirt! - szólt a kórus semleges része. - Rossz jel Antonio Arreguira nézve! Az első szerelem szokott legerősebb lenni. - Meglátjátok, hogy mindez úgy fog végződni, amint kezdődnie kellett volna: a szerelmesek ki fognak békülni és Antonio Arregui visszamegy Riojába! Kár a gyárért! Oly jó és olcsó posztót készített!

Ebben a percben, azaz, amikor a menet már a Santa Luparia-utczába ért és Soledad és anyja rejtett utcákon át haza mentek s minden befejezettnek látszott ama délutánra nézve: a Santa Mária-utca mélyén nagy élénkség volt észrevehető.

- Antonio Arregui megérkezett! Antonio Arregui jön! Antonio Arregui itt van! Nézzétek. Ő az! És milyen az arca! - szóltak sokan többé-kevésbé halkán, egy jó arcú emberre mutatva, aki gyorsan közelgett, arcán a méltatlankodás jeleivel s szemét arra az erkélyre irányítva, amelyen Soledad és anyja a délutánt töltötték.

Látni kellett volna most azt a művészetet, amelylyel a közönség ilyenkor, minden előzetes megállapodás nélkül, a szerepeket szétosztja és eljátszsa. Mig némelyek a dühös riojait tartóztatták fel s elmondták neki mindazt, ami történt tudtára adván, hogy neje és anyósa sértetlenül távoztak, bizonyos lanyhasággal kérve őt, hogy legyen okos és zárkózzék el házában - addig mások Venegas Mánuel siettek utólag s a történeteket tudomására adni, végezetül bizonyára őt is képmutató módon arra kérve, hogy ne makacskodjék, ne kegyetlenkedjék s kerülje ki a don Eliás Pérez szerencsétlen leánya férjével való kellemetlen találkozást...

Szerencsére nem hiányzott a tömegből néhány jobbindulatu és könnyörületes ember sem, akik megelőzték az utóbbiakat, és don Trinidad Muleynek sugtak fülébe néhány szót.

- Siessetek fiuk - kiáltá ekkor a plébános a sátor vivőihöz. - Siessünk, siessünk, mert már sötétedik... Még gyorsabban, rest ficzkók! Elég mára a menetből! És te, kedves Mánuelem, ne hagyj el... Ez a köpeny ezer mázsa nehéz, s te legalább segítsz elcipelni!

A menet tehát futamlépésben haladt. A trónt vivők don Trinidad felszólításaira gyorsan és minden rend nélkül haladtak tova, a sátort vivők ezek nyomán futottak, a földet érintve a sátor támaszfáival. A papok, a szerzetesek, a kórusbeli fiúk, a zenészek, a nemzetőrök leirhatatlan khaoszból vegyültek össze...

- De mi történik? Miért futunk ennyire? - kérdezték a templomszolgák, botjaikkal hadonászva...

- Semmi, semmi! Előre! - kiáltá don Trinidad Muley egész tüdejéből fujva.

És nem lévén eléggé biztos, vajjon kielégítő módon vezeti-e ezt a dicső futamodást, a hetvenéves kapitányhoz fordult, aki a hadsereg képviselőjeként mögötte ment, s néhány szóval meg-sugva neki, mi történik a szomszéd utcában, halkan így végzé beszédét:

- Végző esetben rántson kardot! De az Istenért ne bántson senkit, csak a kard lapjával.

Szerencsére Mánuel annyira önmagába mélyedten és leverten lépdelt, hogy mindeme dolgokból mitsem vett észre és úgy vezettette magát a lelkiatyától, mint a vak attól, aki lát.

- Tudják, mi ujság? - kiáltá ekkor Vitriolo egy hive, aki lélek szakadva futott, hogy Mánuel utolérje.

- Hallgass, mert megfojtalak! - ordítá tompán a kapitány, torkon ragadva és hátratulva a hirtvivőt.

Aztán azon ürügy alatt, hogy nem tud elég gyorsan menni, erősen Mánuel balkarjára támaszkodott, nem vesztve el szem elől Vitriolo feldühödött tanítványát. Hősünk el volt választva a közönségtől. Ekként hurczoltatván az erényes paptól és ő maga hurczolván a derék kapitányt, végre a Santa-Luparia kápolnájába értek. Itt don Trinidad Muley Mánuel kulcsccsal bezárta a templomhoz tartozó kis szobába.

Épp kellő időben tette!... Egy perczczel utóbb Antonio Arregui, sokaktól követve, a kápolna bejárata elé ért s Venegas Mánuel után kérdezősködött.

De a diszbe öltözött plébános, aki az érkezőt minden félelem nélkül bevárta, fenségesen így szólt hozzá:

- Megálljon, Antonio ur! Fiam itt szent tető alatt van. Azáltal, hogy kegyed idejött, megtette azt, amit mint becsületes embernek tennie kellett. Menjen most nyugodtan haza; holnap, ha Isten megengedi, majd felkeresem.

Aztán a tömeg felé fordulva, haragos hangon kiáltá:

- Ti pedig menjetek dolgozókra! Gondozzátok gyermekeiteket, mert nagyon rájuk fér és hagyjátok békében a szerencsétleneket!

Antonio Arregui megcsókolta a nemeslelkű pap kezét és szót sem szólva, nyugodtan távozott.

Lassanként a többi csoport is visszavonult, hangosan dicsérve a híres don Trinidad Muley okosságát és bölcsességét, s titkon a másnap délutáni veszélyes rifai bálra gondolva, mint ahogy a vesztes játékossal a veszteség visszanyerésére gondol.

És csakhamar e nap feledhetetlen körmenetéből csak elmosódott emlék maradt meg, mint ahogy abból a ragyogó napból, amely a felékesített és már-már sötétedő utcákat beragyogta, csak halvány szürkületi fény maradt hátra...

III.

Egy fogolymadár-pár utolsó felröppenése.

Don Trinidad Muleynek nem kis fáradságába került, míg megszabadult attól a sok embertől, akik a két Földgolyós gyermek nyomán a kápolnába és a templomba hatoltak. A körmenet befejezése után még két óra múlva is ott voltak.

Az egyesület tagjai különben itt tartották a szokásos zajos gyűlést, amelyen a szent Szobor új major-domusát választják meg, ami nem ment holmi ivás nélkül. Aztán számos, a saját számlájára becsipett hősködő is ott ólálkodott a templom körül, don Rodrigo fiával óhajtván beszélni. Bizonyára Antonio Arregui visszatérését akarták megszugni neki s tudtára adni, hogy egész odáig eljött, hogy elégtételt kérjen tőle.

De a jó lelkiatya annyit járt-kelt összevissza a templomból a sekrestyébe, a sekrestyéből a templomba, oly szerencsés véletleneket idézett fel a gyülekezetben és oly megható hangon kérte a többieket, hogy »legalább az nap este kiméljék meg szegény Mánuelet s ne növeljék még kegyetlen kinjait«, hogy végre, úgy nyolcz óra tájban, megszabadult társaitól s a lármás zavargó népségtől. Aztán felvette köznapi ruháját, halk hangon néhány fontosnak tetsző parancsot adott a sekrestyésnek, annyira, amennyire tehette, haragos arcot vágott s aztán foglya kiszabadítására ment.

Beléptekor különös dolog tárult szeme elé, amely legalább is nagyon meglepte don Trinidadot. Mánuelet nyugodtan irni találta azon a kis íróasztalon, amelyen a születéseket, menyegzőket, halálozásokat szokták feljegyezni. Nagyon (talán tulságosan) nyugodt volt s a pap beléptekor épp egy négyoldalas levél alá írta oda nevét. Majd a legnagyobb nyugalommal összehajtotta, anélkül, hogy Don Trinidad beléptére valami különös ügyet vetett volna, mint aki jó cselekedete tudatában felmentve érzi magát a köznapi udvariasság hiu szabályai alól. A levelet aztán tárczájába tette a többi ott levő levélhez, s csak akkor nézett csodálkozó s merő tekintettel don Trinidadra.

Ez, látván, hogy ez a tekintet sem megbánást, sem szelidséget, hanem csak tiszta, minden vidámságtól ment gyöngédséget és a rendíthetetlen elhatározások nyugalmát fejezi ki, még haragosabb arcot igyekezett ölteni. De látván, hogy így Mánuelet nem félemlítheti meg, hirtelen hátat fordított neki s a padlásra szegezte szemét, mintha valami megfigyelni való lett volna rajta.

Az ifju nyájasan mosolygott és tárt karral sietett pártfogója felé.

- Hagyj el - kiáltott fel a testes plébános, helyet változtatva.

De Mánuel utolérte; arcának minden részét, nem tudom atyai vagy fiui szeretettel-e, megcsókolta, majd mintegy annak a beszélgetésnek folytatásakép, amelyet találkozásukkor kezdtek, ezt mondta neki:

- Én is beszélni akartam önnel; bizonyosság rá, hogy lakásán szándékoztam felkeresni.

- Éppen jókor - dörögte a pap.

- Többi közt - folytatá a fiatal ember azzal a gyermeki gyöngédséggel, amely elfeledtette vadállati kitöréseit - egy írást óhajtottam volna átadni, amelyet ma délből írtam s amelyet épp most javítottam át. Ma délután is tárczámban volt s az igazságszolgáltatás megtalálta volna, ha sorsom úgy akarja vala, hogy a körmenet alkalmával haljak meg.

- Meghalni! - viszonzá szigorúan don Trinidad, anélkül, hogy a padlásról levette volna szemét. - Már kezdesz elkábítani gonosz szavaiddal! Jobban tennéd, ha megmagyaráznád, miért nem fogadtál ma reggel! Mily szegény! Az egész város előtt megalázni! És aztán mit tettél a szegény Poloniával? Kétszer jött vissza, sirva a szegénytől, amelyet okoztál neki!...

- Bocsásson meg, plébános ur - felelt Mánuel nagy szomorúsággal. - Ma rosszul, nagyon rosszul voltam... Tegnap este óta nem voltam a magam ura.

- És most? Most az vagy már? - kérdezé don Trinidad, arczélével feléje fordulva és fél-szemmel tekintve rá, mint a madarak szokták.

Mánuel lehajtotta fejét és nem felelt.

- Tehát már megegyeztünk! - kiáltott fel keserűen a pap. - Jól van! Menjünk haza, ha ugyan látni óhajtod, mi lett régi lakásodból és ki akarod békíteni Poloniát...

- Igen, menjünk - válaszolt az ifju nyájasan.

- A temetőn át megyünk, hogy senkivel se találkozzunk - szólt Trinidad, amint megindult.

Egykori tanítványa automataként követte.

És csakhamar egy magas füvektől ellepert ösvényen voltak, amelyen a hold fénye mellett itt-ott csontok fehérlettek.

Mánuel megállott az élet e pusztuló helyén s tán össze is hasonlította lelke poklával, aztán mély álmodozásba merült.

- Nem jössz? - kérde a pap, a mezőre nyíló ajtó küszöbéről.

A fiatal ember egy pillantást vetett a küszöbre, mintegy, hogy elbucsuzzék a temető békéjétől, vagy hogy nyugvó helyet válaszson magának, s aztán a plébános után indult.

Sokáig szóltanul mentek egymás mellett, amint a várost megkerülve, a pap házába vezető legrövidebb utat keresték. Amidőn egy utcácskán át már a városba értek, don Trinidad megállott s tompa, haragos hangon mormolá:

- És a ma délutáni botrány! - Mindent elmondtak! Meg akartál ölni egy szegény nőt!

- Hazudik, aki mondta - kiáltott fel Venegas, miközben elfutotta a düh.

Aztán a düh más fajtájával hozzátette:

- Bár meg mertem volna ölni!

- Mit mondasz, Lucifer embere?

- Azt mondom, hogy ma délután nem akartam Soledadot megölni... Azt hittem eleinte, hogy megteszem, de nem voltam rá képes. Hiányzott a bátorság... még mindig szerelmet érzek iránta... És ez az én bajom. Ettől remegek! Könyei mint olvasztott ólomcseppek égették szívemet. Már most tudom, hogy semmit se tehetek ellene... Erősebb mint én... Meg van bocsátva neki!

- Hát akkor miért akartál ma délután erkélyére mászni?

- Miért? - felelt az ifju megdöbbenő természetességgel. - Hogy elvigyem magammal! Hogy visszavegyem! Hogy megváltsam fogságából! Nem tudja, hogy szeret? Nem tudja, hogy sirt, mikor viszontlátott?

Don Trinidad most úgyszólván önmagának jelt adott, amelylyel ezt akarta mondani: »E részről tehát nyugodtak lehetünk; Soledad élete nem forog veszélyben.«

Bizonyos elégtelenséggel emelte fel reverendáját, aztán hangosan így szólt:

- Csak folytasd esztelenségeidet!... Polonia jól mondja: nincs rendben az eszed.

Aztán befordult a városba.

Mánuel egy pillanatig habozott, nem tudván, kövesse-e a papot, vagy futás által szabaduljon újabb szorgos kérdezősködéseivel elől. Végre azonban az előbbire határozta el magát és don Trinidad után ment.

Ekkép érkeztek el a papi lakba, amelynek kapujában Polonia állott, telve kíváncsisággal és félelemmel.

- Hála Istennek! - kiáltott fel az öreg gazdasszony, anélkül, hogy Mánuelet észrevette volna. Mondd meg, fiam, mi újság? Igaz, amit beszélnek?

- Hallgass!... hisz itt jön - válaszolt a pap.

- Ki?

- Nézd.

Polonia, aki nem volt a körmeneten, nem ismerte meg rögtön don Rodrigo fiát; mikor aztán meggyőződött, hogy ő az, nyakába borult és arcát csókokkal és könnyekkel borította el.

Mánuel nyájasan viszonzta csókjait, de nem igen felelt a jó asszony számtalan kérdésére.

- Hagyd el, Polonia - mondá don Trinidad. - Fogadott fiunk nem teljesen egészséges... Hozz világot szobámba és légy rajta, hogy senki se háborgasson.

- Értem... értem. Magukra akarnak maradni - mormolta a gazdasszony távozás közben. - De uram, hisz ez az ifju bolondabb, mint valaha!... Mily kár! Egy ily szép ember!

Mikor don Trinidad és Mánuel a szobában voltak, a plébános szótlanul fel s alá kezdett járni, Mánuel pedig végtelen melankoliával az erényes lelki pásztornak előtte olyannyira ismert szerény butorait nézegette.

Semmi ódon és semmi új nem volt e jámbor hajlékban: a lefolyt nyolcz év mintha nyomtalanul suhint volna el fölötte. Minden akkép volt, ugyanazon régi helyen, mint hajdan, emlékeztetve arra a szomorú, rég letűnt napra, amelyen először lépett e házba a könyörület pap jóvoltából.

Mily áldott volt ez a lelki összhang, mily áldott ez élet nyugalma, amelynek nem volt más vagyona, mint az erény, más öröme, mint amelyet felebarátjával tett... Mily irigylésre méltó volt ez az ember!

Don Trinidad, aki nem volt hijjával a ravaszságnak, minden nehézség nélkül kitalálta tanítványa gondolatait. Hagyta, hogy kedvére ábrándozzék, mert azt hitte, ez üdvös lesz rá nézve, s csak néhány perc elmúltával szólt hozzá, tettetett közönnyel:

- Tehát tényleg szándékos volt ezt a szerény hajlékot felkeresni?

- Igen, uram - szólt az ifju, mint aki álmából ébred föl.

- És tudhatom, hogy miért?

- Már mondtam röviddel ezelőtt: hogy néhány irást adjak át önnek... Aztán le akartam róni a szeretet adóját, búcsút akartam venni öntől és Poloniától.

- Búcsút venni? - Hát elmegy? - Ezt nagyon okosan tennéd!

- Mondhatni, hogy már el is mentem - felelt Mánuel síri hangon. - Tegnap este óta nem vagyok a világon. A szerencsétlenség orkánya forgatagával ragad, s mikor átlépek ezen az ajtón, mindennek vége lesz köztünk.

- Értem, értem, - mormolá don Trinidad rosszkedvűen.

Aztán hirtelen hangot változtatva, ami ékesszólásának egyik főfogása volt, barátságosan így szólt:

- Ha már leszámolásról beszélünk, nekem is van veled egy kis kiegyenlíteni valóm, ez ugyan nem szeretetre, hanem pénzre vonatkozik. Néhány fillérről van szó (körülbelül huszezer reálról), amelyet akkor adtál át, amikor a hegyen dolgoztál. Nézd, itt van ebben az edényben, amely ezt a felírást viseli: »Venegas Mánuel, fogadott fiam pénze, amelyet megőrzésemre bízott«.

És miközben ezt mondá, a fiókból óriási agyaggömböt vett ki és az asztalra tette.

Mánuel, minden levertsége mellett, felfogta ennek a dolognak a jelentőségét és mélyen meghatva kiáltott fel:

- Ez a pénz az öné; én nem azért adtam, hogy megőrizze!

- Igen, tudom, azért adtad, hogy a Gyermekek Jézus kultuszára és nevelésére fordítsam. De mivel az előbbi a magam költségéből fedeztem, a te lelki üdvösségedre, a másikat pedig nem pénzért tettem, mert ez annyi lett volna, mint megfosztani magamat az örömtől, hogy téged mint apa fiát neveljek: azért bizonyos, hogy ez a pénz a tied. Annyira a tied, hogy odaadtam volna már neked, amikor Amerikába mentél, ha abban a figyelemben részesítesz vala, hogy búcsúzni jöttél volna tőlem.

Mánuel nemesen felelt:

- És én most elfogadom, nemes atyám, hogy sohasem mondhatta, hogy hálámat áruba bocsátottam. Viszont, mivel már pénzről beszélünk, elmondom, amit amaz írás útján akartam tudatni, amelyet tegnap írtam és ma átjavitottam... Itt van. Ez úgyszólván végrendeletem, és benne önt teszem egyetlen örökösömmé; felhatalmazom, hogy szabadon rendelkezék vagyonommal, úgy a maga, mint a szegények javára, miután don Eliás Pérez örökösének egy millió reált kifizettek és öreg barátunknak, a kapitánynak, jó atyám bajtársának, ezer unczia aranyat átszolgáltattak. Mindezt e tárczában nevére szóló hitellevelekre a malagai bankok fogják kifizetni, mert ott helyeztem el pénzemet. E végrendeletben azt is meghagyom, hogy mindazt, amit halálom pillanatában nálam találnak, önnek kézbesítsék; a pénzt és ékszereket egyaránt. Senki sem mondhatja, hogy nem vagyok előrelátó! Vegye tehát és őrizze meg ezt az áldott ezer duró fejében.

Don Trinidad, mióta Mánuel beszédét elkezdé, csöndesen sirt, de amikor elhallgatott, tettetett haraggal kiáltott fel:

- Nagyon jól van! Add ide! Nagyon örvendek, hogy fejedből ily szép dolgok kerülnek ki! Majd alkalmasabb időben visszatérünk erre a dologra.

Aztán zsebébe tette az írást és a tárczát, a melyet az ifju átnyújtott neki.

Majd ismét sétálni indult, kezével feltörülve könyeit és igyekezve, hogy szokott nyugalmit visszanyerje.

Hirtelen megállott a szoba közepén és ezt mondá:

- Felteszem, nem tartozol azok közé, akik elkövetik azt az istentelenséget, hogy maguk ölik meg magukat...

- Jól gondolja - sietett válaszolni don Rodrigo fia. - Sohasem gondoltam efféle örültségre!

- El is hiszem! Sokkal komolyabb ember vagy, semhogy oly dolgot kövess el, amely a természettel és az Istennel ellenkezik. Egyetlen élő lény sem lesz öngyilkossá, az emberi nem néhány szomorú kivételével, akikben nincs elég erő a szenvedésre és elég hit a reményre. Ha az ember megszűnik a legjobb teremtmény lenni, a legrosszabbá lesz! Középút nincs!

Ezt mondván, don Trinidad tovább sétált, ismét jelt adva önmagának, amely azt látszott jelenteni: »Kutassunk tovább; ez oldalról sincs mit tartanunk.«

Egy perczig elviselhetetlen csend uralkodott.

- Tehát el akarsz bucsúzni, - mormolá végre a pap, miközben ismét járni kezdett és a padlóra nézett. - És sem el nem mégy, sem öngyilkos nem lépsz! De hát szeretnék világosan látni ebben a dologban!

És Mánuel elé állt, vállára hajtva fejét, hátrátéve kezét és kidugva hasát. Merően nézett rá, a marokkói szerzetes szemével, amelyben bátorság, fanatizmus és az apai szeretet együtt ragyogott... Majd, hogy kérdésének nyomatékot adjon, szeretettel megtolta az ifjut, úgy, hogy ez kénytelen volt egyet hátrálni, és így szólt hozzá:

- Beszéljünk világosan, Mánuelkém! Mit szándékozol tenni? Mindketten tisztességes és tapintatos emberek vagyunk. Mondd meg az igazat, mint mindig!

- Hagyjon el, plébános ur - kiáltott fel a szegény Venegas valóságos rémülettel, - nagyon megbánva, hogy a paplakba jött. Erre nem felelhetek! Engedje meg, hogy távozzam... Lázam van... Pihenésre van szükségem.

- Te gonosz - felelt don Trinidad, mélyen megsértődve. Te nem szeretsz...! Te megvetsz... Te elfeledted azt az estét, amelyen atyád halálos ágya mellől magamhoz vettelek... Te megfelelkezel atyádról is, arról a nemes emberről, a lovagok e mintaképéről, aki képtelen volt oly dolgokra gondolni, amelyekről nem beszélhetett volna.

- Hogy én nem szeretem önt! - kiáltott fel az ifju, szintén megsértődve méltóságában. - Hát akkor miért vagyok itt, mikor a pokol hí? Hogy megfelelkeztem atyámról? Bár úgy volna! De én olyan vagyok, amilyen vagyok... Hadd kövessem szomorú csillagzatomat!

- Előbb lássuk!... Milyen vagy? A dolgokat nevükön kell nevezni! Gonosztevő vagy, gyilkos vagy? Te, don Rodrigo Venegas fia! te, don Trinidad Muley fogadott fia! Felelj, fiam... Legyen bátorságod ezt megmondani nekem!

Mánuel meglepetve nézett don Trinidadra.

- Nem felelsz? - folytatá emez. - Akkor nem vagy megelégedve terveiddel! Akkor magad itéled el magadat! Akkor tudva követed el a rosszat!...

- És mi a rossz? Mit tesz az, hogy rossz? Mit tesz az, hogy jó? - kiáltott fel Mánuel hevesen. - Már régóta kérdelem ezt magamtól!...

- Hohó! - kiáltott fel don Trinidad kedvesen - hát már te is foglalkozol az efféle mélységek vizsgálatával? - Én majd megfelelek neked.

És mintha a bizonyítás végett be kellett volna hatolnia szíve legszentebb rejtekébe, amely bibliája volt: lehajtotta fejét, keresztbe kulcsolta össze kezét s kimondhatatlan, szerafikus ájtatossággal ajkai a következő nemes szavakat ejtették ki:

- Rossz az, amit az ember minden lelki öröm nélkül tesz. Rossz, ha valaki a más boldogsága árán akar élvezni vagy érvényesülni. Rossz, ha valaki annyira fél a fájdalomtól, hogy azt inkább felebarátjának okozza. Rossz, ha valaki jobban szereti önmagát, mint azokat, akik könyörületért esdenek hozzá. Rossz, ha valaki inkább bosszút áll, mintsem hogy egy papnak kedvére tegyen. Rossz, amit te teszel velem e pillanatban! - És a jó, az jó! Hisz már a magyarázat benn van magában a szóban. Jó például, ha valaki örömet szenved, hogy a többiek ne szenvedjenek; ha valaki sir örömeiben, hogy szájából vette ki a falatot a másik számára; ha valaki nemeslelkűen feláldozza magát, megbocsát, önmagát legyőzi, fut, meghal, csak hogy mások élhessenek. De utóvégre, én értem magam és te is értesz. És a mi leginkább

rossz, Mánuel, ami utálatos, az, ha valaki lesüti szemét, mint te a tiedet, szégyenletesen futván önmagad lelkiismerete előtt, amely nekem ad igazat!... Mert ha nem, nézz szemembe az ártatlan és nemes oroszlán bátorságával és nem a vérengző tigris alattomos vadságával...

És most hadd lássuk, van-e szived hozzá, hogy kezdve életeden, megtagadj valamit tőlem, ki úgy szeretlek, mint az atya, tőlem, ki minden véremet odaadnám neked, ha szükséged volna rá; tőlem, ki könyezve bocsánatért esdeklek nálad, bocsánatért a más fiának, bocsánatért a felfeszített Jézusnak nevében!

- Plébános ur! - felelt Mánuel férfias meghatottsággal. - Életem az öné. Szívesen odaadom... De öljön meg rögtön!

- De én nem életedet kérem tőled... Én többet és kevesebbet kérek tőled: hiuságod, önzésed, makacsságod és büszkeséged feláldozását. Szóval, én nem akarom véreidet; én azt kívánom, hogy vedd ki szivedből a szerelmet Soledad iránt és a haragot Antonio Arregui ellen.

- És hogy aztán tovább éljek! Lehetetlen! Gondolja jól meg, plébános ur, s meglátja, hogy ez lehetetlen.

- Lehetetlen önfeláldozónak lenni és tovább élni? Mit tudsz te - felelt don Trinidad valóban angyali mosolylyal. - Csak akkor él igazán az ember! És miben van az áldozat, ha nem az életem át tart? Hidd el fiam, szép az élete annak, aki a mások javára szenvedett és szenved! Isten megszázaszorozza azt a jót és égi balzsamként árasztja szét a feláldozó szíve fölött! Szomorúan mosolyogsz? Azt hiszed, hogy csak hallomás után beszélek? Azt hiszed, én nem vagyok ember? Azt hiszed, én kőből vagy vasból vagyok? Azt hiszed, én nem csatáztam szenvedélyeimmel? Nos, figyelj:

Huszonkét éves voltam... Ismertem egy nőt, akit úgy szerettem, mint te Soledadot s aki viszont szeretett. Házasságra akartunk kelni, amelybe szüleink szíves-örömet beleegyeztek. De atyám hirtelen meghalt s anyám megbetegedett, oly sokat dolgozott, hogy fentarthasson bennünket. Nyolcz testvérem közt én voltam a legidősebb; négy hugom és három nevetlen kis öcsém következett utánam. Hiába dolgoztam éjjel-nappal egy fazekas-üzletben, csakhamar nem volt kenyér házukban, mert nem voltam képes mindnyájuk számára eleget keresni... Mindnyájuk számára - jól jegyezd meg; mert amennyire szükségem volt, hogy megházasodhassam, azt már régen megkerestem! - Az akkori püspök megkönyörült bajainkon és tudván, mily ájtatossággal vagyok a Szent Szűz iránt, felszólított, álljak be papnak s jó parókiát s későbbre jó jövedelmet ígért. Anyám, aki látta kisebbik testvéreim szenvedéseit, de aki szívem titkát is ismerte, sirt, mikor ezt a dolgot nekem elmondta. És mit gondolsz, mit feleltem? - Azt feleltem, amen! s átölelve, vigasztalni kezdtem, én, aki magam is a mások vigasztalására szorultam!... És lemondtam Soledadomról, aki épp oly szép volt, mint a tied. És elbúcsúztam tőle örökre... Sirtunk, de meg is voltunk elégedve mindketten, mert nem volt mit szégyenlenünk, de igenis volt, amire büszkék lehettünk... És misét kezdtem énekelni... És isten megsegített! És most itt vagyok! - Azt hiszed, nem szenvedtem azóta? Azt hiszed, kezdetben nem került kínomba másfelé fordítani arcom, ha régi jegyesemmel találkoztam? Azt hiszed, nem sirtam vérkönyeket? De azért, mily boldog voltam fájdalomban! Anyám halálos ágyáról áldást szórt fejemre, látva, hogy testvéreim segítségem és pártfogásom révén mindennel el vannak látva. Hugaim előnyösen mentek férjhez. András öcsém San-Gil sekrestyése. Ferenczet megszabadítottam a katonáskodástól és most iskolamester. Tamásnak már gályája és két teherszállító kocsija van és maholnap meggazdagodik a levantei népekkel való kereskedésben. Jegyesem is férjhez ment egy derék emberhez és voltak gyermekei...

És én, Mánuel, aki szintén arról álmodoztam, hogy nekem is lesznek, én, a hajdani szerelmes, én, aki arra születtem, hogy egy ezred katonát parancsnokoljak és mindazt tegyem, amit a többi ember tesz: én mint nő, papi ruhába bujtam, elnyeltem keserűségemet, megfékeztem

testi vágyaimat, mint gonosz vadállatot... És most itt látsz, itt vagyok, eltelve büszkeséggel és vidámsággal; meglegedettebb, mint valamennyi testvéreim, boldogabb, mintha nőül vettem volna azt a nőt; büszkébb, mint a világ valamennyi királya és császára. Mindez azért, mert Isten előtt mondhatom: hogy legyőztem önmagam; hogy nem találok emlékezetemben egyetlen gondolatot sem, amely miatt pirulhatnék; hogy beváltottam minden fogadalmamat, hogy pálmák közt temethetnek el, mint az apácákat... Fogod-e még ismételni, hogy az ember nem élhet, önmagát is feláldozván?

Mánuel mélyen megilletődve nézett erre az afrikai kolosszusra, aki negyvennyolcz éves korában beszélhetett ilyféle dolgokat, és nem tagadhatta meg tőle csodálkozása kifejezését.

- Én nem vagyok oly nagy - viszonzá - vagy szerelmem nagyobb, mint a kegyedé. Én nem tudom legyőzni... Én tudom, hogy le nem győzöm soha!

- Mert nem akarsz!

- Dehogynem akarom! Akarom, de nem vagyok rá képes.

- Dehogynem vagy képes! Bár sok ritka körülmény következtében bizonyos tekintetben vadállattá lettél, de azért szived emberi és az emberi szív, ha Krisztus példáját követi, erősebb, mint a világegyetem valamennyi oroszlánja és elefántja. A megalázás, az önlegyőzés, az önmagáról való lemondás bátorsága az igazi bátorság... És te nem lehetsz hijjával... Te jó vagy, már kis fiú korodban is az voltál; nagyon hasonlítasz atyádhoz! Atyádhoz, aki felebarátja iránt való szeretete és becsülése miatt halt meg!

- A magam becsületéért akarok meghalni én - viszonzá Mánuel élénken. - Nyolcz év előtt becsületbeli kötelezvényt állítottam ki az egész város előtt; nyolcz év előtt megesküdtem, hogy megölöm, aki imádottamat nőül veszi. Volt valaki, aki fel merte venni keztyűmet: most az egész város szeme rajtam függ. Mit tehetek, mit kell tennem, hogy nevetséges ne legyek, hogy ki ne gúnyoljanak mindazok, akik mindig remegtek jelenlétemben?

- Nagyon egyszerű! Meg kell bánnod rossz szándékokat; jobban kell szeretned felebarátodat, mint magadat; vissza kell vonnod esküdet. Én feloldalak alóla!

- Ez nem elég.

- Pap vagyok.

- Ez nem elég! Megcsalnám, ha az ellenkezőjét mondanám önnek. Holnap el kell mennem a rifára és fentartanom a kihívást. Ha Soledad és férje nincsenek ott, ha nem jelennek meg a felszólításra, amelyet alkalmas időben teszek, sok, nagyon sok, a magammal hozott összes aranyat felajánlom, hogy tánczolhassak Arregui asszonynyal. Az egyesület erre nem tehet egyebet minthogy keresésére indul. Ha egyedül jön, nem adom többé vissza férjének; ha férje vele jön, megölöm, és ha egyikök sem jön el, házakban keresem fel mindkettőjüket.

- Jézusom, mily borzalom! - kiáltott fel don Trinidad. - És Isten? és a törvények? és az igazság? Azt hiszed, nincsenek hatóságok ebben a városban? Azt hiszed, hogy még mindig a vadak közt vagy?

- A hatóság mindig csak azután jön. Ez az én gondom! Majd intézkedem, hogy amikor közbelép, Antonio Arregui már halott legyen. A mi a törvényeket illeti, Soledad áthághatja őket, mint annyi más szerelmes nő, s velem jöhet a világ végéig is. A mi Istent illeti, rajta áll, hogy e perczben is megöljön... Rajta állott, hogy ne tegyen oly szerencsétlenné!

- Utálatos mindaz, amit gondolsz, mindaz, amit mondasz! - szólt don Trinidad hatásos hangon. - Borzadok, hogy fölneveltelek! Hát semmid sem vagyok! Hát megveted könyveimet! Tán azt akarsz, hogy még térdre is boruljak előtted?

- Nem, plébános ur. - Azt akarom, hogy tekintsen olyannak, amilyen vagyok és ne kérjen tőlem szenthez illő csodákat, s aztán mondja meg, mit tegyek szívem jelenlegi állapotában, a vállalt kötelezettségek után... Akarja, hogy öngyilkos legyek? Akarja, hogy megőrüljek?

- Már most örült vagy! - viszonzá a pap. - Ha nem volnál az, megértenéd, hogy amit tenned kell, az, hogy elmenj ebből a városból.

- Hová? Minek? - kérde az ifju végtelen szorongással.

- Hová? Oda, a hol az utolsó nyolcz éven át voltál!

- Minek? - Hogy élj istennek és ne az ördögnek! Hogy légy jó emberré, segítsd felebarátaidat és változtasd virágokká azokat a töviseket, amelyek szivedet tépik!

- Kegyed álmodik, don Trinidad! És azt mondja, hogy szeretett és mégis ezt ajánlja nekem! Nem szeretett kegyed soha, s nem tudja, mi a szerelem! Hová vinném lényem árnyékát, mikor lelkem lelke itt marad? Miért élnék? Nyolcz éven át táplált a remény, hogy visszatérek ide és nőül veszem Soledadot! Mi táplálhatna most? Kegyed az istenről beszélt! Nos, tudja meg, hogy Isten, amikor a világra teremtett, ezt jelentette ki: Venegas Mánuel számára nem lesz más nő, más boldogság, más menny, mint Soledad. Kétszer bejártam a világot, láttam Cserkeszországban, Görögországban, Kubában, Peruban sok nőt, akik közül néhányat istenségnek tartottak... Rám nézve sem istenségek, sem nők nem voltak: legfeljebb csak Soledad hiányát éreztették... ami nagyon szomorú és rettenetes dolog volt rám nézve! Elfordítottam tekintetem tőlük, és folytattam zarándoklásomat. Azaz, tisztelendő atyám, én még tovább mentem, mint kegyed. Én, sem mielőtt lelkemet Soledadnak szenteltem volna (s már tizenhárom éves koromban neki szenteltem), sem azután, sem ittlétemkor, sem távozásom alatt még gondolatban sem vétettem ellene... Én is hű voltam hitvallásomhoz! Én is beváltottam fogadásomat!

- És az a gonosz jól megfizetett érte! - mondá a plébános, más hurokat kezdván pengetni, hogy kijózaníthassa Mánuel imádottjából.

Mánuel egyik kezét szívéhez emelte, mintha törsturás érte volna helyén; de csakhamar erőt vett magán és a fanatizmus félemlíthetetlenségével nézve nevelőatyjára, így kiáltott fel:

- Nem jól fizetett érte, de mégis jobban szeretem, mint bármikor!

Don Trinidad rémülettel hátrált. Úgy látszott, mintha ez az utolsó csapás, amely alatt azt hitte, hogy antagonistája leroskad, ő reá hatott vissza és őt sebesítette meg, elvevén tőle sok-sok illuziót. Mánuel még teljesen ép volt... Ez a hosszú társalgás semmire sem vezetett!

De a derék pap nem csüggedett. Úgy látszott, hogy előbb összeszedte magát, aztán megváltoztatta csatatervét. Vereséget szenvedvén az egyik oldalon, bizonyára a másikon erősödött meg, s a legvégső eszközökhöz, a tartalékban levő erőkhöz folyamodott, amelyeket már a Santa-Luparia-kápolnából való kimenete előtt előkészített. Legalább erre lehetett következtetni szavaiból és kijelentéseiből, amelyeket azóta mondott, amióta Mánuel az előbbi rettenetes feleletet adta.

- Jól van hát, fiam! De micsoda hideg toledói éjszaka van! - szólt, miközben tenyerével testét simítgatta, mintha sajnálta volna önmagát. - Polonia! Polonia! Hozd el köpönyegemet! Nézzék már meg ezt az embert! Szépen megfizet öreg napjaimra! Semmiben sem engedni nekem! Hágy beszélni, egyre beszélni és aztán mindent megtagad! Azt mondani nekem, hogy a gyilkosság és a házasságtörés nélkülözhetetlenek! Ezért neveltem! Ezért szerettem oly nagyon!

Igy beszélt don Trinidad, anélkül, hogy hajdani tanítványára nézett volna. Mánuel pedig nagyobb meghatottsággal és meglepetéssel hallgatta e szavakat, mint az előbbieket mind együttvéve, noha észre lehetett venni, hogy minden ellentmondásos voltuk mellett amazok is

visszhangot keltettek lelkében. A paphoz lépett tehát és szeretettel teljes tisztelettel kérdezte tőle:

- Mit szándékszik tenni? Miért kéri a köpenyt? Ki akar menni?

- Igen, barátom! - felelt don Trinidad egész határozottan.

- De hová megy?

- Hát hová kell mennem? Ahová keresztényi kötelességem hí! Megyek megakadályozni azokat a gonosztetteket, amelyeket kijelentésed szerint elkövetni szándékszol! Nem hagylak el, sem ha a nap süt, sem az árnyékban; követlek mindenüvé; veled töltöm hátralevő napjaimat, még ha lábrugasokkal kergetsz is el és egész éjszakákat kell kapud aljában virrasztanom! Ilyképp csak az én holttestemen keresztül hajthatod végre azokat a hőstetteket, melyekről beszéltél s ezzel műved teljesebbé lesz!

Mánuel rémulten hátrált.

Ugyanakkor lépett a szobába Polonia is, magával hozva don Trinidad köpenyegét, és ijedt hangon kérdezte:

- Ily későn ki tetszik menni?

- Igen, leányom, megyek akár a pokolba is ha szükséges lesz! - Ne várj ma éjszakára.

- De plébános ur, ez egyenlő a halálkísértéssel - kiáltott fel a hajdani dajka. - Tegnap este későn, majdnem holtra fáradtan jött haza, annyi órán át járkált a mezőkön...

- Téged kerestelek - szólt don Trinidad, anélkül, hogy Mánuelre nézett volna, de öklével megasztította őt.

- És ma reggel a csillagokkal kelt fel s egy perczig sem pihent, annyira el volt foglalta a parókiabeli ünnepségekkel és az utcai látványosságokkal... nem tudom, ki hibája miatt.

- Mit akarsz, leányom - szólt don Trinidad gyermeki hangon. - Nincs más mód, mint megragadni az állat vállát és addig vonszolni, míg lábára esik és kimulik! - Feküdj le és pihenj, mert te is sokat fáradtál már ma... Szegény öreg asszonyka! Mennyire sajnálom, hogy ennyi boszúságot okozok neked! - Most hát menjünk, Mánuel ur... Mondja meg, hová megyünk előbb; felkeresünk és megölünk egy derék embert, avagy egy családját megölné-e rábirni, hogy térjen le a kötelesség útjáról?!

Mánuel a lakás egy szögletéből, don Trinidadnak hátat fordítva, szemét a földre szegezve, mélyen meghatva hallgatta e szavakat, amelyek mind ellene irányultak. Különösen a plébános utolsó gúnyos és maró szavai bizonyos nyöszörgésre készítették, mintha lelkébe hatoltak volna.

Polonia most ezt mondá:

- De csak nem megy el vacsora nélkül! Esteli tíz óra van, s délután egy óra óta mást nem evett, mint azt a rossz huslevest, s ahhoz is alig nyult hozzá.

- Igaz, nagyon igaz. De mit akarsz? A dolgok így fordultak...

- Ne feledje el, hogy mára két füstölt foglyom van, amelyeket nagyon szeret!

- Innen is érzem illatukat és még e kellemetlenségek közt is gondoltam rájuk! Bocsássa meg Isten, de egyedüli vétkem, hogy jól eszem az ünnepnapokon! Mindazonáltal meg akarom mutatni ennek a gyávának, hogy az ember ura a maga szenvedélyeinek, vágyainak, akaratának... Mondd meg a cselédnek, hogy mindjárt vigye el azt a pár foglyot, kenyeremet, befőttemet, szóval, amit vacsorára akartál adni - annak a szegény kőműves-özvegynek, akinek a

férje a multkor megölte magát... Így legalább megülheti gyermekeivel a mai ünnepet, míg én e szerencsétlenek örömeinek gondolatából fogok táplálkozni!

- De fiam - szólt a hajdani dajka neveltjéhez halk hangon - gondold meg, hogy holtan fogsz összerogyni! Hogy odaajándékozod a foglyokat, jól van, Isten majd megáld érte... De egyél más valamit...

- Semmit! Nem vacsorálok! Az áldozat megtörtént! Ma este talán a lelkek felvonulását fogom látni... és Isten megjutalmaz azzal, hogy visszaadja az eszét e lelketlen emberfélének.

- Ez már sok! - sikoltá Mánuel don Trinidadhoz fordulva. - Kegyed haláloamat határozta el! Kegyed nem könyörületes velem szemben!

- Akkor igazán nem tudom, hogy ki könyörületes! - felelt hidegen a pap. - Talán a közönség, amely a te rovásodra óhajt mulatni, mintha a színházban valami tragédia előadásáról volna szó.

- Csak azt mondom - viszonzá az ifju nyájasan, - hogy vacsoráljon és feküdjék le...

- Tőled függ, hogy megtegyem... Maradj velem vacsorára és aludjál itt! Ha nem is eszünk foglyokat (mert ezek már nem a mieink), van friss tojás, sonka; ami pedig a fekvést illeti, régi fekvőhelyed még meg van.

- Szobája éppúgy van még, amint elhagyta - szólt Polonia kimondhatatlan nyájassággal.

- Plébános úr, nekem haza kell mennem, - hebegte Mánuel.

- És én veled megyek - viszonzá don Trinidad, kitünő kedvűnek tetteve magát. - Te rendelkezel. Tehát csak menjünk... Isten veled, Polonia; a viszontlátásra, amikor Istennek tetszik!

- Istenem! Istenem! Mi lesz belőlem? - nyögte a szegény Venegas, utnak indulva. - Ezzel az emberrel nem számoltam.

- Várj egy kicsit - kiáltott fel don Trinidad, testével elállva az ajtót. - Néhány megbízásom van Polonia számára.

Mánuel egy székbe rogyott.

Don Trinidad gazdasszonyával a folyosóra ment s gyorsan ezt mondá neki:

- Most rögtön fel kell keresni Mária Jozefát, a maga vagy a leánya házában...

- Már itt van egy félóra óta és vár rád! - viszonzá a gazdasszony.

- Oh! Isten küldte! Beszélni fogok vele... Te állj itt őrt; és ha látod, hogy foglyom menekülni akar, értesíts. De ne társalogj vele!

Néhány percz múlva a plébános befejezte Soledad anyjával való beszélgetését és visszatérve a szobaajtóhoz, így szólt a levert ifjuhoz:

- Amikor tetszik, mehetünk.

- Maradjon kegyed, don Trinidad - szólt Mánuel felemelkedve és könyörgő hangon.

- Don Trinidad nem enged!... A hová te mégy, én is megyek; ha hozzád, akkor hozzád - és ez a legokosabb, amit tehetünk - ha kalandra, hát kalandra. Ah! el is felejtettem azt a czókk-mókot...

Így szólt az elszánt plébános és kezébe véve hajdani tanítványa megtakarított pénzét, biztos lépéssel ment lefelé a lépcsőn, közben egyre ezt kiabálva:

- Menjünk... jöjj... add ide karodat, mert odavagyok a fáradságtól.

Mánuel lehajtotta fejét és don Trinidad után ment, aki oly erővel fogódzott karjába, hogy nem egykönnyen lehetett volna megkülönböztetni, melyikök az erős és melyikök a gyenge, melyikök az ör és melyikök a fogoly.

Végül aztán don Trinidad az udvar közepéig ment vissza, s mámoros emberként huzva magával Mánuel, erősen kiáltá:

- Aztán csak, Polonia, ne felejtsd el odaküldeni a foglyokat, a hová mondtam.

Aztán halkan hozzátevé:

- Pedig mily jók lehetnek azok az ördögadták! Ez a Polonia úgy főz, mint egy angyal!

IV. *Gyermekek és öregek.*

Amint így don Trinidad és Mánuel a házak mellett elhaladtak, csak nagyon kevés emberrel találkoztak, akik tisztelettel és meglepetéssel nyitottak utat e két csodálatos teremtménynek, akikről annyi sokat beszéltek a városban.

Nem így történt azonban, amikor a Nagytérre érve, a híres patika előtt kellett elhaladniuk.

A gyógyszerért már éppen zárták, és a félig nyit ajtó világosságánál Vitriolót lehetett észrevenni, amint utolsó hiveitől bucsúzott és utasításokat adott nekik a következő napra vonatkozólag.

Amint azonban a hold fényénél észrevették a Mánuel és a pap-alkotta érdekes csoportot, halkan nevetni és beszélgetni kezdtek, sőt a legfiatalabbak annyira vetemedtek, hogy utánok mentek; s érintették is őket, abban a reményben, hogy néhány szót leshetnek el.

De reményük meghiúsult; mert a pap és régi tanítványa egy szót sem váltottak egymással az egész úton, mígnem a régi »kántorházba« nem értek.

A házat Basilia gazdagon kivilágította; az ajtókat kinyitatta és az egész szolgálatszemélyzetet készletben tartotta, hogy urát gazdagságához és nemes mohamedán származásához méltó tisztelettel fogadja.

A malagai arriero három öszvérevel, mint portás várt a kapu előtt, és el volt szánva, hogy addig nem távozik a városból, míg nem látja a rifát, amelyet maga Venegas annyira dicsért előtte a mult estén. Mély tisztelettel köszöntötte a rendkívüli személyiséget, akivel három napig jött együtt, anélkül, hogy sejtette volna, hogy a rettegést és félelmet hozza magával.

A lépcső aljában az álnok Volanta állott, aki nemcsak Vitriolónak volt barátnője, és Soledad és Mária Jozefa asszony asztaltársa, hanem Poloniával és Basilicával is barátságos viszonyban állott. Így tehát, mint rendesen az árulóknak és kémeknek, szabad járás volt biztosítva neki a három ellentétes mezőn át. Don Trinidad, akinek csálhatatlan ösztöne volt, nem szívesen látta ezt az asszonyt, de ez kezet csókolt neki és aztán a sötétségbe bujt, mint a vakondok barlangjába.

Az első asztal előtt Basilia állott, aki, miután szokás szerint háromszor üdvözölte Mánuel, tiszteletteljesen így szólt hozzá:

- Engedje meg a nagyságos úr, hogy Isten hoztát mondjak... A teremben nagy látogató várja!

- Mit beszél ez az asszony? - kérdezte bosszúsan Mánuel don Trinidadtól. - Én nem fogadok látogatókat, kivéve don Antonio Arreguit, vagy segédeit.

- Csak menj be, menj be, - viszonzá don Trinidad mosolyogva. - Nem tagadom, hogy az, aki a teremben van, szintén nem mint segéd jött volna; de mint a te segéded!... Majd meglátod, barátom, majd meglátod!

Mánuel e titokzatos szavak hallatára nem tehetett egyebet, minthogy gyorsan a terembe hatolt, s a nehézkes és fáradt don Trinidad Muley nagy nehezen követte.

A meglepetés, a fájdalom, a harag sikoltása tört elő a szerencsétlen ifju kebléből, midőn meglátta, hogy ki a jelzett látogató... És a rémület és a kétségbeesés mély sóhaja szállt el a derék plébános lelkéből, midőn fogadott fiának e kiméletes és ünnepies helyzetben való feldühödt és tiszteletlen magaviseletét látta...

Mert a látogató a templom Gyermek Jézusa, Földgolyós Gyermek volt, ugyanaz, akit az ifju sok éven át imádozott, ugyanaz, akit aznap délután a körmeneten vittek!

Ott volt ezüst- és arany-trónján, a főterem közepén rögtönzött oltár fölött; gazdagon felöltözve, számos gyertyától megvilágítva és szép, természetes virágokkal felékesítve; menyezetkép a szövetség küldötte zászló lengvén fölött. A szobor mellett levő asztalon ezüst tál állott, amelyen színes szalagokkal összekötött, diploma módjára összehajtogatott papír feküdt.

- Mi ez? Ki rendezte ezt a nevetséges komédiát? - kérde Mánuel don Trinidad felé fordulva. - Azt hiszik, még gyermek vagyok? Azt hiszik, még mindig ostoba vagyok?

Az érdekes lelkiatya vigasztalan lett. Mindazonáltal elég erős volt, hogy bánatát elrejtse és bezárva a terem ajtaját, a vizsgálóbíró zord hidegségével szólt az istenkáromlóhoz:

- Ebben nincs semmi új, semmi különös. Ez annyit jelent, hogy a Gyermek Jézus egyesülete, amelynek tagja vagy, a jövő évre háznagyává választott. A régi szokás szerint, melyet jobban ismersz, mint bárki más, elküldi hozzád a Szent Szobrot, hogy egy napig házadban lakjék és hogy adj neki tetszés szerinti ajándékot, amely a holnap délutáni rifán lesz kiállítva. - De feltéve, hogy mindez nem volna így, miért nem örülsz, hogy házadban látod a Gyermek Jézust, az élő Isten Fiát? Mért nem borulsz Előtte térdre és nem köszönöd meg azt a nagy tiszteletet, amelyben részesít? Talán nem vagy legbuzgóbb imádója, legalázatosabb szolgálja, leglelkesebb hívője?

- Nem, uram, - szólt Mánuel gyászosan.

- Ah, gyalázatos! És ezt nekem mondd! - tört ki don Trinidad oly dühvel, amely fájdalmának megfelelt. És ezt Előtte mondd?

Mánuel keresztbe fonta karját és nem felelt.

- Hát ezt tanultad utazásaid alatt! - szólt a pap, kezét Mánuel vállaira téve. - Hát ezen az úton jutottál ennyi gazdagsághoz? És nekem akartad hagyni! És azt akartad, hogy a szegények közt oszszam szét! Sem én, sem a szegények nem akarunk semmit egy pogánytól!

- Plébános ur - hebegte Mánuel. - Beszéljen halkabban... Én nem vagyok se pogány, se zsidó, se keresztény...

- Hát mi vagy akkor, te istentelen?

- Én semmi sem vagyok - viszonzá az ifju, lecsukván szemét és felvonván vállát, mint aki oly vétket jelent ki, amelyért nem tartja magát felelősnek.

- Jézus, Jézus! - kiáltá a pap kimondhatatlan rémülettel. És eltávolodva attól, aki ezt a sértést követte el rajta, egy székbe hanyatlott s hátat fordítva Mánuelnek, keservesen sírni kezdett.

Mánuel most komoly hangon így szólt:

- Nem volt szabad kegyed előtt az igazságot titkolnom. Azért hallotta tőlem azt, amit eddig még senkinek se mondtam. - Én nem kérkedem ezzel a szerencsétlenségemmel, amelylyel a világ kegyetlen tanításainak tartozom, amelyre a különböző éghajlat alatt lakó népek viszonyai vezettek rá, amit oly könyvekben olvastam, amelyeket nem lett volna szabad megírni. Mindazonáltal tisztelem a mások hiedelmeit és tudom, hogy megsérteném őket, ha képmutatólag elfogadtam volna e szobor háznagyságát, amikor szívem csak azzal a tisztelettel van iránta, amelylyel szeretett halottainknak szoktunk adózni.

- És én neveltem ezt az embert! - sikoltá don Trinidad kétségbeesetten. - És én fiamnak neveztem! Én egész lelkemből szerettem! Most már értem, miért vetette meg az este minden tanácsomat! Most már tudom, hogy nincs számára segítség! - Ki kormányoz egy kormány nélküli hajót? Hogy lehet a zabolátlan lovat féken tartani? Le vagyok győzve! Veszte biztos! Szenvedélyeinek martaléka lesz! Az utolsók között ő lesz a legutolsó! Sátán győzött! Gyermek Jézus! hallgasd meg alázatos szolgád könyörgését; vedd el életemet! Nem akarok többé ez utálatos világban élni! Ölj meg kegyelemből! Vigy el magaddal! Szent anyád majd örködik Polonia fölött, mint Polonia örködött fölöttem negyvennyolcz éven keresztül! - Ah! Mily különbség van az egyes lények között! Ő alamizsnaként tejével szoptatott, mikor anyám beteg volt s dajkát nem tarthatott számomra... Ő adott kenyeret, amikor házunkban nem volt elég számunkra. Ő helyezett el inasnak egy fazekas mesternél... Ő segített akkor is, amikor szegény anyám meghalt és magamra maradtam. Ő volt nekem az, ami én e lelketlen embernek! Gyermek Jézus! Legtisztább Szűz! Gondoskodjatok belátástok szerint e két öregről, akik sohasem tagadtak meg titeket, és ha tettünk valami jót ezen a világon, szolgáljon a szerencsétlen Venegas Mánuel szíve megindítására!

Ez a keresetlen imádság mélyen meghatotta a fiatal hitetlent, nem rendkívüliségével, hanem azért, mert a filozófiai okoskodásoknál a jók könyveinek nagyobb hatásuk van, különösen ha érzékeny és nemes szívre hullanak. Ha don Trinidad teológiai érveket alkalmazott volna, Mánuel raczionálista érvekkel felelhetett volna neki, mint ezt napjainkban gyakran látjuk: de mit lehetett felelni a Poloniára vonatkozó dicsőítő beszéd ellen?

Mánuel tehát megölelte nevelőapját és levéve arczáról kezét, zsebkendőjével törülte le könnyeit, azután így szólt hozzá:

- De plébános ur, ne sirjon így, mert könnyei megölnék. Gondolja meg, hogy már nem tudom, miképp védekezzem szeretete, ellenállhatatlan jósága, szavának édes méze ellen! Hisz tulságosan visszaél szeretetemmel és tiszteletemmel, ha tovább is ily csapásokkal ostoroz.

Don Trinidad megragadta a kezét, amelylyel az ifju könnyeit törülte és aztán félig sirva, félig mosolyogva, mint az anyjától becézett gyermek, így szólt:

- De, ember! legalább nézd meg s ne fordíts hátat neki! Gondold meg, hogy nekem Istenem, hogy Istene szüleidnek, hogy Istene hazádnak, aki látogatást tesz nálad! Gondold meg, hogy megvetésed nagyon elszomorítja!

Mánuel, akiben a babona túlélte a hitet, (ha ugyan valóban hitt valamikor) a Gyermek Jézus felé akarta fordítani fejét, de nem merte. A rémület borzongása futott végig rajta s lecsukta szemét.

De irva volt, hogy aznap a legkülönösebb események találkozzanak össze... Mánuel és a pap ugyanis e perczben mellettük egy gyermek csendes siránkozását hallották.

Mánuel rémülve nézett don Trinidadra, azt hivén, hogy a Gyermek Jézus sir...

Don Trinidad szomorúan mosolygott és a terem ajtaja felé mutatott, amely épp akkor nyílt meg és amely előtt Mária Jozefa asszony állott, aki karján szép kis gyermeket tartott és nem mert belépni...

- Ne ábrándozz se valódi, se képzelt csodákról - szólt ekkor a pap Mánuelhez. - Itt csak olyan csoda történik, melyet jó szived vihet végbe. Soledad fia van előtted s azért jött, hogy szülei számára bocsánatot kérjen tőled!

- Soledad fia! - ordítá Mánuel, a széles terem hátsó részébe futva. - Oh hóhérok, hisz ti meg akartok ölni! Ti örültté akartok tenni!

És miközben ezt mondta, összeszorított öklével a falat verte, mintha rést akart volna ütni rajta, hogy megmenekedhessék a veremből, melyet szívének ástak.

- Mánuel, csillapodjál - mondá don Trinidad, gyöngéden hozzáközeledve. - Nem én vagyok a te hóhérod... magad vagy az, és az enyém és ezé a szegény családé is, mely könnyöretért esdekel nálad!

- Vigyétek, rejtsetek el, ahol senkisék látja az árulásnak és hazugságnak ezt az aljas termékét - kiáltotta az őrző, anélkül, hogy elfordult vagy eltávozott volna a faltól.

A gyermek ismét sirni kezdett.

- Nagy hősiség! - kiáltott fel don Trinidad Muley - szidalmazni egy szegény gyermeket! Megijeszteni... eltaszítani...

- Nem akarom látni - ordította Mánuel. - Ha látnám, megölném.

- Már nem sok hiányzik, hogy megöld! Már úgyis beteggé tetted - szólt szomorúan a gyermek nagyanyja. Anyja tej helyett méreggel szoptatta, amióta megtudta, hogy jösz. Ma este magamhoz vettem a gyermeket, aki éhezett, sirt, mint ha az ő hibája volna, hogy te boldogtalan vagy.

- De hát miért nem jön helyette édes apja? - felelte Venegas kétségbeesetten. - Miért nem jön a gyáva, aki elrabolta boldogságomat? Miért fut? Miért bujkál?

Don Trinidad hallgatásra intette Mária Jozefa asszonyt és maga sietett felelni helyette.

- Tegyük fel, hogy ez a derék ember fél tőled... Hát nincs elég oka rá? Hát mindenkinek oly vérengzőnek kell lennie, mint neked? Hát az első kétségbeesett emberrel, aki kihív, mindjárt élet-halálharcra kell menni? Mert utóvégre tisztázzuk a dolgot! Mondd meg nekem, Mánuel, mily jogod van neked Soledadhoz? Igért neked valamikor valamit? És azután mit remélhetsz tőle most? Oly becstelennek tartod, hogy miattad képes lesz feláldozni a maga és a férje becsületét?

- Soledadnak nincs férje! Soledad az enyém! Soledad engem szeret! - kiáltott fel Mánuel fanatikusan és aztán kihívó mozdulattal kérdezői felé fordult.

- Feleljen neki, asszonyom - szólt don Trinidad Mária Jozefa asszonyhoz.

- Mánuel - szólt az anya, elrejtve unokáját, miközben beszélt, - nem tagadom, leányom szeretett egykor és én sohasem tettem neki szemrehányást miatta. De leányom erényes, és mivel máshoz ment férjhez, semmit se várhatsz és semmit sem szabad várnod tőle...

- Hazugság! Soledad nem ment férjhez! - kiáltotta Mánuel kétségbeeséssel. - Házassága semmis! Soledad még mindig engem szeret! Én ismertem, amikor még kis leány volt! Én tudom, mit jelentenek isteni könyei, amelyeket a délután folyamán ejtett!

- Tévedsz, Mánuel - folytatta az anya. - Soledad nem fog véteni anyai kötelességei ellen. Itteni jelenléted csak mindnyájunk szerencsétlenségét okozhatja; ő már nem tehet boldoggá sem téged, sem önmagát! Az egyedüli jó, amit leányommal tehetsz, - és ezt meg is teszed, ha

annyira szereted, mint mondod - hogy távozol, békében hagyod és nem törsz családjának vesztére. És ezt jöttünk kérni tőled én és e kis angyal is! Ezért esedezünk hozzád!

- Jöjjön el ő maga! - viszonzá Mánuel leirhatatlan arroganciával. - Majd meglátják, hogy nem azt kéri tőlem, hogy távozzam! Én ismerem őt! Szive az enyém... csakis az enyém és az enyém nyolcz éves kora óta!

- Ez örülség, Mánuel! - viszonzá Mária asszony. - Hogy jöhet el hozzád egy férjes asszony? De hisz ma délután könnyözönével már világosan kifejezte azt a kívánságát, hogy bocsáss meg neki és bocsáss meg mindnyájunknak!... Soledad nem azért sirt, amiért te képzeled. Soledad félelmében sirt, mint ez a szegény gyermek.

- Félelmében! - viszonzá Mánuel gunyos hangon. - Ez új hazugság! Soledad nem fél tőlem és ezt jól teszi. Soledad ismer! - Aki fél, az gyáva zsarnoka... Fél maga, aki nem akadályozta meg házasságát... Fél, aki nem nevezheti magát Soledad fiának, mivelhogy nem az én fiam... És ti hárman jól is teszitek, ha remegtek! Ah, első gondolatom volt igazán helyes! Antonio Arregui halála megold mindent. Maga itt marad e kítaszított gyermekkel, a bűn e fiával, én pedig távozzom imádottammal! Megölöm hát Antoniot! Megölöm, még a templom közepén is! Megölöm még az egész világ ellenére is!

- Ahogy tetszik - tört ki végre don Trinidad, a haragtól és a bosszúságtól elragadtatva. - Hisz ez annyi, mint szemtől-szembe sértegetni engem! Nem pofozlak fel itt nyomban, mert a Gyermek Jézus előtt vagyunk! De távozzom... Megvetlek, elhagylak! Jól fogadtál házadban, mikor első ízben léptem át küszöbét!

- Mánuel, térden állva kérlek, - szólt ugyanekkor az öreg asszony, leborulva don Rodrigo fia előtt. - Egy szegény anya könyörög hozzád annak a nevében, aki téged szívében hordott! Távozz a városból! Könyörülj ezen az ártatlanon! És ha már árvává akarod tenni, öld meg most mindjárt. Én adom oda neked... Itt van!

És amint így beszélt, lába elé tette a kis gyermeket, azzal az ihletett vakmerőséggel, amely csak a női lelkekben, az anyai szívekben fakad.

- Távozzunk, asszonyom! Hagyjuk itt ezt a szörnyeteget - szólt don Trinidad. - Majd a törvény oltalmához folyamodunk. Én magam intézkedem, hogy börtönbe vessék... Isten veled, don Rodrigo Venegas méltatlan fia! Távozzom, mert tiszteletlenségeid kidobnak házadból. Távozzom, mert képesnek tartalak, hogy kezet emelsz reám, ha érdemedhez méltón büntetnélek... Isten veled, viszonyunk megszakadt... Sajnálom, hogy megismertelek!

- Mánuel, ne hallgass rá!... hallgass én reám - folytatá Soledad anyja, az ifju lába elé vetve magát, aki megkövültén állt, égnek meredező hajjal és homloka köré szorított ököllel... Ne higj neki, Mánuel! Don Trinidad jobban szeret, mint életét, ő második atyád! És én is szeretlek és szeret ez a gyermek is. Nézd, nézd, mint mosolyog feléd!

- Elég - sikoltott végre Mánuel szívet repesztő hangon, leengedve karját és felemelve fejét.

- Elég, kegyetlen hóhérok, akik kinezni jöttetek ide! Hagyjatok már el!... Távozzatok!... Menjetez innen! Parancsolom... tanácsolom... könyörgöm. Hagyjatok magamra, ha nem akarjátok, hogy véretek az enyémmel együtt tócsát ne alkosson ebben a teremben. Vegyétek el előlem a gyáva zsvány fiát, aki elrabolta boldogságomat! Távozzék, asszonyom... Távozzék, plébános ur... Már nem vagyok a magam ura! Képes vagyok borzalommal betölteni az egész világot!

Mánuel mindezt oly hangon mondá, hogy Mária Jozefa asszony remegve emelkedett fel, karjába vette a csecsemőt s csendesen hátrált az ajtó felé, anélkül azonban, hogy levette volna szemét arról a rettenetes arczról, amely inkább hasonlított a tigriséhez, mint az emberéhez.

Még don Trinidad is félni kezdett, nem ugyan a saját személye, hanem a gyermek, az öreg asszony és maga Mánuel miatt, aki már-már meghalni, vagy megőrülni látszott, annyira háborgott a lelke, annyira kidagadt a halántéka, annyira rémítő volt a tekintete! És tudván, hogy ezután már mit sem mondhat neki, és hogy a szerencsétlennek sincs több ereje szavai elviselésére: maga is halkán visszavonult, mély szánalommal és elmúlt haragja legkisebb nyoma nélkül nézve Mánuelre.

Így hagyta el a termet, amelynek ajtaját azonban nem csukta be egészen.

Mánuel egyedül maradt a Gyermek Jézussal.

V.

A lelki harmat.

Az éjjeli őr éppen éjfél kiáltott, amikor don Trinidad és Mária Jozefa asszony visszavonultak a szobából, a Földtekés Gyermek hatalmára bízva a megoldását annak a végső válságnak, amely elé Venegas Mánuel lelke érkezett.

Azután az egész házban mély csend honolt, amelyet csak az örökdő pap óvatos léptei zavar-
tak, aki olykor-olykor a kulcslyukon át figyelte meg Mánuel. Koronként a konyhában tartózkodó nők sugdolódzásai is fel-felhallatszottak...

E nők közt Polonia is ott volt, aki nem tudta fékezni nyugtalanságát és zavarát, amint egyedül maradt. A gyermek, akit Basilia elcsendesített, nagyanyja karjában szendergett. A Volanta is addig sirta képmutató könyeit, amíg don Trinidad elvesztette bizalmatlanságát, és így ő is ott lehetett volt e betegőrző-gyülekezetféleiben, ahol annyi minden fontos dolgról beszéltek. Végül a malagai arriero is ott horkolt az udvarban, egy kemény széken ülve, mint azt a helyzet komolysága megkívánta.

Az első, amit Mánuel tett, midőn egyedül maradt, az volt, hogy eloltotta valamennyi gyertyát, amelyek a Gyermek Jézus körül égtek, úgy, hogy a terem teljesen sötét lett.

Ez nagyon elszomorította don Trinidadot, aki még mindig reménykedett hajdani tanítványának ama fenséges Szobor iránti ájtatosságában. De azután arra gondolt, hogy a gyertyák eloltásának ténye annyit is jelenthet, hogy a fiatal ember bizonyos tekintetben félelmet érez elhamvadt hitének fantazmája előtt, s ez az okos feltevés némiképp megvigasztalta.

Mánuel fel és alá járkált a sötétben.

Olykor-olykor megállott és érthetetlen hangok, tompa ordítás, elnyomott sóhajok hagyták el ajkait, mintha két különböző lény csatázott volna benne; egy vadabb és egy gyöngédebb.

Az ifju kétségkívül átgondolta mindazokat az érzelmeket, amelyek aznap érték. Lelki szeme előtt bizonyára felujultak a közönség kihívó kiáltásai; a Santa Maria de la Cabeza-utca; Soledad váratlan megjelenése, félelmetlensége, szépsége, szerelmes tekintete, bőséges és keserű könyei, don Trinidaddal való találkozása, azok a keresztényi kiáltások, amelyekbe a közönség tört ki, a jóságos pap áldásos beszéde, sirása, kérései, a Gyermek Jézus látogatása, az az istentelenség, amelylyel fogadta, a fájdalom, amit ezáltal a jó lelki atyának okozott... Eszébe jutott Soledad gyermekének és anyjának megjelenése, az öreg asszony okos beszéde, az ártatlan gyermek sirása és mosolygása, a megbántott pap sértései és fenyegetései, látni vélte nemeslelkű pártolóját, a nemes lényt, akit legjobban szeretett a világon...

Most a szeretetnek mindezen szavai, a jámbor tanácsok, ezek az ünnepi jelenések, a gyöngéd könyörgések, az édes könyek, az apai harag ama jelei mind hozzájárultak, hogy a vadállat szívét megszelídítsék. Ezért nyögött és ordított dühében, mint a megsebzett oroszlán. Ezért

harczolt annyit maga magával és ezért hagyta egyedül don Trinidad Muley, látva, hogy egyetlen törekvése sem maradt haszon nélkül, hogy valamennyi tanácsa munkált az ifju lázongó szellemében és hogy lelke ingadozik, önmagától fél és remeg, majd harcolni akar, majd lecsillapszik és minden perczen megadhatja magát. De ah! mivé lenne a tiszteletreméltó plébános boldogsága, békéje... mi lenne nemeslelkű vállalkozásából, ha a fiatal ember ellentállana e végső rohamnak? Ekkor már nem volna többé reménység az üdvösségre!

Ez a harcz a büszkeség és az alázatosság, a harag és a türelem, a szenvedély és erény, a magaszeretet és önmegtagadás, az önzés és a könyörület, a vadállat és ember között hosszú ideig tartott. Hisz az agónia órái oly hosszúak!...

Két óra tájban Mánuel már nem sétált, nem sikoltzott, nem sóhajtott többé... Kebléből csak olykor-olykor törtek elő mély sóhajok, amelyek azonban csakhamar szintén elnémultak.

Don Trinidad már nem tudta megkülönböztetni: a terem melyik részében van az ifju; vajjon leült, avagy tán álomba merült-e... A csend, amely e sötétségben honolt, abszolút, siri, valóban félelmetes volt. Úgy tetszett, mintha a beteg meghalt volna.

De hátha csak betegsége halt meg? Nem eshetett-e úgy, hogy Mánuel végre is az észre, az igazságra, az emberi méltóságra, a lelkiismeret életére ébredt?

E kétségben a pap lemondott arról az eszméről, amelyre egy perczig gondolt: világot akart kezébe venni és a terembe lépni.

Mindjárt örült is, hogy tudott várni, mert csakhamar olyat vett észre, ami csekélysege mellett is igen jó jelnek tűnt fel neki. Ez a dolog arra a szertartásra emlékeztette, amelylyel Nagyszombat reggelén a templomban az új tüzet szokták meggyújtani... Mánuel ugyanis egyszerre csak jelt adott életéről azzal, hogy tüzkő, kova, tapló és egyéb akkoriban használt eszközök segítségével világot akart gyújtani.

- Lumen Christi - mormolá don Trinidad, keresztet vetve magára.

Mikor aztán tüzhöz jutott, ismét meggyújtotta a gyertyákat, amelyeket eloltott volt, úgy, hogy a Gyermeke-Jézus gazdag fényességben s az egész tágas szoba nappali világosságban úszott.

Aztán hősünk a Szoborral szemközt ült le és mély, csendes szomorúsággal nézett rá. A vihar már elült, de a vasember lecsillapodott arcán mély és eltörülhetetlen nyomokat hagyott. Úgy tűnt fel, mintha tíz évet élt volna át két óra alatt; anélkül, hogy öreg lett volna, már fiatal sem volt többé. Arcza az aszkétikus melankóliának azt az állandó kifejezését öltötte fel, amely a kijózanodottak arcát jellemzi.

Többet mondunk: abban a szomorú tekintetben, amelylyel a Gyermeke-Jézus Szobrát nézte, a vigasz édessége sem volt meg. A nyugodt, gyógyíthatatlan fájdalom tekintete volt ez, ugyanolyan, amelyet a kegyetlen veszteség és mély szenvedés éveinek elmúltával egy elhalt gyermek, árván hagyó szüleink vagy oly szerelem képe előtt érzünk, amely lelkünk legszebb virágait hervasztotta el.

- Nem imádkozik, nem sír! - gondolá keserűséggel don Trinidad - aki maga is olyanfélét gondolt, mint mi.

És megfigyelő helyéről több szomorúsággal távozott, mint amily örömet okozott neki az ifjunak régi pártfogójára vetett első tekintete.

- Nincsenek még kibékülve - mondá azután a pap, más formában fejezve ki bosszúságát. - Pedig az igazság az, hogy a szegény Mánuel világos jelét adja, hogy hajlandó a békére! Isteni titokzatosság! Mily csekély munkájába kerülne most e Gyermekek, ha fogadott fiam nyaka köré fonná karját, mint hajdan Padovai Szent Antallal tette? Ez megmenthetne mindnyájunkat!

Azután visszatért az ajtónyíláshoz és buzgón imádkozni kezdett a szent Szobor előtt, mintha valamely csoda művelésére akarta volna rábírni.

- Semmi! Nem törődik velem - szólt magában, látva, hogy a Gyermeke-Jézus nem mozdul. - Bizonyára nem akar! Tiszteljük Isten akaratát! De ki is vagyok én, nyomorult vétkező, hogy tanácsokat merek adni parókiám Képeinek? Ha követnék, én volnék a szent és nem ők! - Jól teszed, Gyermeke! Nagyon jól teszed, hogy nem engedelmeskedel nekem!

Közben Mánuel felemelkedett.

Arcának szomorúsága nagyobb volt, mint bármikor. Mély sóhaj tört elő kebléből, aztán két kezét homlokára nyomta, mintegy megújult aggodalmait akarván eltávolítani képzeletéből.

Olyan volt, mint a kápolnában imádkozó halálraitelt az ítélet végrehajtása előtt. A kétségbeesés teljesen bevonta gyászos fátyolával.

E szoba háttérében néhány nagy bőrönd volt látható, melyeket Amerikából hozott... Mánuel kinyitotta a legnagyobbat és egy kagylókkal ékesített ládácskát vett ki, melyet a gyertyatartók mellé tett.

Don Trinidad öngyilkosságtól tartott és már-már be akart hatolni a terembe.

De csakhamar lecsillapodott, látva, hogy Mánuel a ládából nem pisztolyokat vett elő, hanem szebbnél-szebb ékszereket: gyűrűket, karpereczeket, fülönfüggőket, tűket, szóval valóságos gyöngy-, gyémánt-, smaragd- és más drágakő-kincseket.

- Ezek azok az ajándékok, amelyeket az esküvő napján Soledadnak akart ajándékozni! A nászajándékok, amelyeket a szerencsétlen hozott neki - gondolta a plébános, telve a legmélyebb szájalommal.

Mánuel egyenként megnézte e posthumus ékeket és cél nélküli drágaságokat, boldogtalansága e szimbólumait, aztán végrehajtotta az eszmét, amely e terhes műveletre kétségkívül ösztönözte: valamennyi ékszert a szent szoborra akasztotta, amelynek háznagya volt s amelyet utóvégre is meg kellett ajándékoznia valamivel.

Don Trinidad Muley nem tudta visszatartóztatni lelkesedését és örömét, és lábujjhegyen szaladt előhíni az öregasszonyokat, hogy ezt az ájtatos jelenetet ők is végignézzék.

Elképzelhetni a hatást, a halk hangú magyarázatot és gyöngéd sírást, amelyet ezek körében annak látása keltett, hogy Mánuel feldiszíti a Gyermeke-Jézust és nyakába vagy karjaira akasztja annyi szerelmi remény utolsó roncsait! Ezeket a dolgokat vagy érzi valaki vagy nem, de magyarázni őket nem lehet!

Elég az hozzá, hogy valamennyien ájtatos örömmel átölelkeztek és így szóltak:

- Megmenekült! Kész megbocsátani! Néhány óra múlva örökre elmegy! Adja Isten, hogy ezentúl boldogabb legyen, mint eddig volt!

Mialatt don Trinidad és a három derék öreg asszony így beszélt, az álnok Volanta, aki mindezt látta és hallotta, mint valami féreg lecsuszott a lépcsőn és az utcára ment, anélkül, hogy valaki észrevette s a rögtönzött kapus felébredt volna.

De különben miért is figyeltek volna erre a dologra azok, akik egész lelkükkel Mánuelre figyeltek, aki most oly tettet hajtott végre, amely semmiféle kétséget nem hagyott fenn nemes és békés elhatározását illetően.

Az alázatosság fenséges megnyilatkozásával ugyanis kihuzta övéből azt a díszes indiai törőt, amelyet ama délutánon a körmenet alkalmával magával hordott, azután arcához emelte, nézegette ragyogó lapját és ékes fogóját, majd megcsókolta és a Gyermeke Jézus lábához tette...

Ha don Trinidad Muleynek nem lett volna vak bizalma az ifju megváltásában, e perczen életéért remegett volna, mint az öregasszonyok, akik midőn látták, hogy a tört magához emeli, a szobába akartak rohanni, amit azonban a plébános megakadályozott. De továbbra is a pap egész tekintélyére volt szükség, hogy szent meglepetésükben az asszonyok lármát ne csapjanak, midőn a legnagyobb büszkeségnek, amely valaha emberi testben lakozott, ilyenén ünnepies megtagadását látták.

- Csendesen legyetek, csendesen! - sugá fülükbe e csodálatos mű szerzője. - Hallgassatok!... Hagyjátok el!... Isten van vele! Ne ébreszszük fel a gőg ördögét, amely csakhamar meg fog halni jó gyermekem szívében!

Mánuel szemlélte cselekedetét és komoly arcán gondolkozó és szomorú meglepedés tükröződött. De nem volt ez az a cselekvő, közvetlen, egyéni hit, amelyre a jó öreg asszonyok gondoltak, és amelynek diadalmi ragyogását don Trinidad a legyőzött oroszlán szemében szeretete volna látni.

- Ez nem a hit! Ez csak könyörületesség! - szólt a tanulatlan lelkiatya, akinek azonban becsületes szíve mindig útmutatóul szolgált. - Lehet, hogy művem befejezetlen marad. Átkozottak legyenek azok az emberek, a kik e jó lélek örömforrásait kiapasztották! Míg Mánuel nem hisz, nem lesz valóban boldog és legfeljebb csak akkor lesz öröme, ha másokat lát szerencsésekké!

Most don Rodrigo fia óráját vette elő és megnézte. De, úgy látszik, hogy az nem járt, mert Mánuel egy kelet felé nyíló erkélyre lépett és a csillagzatok helyzetét vizsgálta.

Azután a terem ajtaja felé sietett s anélkül, hogy kinyitotta volna, hívása jeléül többször kopogtatott rajta.

- Hadd menjek csak én - mormolá don Trinidad - jelt adva az asszonyoknak a távozásra.

És a nagyterembe hatolt.

- Akarsz valamit? - kérdé nyájasan Mánueltól.

Lehet, hogy szerénység vagy bágyadtság, lehet, hogy az a gyermeki érzés okozta, amelyet, mint mondják, a szerencsétlen amputáltak éreznek néhány órán át a sebész iránt, aki pedig életüket mentette meg, - hogy a fiatal ember elkerülte a plébános tekintetét és gyorsan felelt:

- Jöjjön Basilia!

Don Trinidad az elégedetlenség legkisebb jele nélkül távozott.

Néhány perc múlva Basilia lépett be.

- Itt van a malagai arriero? - kérdezte szárazon Mánuel, mint aki gyors és rövid választ vár.

- Lenn van - viszonzá remegve a gazdasszony.

- Tehát mondja meg neki, hogy szedje össze minden podgyászomat és nyergelje fel lovamat. Negyedfél óra van. Ötkor elutazom. Jöjjenek ezekért a bőröndökért is... De senki se szóljon, hozzám! Kérje nevemben don Trinidadot, hogy egyék valamit és térjen nyugalomra. - Szükségem van, hogy egyedül legyek.

És ezt mondván, a felnyitott erkélyre ment, ahol háttal a teremnek megállott, miközben Basilia és Polonia csendes könyök között málhait vitték ki. A közeli folyosón don Trinidad és Mária Jozefa asszony szintén sírtak, és köszönetük hálás jeleit intézték a Gyermek-Jézus képéhez.

Egy óra múlva a felkelő nap fénye kezdett pirkadni.

Most Mánuel lement az erkélyről és széket fogva, a magános szoba közepére ült le. A halálra ítélt hős lemondásával nézte az eget, mint aki léte utolsó napjának derengését látja.

Így maradt sok ideig, az édes fájdalom eksztázisába merülve, amely mindjobban megszépítette nemes arcát. A vadállat már emberi arcot öltött... És az ember nemsokára kezdett angyali arcot ölteni. Úgy tetszett, mintha lelke a végtelennel bocsátkozott volna beszélgetésbe.

Már egészen megvirradt. Már elütötte az öt és ötödfél órát. Már össze volt csomagolva a podgyász és felnyergelve a ló. És senki se merte zavarni a leirhatatlan önkivüllét állapotában, amelyben az ifju önmegtagadásának jutalmát, áldozatának díját látszott élvezni!

Végre felkelt a Nap és első sugara behatolt a szobába, fényözönbe merítve Venegas Mánuel nyugodt arczatát.

- Soledad! - rikácsolta most a papagály az erkélyről, ahol elfeledkeztek róla.

Mánuel görcsösen megrázkódott, mikor azt a nevet hallotta, amelylyel az amerikai madár már évek óta a napot köszönteni szokta és szeme előtt ismét az emlékek, a csalódott remények egész világa tűnt fel, amely az égből ismét a földre, az örökkévalóságról az időre, a feledéstől a valóságra térítette... De legyőzött büszkesége már nem harcolhatván balvégzetével, halálos bú szorította össze szívét és soha sem érzett rosszullet nehézkedett egész lényére. Kezét kinyújtotta, mint aki fuldoklik vagy aki segítséget kér, aztán keserű sóhajokba, bőséges könnyzáporba tört ki...

És most, hogy egész életében először fölszakadtak könnyeinek zsilipjei: oly erővel törtek elő, hogy csakhamar elárasztották arcát, kezét és hullámozó kebelét... Eleinte e könnyözön égő láva, majd áldásos vérzés és szívének mentő enyhülete, aztán pedig gyöngéd harmat lett, amely az égből hullott alá, hogy szerencsétlen lelkének szomját kielégítse.

Don Trinidad hozzáfutott és ájtatosan köpenyegébe burkolva őt, így szólt hozzá:

- Sírj, sírj fiam! Sírj, ameddig jól esik! Sírj atyád karjai között!

Mánuel a plébános nyakába borult és miközben arcát csókokkal halmozta el, szelid sóhajok közt mondogatta:

- Bocsánat! Bocsánat!

- Bocsáss meg te nekem! - zokogta don Trinidad.

Az asszonyok is keservesen sírtak, elárasztván a szobát; sőt az arriero is, aki a papagály kalitkájáért jött, öklével nagyban ütögette homlokát és mély megindulással mondogatta:

- Mily kár ilyen emberért! Átkozott legyen az első nő!

- Atyám, imádom őt! - kiáltá most Mánuel, akit don Trinidad köpenyege elválasztott a többi jelenlevőtől.

- Én meg téged! - válaszolt a tisztelendő - sokszorosan viszonzva csókjait. - Akarod, hogy veled menjek?

- Nem, nem, egyedül megyek.

- Jól van; csak légy jó; légy adakozó a szegényekkel szemben és meglátod, boldog leszel. Vedd ezt - szólt azután halkán. - Vidd magaddal vagyonedat. Mindenütt vannak szegények!...

- Nem, atyám - felelt Mánuel. - Tartsa meg s tegyen vele úgy, ahogy mondtam. Ez írásokban minden meg van mondva.

- Most gyón meg - magyarázták az asszonyok, a folyosóra vonulva.

- De te élni fogsz... Olykor-olykor írsz is majd - mormolá don Trinidad. - Nemde?

- Igen, uram... Élek, amíg lehetséges lesz! - felelt az ifju, felszámítva könnyeit.

Aztán még egyszer megölelve a papot, felemelkedett és így szólt:

- Menjünk!

Majd Polonia közeledett hozzá, kötője szegélyeit szeméhez emelve.

- Bocsánat, Polonia! - kiáltott fel az ifju, megölelve az öregasszonyt.

- Isten legyen veled, fiam - felelt Polonia. - Már meg vagy gyógyítva és boldog lehetsz! Betegséged az volt, hogy sohase sírtál!

- Uram, jó utazást kívánok! - szólt hozzá Basilia, kezét csókolva neki.

- Jőjjön maga is, Mária Jozefa asszony - kiáltá egyidejűleg don Trinidad. - De hozza magával a kis fiut is... Ma mindenki bocsánatot nyer.

- Ah! nem - tört ki Mánuel hátrálva.

- Mánuel, büntesd meg magadat - kiáltott fel a pap. - Mennél inkább megalázkodol ma, annál boldogabb leszel holnap e nap emlékével! Tépd ki szivedből most, mikor megingottak büszkeséged utolsó gyökereit, hogy sohase hajtsanak ki többé! Ne hordozz lelkiismereteden semmiféle mérget, amikor ma könnyeiddel mostad meg lelked!

- Mánuel - szólt Mária Jozefa asszony - én nagyon boldog lettem volna, ha anyádnak nevezhettem volna magam! Jól tudja a plébános ur!

Mánuel levette óráját és odaadta a gyermeknek, azután a hosszú aranylánczot nyaka köré fűzve, e szavakat mondta:

- Megbocsátok anyádnak!... Adja Isten hogy boldogabb légy, mint Venegas Mánuel!

Azután néhány lépést hátrált, mintha távozásra akarta volna inteni Soledad anyját és gyermekét.

A szegény nagymama valóságos könytengerben úszva távozott, miközben a kis fiu az órát csókolgatta és angyalian mosolygott.

Don Trinidad követte Mánuel a szoba közepéig, aztán a Gyermek Jézusra mutatva, amelynek díszesen felékesített képe a nap fényében tündöklött, így szólt:

- És E n n e k, ennek mit mondasz bucsúzásodkor?

- Ettől azt kérném, hogy vegye le szivemről azt a terhet, amely rája sulyosul, ha ily csoda lehetséges volna - szólt mélabúsan Mánuel.

- Adja Isten - szólt a plébános, égre emelvén szemét. - Régi hited gyökerei még élnek s a megváltás nedve már keringeni kezdett bennök. A jó intések, amelyeket boldogult atyád és én hintettünk el lelkedben, újból kicsiráztak a Világ megváltójának e szent Képe oltalma alatt. Köszönettel tartozol tehát gyermekséged barátjának, bárha ma csak árnyékot, másolatot, az iránta tanúsított és a tőle viszonzott szeretet emlékét látod is gyöngéd képében; bár ködös értelmédbe még nem hatolt be az új fény, amely szellemed magasabb rétegeit már béragyogja... Csókold meg hát, Mánuel, csókold meg, és meglátod, hogy mindaz a fenhéjázás, amely még agyadban maradt, könyekben oszlik szét, mint az, amely szivedben honolt! Meglátod, hogy ajkaidat annak a képére illesztve, akiben atyád és anyád hittek, szent dolgot cselekszel és ismét sírni fogsz boldogságodban! Mi fáradságodba kerül, ha megpróbálsz? Miért nem mered megtenni? A félelem, amelyet érzel, nem azt tanúsítja-e, hogy a megalázkodás e ténye, amelyet javallok, csodálatos következményekkel járhat? Jőjj, nézd! Én majd példát adok neked, mint akkor, mikor még kis gyermek valál! Én előbb csókolom meg, mint te... Így kell! így! És azután azt kell mondani, sírván, úgy mint én: »Légy áldott, keresztrefeszített

Jézus! Legyen áldott legszentebb anyád! Legyen áldott égi atyád, aki azért küldött a földre, hogy megválts bennünket!«

Mánuel lecsukta szemét és mint rombadőlő torony térdre borult.

A két öregasszony és a malagai arriero is térdre estek, és buzgó imában adtak hálát az istennek, látva, hogy a fiatal ember csókjaival és könyeivel árasztja el a Földtekés Gyermekek lábát.

Térdelt don Trinidad is, akit e perczen bizonyára még a legmakacsabb hitetlenek is szívesen megcsókoltak volna. Mert hát mindebben semmi rossz sem volt senki számára, és igen is sok jó mindenki számára, hacsak minmagunk sem vagyunk képesek megkülönböztetni, hogy mi a jó és mi a rossz e nyomorult életben!

Nem kíséreljük meg leírni azokat az utolsó perczeket, amelyeket Mánuel házában töltött, sem azokat a megújuló, szomorú bucsúszavakat, amelyeket e gyöngéd, egyszerű szívű lények egymással váltottak. Attól félünk, hogy nagyon elszomorítanak azon olvasóinkat, akiket eddig is csak az bírt ez igaz történetnek (amelyben a szellemi szegénység játszsza a főszerepet) olvasására, hogy elég szerencsések úgy érezni és gondolkozni, mint don Trinidad Muley. Azt hisszük, helyesebben cselekszünk, ha kimegyünk az utcái tereire és beleelegyedünk a közönségbe, amelynek társaságában nyugodtabban fogjuk végignézhetni Venegas Mánuel ünnepies elvonulását és azokat a drámai jeleneteket, amelyek ez alkalommal lejátszódtak.

VI. *Diadalút.*

Nagyon szép reggelre virradtak azok a boldog halandók, akiknek szeme sem a maguk, sem a mások szenvedélyeinek sötétségébe nem merült! Azok, akik kimehettek a mezőkre s tekintetüket és szellemüket szabadon jártathatták a természet felséges templomában, a hímes, csodákkal teljes földön, az ég tündöklő magaslatain; azok, akiknek tiszta lelkiismeretében a végtelen titokzatos fény világosan tükröződhetett...

De nem ily lelki hangulatban volt ama gyászos 1840-iki április 6-án az a sok ember, akik a város nagy terén összegyülekeztek, hogy megtudják, az éj folyamán mily haladást tett a fájdalom és a harag munkája Venegas Mánuel és Antonio Arregui szívében.

A mások ügyeivel leghevesebben foglalkozó szellemek, szokás szerint, a patika ajtaja előtt csoportosultak, e rettenetes vámház-féle előtt, amely mellett a városból kimenet a Földtekés Gyermekeknek is el kellett vonulnia!

Vitriolo haragosabb, dühösebb volt, mint bármikor. Hiába tanácsolták tanítványai, hogy csillapodjék: legfeljebb azért szakította félbe beszédét, hogy az orvosságot keresőknek ilyfélét kiáltson: »Ez nincsen! Jöjjön később! Mondja meg betegének, hogy haljon meg; amit rendeltek neki, az nem ér semmit!«

Mindezt azért tette, hogy mennél kevesebbet kevésbé kelljen megválnia az említett csoporttól, amelyben erősen menydörgött Mánuel ostobasága ellen, »akinek házáat a santa-mariai pap szentekkel és öreg asszonyokkal árasztotta el, hogy letérítse őt a méltóság és a becsület útjáról s hogy rábírja hirhedt esküinek megszegésére.«

Majd így folytatta:

- Értésülesem szerint az ostoba már hajnali három órákor megadta magát és a Confiteort imádkozta a Gyermekek-Jézus lába előtt, miután előbb egy csomó drágaságot aggatott rá don Trinidad könyörgésére, aki falánk mint a hangya, ha egyházáról van szó... Szegény Mánuel! Ha vitéz apja felkelhetne sírjából!

A hallgatók kétkedőleg néztek egymásra, nem igen találván helyén valóban ezt a felidézést, amit Vitriolo észrevevén, más tárgyra tért át.

- Ami Soledad férjét illeti - kiáltott fel fellengző hangon - meg kell vallani, hogy bátor ember! Látták önök, mit tett tegnap! Még sarkantyuját le sem vette és már szaladt a santa-lupariai templom felé, a híres hős után, akit don Trinidad Muley egy zugba bujtatott el! - Nem kétke-dem benne, hogy ha megtudja, amint most már bizonyára tudja is, hogy anyósa és fia az éjszakát neje szeretőjének házában töltötték, elégtételt fog kérni Mánueltől, s meghiusítja a fanatizmus és gyávaság valamennyi cselfogását.

Sokan undorral távoztak e kommentátortól s más csoportokba elegyültek, ahol kegyeletesebben tárgyalták azokat a csodás és most már köztudomásra jutott jeleneteket, amelyek amaz éjszakán a régi kántor-házban végbementek. De mindez nem hozta ki sodrából Vitriolt, hanem kigúnyolva a távozókat, tovább folytatta beszédét:

- Fogadok, hogy Antonio Arregui ma mindenesetre elmegy a rifára, hogy felvegye a keztyűt, melyet vetélytársa dobott!

Tegnap megesküdött rá, mikor megtudta hogy don Rodrigo fia elég vakmerő volt ahhoz hogy háza kapuja elé menjen, amikor ő a Sierrán volt. Nagyon jó forrásból tudom! És ezért, ha a nyolcz év előtt fenyegetődző Földtekés Gyermekek távozik a városból, anélkül, hogy a küzdőtéren megjelenjék, jaj becsületének és hírnevének! Igaz különben, hogy szegény polgártársunk tán nem is tudja még (s jó volna, ha valaki megmondaná neki), hogy Antonio Arregui tegnap a santa-luparai kápolnában azért kereste, hogy kihívja! Különben e város becsülete is kívánja, hogy a dolgot ne azon a módon intézzék el, amelyet Muley eszelt ki! Mit mondanának a riojaiak, ha városunk hőse megrettenne az övék egyike előtt? Bizonyára azt hinnék, hogy nekünk nincs vér az ereinkben! És mindez miért? Mert a papok megzavarták egy félbolond és milliomos vadember-félének az eszét, hogy pénzt csikarjanak ki tőle! Mondhatom, undorodom e borzasztó csalásoktól!

- Én attól undorodom, hogy magának emberi külseje van! - kiáltott fel az öreg kapitány, aki néhány percz előtt érkezett meg. - Maga igazán állat.

Vitriolo kacajba tört ki.

- Ne nevéssen - szólt most az öreg, reszketve a haragtól - tudja meg, hogy ma kész vagyok arra, hogy leteperjem, ha még tovább is rontja a levegőt aljas rágalmazásaival!

- Mindez csak fenyegetődzés - viszonzá a patikus megvetően. - Talán magát is megvesztegeték? Tán fentartottak magának is egy a fagyermekre akasztott ékszer? Nagyon örvidenek, ha látnám, hogy fel van ékesítve vele!

Ezzel hátat fordított, maga is megijedvén attól, amit mondott.

- Majd meglátja, mit tartottam fenn magamnak - ordította a kapitány. - Fogja! a hadsereg nevében! És ezzel a szemtelen materialistának állati állaga legrutabb részére hatalmas rugást mért.

A szegény ateista kezével a sebzett részhez kapott s futás közben kiáltá:

- Oh, ilyen volt mindig a militarizmus! a czezárizmus! a brutális erő! a zsarnokság segítő karja!

- Semmit sem mondatsz karja ellen, kedves Papaverisom - szólt Paco Antunez, aki megtagadta tőle a kért segítséget. - A czirógatást a lábtól kaptad és mondhatom, hatalmas volt!

Aztán megvetéssel távozott.

Ez a dolog, amelyen valamennyi jelenlevő nagyot nevetett, mintegy jele és kezdete volt annak a nagy vereségnek, amelyet Vitriolónak e nevezetes reggelen valamennyi tanítványa szeme láttára kellett elszenvednie.

Mert ugyanebben a perczben kezdtek kivonulni Mánuel házából a híres, podgyászszal meg-
rakott öszvérek, amelyeket a malagai arriero hajtott, aki rendkívül boldog volt, mert már az
Indiába vezető uton hitte magát.

Az elutazás anyagi bizonyága, don Trinidad győzelme, a vad-ember adta bocsánat a közön-
ség sorában, nagyon kevés kivétellel, nagyszerű, nemes és örömteljes hatást keltett.

- Mánuel távozik! - mondták némelyek. - Don Trinidad megbecsülhetetlen! Ez az igazi jó
keresztény!

- Mánuel távozik! - kiáltották mások. - Meg kell vallani, hogy a dolgok ez a kifejlődése
csodaszzerű!

- A Venegasok mindig ilyenek voltak! - szólt a téren álló öreg mézeskalácsos. - Úgy látszik,
meg vannak áldva azzal a különös adománnyal, hogy lelkesedésbe hozhatják a közönséget!
A mai reggel eszembe juttatja azt a napot, amikor don Rodrigo megmentette don Eliás
okmányait a tüzvészttől, amelyet senki sem akart volna eloltani... Akkor is mindnyájan tap-
soltunk, anélkül, hogy tudtuk volna, miért... és most ugyanaz történik!... Nézzék! A nép sir; -
a gyermekek tánczolnak örömben; az asszonyok, nők az erkélyre futnak... Megyek
értesíteni az én feleségemet is.

- Kár azért a pénzért, ami a városból kimegy! - szóltak többen egy másik csoportból, a három
terjedelmes szállítmányra célozva. - Mennyi arany lehet ott!

Közben Vitriolo, megfélekezve előbbi kudarczáról, aminthogy a tábornok is megfélekezik
sebesültjeiről a csata befejeztéig, kétségbeesetten közelgett a győzedelmes malagai arrierohoz
s kimondhatatlan aggodalommal kérdezé:

- Hány órákor távozik a gazdája? Még nem rögtön? Lehet még vele néhány szót váltani?

- Mi az ördögnek van szükség erre? - felelt az arriero hevesen felkiáltva. - Van ebben a
városban egy plébános, aki felér Istennel!

És levéve calannes-kalapját, a tér közepére állva a magasba dobta és leirhatatlan kecsességgel
és buzgósággal így kiáltott fel:

- Uraim! Éljen don Trinidad Muley!

- Éljen! - viszonzá zajosan ezer meg ezer hang.

Azonkívül sokan egy pohár itallal, kalácscsal is megkinálták Frasquito Cataduras urat, aki
»igazságot szolgáltatott e rágalmazott város hirneves fiaik egyikének«.

E percztől fogva a csata teljesen elveszett Vitriolóra nézve. Az egész közönség plébános
barátunk pártjára állott, dicsérte művét, örvendezett a jónak és szankcióját adta Venegas
Mánuel békés visszavonulására.

E pillanatban tünt fel lován Soledad szerencsétlen szeretője, ama ház kapuja előtt, amely oly
rövid ideig otthona volt.

A szájalom mély sóhaja kelt a tömeg sűrű soraiból.

Mánuel mereven, szintelenül, hallgatagon, az égre tekintve ment, hogy ne lássa az embereket;
jobbán kísézője, don Trinidad Muley gyalogolt, aki olykor egy-egy vigasztaló szót intézett
hozzá.

A látvány teljesen ugyanazonos volt azzal, amelyet a halálra ítéltnek a vérpad felé gyászos menetele nyújt.

A nép, amint az egyes csoportok előtt elhaladt, eleinte udvarias tisztelettel köszöntötte, de néhány perc múlva mindnyájan egyszerre levették kalapjukat, mintha valami király vonult volna el mellettük.

Ekkor oly incidens történt, amelyet csak kevesen vettek észre. A híres Volanta minden áron Venegas Mánuelhez iparkodott hozzáférni az ellenkező oldalról, amelyen don Trinidad haladt; kezében papír volt, amely alamizsnakérő levél lehetett. De a plébános, aki ezt észrevette, gyorsan a másik oldalra sietett s oly dühös tekinteteket és szavakat intézett a szemtelen öregasszonyhoz, hogy az megfutott és a tömeg sűrű soraiban rejtőzött el.

Mánuel mitsem vett észre, hallgatagon, némán, mozdulatlan, közönyösen, lovához szegzetten folytatta diadalútját. Olyan volt, mint Cid teteme, amely megnyerte azt a posthumus csatát, amelynél szelleme nem is volt már jelen.

Ilykép már a patika ajtaja előtt is elment, legmélyebb fájdalmára Vitriolónak, aki veresége után magánosan elzárkózott, midőn egyszerre a tér másik oldalán a közönség soraiban nagy mozgás támadt. Antonio Arregui dühtől sápadtan futott ama ház felé, amelyet Mánuel elhagyott, s nem találván őt ott, követte nyomát abban az irányban, amelyet valami rosszakaratu szellem jelölhetett meg neki.

De don Trinidad mindent észrevett.

Elhagyta Mánuel s a méltatlankodó Arregui elébe szaladt. Ezuttal Antoniot számos más jóérezsü ember is visszatartotta, akiknek kezéből csak nagynehezen szabadulhatott ki.

Néhány szó elég volt, hogy don Trinidad megmagyarázza Antonionak, anyósa és gyermeke miért töltötték a mult éjszakát az »indus« házában. És kevés szóval győzte őt meg arról is, mily helytelen, sőt bűnös lépést követne el, ha egy megtért bátor embert provokálna, aki futott a harcz elől, mert igazságtalannak, bűnösnek és vakmerőnek tartotta, s aki örökre távozott hazájából.

Arregui e nem is sejtett hírek hallatára elkábult. És mivel jó, nemes sziv dobogott keblében, s don Trinidad az a kitűnő ember volt, akit már ismerünk, s e napon a közönség is mindenét a jó mérlegébe dobta: oly dolog történt, amelyet mindenki lehetetlennek tartott volna.

De előbb mondjuk meg, mi történt azonközben Venegas Mánuellel.

Alig hagyta el Mánuel don Trinidad, Vitriolo már is helye elfoglalására szaladt. Elég merész volt félkezével a ló zaboláját megragadni, s másik kezét a Földgolyós Gyermekeknek nyújtva, halkán így szólt hozzá:

- Jó utat kívánok, szomszéd! Nem akarná ismerni Antonio Arreguit? Itt van a hátunk mögött s küzd a plébános urral, aki alig tudja visszatartani! Úgy látszik, a riojai fegyveres kézzel jön kegyed után!

Soledad férjének utált neve felébresztette Mánuel kábultságából s ezért figyelt Vitriolo egyéb szavaira is. Gyorsan megfordult lovával s lángoló szemmel kérdezte:

- Melyik az?

És így szemközt látta magát don Trinidaddal, aki felséges hangon így szólt:

- Fiam, fejezd be művedet. Jusson eszedbe, amit beszéltünk. Itt van előtted Antonio Arregui... Könyörgöm, kérj tőle bocsánatot.

Arregui bátran, merészen és mindenre készen néhány lépést hátrább állt. Úgy látszott, csodálta azt a nemes, szép, fájdalmas arcot, amelyet először látott és melynek nem érdemlett szerencsétlensége szálnalmat ébresztett benne.

Mánuel keserőséggel nézett Soledad férjére, s néhány pillanatig ingadozott ama rettentő két örvény között, amelyeket a szerencsétlenség újból eléje tárt.

Az egész téren mély, borzalommal teljes csend honolt. A pillanatok századoknak tetszettek.

- Gondolj reám! Gondold meg, ki vagy! Gondolj Rodrigo Venegasra! Gondolj a Gyermekek Jézusra! - mormolá don Trinidad, kinyújtott karját könnyörgőleg emelve az ifju felé.

Mánuel tetőtől talpig megremegett testében, mintha végső és legfőbb gőgjéről lemondván, életéről is lemondott volna... Aztán tiszteletteljesen levette kalapját és köszöntötte azt az embert, akinek halálára megesküdü.

Arregui majd ugyanabban a pillanatban a magáét is levette, s lovagiasan és gyöngéden viszonzta köszöntését.

Valóságos tapsvihár zúgott fel a közönség minden részéből, és ezer meg ezer torok ismételte:

- Éljen Venegas Mánuel!

- Éljen Antonio Arregui!

- Éljen don Trinidad Muley!

- Éljen a Gyermekek Jézus!

Mánuel a zajnak közepette megsarkantyuzta lovát s villámsebesen tovatűnt, anélkül, hogy az utána lélekszakadva siető Volanta utólérte, vagy kétségbeesett kiáltozásaival megállította volna.

Epilogus.

I.

Desaix Marengóhoz érkezik.

Szivesen befejeztük volna művünket az előbbi fejezettel. Az emberi nem méltósága (ha ugyan oly tökéletlen és jelentéktelen lények, mint Mánuel és a Dolorosa képviselői lehetnek) mitsem vesztett volna vele, és szeretett olvasóink is, különösen azok, akik nem annyira tudományosságukkal és olvasottságukkal, mint inkább jó szívével tűnnek ki: nagyon szivesen vették volna ezt a békés végkifejlődést.

De ma nem rendelkezünk a novellista diszkrét szabadságával: ma sajnosan való és megtörtént tényeknek vagyunk rabszolgái és ezért kénytelenek vagyunk elmondani azt a tragikus esetet, amely ama feledhetetlen napon gyászszal töltötte be a várost, és felülmulta magának Vitriolónak kívánságait és az idegen nő romantikus várakozásait is.

A jelzett katasztrófa azonban csak látszólagosan mond ellene annak az üdvös végkifejlődésnek, mely az elmondottakból következik. Ellenkezőleg: e tragikus esemény fényes bizonyossága annak, hogy don Trinidad mily joggal mondhatta tanítványának: »A legutolsók között leszesz.« A plébános ugyanis e szavakkal konstataulta tanítványa vallásos hitének elvesztét, amely aztán az érzés útján kezdett lelkében újra ébredezni! Az utolsók között leszesz! annyi, mint: »A jó nem lesz rád nagyobb hatással, mint a rossz, gőgös akaratodat ezentul nem fogja megfékezni az engedelmesség szűk zabolája és belészédülsz mindazokba az örvényekbe, amelyek elédbe tárnak!«...

De hagyjuk ezeket a bölcséleti és teológiai elmélkedéseket, amelyeket nem kell itt megvilágítanunk; szorítkozzunk a megtörtént dolgok elbeszélőinek szerény tisztére, s térjünk vissza a mór város terére, amelyet az önkéntes száműzetésbe menő vad és szenvedélyes protagonista csak az imént hagyott el.

Már nagyon kevesen voltak ott. Antonio Arregui, akinek jelleme zordságát ismerjük, nem-sokára távozott az esemény színhelyéről, kerülve a haszontalan és káros beszélgetéseket. Don Trinidad Muley a fáradtságtól és az izgatottságtól teljesen kimerült, azonkívül imádott Mánueljének örökre távozása is fájdalommal töltötte el, úgy, hogy mihelyt dolgát elvégezte, hazament, s azonnal ágyba feküdt, mert súlyos agyláz fenyegette. A hetvenéves kapitány karját nyújtotta neki s vele együtt távozott, miután előbb megesküdött, hogy sohasem tér vissza a patika ajtajához. Aztán a többi csoport is szétszórt, mindenki ment rendes dolga után és csak a délutáni rifánál adtak maguknak találkozt, bár ez csekély érdekességűnek ígérkezett.

Ami Vitriolót illeti, azt lehetett volna hinni, hogy valami szélroham ragadja magával. Keresztül-kasul járt-kelt a gyógyszerház hátsó részében, szemét a földre szegezve, mintha a pokol segítségét idézte volna föl, ajkai pedig oly borzasztó és gyalázatos átkokat szórtak Soledad, Antonio, Mánuel, a kapitány és a plébános ellen, hogy tanítványai közül csak egy hallgatta hűen és véges-végig. A többiek az ideologus Paco Antunez után mentek, kimondván, hogy nem hajlandók aljas szenvedélyek játékszerül szolgálni; hogy ők hitetlenek, de nem gonoszok, s hogy világosan látják, mikép a lelketlen patikus nem annyira az Isten, mint inkább az emberi nem, s főként azoknak ellensége, akik ő közte és a Dolorosa közt állottak, az utóbbit a szerelem és a kétségbeesés minden dühével gyűlölvén.

Azt az egyedüli tanítványt, aki hű maradt Vitriolóhoz, egy cselekedete után már ismerjük: ez volt ugyanis az a jó madár, akit az öreg kapitány a körmenet délutánján megragadott, midőn Mánuelhez iparkodott hozzáférközni. »Filemón« volt a neve a rosszasság ez önkéntes bajno-

kának, s ha a történet csak gyűlöletes keresztnévét őrizte meg, azért történt, mert ez az aljas teremtés a lelenczek házából került ki.

- Csillapodjál, Vitriolo, - szólt Filemón mesteréhez. - Én nem hagylak el soha, mint azok az árulók, akik Paco Antunez-szel mentek el. Bennem is sok keserűség forr, amelyet a világra szeretnék köpni, és ezért hű leszek hozzád mindhalálig!

- Mit érek vele? - sipogta a nyomorult, nem könnyeket, hanem valóságos vitriolt sirva. - Azt hiszed azért sirok, mert ezek az ostobák elhagytak? Mit érnék velök most? Mit használhatna most nekem bárki? Mit érek életemmel? Haragomban sirok, amelyet az emberek ostobasága és gyávasága okoz.

E perczen valaki csengetett.

Filemón felkelt s ezt mondá Vitriolónak:

- Eredj ki!

- Nem megyek! - felelte a patikus.

- Nézd csak, a Volanta van itt!...

- Oh, a Volanta! Lépjen be, lépjen be! Ez utolsó menedékem.

A boszorkány izzadva, lélekzetét veszelve, fuldokolva lépett be, s egy székre ereszkedett. Zöld szemében annyi rosszság tükröződött, hogy Vitriolo előtt a remény egy sugara csillant fel. Pálinka hijában egy kis vízzel és sziruppal elegyes borszeszt adott neki, s aztán mint fogházőr rabjához, így szólt hozzá:

- Gyorsan, gyorsan! tátsd ki már a szádat. Látom, valami beszélni valód van.

A Volanta Filemónra nézett.

- Ne félj semmit! - mondá Vitriolo. Ez hívünk és segítségünkre lehet, ha tennivaló akad! Tehát csak beszélj!

- Hadd vegyek előbb lélekzetet - hebegte az öregasszony. - Egész mostanáig futottam az után az ördög után s nem tudtam utólélni, és kiabálásaimat sem hallotta senki.

- Kiről beszélsz?

- Kiről másról, mint a Földtekés Gyermekről!

- Hogyan? Hát beszélni óhajtottál vele? Tán valami mondani valód van számára? Ki részéről?

- Hát nem vettél észre semmit! Hát nem láttad, mikor hozzáközeledtem és a pap eltávolított! - Örvendek! Akkor sok újsgot mondhatok s jobban fizeted meg titkomat!

- Mily titkot? - Rögtön mondd meg, undok boszorkány, mert addig fojtogatlak, míg ki nem nyögöd!

- Így szeretem az embereket, ha bátrak! Adj még egy keveset abból az italból, amely oly jó! Nos, señor, emlékezni fogsz, hogy innen közel négy órákor mentem el, miután elmondtam neked, mi történt Mánuel házában. Ugyanezt aztán Soledadnak is elbeszéltem, mert ő kétségek közt várta a hirt, vajjon régi szeretője aznap távozik-e már a városból. Tanácsodra én is el akartam mondani Antonio Arreguinak, hogy anyósa és kis gyermeke az éjszakát Mánuel házában töltötték...

- Jó és aztán? Ne ejts kétségbe!

- Csak lassan, majd beszélek! A Dolorosa házába mentem, ahol minden elő volt készítve, hogy ajtót nyissanak nekem, hogy a férj semmit észre ne vegyen. Ha egyszer már benn

vagyok, nem tartok semmitől, mivel gyakran alszom ott s így jelenlétem senkit nem lep meg. A jó Antonio le sem vetkezett, lent volt s fel s alá járt irodájában. Igen el volt keseredve azok miatt a feleletek miatt, amelyeket neje a körmenet alkalmával ejtett könnyekre vonatkozólag adott neki. Hisz tudod, hogy az asszony teljesen uralkodik rajta! Szóval, e czivakodás következtében a ravasz elérte célját, azaz eltávolította férjét a házaságyból, hogy egyedül várhaszon rám... mindenre elkészülve... Ugyanezen okból birta rá anyját, hogy vigye magával a kis gyermeket, mondván, hogy ez a legjobb mód a gyermek elválasztására...

- Ötezer ördögre kérlek, végezd már be!

- Azt akarom, ember, azt! - Dulcinea asszonyt tehát ágyban találtam, csipkéekkel és szalagokkal feldisztítve, mert még alvás közben is kaczer és büszke! Szeme, mint a bagolyé, nyitva volt s várta a híreket, amelyeket imádottja gyötrelméről hozok neki! Mindig mondtam, hogy a Dolorosa nem született tisztességes asszonynak! Elég az, hogy valaki a Kaifás lánya! Azt a nyomorult ételt, amit azon földekért cserébe ad, amelyeket atyja rabolt el tőlem, ezer meg ezer gunyos tréfával és sértéssel fűszerezve kell lenyelnem, amikkel azért halmoznak el, mert szeretek egy kanál fehér bort inni... Különben az asszony, amióta nem él anyjával, a legtöbb vasárnap el sem megy a misére!

- Épp úgy, mint te sem még, és ezt mindketten jól teszitek!

- Figyelj csak, most jön a java! »Ah, Lucia! meddig késtél! - szólt hozzám, mikor meglátott. - Elmegy szegény Mánuel? Békében hagy bennünket? Meggyőzte már a pap?« - Épp most győzte meg - válaszoltam neki - és azt hiszem, holnap reggel el is távozik. - Holnap reggel, - sikoltott fel, mint örült. - Ez nem lehet! Te nem tudod, mit beszélsz! Ekkor elmondtam neki mindazt, ami a fiatalember házában történt. Beszéd közben majd szomorú, majd dühös lett, aztán pedig kiugrott az ágyból, szépen, ragyogón, mint egy csillag... Mert ami szépségét illeti, nincs hozzá fogható! Majd erősen átölelt, mintha ő volnék s így szólt hozzám:

- Lucia, számíthatok-e reád? Kezedre bízhatom-e életemet és becsületemet?

Képzelheted, mit feleltem neki! Mindenkorra hatalmamba kerítettem!

Ezért tehát egyetlen módot sem mulasztottam el, hogy becsületességemről meggyőzzem. Erre fehér hálóköpenyvet vett fel s gyorsan irni kezdett...

- Add ide azt a levelet - tört ki Vitriolo - nem kell már semmit sem mondanod! Kitalálom a többit... A levél Venegas Mánuelnek szól s te nem tudtad átadni neki, bármilyen gyorsan futottál is utána. Jól tetted, hogy elhoztad! Add ide azonnal!

- Mit jelent az, hogy add ide! - viszonzá a boszorkány. Előbb számadásainkat kell elintéznünk!

- Add ide a levelet - hörögte Vitriolo magánkívül.

- Bizony nem adom én! Hogy nem voltam képes Mánuelnek átadni, azért történt, mert Soledad annyi levélbe kezdett s annyit tépdesett szét, mielőtt ezt megírta, hogy mikor az utcára értem s Antonioval is beszéltem, már hatodfél óra volt s ekkor a pap nem engedte, hogy hozzá közeledjem... De hogy neked adjam! Mily esztelenség! Hát nem látod, hogy ez a levél valóságos töke rám nézve? Képzeld el, mennyi pénzt ad majd nekem Soledad, hogy visszaváltsa! Most pádig, mivel én nem ismerem a betűket, meg kell mondanod, mi van benne, hogy megtudjam, donna Zapaquilda mennyire kompromittálta magát.

- Akarod, hogy erővel elvegyük tőle - kérde a lelencz a gyógyszerésztől.

Az öregasszony viperaként ugrott fel, s hosszú, éles kést rántva elő, így kiáltott fel:

- Aki hozzám közeledik, hasát nyitom fel! Szép barátira tettél szert, Vitriolo! Nem tudod, hogy hamis kártyákkal játszik? Nem tudod, hogy oly rablásokból él, amelyet most is tanácsolt.

Vitriolo szárazon felelt:

- Megveszem tőled a levelet! - Van némi megtakarított pénzem... Mennyit kérsz érte?

- Ez már más beszéd. - Nem adom alább három durónál.

- Itt van - felelt a gyógyszerész - add ide a levelet.

- Kész a vásár - kiáltott az öregasszony nevetve s eltéve a kést.

Vitriolo felnyitotta a levelet, amelynek borítékára semmi sem volt írva, és szeme először is egy kis arcképre esett, amely harmincz-harminczöt éves büszke lovagot ábrázolt.

- Ki ez az ember? - kérdezte a Volantától. - Hasonlít Venegas Mánuelhez!

- Persze, hisz az apja.

- És ki adhatta Soledadnak?

- Ki más, mint a hatóság! Hát nem tudod, hogy don Rodrigo minden gazdasága, butora és egyéb tárgya a don Eliás hatalmába került?

- Igaz. Olvassunk.

Vitriolo majd felfalta szemével a Dolorosa levelét, és sátáni öröm, amelybe olykor fájdalom vegyült, futotta el gyászos arcát, mennél előbbre haladt az olvasásban. Végre elolvastván, ismét járni kezdett, s a vad meglepődés hangján felkiáltott:

- Se az ördög, se én, senki se tudott volna ennél rettenetesebb és hatásosabb fegyvert kovácsolni! Amit Mánuelről nem tudott elérni se a közönség, se a féltékenység, se az, amit becsületnek neveznek, se a harag, se a legjózanabb beszéd: azt el fogja érni ez a levél, azt el fogja érni a szerelem... Ah, mennyire szereti az a gonosz! És mint rántja le az örvénybe!... Majd kiegészítem én a munkáját ennek az ostoba nőnek, aki don Rodrigo fiát közönséges csábítónak tartja!... Most rögtön, Lucia, menj el a lóbérlőhöz s mondd meg neki, hogy azonnal nyergeltessen fel egy lovat Filemón számára, aki mindjárt elindul.

- Mindez nagyon jól van - jegyezte meg a boszorkány - de mit mondok majd Soledadnak?

- Igazad van... fel kell tartani reményét, hogy valahogy el ne maradjon a rifáról! Mondd hát neki, hogy nem tudván hozzáférni Mánuelhez, a levelet egy postakocsisra bízta, aki megesküdött, hogy utána vágat és az uton átadja neki... Fuss tehát... Ne késsél! Mondd meg a lóbérlőnek, hogy erős, jó lovat adjon... Filemón majd utánad megy.

A Volanta futva távozott.

- Barátom - folytatá most Vitriolo ünnepies hangon - hallgasd meg e levelet, s meglátod, mily fontos szerep vár ma rád... Ma el fogod homályosítani a dicsőségét annak a híres Drouetnek, akit mindig irigyeltem s aki önként s a maga jószántából először vitte meg Varrenesbe XVI. Lajos futásának hírét! - Figyelj ide s meglátod, miként nyerhetjük meg ma délután azt a csatát, amelyet ma délelőtt elvesztettünk! - Kevés idő előtt olyan helyzetben voltam, mint Napoleon délután három óra tájban Marengónál; csatát veszve, megverve, visszavonulóban... amidőn egyszerre segítségemre jött Desaix tábornok tartalék csapataival s azt mondta, hogy még helyrehozhatom a szerencse csalását, hogy még új csatát nyerhetek... Ez rám nézve a Dolorosa levele!... Reszkessen hát a város! Reszkessen a világegyetem! A győzelem a Vitrioloé lesz!

- De olvasd fel hát a levelet - mondá Filemón. - Mérlegelni akarom művem fontosságát.

- Igaz! Olvassuk el még egyszer a levelet - viszonzá hevesen a mester. - Vannak mérgek, amelyek a gyógyító szer hatásával hatnak és ilyen nekem ez a levél! Hallgasd és némulj el attól az örvénytől, amelyet a Dolorosa szelid arcza rejteget!

A levél így szólt:

Mánuel!

Nem szabad és nem is vagyok képes hallgatni tovább... Nem akarom, hogy nevemet átkozva távozz és életeden át gyűlölettel emlékezz reám, amikor Isten tudja, hogy nem érdemlem meg sem átkodat, se gyűlöletedet s hogy méltó vagyok épp oly szánalomra, amilyet én érzek irántad.

Tegnapelőtt este a remete-lakban és ma este a házadban anyám bizonyára nagyon könnyöröghetett, hogy távozz és felejts el örökre; s lehet, hogy kérésénél nevemre is hivatkozott... Én legjobban örültem volna, ha nem tanácsolja vala, hogy fuss előlem, de mikép mondhatom meg anyámnak azt, amit csupán csak te előtted tárhatok föl?

Azért határoztam el e levél írását; és hogy ne kételkedjél, hogy tőlem származik és az én kezem írása, melléklem atyádnak előtted nagyon jól ismert képét, amely csak az én birtokomban lehetett. Ez arczképet, amelyet házatok butorai közt találtunk, egy napon vissza akartam szolgáltatni neked, atyád egyéb vagyonával együtt. Így határozta ezt el akaratom és lelkiismeretem, még akkor, amikor ifju koromban bizonyos pénzügyi kérdésekkel tisztába jöttem...

Mánuel, ne lepjen meg az, amit irtam s amit még írni fogok. Ne lepjen meg az sem, hogy tenek szólítalak. Te is tegeztél engem, amikor egyszer és utoljára szóltál hozzám... De aztán minek is titkoljam tovább? Minek hazudjam vagy hallgassak, amikor szemem úgylis elárult mindenkor, amikor a könyeim úgylis elárultak ma este?... Szivem a tied, Mánuel!... Szivem a tied azóta, amióta nyolcz éves koromban belefektettek abba a diszes ágyba, amelyben oly sokáig aludtál és amelytől megfosztottak téged. Én sok éjszakát virrasztottam át, arra gondolva, hogy te, a szegény árva, akinek könnyörületességből idegen adott ágyat, talán átkozol és megvetsz engem. Igen, kedves Mánuelem! Azóta tied a szivem, azaz tied volt, még mielőtt ismertelek... amikor létezésedről tudomást szereztem és elbeszéltek szerencsétlenségeidet... Amióta megláttalak... semmit sem mondhattam neked, amit nem mondott volna el a gyermeki tekintet, aztán az asszonyi szem!

Az én hibám-e, hogy távolléted nyolcz esztendeig tartott? Tudod-e, mit szenvedtem az alatt? Nem ismerted-e atyám köszívét? Nem tudod, hogy kolostorba voltam zárva, amikor házasságra léptem, nem tudom kivel, az első jött-menttel, aki megkérte kezemet! Azért tettem ezt, hogy visszatértekor ne a kolostor falai válaszszanak el tőled, amelyek azt sem engedték volna meg, hogy láthassuk egymást, amint láttuk egymást elutazásod előtt...

De ha a balsors arra kényszerített is, hogy más emberhez menjek nőül, hát nem ismersz-e Mánuel? Hát már nem tudsz oly világosan olvasni szivemben, mint akkor, amikor azt mondtad: »Én tudom, hogy szeret, én tudom, hogy ő az enyém?« És ha ismersz, miért távozol? Miért távozol megvetve, gyűlölve engem, anélkül, hogy érdemesnek tartanád küzdeni az új szerencsétlenség ellen, amely látszólag elválaszt egymástól? Miért kárhoztatol arra, hogy együtt éljek és haljak azzal az emberrel, akit nem ismerek, aki nem ismer engem, akit nem akarok és nem is tudnék szeretni soha? Miért büntetsz oly keményen, kiszolgáltatva a város gunyakaczájának, amely mindig szerelmed diadémjával koronázott meg?

Hálátlan! kegyetlen! tizenhét évi várakozásért ennyi megvetéssel és igazságtalansággal fizetsz? Távozol, előbb nyolcz évre, most meg, hogy soha se térj vissza, s nem veszed észre, hogy ifjúságom első napjától kezdve, amikor a végzet elválasztott tőled, becsületemet, erényemet, életemet neked áldoztam! Bolond, ki sohasem tudtál titokban felkeresni! Ki mindenkor csak a közönség jelenlétében kerestél fel! Esztelen, ki azt képzelte, hogy Amerikába szükséges menni milliókat szerezni, hogy hozzám férhess, hogy szívemet megnyerhesd! És te még most is azt hiszed, meg kell ölnöd valakit, rémületbe kell ejtened a világot, amikor csak néhány akadályt kell leküzdenünk, hogy végre győzedelmeskedjünk végzetünk zordságán s életünk valamennyi álmát édes valósággá változtassuk át! Te kényszerítesz, hogy szégyenpirral arczomon, de őrzőngő szerelemmel szívemben elmondjam azt, amit neked illetet volna gondolnod, mondanod és tenned, mivel tudni kellett volna s tudtad is az első naptól kezdve, amelyen láttál, hogy lelkem és egész lényem ura vagy! az egyedüli ember, akit szerethetek! az egyedüli, aki életet vagy halált adhat nekem!

Látod, kedves Mánuelem? látod? Szegény Soledadod elvesztette eszét! Soledadod, kétségbeesve azon, hogy örökre elhagyod, lázban, halálos szerelemben, minden büszkeség, minden feltétel nélkül, mint feleség ír hozzád, imádott hitveséhez... Oh, ne menj el! Jőjj vissza! bocsáss meg, szánj meg, add vissza szivedet, kerüljön bár e boldogság életembe is!

Soledad.

- Rettenetes levél - kiáltott fel a lelencz.

- Iszonyatos - viszonzá Vitriolo. - Két rémítő szenvedély: a gőg és a fényelgés mesterműve! A nyomorult teremtes csak azért ment nőül Antonio Arreguihoz, hogy ne mondhassák, hogy én voltam az egyedüli, aki őt birni vágytam, annyira, hogy még a Földtekés Gyermekek dühétől sem félttem! És most maga adja a tört kezébe, csak hogy ne mondhassák, hogy annyira megveti imádóját, mikép arra a kegyre sem érdemesíti, hogy Antoniot legyilkolja. Ime, meddig mehet a gőg! Ami a többit illeti, csak Mirabeau és Sophie leveleit ismerem, amelyekben ilyfoku bujaság volna. És azt hiszik, hogy még én imádom ezt a nőt!

Filemón most így szólt:

- Ha elküldenéd ezt a levelet Antonio Arreguinak, megölné nejét s a te szenvedéseid véget érnének...

- Én is gondoltam erre. De ez nem elég nekem - felelte Vitriolo borzasztó hidegvérrel. - Én azt akarom, hogy Mánuel gyilkolja meg Antoniot, maga pedig a hóhér kezétől haljon meg. Ilykép az utálatos özvegy egyedül marad, becstelenül s oly boldogtalanul, amint én vagyok. Különben is, mivel a pap vallásbeli győzelme don Rodrigo fiának békés eltávozásában áll, feltétlenül szükséges, hogy don Rodrigo fia visszatérjen és öljön!

- Igazad van... Add ide a levelet! - A ló már kész lesz...

- Vedd, fiam, vedd! - kiáltott fel Vitriolo gyászos örömmel. A filozófia dicsősége és vágyvágyott bosszum kezében van. Azt hiszem, hogy hőünket a legelső vendéglők valamelyikénél utólréheted... Az esztelen már három nap óta nem evett s nem aludt, s mint mindenkinek, az ő erejének is van határa. De aztán iszákja, amely, mint Volanta értesített, aranynyal van tele, szintén gátolni fogja a sebes vágatásban. Ha találkozol vele, azt mondd, hogy az Antonio Arregui házában vagy alkalmazva, s asszonyod a legnagyobb titoktartás mellett biztard ezt a levelet. Mellékesen elbeszélheted neki, hogy Antonio tegnap a Santa Lupariába az ő kihívására sietett, azért kellett neki gyorsan távoznia, s azért zárták a templomépületbe. Azt is elmesélheted, hogy Antonio ma reggel szintén ki akarta hívni, de don Trinidad kérésére

elállott szándékától, s hogy Soledad és férje ma délután elmennek a rifára s a gőgös gyáros utczaszerte dicsekedett, hogy megfutamította a rettegett Földtekés gyermeket... Oh, de el is felejtettem a legfontosabbat. Igyekezz vele elhitetni, hogy don Trinidad azt beszéli, hogy a Gyermek Jézus az este megszólalt az indusnak, azt parancsolva neki: távozzék a városból és hagyja minden kincsét a papnak, hogy ez szabadon rendelkezhessek vele. De végre is mesélj: hazudj... Minden szabad, amikor a társadalom megmentéséről van szó!

- Légy nyugodt, mester, légy nyugodt! Tudom majd, mit mondjak - viszonzá Filemón, kezét nyújtva neki. - A viszontlátásra ma este, ha utólértem Venegas Mánuel! És ha nem érem el ma, utána megyek a világ végére.

- Ember vagy! Ha kimulok, rád hagyom a vezérséget - kiáltott fel Vitriolo, a patika ajtajáig kísérve és atyailag átölelve tanítványát.

Aztán, mihelyt távozni látta, gyászos hangon ezt mondá:

- Soledad, nem mondhatod majd, hogy megfeledkeztem rólad. Te kutyával ettetted meg leveleimet, én meg mérges tigrisnek dobtam oda a tiedet! Kiegyenlítettük egymást, édes kedvesem!

II. *A rifa.*

Délután negyedfélre járt az idő. Ugyanaz a nap, amelynek reggeli sugara beragyogták Venegas Mánuel ünnepies és megható elvonulását, tovább folytatta felséges útját, maga után rántván a nap hátralevő óráit, amelyeket a reggeli jelenetek valamennyi szemtanuja fölöslegességeknek és érdekteleneknek ítelt.

Mindazonáltal az emberek mégis hódoltak az emberemlékezet óta divó szokások törvényének, s ebéd után a földalatti pinczelakásokkal telt sárgás halmok környékezte amfiteátrum felé siettek. Mint minden évben ez időtájt, most is itt kellett a Földtekés gyermek rifai bálját megülni, s nyolcz év előtt is itt történt az a végzetes árverés, amelyben don Eliás Pérez legyőzte don Rodrigo fiát.

De nemcsak ez a vagyonos egyén, hanem sok más gazdag és szegény ember halt meg 1832-től 1840-ig. Viszont számtalan fiu és leány azóta már felnőtt emberré és nővé serdült, sok nőtlen férfi és hajadon lány megházasodott s már gyermekeket is szült, és sok atya és anya, akiket még frisseknek, fiataloknak ismertünk, most már az öregek és nagyanyák, nagyapák sorában szerepeltek. Ennélfogva nagyjában és első tekintetre a rifa képe ugyanaz volt, bár egyes részletekben változott is.

Mint akkoriban, most is voltak jelen papok és szerzetesek, katonák és tánczosnők, urak és parasztok. A sötétes barlangok mögött ismét széksorok álltak, melyeket diszesen felöltözött asszonyok és urak foglaltak el. A legerősebb nap fényénél a parasztnők kendőinek és ruháinak kirívó színe még inkább szembetűnt. A nép fiainak ragyogó mellényei, vöröslő övei, a rövid nadrágot viselő legények fehér harisnyái élénk ellentétben álltak a mezitlábassal leányok tarka szoknyaival és a félmeztelen gyermekek rézveres bőrével...

Ott fénylett, oltári takaróval diszített asztalon a Gyermek-Jézus szobra is, telerakva azokkal az ékszerekkel, amelyeket néhány óra előtt a szerencsétlen Mánuel ajándékozott neki. Ott feküdt a fenséges szobor lábánál az arany- és drágakő-fogantyus tör is, mint a vétek sárkánya, amelyet a festők szoktak a Szűz Mária győztes lába alá rajzolni.

Az emberek meglepetéssel, kíváncsisággal és Isten iránt hálátelt szívvvel nézegették azokat a nagyszerű ajándékokat, amelyeket az istentelen haragból keresztényivé lett szelidség áldozott

a vallás oltárára. E csodálatos átváltozás eszméje e rendkívüli emóciókat hajhászó mór nép képzeletében kétségkívül kitöltötte azt az ürt, amelyet a nagylelkű don Trinidadtól végrehajtott békés elintézés idézett elő. Meg lévén fosztva a tragédiától, megelégedtek egy vallásos költeménnyel.

Mindamellet s anélkül, hogy okát tudták volna, a jelenlevők szomorúaknak és kedvetleneknek látszottak. Talán velük az ellenkezője történt annak, ami Venegas Mánuellel: t. i. ő könnyörületes volt hit nélkül s ők hittek, de nem volt bennök könnyörületesség? Vagy tán az lehetett az ok, hogy a kanonokok, akikre az ünnep megkezdhetése végett vártak, még nem érkeztek meg; vagy hogy barátunk, az öreg kapitány sem volt jelen, aki nagyon jól értett a táncz és az árverés rendezéséhez? Lehet, hogy egy más dolog is hozzájárult a kedélyek elszomorításához: az a hír járta ugyanis, hogy don Trinidad égő lázban fekszik odahaza, s hogy mint hajdani tanítványa jelentékeny vagyonának osztályosa, magához hívatta a jegyzőt, hogy végrendeletét megcsinálja.

Don Trajano, az idegen nő, donna Tecla, Pepitó és más vendégek megérkezése némi élénkséget idézett elő a jelenlevők sorában. Mint rendesen, most is aprólékosan megvizsgálták a márki unokahugának ruháját, hajviseletét és egyéb ékeit, hogy a legkisebb részleteket is jól emlékezetükbe véshessék.

E madridi nő e napon tényleg különösen szép és kedves volt égszínké selyemruhájában és szőkésfekete mantillájában, amely, ahelyett, hogy elrejtette volna, még jobban kidomborította teste büszke vonalait. De a vidék szépségei hiába iparkodtak volna öltözte utánzása által elérni azt, ami e születésénél fogva nemes és a divat főintézőitől nevelt nőnek már második természete lett.

Nem találjuk helyén valónak azt sem, hogy e rövid epilogus folyamán azokkal a beszédekkel foglalkozzunk, amelyeket a madridi nő, don Trajano és Pepito azon csalódásra vonatkozólag váltottak, amelyet Mánuel a közvárákozásnak hozott. Csupán azt mondjuk el, hogy az istennő nem egyszer jelentette ki, hogy ez a kifejlődés nagyon hideg volt, és ha keresztény érzelmei helyeslik is ezt a szerencsés elintézt, művészi érzéke nem tagadhatja, hogy ez a prózai és közönséges vég legkevésbé sem felel meg a Földtekés gyermek nevü hősnek.

- Szóval - folytatta összegezve szavait - a dráma nem volt romantikus dráma.

- Sokkal inkább igaza van, mintsem gondolja - viszonzá Mirabel ur. - Hogy romantikus dráma lehessen, ahhoz vagy három-négy büntény kellene. Viszont, mint kegyed is említé, a végkifejlődés teljesen keresztényi volt.

- És mi köze van a művészetnek a kereszténységhez - kérdé a tudós idegen nő.

- A romantikus művészet! Semmi! - fejtegeté a jovellanista. - A gögből és az istentelenségből származik és csak a nő és a bosszu kultuszát ismeri el. A romantikusok önmagukat, szenvedélyüket, hajlamaikat, halvány szépségeiket és más »ejusdem furfuris« földi nyomorúságokat bálványoznak.

- Úgy látszik, don Trajanónak van igaza - jegyezte meg a képmutató Pepito - mert a mostani dráma békés megoldásával a patika hitetlenei vannak legkevésbé megelégedve.

- Rettentő emberek! - válaszolta szemöldökét ránczolva a jogtudós. - A nemzetőrségtől én nem félek... Hisz látták, mily lelkesen és áhítatosan követték a körmenetet!... Ezek a haladó-pártiak alapjukban véve jók! De ez az új népség, amely nem hisz Jézus Krisztus istenségében, nagyon veszélyes lehet a jövőre nézve.

- Egy szót, Trajano, a társaság engedelmevel, - szólt ugyanaz a szintén mérsékelt jovellanista öreg, aki a múlt este is ott volt a Mirabel erkélyén.

És Moratin tanítványának füléhez közelítve ajkait, így szólt:

- Ez a népség, mint te nevezed, törvényes örökösünk!... Noha nekünk nemesleveleink vannak és ereinkben kék vér csörgedezik, fiatal korunkban mi is hivei voltunk az Értelennek, a Józan Észnek, sőt még annak a Legfőbb lénynek is, amelylyel a hajdani Jehovát helyettesítették... Nem emlékszel már?

És ezt mondván, az öreg kaczagott.

- Az ilyen dolgokat nem mondják el - dünnyögte don Trajano rosszkedvűen.

- Csak neked mondom.

- Még nekem sem kell mondanod!... Magadnak sem! És meglátod, hogy idővel megszokod hinni, hogy más eszméid vannak...

A dolog már-már rossz hangulatot idézett elő, amikor Isten úgy akarta, hogy Antonio Arregui és a Dolorosa megérkezése félbe szakítsa a különböző beszélgetéseket, amelyek sokkal kevésbé voltak érdekesek, mint a személyek, amelyekre vonatkoztak.

Antonio nagyon halvány és zavart volt; de nevével szemben tán sohasem volt előzékenyebb mint most, akár azért, mert nyíltan hirdetni akarta boldogságát, akár azért, mert őszintén ki akart békülni vele.

Soledad azonban ezuttal nem volt oly titokzatos szfinksz, mint mindig. Mi több: nyugtalannak látszott, és szeme nem volt többé sötétséggel teli néma örvény, hanem forrongásban lévő szerelem vulkánja.

Fehérbe volt öltözve, mint a menyasszony, és elegáncziája, arczkifejezése, tartása semmiben sem maradt mögötte a madridi nőnek. Fekete csipkés mantillája még emelte a nyaka fehérségét és a gyöngysorok, amelyek karpereczül szolgáltak neki, homályosulni látszottak hófehér karjainak fehérsége mellett a hasztalan vetélkedésben. Rendkívül szép volt: a csábítás sohasem jelent meg félelmetesebb formában.

Nem imádott leánya mellett, hanem Antonio Arregui oldalán foglalt helyet Mária Jozefa asszony, akit a két napon át tartó halálos aggodalom szörnyen megviselt; de azért még résen volt, mintha balsejtelmei folyvást ébren tartották volna.

E nő, aki e történetben előnytelenül feltüntetett nemének mintája és disze volt, ma délután a közönség nemes részének tiszteletteljes és részvevő pillantásait vonta magára.

Mindenki tudta, hogy nem fogadta el milliomos urának szerelmi vallomásait, csak akkor, amikor ez kezét is elfogadta; hogy később szerető anya s a szükségben szenvedők állandó barátja volt - s ezért mindenki odaitélte neki a hosszú hűség díját, ezt a gyászos diszkoszort, amely már nem sokáig övezhette homlokát neki, akinek néhány nap múlva meg kellett halnia.

Végre megérkeztek a kanonokok is, azzal igazolva késedelmüket, hogy az ünnepies esteli ima tartóztatta őket, amelyet valamely elhunyt mohamedánverő fejedelem emlékére mondtak. Ekkor nyomban megkezdődött a rifa, a hódítás kora óta divatos mór zeneeszközök, gitárok, trombiták, dobok és castagnetták kíséretében.

A tánczosok eleinte nem az árverés szerint rendezkedtek, hanem úgy, mint máskülönben tenni szoktak: t. i. az alsó néposztályok fiai alkottak párokat a szegény osztály leányaival. Szóval ebben a táncban semmi különös sem volt, hacsak az nem történt meg, hogy valami piros arczu falusi szépségnek az erős keringés közben szoknyája nem vált el a deréktól, vagy ha csak egy fehér czipós falusi piperkőcz változatos arczfintorai nem mulattatták az embert, amikor egy külvárosi leányt tánczra kért.

Az érdekesség, amit a rifa az uri népnek nyújtott, még csekélyebb volt, mivel az eddig árverés alá bocsátott tárgyak szárított szőlőfürtök, almák vagy körték voltak, amelyeket a jámbor lelkek raktak a Gyermek-Jézus lábai elé.

Így mult el az idő öt óráig. Már néhány tekintélyes család, többi közt az Arreguié is, távozni készült, amikor egyszerre csak szédítő sürgés-forrás támadt a legtávolibb és legmagasabb barlangok táján.

Csakhamar hallani lehetett az asszonyokat és gyermekeket, amint tömegesen kiabáltak:

- Venegas Mánuel! Venegas Mánuel... Visszajön... A szőlőkön keresztül jön! Mindjárt itt lesz!

Ha a mennykő csapott volna a tömeg közé, akkor sem okozott volna nagyobb riadalmat. Mindenki felállott, a zene elhallgatott, a táncz megszűnt. Sokan elébe siettek a merész ifjunak, indulva azok irányítása után, akik először meglátták s akik mondták, hogy a járatlan uton érkezik. Mások épp az ellenkező irányba futottak, mintegy, hogy megmenekedjenek a vihar-tól, amely a levegőben lebegett.

Néhányan viszont azon a nézetten voltak, hogy don Trinidad Muleyt kellene ágyában felkeresni.

Egyedül Antonio Arregui maradt ülve, azaz egyedül ő ült ismét helyére vissza, amikor a szörnyű hirt meghallotta. Halálsápadt lett, de elszánt, nyugodt s mintegy közönyös volt az iránt, ami körölte történt.

Mária Jozefa sirva szólt hozzá:

- Menjünk, térjünk haza! Gondold meg, hogy gyermeked van!

Némely asszonyok, sőt férfiak arra is ajánlkoztak, hogy ebbe vagy abba a barlangba rejtik el.

A hatóság közegei egyre azzal vigasztalták, hogy itt vannak ők.

Antonio senkinek sem felelt.

Soledad állva, hallgatagon, nemesen férje elhatározását látszott várni.

- Ülj le - szólt ez hozzá türelmetlenül, anélkül, hogy reá nézett volna.

Soledad közönyösen engedelmeskedett.

És a hatósági közegek és a közbelépett emberek hidegen vonultak vissza tőle, aki feleletre sem méltatta őket. A polgármester pártja főnökével, azaz a mi don Trajanonkkal ment tanácskozni, akinek tisztségét köszönhette.

A jogtudós azt felelte, hogy senkinek sincs joga letartóztatni Mánuel, amíg valami bűnt vagy bűnkisérletet nem követett el, de azért vizsga szemmel kell tartani őt is, Antonio Arreguit is.

A madridi nő, akinek elragadtatását csak gyöngye rémület zavarta meg, ugyanezen a véleményen volt.

Ekkor a polgármester arra kérte a közönséget, hogy mindenki üljön le, aztán megparancsolta, hogy folytassák a zenét és tánczot. Így is lőn, csak hogy sem a szereplők, sem a közönség nem lelkesedett értük.

Közben Venegas Mánuel már megjött, nem a rendes uton át, hanem a magaslatokon keresztül, mintha a szomszédos hegyről a mezőkön át rohant volna le, hogy hamarabb elérkezzék kitűzött céljához.

Lovon jött és így nem igen sok akadályt kellett leküzdenie, hogy a rendes országutra térjen és a rifa közepére érjen.

A kórus összevisszasága rettenetes, meghatározhatatlan volt. Már annyiszor változtatott szerepet e drámában, hogy nem tudta, minő állást foglaljon el s tán már saját érzéseit sem tudta megkülönböztetni többé.

Mánuel már az ünnep színhelyéül szolgáló térségre ért. Leugrott lováról s a legelső embernek, aki szolgálatát felajánlotta, átadta lova zaboláját, és anélkül, hogy bárkire ránézett vagy bárkit köszöntött volna, egyenesen odament, ahol a tánczot járták.

Antonio kissé megfordult székében, úgy, hogy háttal ült a merész ifjunak, mintha élete sorsát a közönség lelkiismeretére és a törvény képviselőire bízta volna.

Mánuel, akit negyvennyolcz órai folytonos vértanusága eltorzított, lázasan és kedvese levelétől elbódultan, örvöngően nézett Soledadra; tekintete szokott rettentő vakmerőségébe, ezuttal a szerelmi büszkeség és a biztos győzelem reménye vegyült. Arczvonásai, amelyek világosabban már nem fejezhették ki Antonio szégyenét, rémülettel töltötték el a jelenlevőket. Ha a férj ezt a tekintetet látta volna, méltósága kétségkívül arra készítette volna, hogy meg-rohanja a vakmerőt, aki ilykép sértegette. De, ismételjük, Antonio Arregui mitsem törődött Mánuellel, vagy legalább mutatta, hogy nem figyel jelenlétére.

Soledad szemét a földre sütötte le.

Az anya volt az egyedüli, aki mindent látott és reszketett, mint a szélrázta falevél.

A körülállók is remegtek, és nem egy mondta suttogó hangon:

- Ez borzasztó! Az embernek megfagy a vére!

Mások meg ezt mondták:

- Észrevették? Mánuel övében két pisztoly van!

És tényleg mindenki látta, hogy gazdag selyemruházata hajtásai közt két hosszukás formájú tárgy rejlik, amelyek erre a feltevésre jogosítottak.

Szóval, a helyzet egyike volt a legkomolyabbaknak és legválságosabbaknak, amelyeket a czivakodások és szerencsétlenségek kedvelői valaha kívánhatnak. Ha Vitriolo ott lett volna, azt mondta volna, hogy rózsavízben fürdik.

Egy jó embernek, a téren áruló mézeskalácsosnak ekkor az a szerencsés ötlete támadt, hogy Mánuel és a tömeg figyelmét másfelé terelje s ilykép elhárítsa a veszélyt.

- Egy reált - kiáltott fel - hogy Mánuel a márkinővel tánczoljon!

És don Trajano növendégére mutatott.

Ezt az ötletet nagyon megtapsolták; mindenkinél örömet idézett elő, amelybe tán száanalom is vegyült. A jó ügye ismét sok teret nyert.

Senki sem szólt a részvevő szívü öregember ajánlata ellen és a legelemibb udvariasság is tiltotta Mánuelnek, hogy a nemes hölgytől egy tánczot megtagadjon.

Aztán meg az ő terve is megkivánta, hogy a rifa hagyományos törvényét aznap vakon tisztelje mindenki, s ezért engedett többek szeretetreméltó ösztönzésének és az idegen nő felé közeledett.

Ez nem kérette magát, már felállott, amikor Mánuel kalaplevéve meghajtotta magát előtte. A madridi szépség felelet és üdvözlét fejében kedves mosolyt intézett hősünkhöz, aztán mantilláját karja alá véve, helyet foglalt a tánczoló párok között. Ez utóbbiak felhagytak tánczukkal, hogy a híres Mánuel és a bájos madridi nő jobban kifejthessék ügyességüket. A

szép nő klasszikus, finom lengésű fandangót kezdett járni, amelyet óriási lelkesedéssel megtapsoltak.

Mánuel alig mozgott. Úgyszólván csak arra szorítkozott, hogy gépiesen lépést tartson a szép arisztokrata nővel, akinek ruhája táncz közben karja vagy termete legkisebb mozdulatára is erősen suhogott. Olyannak tünt fel, mint egy szép kigyó, amely ragyogó gyűrűit újra meg újra összehuzza és kiterjeszti, hogy a vágyott áldozatot mindjobban elbűvölje.

De a szerencsétlen ifju, akinek balvégzete ezt az utolsó gyötrelmet is fentartotta, nem vette le tekintetét a földről.

Soledad eközben felhasználta az általános szórakozottságot, hogy szemével egyre szeretőjét nézze. Antonio nevének és a közönségnek tovább is hátat fordítva ült... És hogy a komikus elem se hiányozzék tragédiánkból, don Trajano és Pepito vad féltékenységet éreztek, hogy Terpsychore művészetével nem azonosak...

Amint a márkinő befejezte a tánczot, megállott s karját félig kinyújtva, várta a szokásos elmaradhatatlan csókot.

Mánuel zavartan állott és a márkinő is mozdulatlan maradt, szemérmet tettetve.

- Csókolja meg - kiáltotta a közönség.

Mánuel félénken közeledett hozzá és a nép tapsai közt megcsókolta a szép madridi nőt.

Aztán Luisita kezét nyújtotta az ifjunak, hogy helyére ez vezesse, s visszamenőben így szólt hozzá:

- Hát már nem megy el? Meg kell majd látogatnia engem; beszélünk Amerikáról.

- Asszonyom - viszonzá Mánuel siri hangon - kegyed oly kegyetlen volt, hogy egy holt-tetemet tánczoltatott meg!

Az idegen nőt borzongás fogta el s elengedve a szerencsétlen ifju kezét, udvariasan köszönt és helyére sietett.

- Mily kitűnő ember, mily pompás ember! - szólt a körülötte állókhoz, hogy szégyenét és megaláztatását elrejtse.

E perczben rettenetes hang hallszott fel, olyan, amely a végítélet trombitájához hasonlított: Venegas Mánuel hangja volt, amely ezt mondta:

- Százezer reált, hogy az az urhölgy tánczoljon velem!

És Soledadra mutatott.

Mindenki felállott és Antonio legelsőnek mindenki előtt. A csőcselék tapsba és éljenzésbe tört ki.

Leirhatatlan élénkség támadt.

Venegas Mánuel a térség közepén állt, keresztbe tett kézzel és a Dolorosára szegzett szemmel.

Ez utóbbi és anyja Antoniot igyekeztek vissza tartani, mialatt a hatóságok, az egyesületi emberek, Mirabel ur és más tekintélyes egyének meg akarták győzni, hogy Mánuel ajánlata törvényes és hogy csak magasabb kinálati összeggel lehet valamit ellene tenni, de ezt vakmerő dolog volna megcselekedni, mert Mánuel többszörös milliomos és félig bolond.

A zajongó, a söpredék nép és a koldusok ordítózza kiáltották:

- »Meg volt mondva! Százezer reál!«

- Ha a másik nem kínál többet, hát tűrjön!

- Siessünk, asszonyom, tánczoljon, mielőtt beesteledik.
- A Gyermek-Jézus mindenk előtt!
- Arregui ur, itt csak pénzzel lehet harcolni!
- Vagy pénzt, vagy az asszonyt!
- Itt nincs más menekvés!

Antonionak tehát le kellett mondani arról a tervéről, amelyet fél szavai elárultak, s amely abból állt, hogy Mánuelt halálos párbajra hívja ki. És, mivel az egyesület háznagya hivatalos hangon egyre kiáltotta: százezer réal, hogy Arregui asszony tánczoljon Venegas Mánuellel, Antonio haragos hangon felkiáltott:

- Egész vagyonomat, hogy ne tánczoljon!
- Ez nem ér semmit! Ez az ajánlat nem érvényes! Azóta, amióta az történt, ami nyolcz év előtt, ki van mondva, hogy csak készpénzt fogadunk el. Don Eliás akkor sem fizette meg az Egyesületnek azt a kétezer durót, és nekünk kellett az ítélet költségeit megtérítenünk!

Ezt mondták Antonionak különböző formában a tömeg kiáltásai, sőt nagyon nevezetes személyek is.

Mánuel egyre mozdulatlanul várt helyén.

Soledad már szólt is férjének:

- Hagyd! Táncolni fogok! Mit tesz az? A márki unokahuga is tánczolt!
- Ne tánczolj! - felelte keményen Antonio.
- Jól mondd... Ne tánczoljon! - kiáltott fel Mária Jozefa asszony. - Menjünk haza.
- Ez lehetetlen! - viszonzák a tekintélyes és a hatósági emberek. A város szokásait tiszteletben kell tartani! Elejét kell venni a lázongásnak! A Gyermek-Jézus nem vesztheti el ezt a pénzt.
- Házamban és barátaim házában összeszedem mindazt az aranyat, amelyet találok és a legmagasabbra csigázom fel az árakat! - viszonzá a derék riojai.
- Ez örültség! - érveltek mások. Nemsokára éjszaka lesz! - Aztán, hogy mehet el neje nélkül? És hogy viheti magával, ha nem tánczolt. - Ebbe senki sem fog beléegyezni!

Ekkor az idegen nő, a város diktátora, a mindenkitől rettegett és tisztelt nő felállott s Soledadhoz menve, megfogta kezét s udvariasan így szólt hozzá:

- Asszonyom, abban a szerencsében akarok részesülni, hogy karomon vezessem a tánczba. És ön, Arregui ur, gondolja meg, hogy én magam is tánczoltam azzal, akiről szó van... Menjünk asszonyom, könyörgöm.

Soledad felállott.

Arregui nem tudta, mit feleljen és kétségbeesetten lehajtotta fejét.

A közönség utat nyitott, s az idegen nő elvezette Soledadot oda, ahol vakmerő szeretője várt rá.

Mánuel ekkor két arannyal telt zacskót huzott elő, amelyeket a közönség pisztolyoknak vélt... Azután háromszáztizenhárom aranyat olvasott le az egyesület egy tagjától odanyújtott tálczára, s a legtermészetesebb hangon így szólott:

- Egy fél unczia arannyal több van. Adja oda egy szegény embernek.

Aztán Soledad felé fordult, lovagiasan köszöntötte, s várta, míg a zene a jelt megadja.

És megkezdődött a végzetszerű táncza e két lénynek, akik anélkül, hogy valaha beszéltek volna egymással, mégis ugyanazt az életet éltek, akiket ugyanaz a szellem éltetett, akik ugyanazon végzetnek voltak alávetve...

Soledad nem tánczolt, földreszegzett szemmel jött ment, mintha szédülés fogta volna el. Mánuel szintén nem tánczolt: követte Soledad lépteit, mohó szemmel nézve rá, mint a szomjazó a vízre, amelyet ajkaihoz emel.

Antonio remegett és kezébe rejtette arczát, hogy ne lássa a csapást, amelyet szerelme s tán becsülete ellen intéztek.

Soledad végre megállott, mintha jelezné, hogy a rettentő táncz véget ért. Aztán Mánuelre emelte büvölő szemét, gonosz szemét, amelyből a reggel írott levélnek egész tartalma volt kiolvasható.

Mánuel ekkor karját kinyújtva, közeledett imádottja felé, aki közéjük vetette magát, nem tudva uralkodni lelke és vére szerelmi lángolásán. A szerencsétlen ifju átölelte, aztán frenetikusán szívéhez szorította, mint egész életének diadalát... és a föld és az ég eltűnt a két őrjöngő tekintete előtt!

- Segítség! Megfojtja! - kiáltott fel az anya, feléjük rohanva.

- Gyilkos! - kiáltá Arregui, hirtelen felnyitva szemét s látva, mi történt.

- Megölte! - kiálták fel sokan rémes sikoltások között.

Pedig mindnyájan látták, amint Soledad e végzetes ölelés alatt elkékül; hogy fülén és ajkain át patakzani kezd a vér és hogy feje Venegas Mánuel mellére hanyatlott alá... A hozzájuk legközelebb állók hallották törékeny csontjainak roppanását is, amikor az őrjöngő atléta vaskezével szívéhez szorította.

És a boldogtalan, aki kétségkívül nem tudta hogy ez az ölelés halált hozó kedvesének, maga köré nézett, mintha az egész világegyetemet párbajra akarná hívni, ha valaki elvenni merészné kedvesét.

A kétségbeesett anya odarohant, de hiába iparkodott, hogy leányát az oroszlán karmaiból kiszabadítsa.

Antonio a Gyermek-Jézus lábánál fekvő tör után sietett, bosszu kiáltásokat hallatva...

Mánuel látta, amint feléje közelgett; tudta, hogy sebet ütnek rajta; érezte is a szurást, de nem tett semmit védelmére; hogy ki ne engedje karjaiból imádottját...

Csak amikor a tör átszurta már szívét, nyitotta fel karját, amelyből a Dolorosa holtteste hullott ki.

Egymás mellett feküdt hát a két szerelmes, és kettejük összevegyült vérért felszívta a szomjas föld.

Az elájult anya egy csoportot alkotott a holtakkal.

Antonio visszatette a tört a Gyermek Jézus lábához és önként kiszolgáltatta magát a hatóságnak.